

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГРАБЕЦЬ ЮЛІЯ АНДРІЇВНА

УДК 93/94(477.83/.86):271.4:322.2(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА
СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ У 1918–1939 РР.

032 Історія та археологія

03 Гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Юлія ГРАБЕЦЬ
Автор цифрового підпису
Юлія ГРАБЕЦЬ
Дата: 2025.05.21 12:27:24
+03'00'

Ю. А. Грабець

Науковий керівник: Бистрицька Елла Володимирівна, доктор історичних наук,
професор

Тернопіль – 2025

АНОТАЦІЯ

Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького духовенства Східної Галичини у 1918–1939 рр. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2025.

У дисертаційній роботі проведено комплексний аналіз діяльності греко-католицького духовенства Східної Галичини у 1918–1939 рр. Систематизовано й охарактеризовано стан наукового опрацювання вітчизняних науковців та представників української діаспори з досліджуваної проблематики. Аналіз та структурування наявної історіографії з обраної теми здійснено згідно з проблемно-хронологічно принципом й умовно поділено на три групи: роботи сучасників подій; дослідження науковців діаспори; праці українських дослідників доби незалежної України. Попри наявність тематично споріднених праць, у яких висвітлено окремі аспекти життєдіяльності ГКЦ у 1918–1939 рр., запропонована нами в дисертації наукова проблема не набула комплексного вивчення.

Джерельну базу дослідження складають неопубліковані та опубліковані документи і матеріали. За видами джерел їх поділено на чотири групи: архівні документи (опрацьовано 11 фондів, 86 справ), що зберігаються в ІЦІАЛ України, Державному архіві Івано-Франківської області, Державному архіві Тернопільської області, а також матеріали із Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника; періодичні видання, зокрема періоду Республіки Польща (1918–1939 рр.), а також видання української діаспори; спогади безпосередніх учасників і пересічних свідків тих подій; джерельні матеріали, які опубліковані у збірниках документів. Їх аналіз дозволив простежити еволюцію формування правового поля ГКЦ, особливості державно-церковних відносин; з'ясувати стан матеріального становища духовенства; виявити ключові напрями суспільної

роботи священників у міжвоєнний період тощо. Також використано опубліковані документи та матеріали богословської періодичної преси.

Проведене дослідження базується на теоретико-методологічних засадах гуманітарного знання. Використано широкий спектр загальнонаукових методів, за допомогою яких вивчено документи, нагромаджено та систематизовано емпіричний матеріал, проаналізовано статистичні дані. Спеціальні наукові методи уможливили виклад історичного матеріалу у хронологічній послідовності; з'ясувати стан, умови та напрями діяльності греко-католицького духовенства у контексті державно-церковних відносин у Республіці Польща; визначити і співставити способи та механізми, які використовувало духовенство для досягнення позитивних змін у господарській, освітній, культурно-просвітницькій сферах; простежити шляхи формування особистості священника в родинному та соціальних середовищах, у виборі професії та еволюції світоглядних засад. Таким чином, доведено, що опрацьована історіографія, наявна джерельна база та вибір методологічного інструментарію забезпечили достовірність наукових результатів.

Встановлено, що ГКЦ після Першої світової війни, польсько-радянського протистояння 1918–1919 рр., польсько-радянської війни 1920–1921 рр. мала значні матеріальні та кадрові втрати. Відтак до виконання духовних обов'язків повернулися 63,3 % греко-католицьких священників. Сприятливі умови для розвитку Церкви з'явилися після укладення в 1925 р. Конкордату між Святим Престолом і Республікою Польща. Формування правового поля діяльності ГКЦ, попри певну залежність духовенства від адміністративних органів влади (територіальні обмеження діяльності ГКЦ, контроль кадрових рішень, залежність від фінансових дотацій тощо), сприяло врегулюванню державно-церковних стосунків і в перспективі уможливило відновлення релігійних громад, відбудови та нарощування їхнього майна.

Упродовж міжвоєнного періоду керівництвом ГКЦ була вибудована система управлінської взаємодії між духовенством і вищими церковними органами, встановлено фінансові й моральні стимули, які уможливили участь

духовенства в управлінні та розбудові парафіяльного життя, а також забезпечували кар'єрний ріст, сприяли покращенню умов проживання та підвищенню статусу у громаді. Парафіяльне духовенство мало право обирати місце служіння, беручи до уваги власне матеріальне забезпечення та сімейне становище.

З'ясовано, що у міжвоєнний період діяла чітка вертикаль адміністративно-управлінської структури ГКЦ, яка включала: очільника Церкви – митрополита; єпископів, очільників єпархії, яким підпорядковувалися декани, парафіяльні священники з чітко визначеними функціональними обов'язками. Єпископ скликав єпархіальні синоди, відповідав за фінансове забезпечення єпархії, контролював діяльність церковних інституцій (семінарій, шкіл, братств, фондів тощо). Декани регулювали діяльність парафій у межах свого деканату, займалися проведенням деканальних соборчиків, візитацій парафій, відповідали за фінансові справи деканату перед митрополичим ординаріатом. Основною і найчисельнішою категорією було парафіяльне духовенство, яке складалося з парохів, завідателів, сотрудників. Вони здійснювали душпастирську опіку, займалися господарськими справами та культурно-просвітницькою діяльністю. За наявності значного об'єму роботи пароху призначали сотрудника, якого забезпечували житлом та прибутком.

Встановлено джерела надходжень прибутків парафій, якими були: державні дотації, пожертви парафіян за здійснення треб, оплата оренди церковних земель. Оренда церковних землеволодінь здійснювалася за умови укладення договору між парафіяльним священником і орендарем. Прибутки, які священник отримував від оренди ерекційних земель парафії, витрачалися лише на церковні потреби громади. Проведення польським урядом земельної реформи у 1920-х рр., яка передбачала парцеляцію церковних угідь, не завдало значних фінансових втрат парафіям. З'ясовано, що впродовж 1925–1929 рр. було розпарцельовано лише 6 300 га земельних володінь. Від середини 1930-х рр. земельні володіння громад були звільнені від сплати державного

грунтового податку. Прибутки від парцеляції церковних земель використовувалися для розвитку господарства, підтримки громадських організацій та культурно-освітніх проєктів.

Парафіяльне греко-католицьке духовенство було включене у розбудову національних банківських і фінансових інституцій (Земельний Банк Іпотечний), очолило діяльність кооперативів різного господарського спрямування («Центробанк», «Центросоюз», «Маслосоюз» і «Народна торгівля»), що сприяло зміцненню і підвищенню фінансової, економічної, сільськогосподарської культури українського населення.

У міжвоєнний період у Східній Галичині богословську освіту забезпечували п'ять семінарій у Львові, Рогатині, Станіславові, Перемишлі. Вони здійснювали якісну підготовку кадрового складу парафіяльних священиків. Встановлено, що відкриття в 1929 р. Богословської Академії у Львові створило умови для формування нової плеяди високоосвіченого духовенства. Відтак участь духовенства в культурно-освітніх процесах набула системного характеру. Під керівництвом згромаджень Чину Святого Василя Великого та Сестер Служебниць Непорочної Діви Марії функціонували «захоронки», школи, гімназії, фахові школи, учительські семінарії тощо.

Благодійна робота духовенства у міжвоєнний період спрямовувалася на допомогу потребуючим верствам населення, якими були сироти, вдови, безробітні, люди похилого віку та інші. Для вирішення проблеми сирітства було створено низку опікунських інституцій, діяльність котрих координували єпархіальні комітети. Парафіяльне духовенство співпрацювало з громадськими організаціями, серед яких «Українське Крайове Товариство охорони дітей і опіки над молоддю», «Захист ім. митрополита А. Шептицького для сиріт», «Фонду вдів і сиріт священиків», «Єпархіальна поміч», «Власна Допомога». Український Комітет Допомоги безробітним та вбогим мав розгалужену мережу осередків у Галицькій митрополії, надавав підтримку безробітним, голодуючим, сиротам, вдовам та іншим потребуючим.

Безкоштовне медичне обслуговування жителі Східної Галичини отримували у львівській «Народній лікарні».

Політика національної асиміляції в Республіці Польща актуалізувала культурно-просвітницький напрям діяльності духовенства як спосіб збереження і розвитку української ідентичності, через його участь у процесах розвитку української освіти, культури та діяльності просвітницьких організацій. Вони допомагали українцям захищати право навчатися рідною мовою, ініціюючи шкільні плебісцити, створення приватних шкіл, організацію курсів грамотності для неписьменних, надання фінансової допомоги здібним дітям. Священники сприяли розвитку національних та соціокультурних цінностей, беручи участь у місцевих осередках товариств «Рідна школа», «Просвіта» тощо.

Священники поєднували духовне служіння в громаді з викладанням науки релігії у школах і проведенням катехизації дітей. Духовній і національній консолідації українців сприяли поширення священниками серед парафіян католицьких часописів і релігійної літератури. У рамках проведення «Католицької акції» на парафіях священники створювали гуртки для дітей та молоді. Результатом її проведення було заснування нових і активізація вже існуючих християнських товариств, пожвавлення видавничої справи християнської літератури, активізація діяльності інших молодіжних організацій.

Ключові слова: Східна Галичина, Греко-Католицька Церква, А. Шептицький, священник, Галичина, парафіяльне духовенство, митрополит, освіта, Республіка Польща, міжвоєнний період, соціально-економічне становище, богословська освіта, єпископ.

ABSTRACT

Yu. Hrabets. Activities of the Greek Catholic Clergy in Eastern Galicia in 1918–1939. – Manuscript of a dissertation.

The thesis is submitted in fulfilment of the requirements for the Doctor of Philosophy degree in the field of 03 Humanities, specialty 032 – History and Archaeology. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2025.

This dissertation presents a comprehensive analysis of the activities of the Greek Catholic clergy in Eastern Galicia during the period from 1918 to 1939. The study systematises and characterises the current state of scientific research on the subject by domestic scholars and representatives of Ukrainian diaspora. The historiographical material is structured and analysed according to a problem-chronological principle and divided into three groups: works by contemporaries, studies by diaspora scholars, and research by Ukrainian researchers of the period of independence of Ukraine. Despite the existence of thematically related studies that highlight certain aspects of the Greek Catholic Church's life from 1918 to 1939, the scientific problem addressed in this dissertation has not yet received comprehensive coverage.

The source base of the research consists of both unpublished and published documents and materials. By type, sources are categorised into four groups: archival collections and files (11 fonds and 86 cases were processed) which are housed in the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv, the State Archives of Ivano-Frankivsk and Ternopil regions, and materials from the Department of Manuscripts of Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv; periodicals, especially from the period of the Polish Republic, and diaspora publications; recollections of direct participants and eyewitnesses of the events; materials published in documentary collections. Their analysis made it possible to trace the evolution of the legal framework of the GCC, the specifics of church-state relations, the material conditions of the clergy, and key areas of their social work during the

interwar period. Published documents and materials of theological periodicals are also used.

The research is based on the theoretical and methodological principles of the humanities. A wide range of general scientific methods was used to examine documents, collect and systematize empirical data, and analyse statistical information. Special scientific methods allowed for the chronological presentation of historical material, clarification of the conditions and directions of clerical activity in the context of church-state relations in the Republic of Poland, determination and comparison of methods used by the clergy to bring about positive changes in economic, educational, and cultural spheres, and tracing the paths of priestly personality formation within familial and social environments and professional orientation. Thus, it is demonstrated that the reviewed historiography, available sources, and selected methodological tools ensure the reliability of the scientific results.

It was established that after World War I and the Polish-Soviet conflicts of 1918–1919 and 1920–1921, the Greek Catholic Church suffered significant material damage and personnel losses. As a result, only 63.3 % of Greek Catholic priests returned to their spiritual duties. Favourable conditions for church development appeared after the signing of the Concordat between the Holy See and the Republic of Poland in 1925. The legal framework of the GCC, despite certain dependencies of the clergy on administrative authorities (territorial restrictions on church activities, personnel decisions under control, financial dependence, etc.), contributed to the regulation of church-state relations and allowed for the restoration of religious communities and their property in the long term.

During the interwar period, the Greek Catholic Church leadership established an administrative interaction system between clergy and higher church bodies that enabled clergy to participate in the governance and development of parish life. It also promoted career advancement, improved living conditions, and enhanced their community status. Parish clergy had the right to choose their place of service considering their financial and family situation.

It is established that the GCC had a clear administrative hierarchy during the interwar years: the head of the Church (Metropolitan), bishops (diocesan leaders), deans, and parish priests with clearly defined functions. Bishops convened diocesan synods, managed diocesan finances, and oversaw church institutions (seminaries, schools, brotherhoods, foundations, etc.). Deans regulated parish activity within their deaneries, organised synods and visitations, and reported financially to the metropolitan authority. The primary and largest category was parish clergy – pastors, administrators, and assistants – who provided pastoral care, managed property, and led cultural and educational initiatives. When the workload increased, assistants were appointed and provided with accommodation and monetary remuneration.

The sources of parish income included: state subsidies, donations for religious services, and rent from church lands. Rent was formalised via contracts between the priest and the tenant. Income from the lease of church lands was used solely for community religious needs. The Polish government's land reform of the 1920s, which involved parcelling church property, did not cause major financial losses. Only 6,300 hectares of land were parcelled during 1925–1929. Beginning in the mid-1930s, communal lands were exempt from land tax. Proceeds from land parcelling were used for farming development, support of public organisations, and cultural-educational projects.

Parish Greek Catholic clergy were actively involved in the development of national banking and financial institutions, such as the Land Mortgage Bank, and played leading roles in various economic cooperatives, including «Centrobank», «Centrosoyuz», «Maslosoyuz», and «Narodna Torhivlia», which strengthened Ukrainian financial, economic, and agricultural literacy.

Theological education in interwar Eastern Galicia was provided by five seminaries in Lviv, Rohatyn, Stanyslaviv, and Przemyśl, ensuring a high-quality training of parish clergy. The founding of the Theological Academy in Lviv in 1929 furthered the development of an educated clergy. Clergy participation in cultural and educational processes gained systemic character. Under the leadership of the Order

of Saint Basil the Great and the Sisters Servants of Mary Immaculate, nurseries, schools, gymnasiums, vocational schools, and teacher seminaries were established.

The charitable activities of the clergy during the interwar years focused on assisting orphans, widows, the unemployed, the elderly, and others in need. To address orphanhood, several care institutions were created and coordinated by diocesan committees. Parish clergy collaborated with organisations such as the Ukrainian Regional Society for the Protection of Children and Youth, Sheptytsky Orphan Protection Society, the Widows and Orphans Fund for Clergy, Diocesan Aid, and «Vlasna Dopomoga». The Ukrainian Committee for Assistance to the Unemployed and Poor operated a broad network in the Galician Metropolis, providing support to the unemployed, hungry, orphans, widows, and others in need. Residents of Eastern Galicia received free medical care at the Lviv «Narodna Lichnytsia».

The policy of National Assimilation in the Republic of Poland activated the clergy's cultural and educational mission as a means of preserving and developing Ukrainian identity, through their participation in the development of Ukrainian education, culture and the activities of educational organisations. They supported Ukrainian language education by initiating school plebiscites, founding private schools, organising literacy courses, and offering financial aid to talented students. Clergy promoted national and sociocultural values through local chapters of societies like «Ridna Shkola» and «Prosvita».

Clergy combined religious service with teaching religion in schools and catechising children. They promoted spiritual and national unity by disseminating Catholic periodicals and religious literature. As part of the «Catholic Action», priests organised youth and children's groups in parishes. This led to the creation and revitalisation of Christian associations, increased publication of religious literature, and expanded youth engagement.

Keywords: *Eastern Galicia, Greek Catholic Church, A. Sheptytskyi, priest, Galicia, parish clergy, metropolitan, education, Republic of Poland, interwar period, socio-economic conditions, theological education, bishop.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дослідження

1. Bystrytska E. & Hrabets Yu. Position and Activities of the Greek-Catholic Parish Clergy of Eastern Galicia in 1914 – 1939. *Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin]*. 2023. Вип. 27. С. 105–116. URL: <https://doi.org/10.24919/2519-058X.27.281515>
2. Грабець Ю. А. Ключові аспекти адміністративно-управлінської структури Галицької митрополії ГКЦ у міжвоєнний період. *Консенсус*. 2024. Вип. 2. С. 64–73. URL: <https://doi.org/10.31110/consensus/2024-02>
3. Грабець Ю. А. Культурно-освітня діяльність Греко-Католицького духовенства Східної Галичини в міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2024. Вип. 1. С. 26–32. URL: <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2024.1>
4. Грабець Ю. А. Просвітницька діяльність греко-католицького духовенства Східної Галичини в міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2024. Вип. 2. С. 44–51. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/35605/1/NZ_History_2024_2.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Бистрицька Е., Грабець Ю. Зміст та особливості розвитку греко-католицької богословської освіти в Східній Галичині в першій половині ХХ століття. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. Вип 10. С. 14–19. URL: https://sspu.edu.ua/images/2023/docs/nauka/konf/tmns_102023_1c352.pdf
6. Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького духовенства у контексті збереження національної та релігійної ідентичності українців у 1918 – 1925 рр. *Міжнародні відносини і безпека в біполярному світі: контури нового світоустрою для України та світу*. Матеріали V Міжнародної наукової

конференції (Суми, 30 червня 2023 року). Суми, 2023. С. 31–34. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bd913333-d33e-47b7-86e4-26bc45bb6b0c/content>

7. Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини в контексті збереження соціокультурних цінностей населення у міжвоєнний період. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід*. Збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 11–12 травня 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 239–244.

URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/30026/1/Zb_Tsinnisni_orienturu.pdf

8. Грабець Ю. А. Внесок греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини у збереження національної ідентичності українців міжвоєнної доби. *Проблеми ідентичності культурної спадщини України в умовах російсько-української війни*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 травня 2023 р.). Київ, 2023. С. 69–74.

URL: <https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/14037/Podkupko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

9. Грабець Ю. А. Харитативна діяльність ГКЦ на теренах Східної Галичини у міжвоєнний період. *Держава і Церква в новій та новітній історії України*. Збірник наукових статей випуск IX. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. С. 167–177.

10. Грабець Ю. А. Роль греко-католицького парафіяльного духовенства в процесах соціально-економічного розвитку Східної Галичини в міжвоєнний період. *Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях молодих учених*. Збірник матеріалів I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 405–411. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/33310/1/Akt_problem.pdf

11. Грабець Ю. А. Роль греко-католицького духовенства в процесах відновлення соціального та культурного життя на теренах Східної Галичини після Першої світової війни. *Велика війна в історії людства*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, приуроченої 110-й річниці початку Першої світової війни (м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2024 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 131–134. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/34513/4/Konferenciya_Vijna.pdf#page131

Наукові праці, у яких додатково опубліковані результати дослідження

12. Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства в контексті соціально-економічного розвитку Східної Галичини після Першої світової війни. *Українське релігієзнавство*. 2024. № 96. С. 30–35. URL: <https://doi.org/10.32420/2306-3548/2024.96.04>

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	23
1.1 Історіографічний огляд.....	23
1.2 Джерельна база.....	31
1.3 Теоретико-методологічні засади дослідження.....	44
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ТА ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА.....	82
2.1 Особливості функціонування ГКЦ у контексті формування державно-правових відносин.....	82
2.2 Фінансово-матеріальне становище духовенства.....	124
2.3 Участь духовенства у процесах соціально-економічного та господарського розвитку регіону.....	145
РОЗДІЛ 3. ОСВІТНЯ ТА КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДУХОВЕНСТВА.....	182
3.1 Богословська освіта та навчальні заклади під опікою Церкви.....	182
3.2 Харитативна праця.....	203
3.3 Роль духовенства в організації освітнього процесу.....	214
3.4 Участь священників у роботі культурно-просвітницьких організацій...222	
3.5 Внесок у діяльність християнських соціальних організацій.....	232
ВИСНОВКИ.....	261
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	265
ДОДАТКИ.....	303

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника – Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника.

ГКЦ – Греко-Католицька Церква.

Держархів Івано-Франківської обл. – Державний архів Івано-Франківської області.

Держархів Тернопільської обл. – Державний архів Тернопільської області.

ЦДІАЛ України – Центральний державний історичний архів України, м. Львів.

ЗСНДМ – Згромадження сестер Служebниць Непорочної Діви Марії.

о. – отець.

зл. – злотий.

ЧСВВ – Чин Святого Василя Великого.

БА – Богословська Академія.

БНТ – Богословське Наукове Товариство.

ЗБІ – Земельний Банк Іпотечний.

ФЗБІ – Філія Земельного Банку Іпотечного.

ККОК – Крайовий комітет організації кооперативів.

РСУК – Ревізійний союз українських кооперативів.

ПДВО – Польська Дирекція Взаїмних Обезпечень.

УГА – Українська Господарська Академія.

УКТОД – «Українське Крайове Товариство охорони дітей і опіки над молоддю».

УКД – Український комітет допомоги безробітним та вбогим.

КА – Католицька Акція.

«КАУМ» – «Католицька акція української Молоді».

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах російсько-української війни актуалізується питання консолідації української нації й утвердження її ідентичності. Українськість нині постає одним із найважливіших засобів захисту державності. Упродовж української історії значний внесок у збереження національної історичної пам'яті, культури, традицій зробило духовенство й, зокрема, греко-католицьке. В умовах бездержавності Церква залишалася єдиною інституцією, яка зберігала українську ідентичність, сприяла пробудженню національної свідомості й опікувалася духовно-моральними якостями віруючих. У важкі часи лихоліття духовенство було опорою віруючих, допомагаючи їм стійко долати виклики часу. На сучасному етапі українські громадяни, які потерпають від людських та матеріальних втрат й перебувають у стані психоемоційної напруги, також потребують духовної опіки та підтримки. З огляду на ці обставини вважаємо особливо актуальним вивчення досвіду діяльності ГКЦ у міжвоєнний період. В умовах перебування Східної Галичини під владою Республіки Польща саме греко-католицьке духовенство взяло на себе консолідуючу функцію, спрямовуючи українську спільноту Східної Галичини на відновлення і розбудову релігійних, соціально-економічних, культурно-освітніх сфер життєдіяльності. Попри достатню кількість праць, в яких висвітлена участь духовенства у різних сферах життя регіону, залишається недостатньо вивченим становище греко-католицького духовенства в міжвоєнний період та його багатогранна діяльність.

У 1918–1939 рр. ГКЦ зберігала свою структуру, кількісно та якісно наросувала свій кадровий потенціал, вибудовувала систему комунікації між єпископатом, парафіяльним духовенством і парафіянами. Керуючись настановами керівництва ГКЦ, духовенство брало участь у фінансово-господарських, освітніх та культурно-просвітницьких процесах в регіоні. Вивчення діяльності парафіяльного духовенства дозволить з'ясувати джерела його фінансування, місце і значення в наросуванні потенціалу ГКЦ, реалізації

заходів для забезпечення матеріального добробуту і підвищення господарсько-фінансової спроможності населення. Дослідження участі парохів у сфері соціального захисту населення допоможе визначити механізми, форми та засоби, які використовувалися з метою підтримки незахищених категорій населення в умовах нестачі фінансових ресурсів і правових обмежень з боку польського уряду. Вивчення внеску парафіяльних священників у розвиток національної освіти, подолання неграмотності, участь у різноманітних громадських організаціях дозволить визначити його роль у стримуванні полонізаційних процесів в українській освіті, поширенні національних та релігійних цінностей серед українців через освітні, релігійно-культурні та просвітницькі проекти.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена науковими та суспільними запитами сучасного життя українців. Інформація про досвід діяльності греко-католицького духовенства у міжвоєнний період на території Східної Галичини є значимою для подальшого розвитку процесів консолідації українців.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах науково-дослідної теми кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Релігія і Церква у контексті світових і суспільних трансформацій» (державний номер реєстрації 0123U101108).

Мета дослідження зумовлена актуальністю теми та полягає у з'ясуванні соціально-правового становища греко-католицького духовенства, його участі у процесах соціально-економічного, освітнього та культурно-просвітницького характеру на території Східної Галичини в умовах перебування під владою Республіки Польща у міжвоєнний період.

Для реалізації мети сформульовано такі завдання:

- з'ясувати ступінь вивчення проблеми в історіографії, систематизувати джерельну базу, визначити теоретико-методологічні засади дослідження;
- проаналізувати правове поле діяльності ГКЦ у Республіці Польща;
- з'ясувати місце і значення парафіяльного духовенства в адміністративній системі управління ГКЦ;
- охарактеризувати засоби забезпечення матеріального становища греко-католицького духовенства;
- дослідити участь духовенства у процесах соціально-економічного та господарського розвитку регіону;
- проаналізувати стан духовних закладів освіти та їх вплив на підготовку священницьких кадрів;
- встановити напрями та зміст культурно-просвітницької та харитативної діяльності духовенства.

Об'єкт дослідження – греко-католицьке духовенство у релігійних, суспільно-політичних, соціально-економічних, культурно-просвітницьких процесах Східної Галичини у 1918–1939 рр.

Предметом дослідження є соціально-економічна, освітня, культурно-просвітницька діяльність греко-католицького духовенства, що здійснювалася в правовому полі Республіки Польща міжвоєнного періоду.

Методологічною основою дисертаційного дослідження є принципи науковості, об'єктивності, системності, соціального підходу, історизму, що уможливили використання конкретно-історичного підходу до вивчення комплексної діяльності духовенства ГКЦ у процесах господарського, соціально-економічного, освітнього, культурно-просвітницького розвитку українців Східної Галичини у зазначений період й передбачає дослідження соціально-правового становища духовенства та організаційної структури Церкви, що зумовили його діяльність в умовах перебування регіону у складі Республіки Польща.

У процесі дослідження було використано загальнонаукові методи емпіричного та теоретичного дослідження, зокрема, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, узагальнення, систематизації. Комплекс спеціальних методів історичного пізнання включав історико-генетичний, порівняльно-історичний, історико-типологічний, історико-системний методи. На етапі архівного пошуку застосовувалися методи класифікації і критики джерел.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1918–1939 рр. Нижня межа обумовлена завершенням Першої світової війни та розпадом Австро-Угорщини на окремі національні держави, що уможливило включення Східної Галичини до складу Республіки Польща, яка формувала особливий тип державно-церковних відносин; верхня межа дослідження вказує на початок Другої світової війни, яка спричинила нові умови життєдіяльності греко-католицького духовенства.

Під час висвітлення окремих аспектів дослідження авторка зверталася до попередніх історичних періодів. Вихід за визначені хронологічні рамки був необхідним для комплексного висвітлення специфіки організаційної структури ГКЦ, дослідження наслідків Першої світової війни для греко-католицьких парафій, зародження банківської системи та кооперативного руху у Східній Галичині.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію Східної Галичини, яка адміністративно співпадала з територією Галицької митрополії ГКЦ у складі трьох єпархій – Львівської, Перемишльської та Станіславівської. В окреслений період на території Східної Галичини існували Тарнопільське, Львівське, Станіславівське воєводства.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що *вперше* в українській історичній науці:

- комплексно та ґрунтовно досліджено стан та діяльність греко-католицького духовенства у міжвоєнний період на території Республіки Польща;

- проаналізовано і класифіковано історіографічний і джерельний матеріал, уведено до наукового вжитку низку неопублікованих документів;
- узагальнено низку церковних документів, які визначають адміністративно-управлінський устрій ГКЦ, функціональні обов'язки деканів, парохів, сотрудників;
- з'ясовано правила листування між деканальним урядом, парафіяльним духовенством і Митрополичим ординаріатом та процедуру ревізій парафій;
- проведено аналіз впливу аграрної реформи польського уряду на фінансово-матеріальний стан духовенства;
- з'ясовано специфіку функціонування Малої семінарії у Львові, роботу фахових шкіл під керівництвом сестер ЧСВВ, проблеми в організації роботи вдовичо-сирітських фондів.

Поглиблено:

- аналіз матеріальних і кадрових втрат греко-католицьких парафій після Першої світової війни;
- дослідження діяльності греко-католицького духовенства у контексті соціально-економічного розвитку регіону та участі у кооперативному русі;
- знання про діяльність духовенства у процесах боротьби за збереження українського шкільництва;
- вивчення специфіки діяльності богословських освітніх закладів, участі монаших чинів ЧСВВ і ЗССНДМ в організації «захоронок», народних шкіл та фахових закладів для осіб жіночої статті;
- аналіз суб'єктивних чинників, що уможливлювали непорозуміння між парохом і сотрудником, священником і парафіянами.

Набуло подальшого розвитку:

- дослідження державно-церковних відносин, які визначали умови діяльності греко-католицького духовенства в Республіці Польща;

- положення про співпрацю духовенства з громадськими культурно-освітніми організаціями.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійних наукових пошуків автора. У ній викладено власні концепції, ідеї та версії, а також особисті підходи, здійснені при розробці основних її положень. У друкованих працях, опублікованих у співавторстві, особистий внесок авторки дисертації становить 75 % тексту [1, с. 105–116; 5, с. 14–19].

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації обговорено на засіданнях кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Тема дослідження апробована на Міжнародних та Всеукраїнських конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми ідентичності культурної спадщини України в умовах російсько-української війни та у повоєнний період» (м. Київ, 25 травня 2023 р.); V Міжнародна науково-практична конференція: Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід (м. Тернопіль, 11–12 травня 2023 р.); IX Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання викладання суспільних та гуманітарних дисциплін в умовах війни та післявоєнної відбудови» (м. Суми, 8–9 червня 2023 р.); V Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародні відносини і безпека в багатополярному світі: контури нового світоустрою для України та світу» (м. Суми, 30 червня 2023 р.); IX Міжнародна наукова конференція «Держава і Церква в новій та новітній історії України» (м. Полтава, 26–27 жовтня 2023 р.); VI Міжнародна науково-практична конференція «Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід» (м. Тернопіль, 17–18 травня 2023 р.); Міжнародна науково-практична конференція приурочена 110-й річниці початку Першої світової війни «Велика війна в історії людства» (м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2024 р.); XI Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених «Українська минувшина: війни за ідентичність і незалежність» (м. Київ, 20 квітня 2023 р.); I Всеукраїнська студентська

науково-практична конференція з міжнародною участю «Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях молодих учених» (м. Тернопіль, 19 квітня 2024 р.).

Публікації. Основні концептуальні положення дисертації викладено у 12 наукових публікаціях, з них 1 стаття категорії А, 3 – статті у фахових наукових виданнях України категорія Б, 7 – матеріали наукових конференцій, 1 – наукова публікація, в якій додатково відображено результати дослідження.

Структура дослідження. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (461 позицій), додатків (1). Загальний обсяг дисертаційного дослідження становить 307 аркушів, з них основного тексту 190.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Історіографічний огляд

У процесі дослідження теми опрацьовано та проаналізовано низку наукових праць, які можна класифікувати за проблемно-хронологічним принципом на три групи: 1) роботи сучасників подій (1918–1939 рр.); 2) дослідження представників української діаспори; 3) праці українських дослідників доби незалежної України (1991–2024 рр.).

Одразу зауважимо, що з огляду на значний об'єм наукових досліджень з окремих аспектів окресленої нами проблеми, авторкою використовувалися переважно ті праці, які характеризуються концептуалізацією та новизною методологічних підходів.

Історіографія першої групи представлена переважно статтями очевидців і учасників подій суспільного та релігійного життя Східної Галичини міжвоєнного періоду. Як правило, автори висвітлюють окремі сегменти релігійного і церковно-суспільного життя, учасниками яких вони були.

Питанням церковного управління та місця в них духовенства присвячена стаття Г. Костельник і В. Лаби, опублікована у журналі «Нива» [181, с. 110–128]. У ній автори розмірковували над можливими негативними наслідками запровадження celibату у Галицькій митрополії. На їхню думку, нововведення могло спричинити хвилю конфліктів, кризу в самій ГКЦ і у перспективі створити перешкоди для поширення ідей унії серед православних.

Питання українсько-польських взаємин упродовж 1918–1929 рр. на території Східної Галичини ґрунтовно відображено у праці українського історика і публіциста С. Томашівського [361]. Крізь призму власних суджень автор аналізував та порівнював становище Східної Галичини під владою Австро-Угорщини та в контексті включення регіону до складу Республіки

Польща. На думку автора, конкуренція між двома народами провокувала погіршення становища самих українців.

До теми наслідків Першої світової війни для Східної Галичини звертався В. Нагірний [232]. У своїх напрацюваннях він подав аналіз подій, пов'язаних із закінченням військових дій, та описав участь духовенства ГКЦ в організації допомоги сиротам, вдовам, ветеранам та іншим потребуючим. Тематично суголосна попередній тематиці публікація Й. Мариновича [218, с. 36–43]. Основну увагу автор акцентував на описі матеріальних наслідків Першої світової війни для українського суспільства та подав власний план організації церковних домів.

На окрему увагу заслуговує стаття Л. Глинки, в якій автор з'ясовував актуальні для греко-католицьких священників проблеми [77, с. 137–141]. У статті містяться цікаві відомості про окремі аспекти приватного життя греко-католицького духовенства. Для сучасного дослідника цей матеріал ілюструє міжособистісні зв'язки, характеризує ціннісні орієнтири їх носіїв. Публікації Р. Луканя присвячені діяльності отців-василіян [216, с. 12; 217, с. 20]. Подано списки монастирів у Станіславівській, Перемишльській єпархіях і Львівській архієпархії, акцентовано увагу на їхній освітньо-просвітницькій діяльності. Участь парафіяльного духовенства у національному житті українців окреслено у статті П. Табінського [359, с. 3].

Постать митрополита А. Шептицького та його діяльність була предметом зацікавлення українського громадсько-політичного діяча Л. Цегельського, який у 1937 р. у Філадельфії видав монографію, присвячену митрополиту А. Шептицькому [379]. Нами було опрацьовано передрук видання 1995 р. Зокрема, корисним для нашого дослідження є фактологічний матеріал, який розкриває його національну, міжнародну, благодійну та культурно-просвітницьку діяльність.

Про популярність проведення Католицької Акції свідчать статті П. Голинського [81, с. с. 11–16] і В. Глібовицького [78, с. 3–6]. У публікаціях розкрито організаційні засади підготовки Католицької Акції у парафіях,

участь в них духовенства та вірян. Окрема увага присвячена аналізу тематичної листівки «Готовсь», яка виходила друком як додаток до журналу «Українське юнацтво».

Освітня діяльність ГКЦ та участь у цьому процесі парафіяльного духовенства представлена в численних публікаціях на сторінках журналів «Богословія» [212, с. 78–84; 257, с. 165–179; 333, с. 97–100; 376, с. 197–218]. та «Записки ЧСВВ» [72, с. 291–307; 258, с. 338–345; 332, с. 439–441]. Авторами наукових розвідок, у яких осмислено значення освітньої підготовки духовенства, стан та перспективи розвитку духовних освітніх закладів, БА, БНТ, переважно були викладачі академії, зокрема д-р. Я. Пастернак [257, с. 165–179], о. Й. Скрутень [332, с. 439–441], о. Й. Сліпий [333, с. 97–100], о. П. Хомин [376, с. 197–218]. Низка важливих матеріалів міститься в ювілейному «Альманаху українських богословів», опублікованому в 1937 р. [4]. Зокрема, у статті авторства о. О. Орського подано характеристику змісту Енцикліки папи Пія XI «*Ad catholici sacerdotii*» (від 20 грудня 1935 р.); у публікації о. М. Дороцького висвітлено погляди єпископа Й. Коциловського щодо релігійно-моральної ситуації в тогочасному суспільстві; о. крил. В. Гриник опублікував опис появи духовної семінарії у Перемишлі; о. П. Голинський подав інформацію про участь парафіяльного духовенства у подіях визвольної боротьби 1918–1920 рр.; богослов Я. Скопляк розмістив статтю про діяльність наукового товариства богословів семінарії в Перемишлі.

Таким чином, праці першого періоду (1918–1939 рр.) представлені переважно очевидцями та учасниками подій, стосуються питань відновлення фінансово-господарського життя регіону, боротьби за національні права українців, діяльності єпископів і парафіяльного духовенства. Ці праці мають публіцистично-мемуарний характер, але водночас містять значний обсяг фактологічного матеріалу та передають загальні тенденції настроїв тогочасного суспільства.

До теми дослідження діяльності греко-католицького духовенства у міжвоєнний період на території Східної Галичини зверталися також

представники української діаспори. В основному ці праці поєднували в собі ознаки історіописання та мемуаристики, оскільки діаспорна спільнота мала обмежений доступ до архівних документів. Переважно публікації мають оцінний характер і характеризуються суб'єктивним аналізом подій, постатей і учасників описаних заходів.

Аналіз діяльності єпископів Г. Хомишина та Й. Коциловського, дискусії щодо запровадження celibату для духовенства Галицької митрополії, зміст Конкордату 1925 р., його переваги та недоліки подано у розвідці В. Кудрика [186–189].

Грунтовну інформацію про навчально-виховну діяльність монахинь ЧСВВ у своїй монографії подала С. Цьорох, яка була черницею монастиря св. Макрини у Львові. Від 1924 р. вона очолювала учительську дівочу семінарію [383]. У монографії подано детальний аналіз освітнього процесу та виховної діяльності монахинь-василіянок.

Автори В. Мурович [230], І. Лужницький [215], І. Нагаєвський [231], Ю. Федорів [372] у своїх працях значну увагу приділяли розвитку та становищу ГКЦ на різних етапах її діяльності, зокрема й під владою Республіки Польща. У розвідках характеризуються історичні періоди поширення християнства на українських землях. Провідною ідеєю авторів є визначальна роль ГКЦ у розвитку українського народу.

Структуру та етапи розвитку кооперативного руху на території Східної Галичини подає у своїй праці І. Витанович [56]. Автор описав політичні й суспільно-економічні процеси, пов'язанні із зародженням та розвитком кооперації, зокрема й на західноукраїнських землях. Серед поданого матеріалу ми змогли виокремити ті кооперативні структури, в яких найбільше були задіяні греко-католицькі священники.

Сучасна українська історіографія представлена низкою наукових досліджень, що уможливило всебічний аналіз діяльності ГКЦ в історичний період. Окремий сегмент досліджень присвячений аналізу ГКЦ у міжвоєнний період, зокрема вивченню управлінської структури ГКЦ, прав та обов'язків

духовенства, впливу ГКЦ на україно-польські стосунки, участі духовенства в політичних, культурних, національних, соціально-економічних процесах.

Принагідно зазначимо, що з обраної нами тематики відсутні ґрунтовні монографічні дослідження. Тематично спорідненою і методологічно важливою для дисертації є студія Н. Колб [162–164]. Авторкою у монографії та низці статей здійснено комплексний аналіз діяльності греко-католицького духовенства як окремої соціальної групи на теренах Східної Галичини наприкінці ХІХ ст. У праці використано широке коло архівних документів і матеріалів, подано унікальний фактологічний матеріал, який підкріплений особистими судженнями та висновками дослідниці.

Про формування правового поля діяльності ГКЦ у Республіці Польща йдеться в одному із розділів дисертаційного дослідження В. Марчука [220; 221]. Значну увагу автор приділив з'ясуванню напрямів діяльності митрополита А. Шептицького як глави Церкви, участі священників у процесах формування і розвитку української ідентичності в Республіці Польща.

Значний внесок у дослідження історії ГКЦ у міжвоєнний період зробив І. Пилипів, який проаналізував суспільно-політичну та релігійну діяльність духовенства, взаємини з урядовими та політичними інституціями Республіки Польща [268–270]. У своїх дослідженнях автор значну увагу приділив розгляду еволюції адміністративно-територіальної та організаційної структур ГКЦ, участі духовенства Перемишльської єпархії в організації навчання релігії української молоді.

Для окреслення основних напрямків діяльності ГКЦ на території Галицької митрополії під владою Республіки Польща були корисні матеріали монографії В. Перевезія [259]. Автор дослідив становище Церкви в умовах переходу Східної Галичини під управління польської влади, діяльність митрополита А. Шептицького та єпископів у контексті визначення правового статусу ГКЦ. Другий розділ монографії присвячений участі греко-католицького духовенства в процесах національного просвітницького руху українців у 1920–1930-х рр. У третьому розділі автор проаналізував

опікунську та виховну роботу ГКЦ, розвиток богословської освіти в міжвоєнний період.

Інформацію про розвиток Перемишльської та Станіславівської єпархій подано в напрацюваннях Р. Делятинського [86] і Т. Горан [82]. У дисертації Р. Делятинського комплексно висвітлено процес становлення Станіславівської єпархії, описано особливості організаційної структури, суспільну діяльність її духовенства в період перебування Східної Галичини у складі Республіки Польща. У дисертації Т. Горан визначено правове та матеріальне становище духовенства єпархії, розглянуто розвиток інституцій, які відігравали ключову роль у національно-культурному житті регіону. Дослідниця висвітлила основні напрямки роботи греко-католицького духовенства, спрямовані на підтримку молоді, сиріт, малозабезпечених представників населення.

У монографії львівської дослідниці Л. Гентош [75–76] проаналізовано діяльність митрополита у період від 1923 до 1939 р. Авторка у своїй праці охопила різні аспекти роботи ГКЦ, з'ясувавши вплив духовенства на суспільство, культуру та освіту. Інформація про аспекти наукової, освітньої, екуменічної діяльності митрополита А. Шептицького подана в колективній монографії під загальною редакцією М. Вегеша [48]. Для нашого наукового дослідження цінною є дисертаційна робота О. Шевчука, присвячена церковній і громадсько-політичній діяльності о. Тита Войнаровського [385]. Дослідник простежив умови формування о. Тита Войнаровського, його душпастирську роботу, висвітлив діяльність на посаді генерального адміністратора столових дібр, з'ясував роль священника в парцеляції великої земельної власності, соціально-економічну, політичну, культурно-освітню діяльність.

Слід зазначити, що значна кількість сучасних науковців, досліджуючи становище Східної Галичини у міжвоєнний період, особливе місце відводять питанню участі греко-католицького духовенства в життєдіяльності регіону. У цьому контексті слід згадати праці О. Рудої [323], О. Пасіцької [256], Л. Левандовської [192], К. Федевич [371]. У монографії О. Рудої комплексно

проаналізовано освітню політику Республіки Польща у міжвоєнний період, способи її реалізації і реакцію на це українського суспільства. Авторка проаналізувала участь греко-католицького духовенства та їх співпрацю з культурно-освітніми українськими товариствами в контексті захисту національних культурно-освітніх прав українців на території Республіки Польща. Дисертація О. Пасіцької присвячена комплексному аналізу соціально-економічної діяльності українців Галичини у міжвоєнний період. У праці проаналізовано соціальну та національну структуру населення Галичини, визначено економічний потенціал українських земель у складі Республіки Польща, зокрема галицького краю. У праці проаналізовано участь греко-католицького духовенства в кооперативний русі, який був основою самоорганізації українців на теренах Східної Галичини. Дослідниця розглянула особливості соціально-економічних заходів ГКЦ, організаційно-підприємницьку та меценатську діяльність єпископату та духовенства загалом. Цінними для нашого дослідження є дисертація Л. Левандовської, в якій дослідниця, спираючись на історичні джерела, доводить, що греко-католицьке духовенство на теренах Східної Галичини впродовж міжвоєнного періоду захищало релігійні, національні, культурні та освітні права українців. Перемишльські єпископи та парафіяльне духовенство активно долучалося до культурного та освітнього життя міста, сприяли створенню мережі українських шкіл і гімназій тощо. Новий погляд на історію українсько-польських стосунків у міжвоєнний період запропонував у своїй праці К. Федевич. Автор спростовує судження більшості українських дослідників про масовий характер українсько-польських конфліктів, вважаючи їх поодиноким явищем.

У процесі опрацювання історіографії з обраної теми було зафіксовано низку публікацій, які стосуються різних сфер життя українців Східної Галичини у міжвоєнний період. З'ясуванню впливу аграрних реформ польської влади на життя українських громад на західноукраїнських землях присвячені статті З. Баран [9], В. Виздрика [51, с. 73–79], В. Виздрика та

О. Мельник [52, с. 136–148]. Дослідники доводять ідею колонізаторського характеру аграрної політики польського уряду у міжвоєнний період, що сприяло загостренню міжнаціональних і соціальних конфліктів.

У статті авторства І. Зуляка і Ю. Макара [148, с. 95–102] висвітлено основні напрями політики польської влади та їх наслідки для культурно-освітнього та соціально-економічного розвитку Східної Галичини. Автори проаналізували реформи польського керівництва, які сприяли асиміляції українців, гальмували господарський розвиток регіону та штучно збільшували кількість польського населення в регіоні.

Для з'ясування матеріального становища греко-католицького духовенства у міжвоєнний період була корисною стаття С. Предки [284, с. 88–95]. На основі архівних джерел проаналізовано вплив повоєнної дійсності на матеріально-фінансовий стан парафіяльних священиків Східної Галичини, з'ясовано заходи керівництва ГКЦ щодо утримання парохів і розподілу церковних ресурсів. Також дослідниця стверджує, що матеріальне становище та соціально-економічний розвиток парафій був пов'язаний з особистою активністю священника в житті громади.

Цінними для визначення участі греко-католицького духовенства в соціально-економічних процесах Східної Галичини були дослідження С. Гелея [74, с. 176–188], Я. Стасіва [346; 347], Р. Вепріва та І. Гнипа [49, с. 64–71], Б. Барана [7, с. 1–5], О. Дрогобицької [101, с. 162–173; 102, с. 123–130; 103, с. 65–72]. Окремі аспекти благодійної діяльності греко-католицького духовенства висвітлено у публікаціях: Б. Барана і Ю. Петрика [8, с. 8–11], С. Гнот [79; 80, с. 48–53], О. Бежук [11, с. 32–37], Н. Дуди [104, с. 140–144], П. Марцелюка [219, с. 151–166].

Варто зазначити, що низка публікацій присвячена аналізу діяльності митрополита А. Шептицького, Станіславівського єпископа Г. Хомишина, о. Й. Сліпого у соціально-економічній, освітній, культурно-просвітницькій сферах. У цьому контексті слід згадати праці Р. Лехнюка [193, с. 105–118; 194, с. 244–258], М. Надраги та С. Васільєва [235, с. 119–134], О. Єгрешія [109; 110;

111, с. 33–34], Е. Бистрицької [12, с. 106–115; 13, с. 85–96; 14, с. 69–74; 15], О. Середи [327, с. 111–118], М. Москалюка [229, с. 58–62], Е. Бистрицької і Ю. Грабець [15, с. 14–19], Е. Бистрицької і Л. Костюк [16, с. 7–17]. Питанням становища українського шкільництва на західноукраїнських землях у міжвоєнний період присвячена стаття А. Нагірняка [233, с. 93–97]. Також автор проаналізував законодавчі акти та розпорядження владних структур в освітній сфері та вважає, що вони мали колонізаційний характер.

Окремим аспектам розвитку богословської освіти та участі греко-католицького духовенства в організації освіти українською мовою, просвітницькій роботі присвячені статті І. Комар [167, с. 32–40; 168], І. Хоркава [377; 10–17], Ю. Скіри [330, с. 78–90], І. Андрухів та І. Пилипіва [5, с. 130–135], Я. Стоцького [357, с. 135–142].

Отже, в наявній історіографічній базі представлено окремі сегменти обраної нами теми. Предметом дослідження науковців були питання матеріального становища духовенства і громад у повоєнний період, політики польського уряду у сфері мови та освіти, земельної власності, діяльності церковних, громадських організацій. Значна увага приділена аналізу активностей ієрархів ГКЦ, зокрема митрополита А. Шептицького, єпископам Г. Хомишину та Й. Коциловському, окремим представникам парафіяльного духовенства. Додаткового дослідження потребують також питання становища священницького складу Церкви, вивчення їх прав і обов'язків, матеріального статусу. Недостатньо дослідженими залишаються питання ролі дяків, церковних братств, релігійних товариств у розвитку регіону.

1.2 Джерельна база

Основою джерельної бази наукового дослідження є неопубліковані та опубліковані матеріали центральних, державних та обласних архівів України, зокрема Львова, Тернополя, Івано-Франківська, державної наукової бібліотеки

України. Джерельну базу умовно поділено на чотири групи. До першої групи ми включили архівні документи та рукописні матеріали із Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника (ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника). Другу групу формують періодичні видання, зокрема міжвоєнна преса, яка виходила на території Республіки Польща, а також видання представників української діаспори. До третьої групи слід віднести спогади безпосередніх учасників і пересічних свідків тих подій. Четверту групу складають документи і матеріали, опубліковані у збірниках документів.

Ключовим джерелом для вивчення становища греко-католицького духовенства і діяльності структур ГКЦ у міжвоєнний період на теренах Східної Галичини, явищ і процесів, у яких брала участь Церква є матеріали ЦДІАЛ України. Нами опрацьовано фонд 201 «Греко-католицька митрополича консисторія, м. Львів», фонд 358 «Шептицький Андрей (Роман-Марія-Александр), граф, митрополит Галицький ГКЦ, архієпископ Львівський, єпископ Кам'янець-Подільський, культурний і церковний діяч, меценат, дійсний член НТШ», фонд 408 «Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів», фонд 451 «Греко-католицька богословська академія, м. Львів». Аналіз документів цих фондів дав змогу з'ясувати структуру управління ГКЦ, рівень залученості духовенства в процеси соціально-економічного, політичного, культурно-просвітницького життя в Східній Галичині, визначити роль єпископів та митрополита А. Шептицького в процесах боротьби за національні права українців.

У фонді 201 «Греко-католицька митрополича консисторія, м. Львів» виявлено документи, в яких міститься інформація статистичного характеру про кількість парафій і священників, їх взаємодію з деканальними урядами [93; 195; 198; 199; 304; 306; 307; 373]. Також цінними є листи митрополита А. Шептицького до церковних і політичних діячів. Їх змістове наповнення інформує дослідника про соціально-економічні, політичні та культурно-освітні процеси в Східній Галичині у міжвоєнний період [137; 138; 247; 251].

Окремі матеріали цього фонду розкривають благодійну та просвітницьку діяльність Церкви [145; 202–205].

У фонді 358 «Шептицький Андрей (Роман-Марія-Александр), граф, митрополит Галицький ГКЦ, архієпископ Львівський, єпископ Кам'янець-Подільський, культурний і церковний діяч, меценат, дійсний член НТШ» зберігаються листи митрополита А. Шептицького з діячами українського національного руху, єпископами Г. Хомишиним та Й. Коциловським. Також знайдено листи від закордонних релігійних діячів, які свідчать про авторитетність митрополита за кордоном про підтримку ГКЦ з боку греко-католицьких громад у США, Канаді, Аргентині, Бразилії, Франції, Німеччині, Бельгії та Святого Престолу. Опрацювання цих документів дозволило сформувати власну оцінку рівня залученості митрополита в державницькі прагнення українців і відстежити особливості стосунків між ієрархами [165]. Під час роботи з матеріалами фонду було виявлено низку документів (статути, програми, звіти), які характеризують діяльність греко-католицьких товариств і об'єднань [197]. Комплексний аналіз цих документів дозволив з'ясувати рівень взаємодії між товариствами та парафіяльним греко-католицьким духовенством.

Опрацювання кореспонденції митрополита А. Шептицького з українськими громадськими організаціями допомогло виявити основні напрямки громадської і меценатської роботи, яку проводила ГКЦ у міжвоєнний період [355].

Інформацію про діяльність єпископату, структуру кадрового складу та органів церковного управління відображено у документах фонду 408 «Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів». Окремі документи містять інформацію про особливості парафіяльних забудов, суспільну діяльність парафіяльних священників, особливості процедури парцеляції церковних земель у контексті реформ польського уряду [144; 156; 157; 196; 201; 298; 311]. Цінним для дисертаційного дослідження виявилось листування парафіяльного духовенства з митрополичим ординаріатом. Аналіз чисельних звернень

священників до керівництва відображає характер стосунків між парохом і віруючими, між парохом і керівними органами Церкви та сутнісний характер актуальних суспільних проблем міжвоєнного часу [142; 214; 249; 250; 318; 348; 382]. Ці документи також є своєрідною біографічною довідкою окремих священників.

Для з'ясування рівня освіченості священників, їх потенційних можливостей реалізації освітніх та культурно-просвітницьких програм ГКЦ корисними були документи фонду 451 «Греко-католицька богословська академія, м. Львів». Нами опрацьовано звернення викладачів, службовців і семінаристів, наукові праці, тексти проповідей, конспекти лекцій [210; 356]. Проаналізовано документи, які містять інформацію про організацію навчального процесу, серед яких обіжники, розпорядження, протоколи засідань, доповідні записки, правила поведінки в навчальних закладах, звіти про діяльність БА та стан навчання і викладання [61; 303]. Цінними є документи про фінансово-господарський стан Академії (кошториси, фінансові звіти тощо), які відображають організацію освітнього процесу підготовки священницьких кадрів та витрати ГКЦ на цю сферу діяльності [207; 209]. Особливу увагу ми приділили аналізу документів, які свідчать про масштаби залучення майбутніх священників до громадської діяльності, роботи бібліотеки, музею, дослідницьких проєктів [211].

Для вивчення діяльності церковних органів Станіславівської єпархії були використані матеріали Держархів у Івано-Франківській обл. У фонді 2 «Станіславське воєводське управління, 1921–1938 рр.» знайдено документи, які допомогли відтворити суспільно-політичні настрої суспільства, включеність парафіяльних священників у громадське життя регіону [89; 159; 261; 262]. Інформацію про операції, пов'язанні з церковними землями, та візитації парафій відображено в документах фонду 504 «Єпископська Консисторія в м. Станіславів, 1788–1939» Держархів і Івано-Франківської обл. У фонді збережено особові справи студентів духовних семінарій і священників,

листування, відомості про надання матеріальної допомоги священикам, вдовам, сиротам та іншим категоріям населення [262–266; 302].

Важливими для нашого дисертаційного дослідження є справи, які зберігаються у Держархів і Тернопільської обл. Зокрема, опрацьовано фонд 5 «Скалатське воєводське староство, м. Скалат Тернопільського воєводства, 1919–1939 рр.» [316], фонд 8 «Бучацьке повітове староство, м. Бучач Тернопільського воєводства, 1918–1939 рр.» [135; 136; 139–141; 315; 350; 351–353], фонд 14 «Чортківське повітове староство, м. Чортків Тернопільського воєводства (1919–1939 рр.)» [99; 134], фонд 231 «Тернопільське воєводське управління, м. Тернопіль, 1921–1939 рр.» [96–98; 153–155; 206; 319; 338; 339]. Документи, у яких міститься інформація про участь греко-католицького духовенства у роботі осередків товариств «Просвіта», «Рідна Школа» виявлено у матеріалах фонду 5 «Скалатське воєводське староство, м. Скалат Тернопільського воєводства, 1919–1939 рр.», фонду 8 «Бучацьке повітове староство, м. Бучач Тернопільського воєводства, 1918–1939 рр.».

Для вивчення матеріального становища греко-католицьких дяків використані матеріали фонду 14 «Чортківське повітове староство, м. Чортків Тернопільського воєводства (1919–1939 рр.)». Найбільша кількість документів, що засвідчують участь греко-католицького духовенства на території Тернопільського воєводства у процесах культурно-просвітницького розвитку та благодійної діяльності зберігається у фонді 231 «Тернопільське воєводське управління, м. Тернопіль, 1921–1939 рр». Більшість документів цього фонду, використаних у дисертаційному дослідженні, вперше залучено до наукового вжитку.

Окрему групу неопублікованих документів становлять матеріали у фондах ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника. Нами опрацьовано матеріали особового фонду о. Ісидора Глинського – священика, етнографа, відомого своєю громадською роботою. Священницьке і громадське служіння о. І. Глинського через його стосунки з представниками духовенства, парафіянами, товариствами екстрапольовані нами на загал греко-

католицького парафіяльного духовенства на теренах Східної Галичини у міжвоєнний період [94; 95; 126; 296; 322; 335].

Отже, використані архівні матеріали сприяли поглибленому висвітленню організаційної структури ГКЦ, визначенню правового, матеріального становища та основних напрямів діяльності духовенства у міжвоєнний період. Високий рівень репрезентативності в дисертаційному дослідженні мають матеріали, які містяться у ЦДІАЛ України. Вони дозволили проаналізувати розвиток релігійної, соціально-економічної та культурно-просвітницької діяльності митрополита А. Шептицького та парафіяльних священників ГКЦ у хронологічній послідовності.

Другу групу формують періодичні видання, які істотно збагатили джерельну базу дослідження. Значну кількість матеріалів про актуальні виклики часу, оцінки авторів та їх позицію щодо конкретних подій виявлено в офіційних періодичних виданнях ГКЦ, серед них: «Вістник Перемиської Єпархії» [25, с. 19–20; 118, с. 8], «Перемиські Єпархіальні Відомості» [27, с. 15; 30, с. 84; 31, с. 34–64; 33, с. 74; 35, с. 1; 37, с. 34–35; 41, с. 20–21; 43, с. 74–76; 44, с. 18–19; 57, с. 46–48; 81, с. 11–16; 91, с. 67–69; 112, с. 13; 117, с. 74–80; 119, с. 88–92; 123, с. 61–62; 129, с. 90–92; 143, с. 25–26; 147, с. 133–134; 166, с. 39; 170, с. 53–55; 179, с. 30–33; 238, с. 84–86; 241, с. 16–17; 246, с. 15; 248, с. 8–9; 272, с. 78; 277, с. 19; 282, с. 23–24; 283, с. 34–36; 286, с. 73; 310, с. 45–46; 312, с. 80–81; 313, с. 33–34; 314, с. 73–74; 320, с. 21–23; 343, с. 101–102; 364, с. 2–6; 366, с. 63; 381, с. 56–57], «Львівські Архієпархіальні Відомості» [2, с. 6–8; 20, с. 43, 21, с. 223; 22, с. 38; 24, с. 4; 26, с. 24; 28, с. 12; 29, с. 11; 32, с. 4; 36, с. 3–7; 38, с. 22–23; 39, с. 5–6; 40, с. 43–46; 46, с. 10–11; 47, с. 5; 50, с. 151–152; 53, 53, с. 1–3; 54, с. 2; 58, с. 13–14; 59, с. 36–37; 60, с. 68–69; 61, с. 2; 62, с. 3–4; 63, с. 11; 64, с. 18–20; 65, с. 29–30; 66, с. 26; 67, с. 8; 85, с. 11; 90, с. 134–135; 92, с. 153–154; 105, с. 46–48; 106, с. 147–148; 107, с. 54–56; 108, с. 108; 113, с. 60–61; 115, с. 24; 120, с. 16–18; 122, с. 8–10; 124, с. 2; 125, с. 14; 127, с. 6–10; 128, с. 11; 130, с. 3–4; 131, с. 10; 132, с. 60; 133, с. 90–91; 146, с. 108; 149, с. 12–16; 151, с. 21–23; 152, с. 78–80; 169, с. 28–31; 171, с. 51–52; 172, с. 3–

6; 173, с. 93–96; 174, с. 33–34; 175, с. 24; 176, с. 22; 177, с. 48; 178, с. 96–97; 180, с. 6; 213, с. 86–87; 226, с. 126–127; 234, с. 2; 237, с. 56; 239, с. 68–69; 240, с. 30; 242, с. 111; 243, с. 148, 244, с. 9; 245, с. 31; 253, с. 27; 254, с. 53–55; 255, с. 33; 271, с. 9–10; 273, с. 12; 274, с. 7; 275, с. 6; 276, с. 8; 278, с. 87–91; 279, с. 46–50; 280, с. 103–108; 281, с. 134–139; 285, с. 5; 287, с. 109–110; 288, с. 13; 289, с. 49; 290, с. 12; 291, с. 14–15; 292, с. 9–14; 293, с. 12; 294, с. 27; 295, с. 25; 297, с. 19; 300, с. 11; 301, с. 38; 321, с. 87–89; 325, с. 16; 329, с. 32; 331, с. 31; 334, с. 15–22; 337, с. 34–35; 340, с. 12; 341, с. 187–188; 342, с. 9; 344, с. 128–129; 349, с. 14–20; 358, с. 7–8; 360, с. 25; 362, с. 1–2; 363, с. 6; 367, с. 149–15; 368, с. 5; 369, с. 7–8; 370, с. 13; 378, с. 61; 380, с. 5; 390, с. 4–5; 392, с. 50–52; 393, с. 2–7], «Вістник Станіславівської Єпархії» [45, с. 39–40], «Нива» [1, с. 445; 6, с. 405–406; 18, с. 386–387; 19, с. 37–38; 34, с. 129–133; 68, с. 111–114; 69, с. 391–395; 70, с. 397–400; 71, с. 373–375; 73, 340; 77, с. 137–141; 78, с. 3–6; 83, с. 445–450; 88, с. 387–390; 114, с. 169–171; 121, с. 34–35; 158, с. 357–359; 159, с. 418–421; 182, с. 1–3; 225, с. 406–407; 227, с. 39–40; 228, с. 94–97; 252, с. 61–64; 299, с. 145–146; 309, с. 296–300; 326, с. 281–294, 354, с. 280–291; 365, с. 443–444, 374, с. 309–310], «Нова Зоря» [216, с. 12; 217, с. 20; 359, с. 3], «Католицька акція» [87, с. 14–16; 236, с. 17–18; 375, с. 6–10].

Інформативний матеріал про церковні та суспільні події міжвоєнного періоду на території Східної Галичини містять номери «Львівських Архієпархіальних Відомостей» [2, с. 6–8; 20, с. 43, 21, с. 223; 22, с. 38; 24, с. 4; 26, с. 24; 28, с. 12; 29, с. 11; 32, с. 4; 36, с. 3–7; 38, с. 22–23; 39, с. 5–6; 40, с. 43–46; 46, с. 10–11; 47, с. 5; 50, с. 151–152; 53, 53, с. 1–3; 54, с. 2; 58, с. 13–14; 59, с. 36–37; 60, с. 68–69; 61, с. 2; 62, с. 3–4; 63, с. 11; 64, с. 18–20; 65, с. 29–30; 66, с. 26; 67, с. 8; 85, с. 11; 90, с. 134–135; 92, с. 153–154; 105, с. 46–48; 106, с. 147–148; 107, с. 54–56; 108, с. 108; 113, с. 60–61; 115, с. 24; 120, с. 16–18; 122, с. 8–10; 124, с. 2; 125, с. 14; 127, с. 6–10; 128, с. 11; 130, с. 3–4; 131, с. 10; 132, с. 60; 133, с. 90–91; 146, с. 108; 149, с. 12–16; 151, с. 21–23; 152, с. 78–80; 169, с. 28–31; 171, с. 51–52; 172, с. 3–6; 173, с. 93–96; 174, с. 33–34; 175, с. 24; 176, с. 22; 177, с. 48; 178, с. 96–97; 180, с. 6; 213, с. 86–87; 226, с. 126–127; 234, с. 2; 237,

с. 56; 239, с. 68–69; 240, с. 30; 242, с. 111; 243, с. 148, 244, с. 9; 245, с. 31; 253, с. 27; 254, с. 53–55; 255, с. 33; 271, с. 9–10; 273, с. 12; 274, с. 7; 275, с. 6; 276, с. 8; 278, с. 87–91; 279, с. 46–50; 280, с. 103–108; 281, с. 134–139; 285, с. 5; 287, с. 109–110; 288, с. 13; 289, с. 49; 290, с. 12; 291, с. 14–15; 292, с. 9–14; 293, с. 12; 294, с. 27; 295, с. 25; 297, с. 19; 300, с. 11; 301, с. 38; 321, с. 87–89; 325, с. 16; 329, с. 32; 331, с. 31; 334, с. 15–22; 337, с. 34–35; 340, с. 12; 341, с. 187–188; 342, с. 9; 344, с. 128–129; 349, с. 14–20; 358, с. 7–8; 360, с. 25; 362, с. 1–2; 363, с. 6; 367, с. 149–150; 368, с. 5; 369, с. 7–8; 370, с. 13; 378, с. 61; 380, с. 5; 390, с. 4–5; 392, с. 50–52; 393, с. 2–7]. Часопис виходив друком упродовж 1889–1944 рр. (з перервою в 1940 р.) й був обов'язковим передплатним виданням для парафіяльних священників. Нами було проаналізовано розміщені на сторінках часопису єпископські послання, декрети, промови, рішення та розпорядження митрополичого ординаріату, консисторії, а також документи державних органів влади щодо викладання релігії у школі, соціально-економічних питань і діловодства.

На увагу заслуговують також видання часопису «Вісник Перемишльської Єпархії», який у 1919 р. був перейменований на «Перемишльські Єпархіальні Відомості» та виходив друком аж до заборони його радянською владою у 1939 р. [27, с. 15; 30, с. 84; 31, с. 34–64; 33, с. 74; 35, с. 1; 37, с. 34–35; 41, с. 20–21; 43, с. 74–76; 44, с. 18–19; 57, с. 46–48; 81, с. 11–16; 91, с. 67–69; 112, с. 13; 117, с. 74–80; 119, с. 88–92; 123, с. 61–62; 129, с. 90–92; 143, с. 25–26; 147, с. 133–134; 166, с. 39; 170, с. 53–55; 179, с. 30–33; 238, с. 84–86; 241, с. 16–17; 246, с. 15; 248, с. 8–9; 272, с. 78; 277, с. 19; 282, с. 23–24; 283, с. 34–36; 286, с. 73; 310, с. 45–46; 312, с. 80–81; 313, с. 33–34; 314, с. 73–74; 320, с. 21–23; 343, с. 101–102; 364, с. 2–6; 366, с. 63; 381, с. 56–57]. Особливості функціонування Перемишльської єпархії, характер комунікації між єпископом Й. Коциловським, церковними органами та парафіяльним духовенством відображено у єпископських зверненнях, розпорядженнях єпископського ординаріату та консисторії, які були розміщені на сторінках часопису. Аналіз

повідомлень та статей часопису дозволив нам висвітлити освітню, культурно-просвітницьку та благодійну роботу парафіяльного духовенства.

До третьої групи належать спогади безпосередніх учасників і пересічних свідків тих подій. Аналіз поглядів митрополита А. Шептицького на важливі соціально-політичні процеси та місце і роль у них ГКЦ подано у праці адвоката С. Барана [10]. Цінність книги полягає у тому, що автор особисто був знайомий з митрополитом і співпрацював з ним у контексті захисту прав українців у Республіці Польща. Як депутат до польського сейму у Варшаві С. Баран повідомляв митрополита про важливі для Церкви заходи польської влади щодо проведення земельної реформи, «пацифікації» на території Східної Галичини, мовної політики тощо. Окрема увага автора приділена освітній діяльності ГКЦ, що сприяло кращому розумінню участі Церкви у розвитку української освіти та науки.

Неабияку цінність становлять спогади І. Сохоцького, українського священника, який емігрував у США до штату Пенсільванія. У 1951 р. він опублікував працю під назвою «Що дали ГКЦ й духовенство українському народові», в якій крізь призму власного бачення описав події, діяльність духовенства і громад ГКЦ на території Східної Галичини у міжвоєнний період [336]. У спогадах є статистичні дані про роботу місцевих громадських організацій, у яких головували греко-католицькі священники. Також автор проаналізував організаційні засади Церкви, душпастирську роботу священників, їх внесок у розвиток різних сфер життєдіяльності українців (освіти, господарства, науки, культури, літератури, театру, музичного мистецтва тощо). Подібні матеріали містяться у книзі «Життя – події – люди: Спомини і коментарі», автором якої є І. Кедрин [160]. Краще зрозуміти дух епохи допомагають спогади адвоката Д. Богачевського, які автор розмістив у праці «На возі і під возом» [17]. У матеріалах книги деталізовано окремі тогочасні події в регіоні та участь у них митрополита А. Шептицького і єпископату ГКЦ.

Цінними для нашого дисертаційного дослідження є історико-мемуарні збірники, видані за кордоном: «Бучач і Бучаччина: Історико-мемуарний збірник» [23], «Городенщина: історично-мемуарний збірник» [84], «Чортківська округа. Історико-мемуарний збірник. Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики» [384]. Кожен із них є інформаційним джерелом про діяльність знакових у розвитку окремих міст і сіл представників греко-католицького духовенства. Наприклад, історико-мемуарний збірник «Чортківська округа. Історико-мемуарний збірник. Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики» містить інформацію про чотири повіти: Чортківський, Гусятинсько-Копичинецький, Борщівський, Заліщицький. Книга має вступну частину, ділиться на чотири частини відповідно до чотирьох повітів. У кожній частині подано загальну інформація зі статистичними відомостями, а також спогади тогочасних діячів про визначних осіб, у тому числі місцевих парохів. Проведений аналіз інформації про роботу парафіяльного духовенства у різних регіонах Східної Галичини дозволив встановити загальні тенденції, а також визначити відмінності у їх роботі.

Створити типовий образ греко-католицького священника у міжвоєнний період на території Східної Галичини допомогла праця Л. Купчик [190; 191]. У ній розміщено історичні розвідки, мемуарні описи та аналітичні роздуми про священничий рід Цегельських, зокрема його Струсівської гілки, започаткованої о. Теодором (парох с. Струсова на Теребовлянщині). Авторкою висвітлено соціально-економічну, культурно-просвітницьку та національну роботу греко-католицьких парафіяльних священників, їхній побут і матеріальне становище у міжвоєнний період.

До четвертої групи джерел включено опубліковані збірники документів. Для кращого розуміння наслідків, які спричинила Перша світова війна для парафіяльних громад Східної Галичини нами було опрацьовано документи збірника «Московська окупація Галичини 1914–1917 рр. у свідченнях сучасників. (Галицький архів)» [371]. Зокрема, праця містить публікації з місцевої тогочасної преси, спогади очевидців подій, свідчення ув'язнених та

вивезених російською адміністрацією, у яких висвітлено інформацію про засоби, які окупанти застосовували для знищення ГКЦ, дані про насильницьке переведення жителів регіону до православ'я та ліквідацію українських культурно-освітніх установ тощо.

У контексті вивчення спадщини митрополита А. Шептицького варто виокремити збірник «Митрополит Андрей Шептицький. Твори (морально-пасторальні)» [224], виданий під редакцією М. Яніва. У ньому вміщено твори митрополита з нагоди різних подій – свята, піст, річниць тощо. В посланнях відстежено настанови, які митрополит адресував священникам або віруючим. Зокрема, в кожному посланні для священників митрополит наголошував на обов'язковості молитовних практик, на просвітницькій місії духовенства, порушував питання важливості обрядовості тощо. З'ясувати окремі аспекти поглядів А. Шептицького щодо соціальної функції духовенства та його участі в актуальних соціально-економічних, освітніх, культурно-просвітницьких процесах допомагають документи, вміщені у збірниках «Пастирські послання 1899–1914. Т. I.» [389], а також «Митрополит Андрей Шептицький: Документи і матеріали 1899–1944. – Т. II, кн. 2: Церква і суспільне питання. Листування» [223].

У дисертаційному дослідженні використано інформацію міжвоєнних шематизмів духовенства Львівської архієпархії, Перемишльської та Станіславівської єпархій, у яких міститься інформація про кількість парафій та церков, священників, кадровий склад церковних інституцій, монаші згромадження, навчальні заклади тощо [386–388].

Інформація про участь духовенства Станіславівської єпархії в суспільно-політичному житті Східної Галичини міститься в збірнику документів «Історія української націонал-демократії (1918–1929)» під редакцією М. Кугутяка [185]. У збірнику Я. Радевич-Винницького «Кривава книга» [308] наявний перелік арештованих польською владою у 1919–1920 рр. священників Станіславівської єпархії. Матеріали збірника допомогли нам виявити негативні тенденції політики польської влади щодо українського

населення на території Східної Галичини на початковому етапі окупації. Автор описав прояви тероризму та залякування місцевого населення, випадки арештів інтелігенції та священників тощо.

Збірник матеріалів «Світильник істини: Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові: 1928, 1929, 1944» у двох частина містить значний об'єм інформації про становище ГКЦ напередодні та після Першої світової війни, розвиток богословської освіти, окремі аспекти діяльності митрополита А. Шептицького [324]. Документи, розміщені у першій частині, стосуються заснування БА у Львові: статuti навчального закладу, навчальні плани та програми, дані про викладацький склад, адміністрацію, студентське товариство, наукову роботу тощо. В другій частині видання міститься інформація про структуру та функціонування БНТ. В окремому розділі зібрано публікації тогочасної преси про БА і події, пов'язані з її діяльністю.

У збірнику документів «До джерел історії парафій Тернопільщини», упорядкованих М. Забанджалою, подано опис парафій, розташованих на теренах сучасних Тернопільського та Козівського районів (включаючи місто Тернопіль) [116]. Зібрані автором матеріали інформують про історію населених пунктів Тернопільщини, відновлення та будівництво храмів, кадровий склад священників, кількість та стан громад, візитації тощо.

Для вивчення правових засад функціонування ГКЦ, стосунків між церковними ієрархами та громадськістю було використано збірник документів «Конференції Архиреїв Української ГКЦ (1902–1937)» [184]. У виданні зібрано записи засідань духовенства, на яких головували митрополит А. Шептицький, єпископи Г. Хомишин, Й. Коциловський. Протоколи конференцій містять матеріали, які стосуються періоду перебування Східної Галичини під владою Австро-Угорщини та Республіки Польща. Аналіз протоколів конференцій дозволив визначити офіційну позицію єпископату ГКЦ щодо суспільних та релігійних процесів у міжвоєнний період. У цьому контексті на увагу заслуговують листи єпископів, датовані 1919 р. до

іноземних кореспондентів у зв'язку з польсько-українською війною. Протоколи містять інформацію з історії ЗСНДМ, дискусії ієрархів щодо православної ідентичності ГКЦ та їх характер, їх ставлення до еміграції українців у країни Америки. Матеріали конференцій є важливим джерелом інформації для дослідження історичних, богословських, суспільних процесів у міжвоєнний період.

Здійснити оцінку наслідків польської політики «пацифікації» у 1930-х рр. на території Східної Галичини для діяльності греко-католицького духовенства дозволили матеріали видання «Пацифікація Галичини 1930 року. Документи. Том I» [55]. Збірник містить інструкції поліції, розпорядження, довідки, описи, листи міністрів із іноземними політиками, звіти воєвод і старост, статті з тогочасної преси. У представлених матеріалах висвітлено обставини, умови та перебіг подій. Оригінали цих документів зберігаються в українських і закордонних архівах.

Таким чином, використання архівних матеріалів і опублікованих документів дало можливість показати організаційні особливості та розвиток ГКЦ на теренах Східної Галичини, проаналізувати обов'язки та права кадрового складу та органів Церкви, визначити особливості душпастирської, соціально-економічної, культурно-просвітницької діяльності єпископів і парафіяльного духовенства, проаналізувати їх внесок у збереження української національної ідентичності. На основі публікацій у пресі та матеріалам мемуарної літератури вдалося визначити головні напрямки роботи ГКЦ, встановити особливості українсько-польських стосунків, проаналізувати матеріальне становище духовенства, загальні тенденції кар'єрного шляху священників тощо. Пастирські листи та твори єпископів допомогли визначити позицію єпископів щодо подій церковного та суспільного життя регіону. Комплекс опублікованих документів дав можливість визначити важливі біографічні відомості про священників, тенденції у розвитку богословської освіти, церковних братств і товариств, внесок монаших чинів у розвиток освіти та благодійної роботи Церкви. Комплексне використання всіх груп

джерел сприяло об'єктивному висвітленню діяльності греко-католицького духовенства на теренах Східної Галичини у міжвоєнний період, забезпечило репрезентативність джерельної бази дослідження.

1.3 Теоретико-методологічні засади дослідження

На початковому етапі проведення наукового дослідження важливим є вибір методології, яка сприятиме досягненню визначеної мети. Нами використано низку загальнонаукових та спеціальних наукових методи. В основі дослідження – конкретно-історичний підхід до трактування подій та процесів. Зокрема, висувається теза про особливу роль греко-католицького духовенства у житті українців Східної Галичини, яке в умовах відсутності національної держави виконувало релігійно-душпастирські функції, брало участь у соціально-економічних, освітніх, культурно-просвітницьких сферах життєдіяльності, що сприяло збереженню національної ідентичності українців.

У дисертації автором зроблено акцент на вирішення двох взаємопов'язаних завдань: з'ясування соціально-правового становища греко-католицького духовенства Східної Галичини у міжвоєнний період та відтворення напрямів їх діяльності в соціально-економічній, освітній, культурно-просвітницькій сферах. Обрана методологія дослідження сприяла їх розв'язанню та узагальненню результатів дослідження.

Серед загальнонаукових методів дослідження найбільш важливими є методи системного і структурного аналізу та синтезу, індукції та дедукції, історичний і логічний та інші. Здійснення перевірки фактичного матеріалу дозволило уникнути використання недостовірної інформації під час дослідження процесів та явищ, висунення помилкових гіпотез.

Беручи до уваги міждисциплінарний характер теми, авторка використала низку спеціальних методів дослідження: історико-генетичний,

діахронний, історико-системний, порівняльно-історичний, статистичний, бібліографічної й архівної евристики та інші.

Поєднання загальнонаукових і спеціальних методів дозволило провести всебічний аналіз теми дисертації: виокремити ключові аспекти, що структурно відображають питання правового та матеріального становища духовенства у 1918–1939 рр.; відтворити історичні процеси, подій та явищ, що мали місце на території Східної Галичини у зазначений період; визначити особливості діяльності духовенства в релігійній, соціально-економічній, освітній, культурно-просвітницькій сферах життєдіяльності українців.

Використання наведених методів дало можливість визначити характерні риси становища та напрямки діяльності духовенства ГКЦ. Наприклад, метод системного і структурного аналізу та синтезу застосовувалися з метою дослідження та типологізації напрямків діяльності греко-католицького духовенства, виокремивши релігійний, соціально-економічний, благодійний, освітній, культурно-просвітницький. Ці методи дозволили визначити основні функції і завдання кадрового складу ГКЦ.

Метод індукції базується на отриманні загального висновку на основі одиничних логічних конструкцій. За допомогою методу індукції ми отримали загальні висновки щодо правового та матеріального статусу духовенства ГКЦ у міжвоєнний період на основі окремих фактів та явищ, зв'язки між якими були нами встановлені. Дедукція дозволяє сформулювати логічні твердження від загального до часткового на основі законів логіки. Саме завдяки цьому методу вдалося визначити особливості реалізації церковної політики керівництва ГКЦ у різних єпархіях і окремо священниками в парафіях, а також вирішення ними актуальних господарських, соціальних проблем тощо.

На початковому етапі дослідження було застосовано метод архівної та бібліографічної евристики, тобто пошук джерел і літератури для вивчення об'єкта. Завдяки використанню даного методу вдалося визначити архіви, бібліотеки, в яких знаходяться необхідні документи.

Історико-генетичний метод застосований у контексті створення загальної структури тексту пропонованого дослідження. Використовуючи зазначений метод, ми послідовно проаналізували зміну правового та матеріального становища духовенства ГКЦ, з'ясували основні закономірності у розвитку парафіяльних греко-католицьких громад; дослідили позицію єпископів у вирішенні внутріцерковних та суспільних питань.

Історико-системний метод уможливив аналіз діяльності греко-католицького духовенства з точки зору системності вирішення конкретних проблем, обраних способів їх розв'язання та відстеження динаміки процесів і змін. Наприклад, встановлено, що організація пожертв набула системного характеру, оскільки усі парафії були включені у цей процес, а їхні фінансові надходження дозволили реалізовувати заходи щодо соціальної підтримки збіднілого населення, утримання та навчання сиріт.

Порівняльно-історичний метод дозволив розглянути події і явища на теренах трьох єпархій, визначити відмінне та спільне в діяльності єпископів і окремих священників. Також вдалося визначити та співставити способи та механізми, які використовувало духовенство для досягнення позитивних змін у господарській, освітній, культурно-просвітницькій сферах життя українців Східної Галичини після Першої світової війни, в 1920-х та 1930-х роках. Статистичний метод передбачає відбір, обробку та аналіз історично-статистичної інформації. Його застосування дало змогу визначити основні тенденції динаміки розвитку парафій та кадрового забезпечення, участі духовенства в церковних і громадських організаціях, використання фінансових коштів, священників, внесок духовенства у вирішення соціальних, освітніх, культурних проблем українців Східної Галичини.

Завдяки використанню просопографічного методу вдалося визначити деякі характерні ознаки, які були притаманні духовенству ГКЦ у міжвоєнний період. Зокрема, були відтворені шляхи формування особистості священника в родинному та соціальному середовищах, знаменних подіях, які ставали визначальними у виборі професії або світоглядних засад, сфер діяльності та

місць перебування особи; встановлені особистісні характеристики: походження, визначні події приватного життя, поведінка в різноманітних життєвих обставинах, стосунки з оточенням; ставлення особи до громадських подій, ставлення до них через рефлексії, відображені у певних джерелах; взаємостосунки між членами родини тощо [345, с. 6].

Дисертаційне дослідження діяльності греко-католицького духовенства Східної Галичини у 1918–1939 рр. ґрунтується на використанні принципів загальнонаукового пізнання. Серед них – принципи історизму, об’єктивності, системності, комплексності, науковості, соціального підходу тощо, які дали можливість цілісно, логічно проаналізувати матеріал та досягнути поставлених завдань.

Застосування принципу історизму передбачає об’єктивний розгляд емпіричного матеріалу відповідно до визначених просторово-часових умов з урахуванням певних тенденцій. Принцип історизму забезпечив проведення дослідження у логічній та хронологічній послідовності без звичайного опису подій. Спираючись на принцип історизму, ми намагалися з’ясувати місце та роль греко-католицького духовенства в системі соціально-економічних, освітніх, культурно-просвітницьких процесів Східної Галичини. Зокрема, дослідити правове та матеріальне становище духовенства; участь духовенства у процесах соціально-економічного та господарського розвитку регіону; з’ясувати напрямки харитативної роботи та вплив духовенства на розвиток української шкільної освіти.

Задля уникнення упередженості до трактування матеріалів під час проведення дослідження було використано принцип об’єктивності. Застосовуючи його, ми розглядали кожен факт у сукупності всіх його позитивних і негативних проявів. Принцип об’єктивності спонукав нас до розгляду об’єкта і предмета дослідження з позиції критичного осмислення джерельних матеріалів та висновків інших дослідників. Він орієнтував на виявлення та врахування різнобічних факторів, які обумовлювали діяльність

греко-католицького духовенства Східної Галичини в умовах перебування під владою Республіки Польща.

Принципи історизму і об'єктивності тісно пов'язані з принципами системності та комплексності. Поєднання цих принципів зумовлено необхідністю, з одного боку, детального та поглибленого вивчення окремих явищ, процесів, з іншого – їх узагальненого і цілісного висвітлення. Відповідно зроблено спробу комплексного та системного аналізу діяльності греко-католицького духовенства у міжвоєнний період на території Східної Галичини. Використання принципу системності дозволило на основі аналізу джерельної та історіографічної бази дослідження виділити й типологізувати низку проблемних блоків, які характеризують особливості соціально-правового та матеріального становища священників ГКЦ, комплекс фінансово-господарських заходів духовенства, спрямованих на економічне піднесення парафій, співпрацю духовенства з громадськими організаціями для збереження українського шкільництва, культурних і національних цінностей.

Використання принципу науковості забезпечило використання дослідницею лише достовірних джерел та напрацювань дослідників з заявленої проблематики, що сприяло уникненню спрощеності та кон'юнктурності. За допомогою принципу соціального підходу з'ясовано вплив соціально-економічних процесів, міжнаціональних взаємин, окремих церковних діячів на становище і діяльність греко-католицького духовенства Східної Галичини у 1918–1939 рр.

У процесі написання дисертації авторкою уточнено понятійно-категоріальний апарат. У різні історичні періоди державне утворення Польщі мало кілька назв. Науковці в своїх дослідженнях вживають самоназву «Річ Посполита» для періоду 1569–1795 рр. Для періоду 1918–1939 рр. більшість сучасник науковців послуговуються назвою «Друга Річ Посполита», що символізує продовження державної традиції Речі Посполитої 1569–1795 рр. Попри те в офіційних документах держави упродовж 1918–1939 рр. зазначено назву «Річ Посполита Польська», що відповідає назві «Республіка Польща».

Відтак ми у своїй праці вважаємо доцільним використовувати самоназву «Республіка Польща», що відповідає юридичним документам цієї країни у досліджуваній період.

Таким чином, застосований методологічний інструментарій дозволив, на нашу думку, отримати об'єктивні та достовірні результати наукового дослідження. А саме з'ясувати особливості діяльності греко-католицького духовенства Східної Галичини у міжвоєнний період і визначити його вплив на розвиток українців регіону в цілому.

Висновки до першого розділу

Опрацювання матеріалів історіографічної бази засвідчує відсутність комплексного наукового дослідження з обраної нами теми. Доступні нам напрацювання відображають загальні тенденції в розвитку ГКЦ у міжвоєнний період або присвячені окремим аспектам діяльності греко-католицького духовенства. Предметом дослідження науковців були питання матеріального становища духовенства і громад у повоєнний період, політики польського уряду у сфері мови та освіти, земельної власності, діяльності церковних, громадських організацій, увага приділена аналізу діяльності ієрархів ГКЦ, зокрема митрополита А. Шептицького, єпископам Г. Хомишину та Й. Коциловському, окремим представникам парафіяльного духовенства. Проведений історіографічний огляд підтверджує вагомий внесок вітчизняних і діаспорних науковців у досліджувану тему. Стан вивчення проблематики, пов'язаної із діяльністю греко-католицького духовенства Східної Галичини під владою Республіки Польща вкотре доводить, що обрана тема дисертаційної роботи не була предметом спеціального дослідження українських науковців та комплексно розглядається вперше, що підвищує її практичне та наукове значення.

Джерельна база дослідження складається з неопублікованих архівних матеріалів, опублікованих документів, пастирських послань, періодики і мемуарів. Широкий об'єм джерел доводить репрезентативність та уможливорює комплексний аналіз внеску греко-католицького духовенства у

подоланні суспільних викликів міжвоєнного періоду. До наукового обігу введено нові неопубліковані документи.

Обрані теоретико-методологічні засади дисертаційного дослідження дали можливість комплексно проаналізувати діяльність духовенства ГКЦ у міжвоєнний період, визначити його правове та матеріальне становище, з'ясувати тенденції державно-церковних стосунків. Вибір методології дослідження обумовлений темою дисертації та науковими завданнями. Також методологічну основу дослідження складають принципи історизму, об'єктивності, системності, комплексності, науковості, соціального підходу тощо. Дисертаційне дослідження було здійснено за допомогою використання загальнонаукових і спеціально-історичних методів наукового дослідження.

Список використаних джерел до першого розділу

1. Академія на честь св. свщм. Йосафата *Нива*. 1937. Ч. 12. С. 445.
2. Акти місяця доброї преси. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. I. С. 6–8.
3. Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / за ред. Б. Кравців. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: В-во. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. 959 с.
4. «Альманах українських богословів». Перемишль, 1937. 271 с.
5. Андрухів І., Пилипів І. Католицька акція 30-х років ХХ ст. та її виховний вплив на українську молодь Галичини. *Наукові записки. Серія: Історія*. 2011. Вип. 1. С. 130–135.
6. Археологічні розкопки в Тереховлі. *Нива*. 1937. Ч. XI. С. 405–406.
7. Баран Б. Роль Греко-Католицької Церкви у діяльності кооперативів Східної Галичини в 1920–1939 рр. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2022. Том 33 (72). № 4. С. 1–5.
8. Баран Б., Петрик Ю. Діяльність Української Греко-Католицької Церкви та Українського Єпархіального комітету опіки над військовими сиротами у створенні та розвитку дитячих притулків у Східній Галичині в 1917–1924 рр.

Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2021. Том 32 (71). № 1. 2021. С. 8–11.

9. Баран З. До питання про аграрну політику урядів міжвоєнної Польщі стосовно Західної України. *Вісник Львівського університету. Серія історична.* 1998. Випуск 33. С. 146–53.
10. Баран С. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Мюнхен: Вернигора, 1947. 151 с., [12] арк. іл.
11. Бежук О. М. Роль церкви та громадських інституцій у справі опіки дітьми в Галичині на початку ХХ століття. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького.* 2011. Т. 13, № 3. С. 32–37.
12. Бистрицька Е. Йосиф Сліпий – організатор богословської науки в Україні. *Патріарх Йосиф Сліпий як визначний український ієрарх, науковець та патріот:* матеріали міжнар. наук. конф., м. Київ, 20 вересня 2002 р. Київ, 2003. С. 106–115.
13. Бистрицька Е. Розвиток греко-католицької богословської освіти і науки в міжвоєнний період. *Збірник праць ТО НТШ.* 2004. Т. 1. С. 85–96.
14. Бистрицька Е. Участь митрополита А. Шептицького у суспільно-політичному житті Галичини початку ХХ ст. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Історія.* 2005. С. 69–74.
15. Бистрицька Е., Грабець Ю. Зміст та особливості розвитку греко-католицької богословської освіти в Східній Галичині в першій половині ХХ століття. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал.* Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. Вип 10. С. 14–19.
16. Бистрицька Е., Костюк Л. *Окремі аспекти громадянського життя о. Ізидора Глинського (за матеріалами листування):* матеріали науково-практичної конференції, с. Буцнів, 14 лютого 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 7–17.
17. Богачевський Д. На возі і під возом. Торонто: «Добра Книжка», 1976. 142 с.

18. Богословська Академія у Львові. *Нива*. 1938. Ч. 11. С. 386–387.
19. Богословське Наукове Товариство у Львові. *Нива*. Ч. 1. с. 37–38.
20. Большевицький наїзд. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. 4. С. 43.
21. Боротьба з неграмотністю. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. XII. С. 223.
22. Боротьба з туберкулами. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. X. С. 38.
23. Бучач і Бучаччина: Історико-мемуарний збірник. НТШ. Укр. архів, т. XXVII / за ред. М. Островерхої. Нью-Йорк; Лондон; Париж; Сидней; Торонто, 1972. 943 с.
24. В справі виготовлення Парохіяльними Урядами книги: Спис душ. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. Ч. V. С. 4.
25. В справі відкладання священичих свячень кандидатами духовного стану, що покінчили богословські студії. *Вістник Перемиської Єпархії*. 1918. Ч. II. С. 19–20.
26. В справі відступлення старших церковних річей церквам зuboжілим. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1919. Ч. II. С. 24.
27. В справі вношення подань на парохії через недавно інститутованих парохів. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. I. С. 15.
28. В справі деканальних соборчиків і шкільних справ на соборчиках. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1931. Ч. 1. С. 12.
29. В справі дослідів церковних старинностей. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. 1. С. 11.
30. В справі ерекції нових парохій. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1922. Ч. IV. С. 84.
31. В справі звідомлень ОО. Катехитів з виховної праці над шкільною молоддю. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1927. Ч. IV. С. 63–64.
32. В справі звітів з декан. візитацій. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. IV. С. 4.

33. В справі іспиту для священників в перших трьох роках їх душпастирської праці. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. III. С. 74.
34. В справі католицької преси. *Нива*. 1922. Ч. I. С. 129–133.
35. В справі католицької преси. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1930. Ч. I. С. 1.
36. В справі місійного курсу для священників. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1923. Ч. V. С. 3–7.
37. В справі науки релігії у школі. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1927. Ч. II. С. 34–35.
38. В справі забезпечення церков і парохіальних будинків. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1919. Ч. II. С. 22–23.
39. В справі оплати на удержання питомців у гр.-кат. Духовній семінарії у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. Ч. III. С. 5–6.
40. В справі Парохіальних бібліотек. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. IX. С. 43–46.
41. В справі подань на опорожненні парафії. *Вістник Перемиської Єпархії*. 1918. Ч. II. С. 20–21.
42. В справі посади старшого дяка при Катедрі в Перемишлі. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. IV. С. 90.
43. В справі «Свята Християнської України». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. Ч. VI. 1938. С. 74–76.
44. В справі становиска священника в світських установах і організаціях. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1933. Ч. II. С. 18–19.
45. В справі Торговлі «Церковна Штука». *Вістник Станіславівської Єпархії*. 1920. Ч. VII–IX. С. 39–40.
46. В справі церковної старовини. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1928. Ч. V. С. 10–11.
47. В справі часописи «Наш приятель» для шкільної молоді. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1922. Ч. III. С. 5.

48. Вегеш М. М. Нариси історії Української Греко-Католицької Церкви: в 2 т. / редкол.: М. М. Вегеш та ін. Ужгород, 2022. Т. 1. 392 с.
49. Вепрів Р., Гнип І. Греко-Католицька Церква і організація економічного самозахисту українського населення Східної Галичини у міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2013. Вип. 2. Ч. 1. С. 64–71.
50. Видання Марійського Товариства Молоді. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1936. Ч. XII. С. 151–152.
51. Виздрик В. Соціально-економічні наслідки польської аграрної політики в Галичині у міжвоєнний період. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2014. № 809. С. 73–79.
52. Виздрик В., Мельник О. Деякі особливості колонізаційної політики Польщі на західноукраїнських землях у міжвоєнний період: нормативно правова база. *Військово-науковий вісник*. 2018. Вип. 30. С. 136–148.
53. Виконання арт. XXIV Конкордату. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1928. Ч. IV. С. 1–3.
54. Виконний розпорядок. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1927. Ч. II. С. 2.
55. Висоцький Р. «Пацифікація Галичини 1930 року. Документи. Том I». Видавництва Українського католицького університету, 2019. 696 с.
56. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. Нью-Йорк: Товариство української кооперації, 1964. с. 624 с.
57. Від Виділу товариство «Єпархіальна Поміч». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. II. С. 46–48.
58. Від гр. к. митрополичого ординаріату 23 квітня 1920 р. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. II. С. 13–14.
59. Віднова церковних риз. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. III. С. 36–37.
60. Відозва БНТ. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IV. С. 68–69.

61. Відозва Богословського Наукового Товариства у Львові до Всечесного Духовенства. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. VI. С. 2.
62. Відозва Гол. Управи У. П. Т. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. VI. С. 3–4.
63. Відозва Товариства ім. св. Ап. Петра. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. Ч. II. С. 11.
64. Відозва Управи Інституту вдів і сиріт по священниках гр.-кат. Львівської Архієпархії. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VI. С. 18–20.
65. Візвання. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. III. С. 29–30.
66. Візитація шкіл. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. II. С. 26.
67. Військові капелянії. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. IV. С. 8.
68. Вісти з Тов-а св. Андрея. *Нива* 1933. Ч. 3. С. 111–114.
69. Вісти з Тов-а св. Андрея. *Нива*. 1933. Ч. 10. С. 391–395.
70. Вісти з Тов-а св. Андрея. *Нива*. 1934. Ч. 11. С. 397–400.
71. «Власна Допомога». *Нива*. 1932. Ч. 10. С. 373–375.
72. Вояковський Н. Відновлення Духовної Семінарії у Львові. *Записки ЧСВВ*. 1971. Т. 7. С. 291–307.
73. Всячина. *Нива*. 1932. № 9. С. 340.
74. Гелей С. Особливості розвитку української споживчої кооперації в Галичині у 20-х роках XX століття. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2012. Випуск 21. С. 176–188.
75. Гентош Л. Дипломатичні контакти Української Народної Республіки з Апостольською столицею в 1919–1921 роках у контексті східної політики Римської курії. *Україна Модерна*. 2000. Ч. 4–5. С. 163–187.
76. Гентош Л. Митрополит Шептицький: 1923–1939. Випробування ідеалів. Львів: ВНТЛ-Класика, 2015. 586 с.
77. Глинка Л. Потреба спільної організації українського католицького духовенства. *Нива*. 1935 р. Ч. 4–5. С. 137–141.

78. Глібовицький В. Праця в парохіяльному кружку КАУМ. *Нива*. 1936 р. Ч. 1. С. 3–6.
79. Гнот С. І. Добродійна діяльність Греко-Католицької Церкви у 1921–1939-х рр. XX ст. (за матеріалами української галицької преси): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2003. 21 с.
80. Гнот С. І. Культура добродійності як вияв гуманізму: Греко-католицької Церкви в Другій Речі Посполитій. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2011. № 2. С. 48–53.
81. Голинський П. «Католицька Акція». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1931. Ч. 1. С. 11–16.
82. Горан Т. А. Перемишльська єпархія ГКЦ в українському національному русі Галичини (1919–1939 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 282 с.
83. Горечко М., о. Наше проповідництво. *Нива*. 1936. Ч. 12. С. 445–450.
84. Городенщина: історично-мемуарний збірник / за ред. М. Марунчак. Нью-Йорк; Торонто; Вінніпег, 1978. 871 с.
85. Дволітній курс Католицької Школи у Познані. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. IV. С. 11.
86. Делятинський Р. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 390 с.
87. Демко С., о. Дух Католицької акції. *Католицька акція*. 1935. Число 3 (4). С. 14–16.
88. Десять літ праці Богословської Академії. О. Ректор Йосиф Сліпий. *Нива*. 1938. Ч. 11. С. 387–390.
89. Директивний наказ воєводського управління про вивчення діючого законодавства працюючих в адміністративних органах. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 2. Оп. 1сч. Спр. 8. Арк. 14.
90. «Діточі Парохіяльні Бібліотеки». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. VIII. С. 134–135.

91. До Всеч. ОО. Деканів у справі душпастирського курсу. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1934. Ч. IV. С. 67–69.
92. До деканальних урядів Архієпархії в справі організації К. А. У. М. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IX. С. 153–154.
93. Договори купівлі-продажу, протоколи засідання громадської ради с. Монастирок, листування та ін. документи про звинувачення пароха с. Оглядів Березинського Романа у незаконному продажу парафіяльних земель. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 160. Арк. 77.
94. Документи діяльності І. Глинського як законовчителя й члена шкільної ради в Буцневі 1898–1924 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 7.
95. Документи у справі виплати утримання І. Глинському з релігійного фонду 1884–1922 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 14.
96. Донесення повітових староств і управлінь держполіції про громадсько-політичну діяльність греко-католицького духовенства на території воєводства та листування щодо цього з Міністерством внутрішніх справ Польщі. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 61.
97. Донесення повітових староств про виступи українського духовенства. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2069. Арк. 36.
98. Донесення повітового управління держполіції про сутичку поліції з хресним ходом , організованим до свята «Українська молодь Христові» с. Лешнів Бродівського повіту. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2072. Арк. 16.
99. Донесення постерунків поліції про матеріальне забезпечення греко-католицьких дяків. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 14. Оп. 4. Спр. 516. Арк. 12.
100. Доповідні записки єпископа Будки М. про священників Львівського деканату Гаврилюка, Білинського, Прийму та ін. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 643. Арк. 10.

101. Дрогобицька О. Антиалкогольний рух у середовищі українських селян Галичини (кінець XIX – 1930-ті рр.). *Сторінки історії*. 2024. Вип. 59. С. 162–173.
102. Дрогобицька О. Особливості виховання у родинах сільського греко-католицького духовенства Галичини (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрый Пастир»: Збірник наукових праць. Богословія*. 2014. Вип. 6. С. 123–130.
103. Дрогобицька О. Роль галицької сільської інтелігенції у розбудові місцевої системи охорони здоров'я (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2013. Вип. 23–24. С. 65–72.
104. Дуда Н. М. Митрополит Андрей Шептицький – опікун і вихователь дітей та молоді. *Вісник Закарпатської академії мистецтв*. 2017. № 9. С. 140–144.
105. Дяківські справи. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. II–III. С. 46–48.
106. Дяківські школи. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IX. С. 147–148.
107. Економічні Ради. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1936. Ч. VI. С. 54–56.
108. Епархіяльний закон про родинне життя священників. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. VII. С. 108.
109. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин і питання українсько-польського порозуміння 1904–1939 рр. Івано-Франківськ: Плай, 2001. 71 с.
110. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. 168 с.
111. Єгрешій О. Просвітницька діяльність єпископа Григорія Хомишина в міжвоєнний період. *Краєзнавець Прикарпаття*. 2004. № 3. С. 33–34.
112. Єпископський Ординаріат пригадує Всечесному Духовенству. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. I. С. 13.
113. Журнал «Католицька Акція». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1936. Ч. V. С. 60–61.

114. З музичного життя. *Нива*. 1935. Ч. 4–5. С. 169–171.
115. З товариства св. А. Петра. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1919. Ч. II. С. 24.
116. Забанджала М. Р. До джерел історії парафій Тернопільщини: в 4 т. Тернопіль: Терно-граф, 2019. Т. 1. 696 с.
117. Заборона винищування дерев при церквах і на приходствах. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1937. Ч VII. С. 74–80.
118. Заборона священикам курити перед Службою Божою і св. Причастєм. *Вістник Перемиської Єпархії*. 1929. Ч. I–III. С. 8.
119. Завідування церковним і парохіяльним майном. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1926. Ч. IV. С. 88–92.
120. Загальні Збори Спілки «Бібльос». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. IV. С. 16–18.
121. Загальні Збори Товариства Катехитів. *Нива*. 1929. Ч. 1. С. 34–35.
122. Загальні Збори Товар. св. Павла у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1922. Ч. II. С. 8–10.
123. Заклик о поміч в удержанню сирітських захистів. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1923. Ч. IV. С. 61–62.
124. Закон в справі кан. інституцій. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. III. С. 2.
125. Закон о попереджаючій цензурі книг. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. II. С. 14.
126. Запрошення. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 5а. Арк. 1–16.
127. Зарядження в справі нагляду за церк. Фондаціями й заведеннями, що мають опікунчий характер. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1931. Ч. 1. С. 6–10.
128. Зарядження в справі урядування. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1927. Ч. 1. С. 11.

129. Зарядження дотично зверхного вигляду та порядку внутрі церков. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1937. Ч. X. С. 90–92.
130. Зарядження організацій парохіальних бібліотек. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. IV. С. 3–4.
131. Затвердження рішень Надзвичайних Загальних Зборів вдовичо-сиротинського Архієпархіального фонду. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. 1. С. 10.
132. Захоронкарська Семинарія. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1936. Ч. V. С. 60.
133. Захоронки і дитячі садки. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. VI–VII. С. 90–91.
134. Заява керівництва греко-католицького парафіяльного комітету рішення Міністерства внутрішніх справ і повітового староства про проведення громадських зборів на будівництво церков та інші потреби. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 14. Оп. 1. Спр. 465. Арк. 90.
135. Заяви керівників гуртка «Рідна школа» про видачу дозволу на проведення вечорів самодіяльності. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 46. Арк. 52.
136. Заяви окремих осіб українського товариства «Луг» про проведення вечорів самодіяльності. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 39.
137. Заяви осіб з прізвищами на літери «М-Я» про підписання «пропам'ятного листа» до Апостольської столиці щодо збереження прав греко-католицької церкви. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 59. Арк. 221.
138. Заяви, характеристики, списки кандидатів та ін. документи про заміщення вакантної посади священика на парафії у с. Синьків. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 90. Арк. 61.
139. Заяви членів товариства «Просвіта» про проведення вечорів самодіяльності. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 56.

140. Заяви членів товариства «Просвіта» проведення вечорів самодіяльності і церковно-святкових обрядів. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 205.
141. Заяви членів українського товариства «Сокіл» про проведення вечорів самодіяльності в с. Зарівенці. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 9.
142. Звернення українських громадських діячів до молоді Західної України з закликом не вдаватись до актів терору і зайнятись суспільно-корисною і культосвітньою працею. *ЦДІАЛ України.* Ф. 408. Оп. 1. Спр. 1156. Арк. 2.
143. Звіт зі стану книги членів товариства «Єпархіальна Поміч» за рік 21. *Перемиські Єпархіальні Відомості.* 1922. Ч. I. С. 25–26.
144. Звіт про діяльність жіночої гімназії при монастирі сестер Василіянок за 1907–1936 рр. *ЦДІАЛ* (Центр. держ. іст. архів м. Львів). Ф. 408. Оп. 1. Спр. 307. Арк. 15
145. Звітні відомості парафіяльних священиків про збір грошей у фонд допомоги вдовам та сиротам священиків. *ЦДІАЛ України.* Ф. 201. Оп. 3. Спр. 158. Арк. 140.
146. Зміни віросповідань. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1938. Ч. VIII–IX. С. 108.
147. Значіння церк. Співу у релігійнім вихованню (Реферат о. Сапруна Северина). *Перемиські Єпархіальні Відомості.* 1929. Ч. VII. С. 133–134.
148. Зуляк І., Макар Ю. Східна Галичина і Західна Волинь: особливості культурно-освітнього і соціально-економічного становища у міжвоєнній Польщі. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис.* 2023. Чис. 28. С. 95–102.
149. Інструкція. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1932. Ч. IV. С. 12–16.
150. Інструкція Міністерства віросповідань і народної освіти про компетенції міського відділу культури та мистецтва адміністративного відділу воєводського управління. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 2. Оп. 2. Спр. 43. Арк. 15.

151. Інструкція про примус забезпечення від вогню. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1924. Ч. II. С. 21–23.
152. Інструкція у справі забезпечення дяків Архієпархії. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. V. С. 78–80.
153. Інформації повітових староств про агітацію, що проводило духовенство серед населення про шкідливість алкоголю та тютюну. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2071. Арк. 4.
154. Інформації повітових староств про діяльність українського і польського духовенства. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1903. Арк. 48.
155. Інформації повітових староств про діяльність українського і польського духовенства. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2070. Арк. 103.
156. Історичні довідки про церкви Бережанського, Жидачівського і Зборівського деканатів. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 75. Арк. 21.
157. Історичні довідки про церкви Бібрського, Болехівського і Бродівського деканатів. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 74. Арк. 12.
158. Кармазин В. Про душпастирювання священників. *Нива*. 1935. Ч. 10. С. 357–359.
159. Квіт О., о. На актуальні теми. *Нива*. 1934. Ч. XII. С. 418–421.
160. Кедрин І. «Життя-події-люди. Спомини і коментарі». Нью-Йорк, 1976. 724 с.
161. Книга протоколів засідань історичного семінару за 1930–1935 рр. *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 1. Спр. 121. Арк. 87.
162. Колб Н. Дяківська верства в Галичині наприкінці ХІХ століття: станові єпархіальні товариства. *З історії західноукраїнських земель*. 2015. Вип. 10–11. С. 155–165.
163. Колб Н. «З Богом за Церкву і вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках ХІХ століття. Жовква: Місіонер, 2014. 372 с., іл.
164. Колб Н. «Ізидор Глинський – парох, громадський діяч, етнограф (до 160-ліття з дня народження о. Ізидора Глинського)»: матеріали науково-

практичної конференції, с. Буцнів, 14 лютого 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 66–87.

165. Колективні листи парафіяльних урядів, церковних братств, ювілейних комітетів у місцевостях на літери «Р–С» до Шептицького А. *ЦДІАЛ України*. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 206. Арк. 96.

166. Коли можна відноситися до Єп. Ординаріату о поладнання урядової справи. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1937. Ч. III. С. 39.

167. Комар І. Навчально-виховні заклади УГКЦ як осередки духовно-морального виховання молодого покоління. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2012. № 21. С. 32–40.

168. Комар І. Опікунська діяльність релігійних організацій Української ГКЦ у Галичині (кінець XIX – перша половина XX ст.: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Івано-Франківськ, 2007. 275 с.

169. Комітет учасників свята «Українська молодь Христові». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. 1. С. 28–31.

170. Комітет учасників свята «Українська Молодь Христові». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IV. С. 53–55.

171. Компетенції Парохіальних Маєткових Рад. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. IV. С. 51–52.

172. Комунікат Українського Комітету Допомоги безробітним і вдовам. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. 1. С. 3–6.

173. Комунікат Ч. 2. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. VI–VII. С. 93–96.

174. Конкордат. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. III. С. 33–44.

175. Конкурс на написанє твору: Духовні вправи для священників. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1919. Ч. II. С. 24.

176. Конкурс на прийняття кандидатів дяківського звання при Архікатедральному Храмі св. Юра у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VII. С. 22.

177. Конкурс на уложення проповідей в честь Найсолодшого Серця Іс. Хр. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. IV. С. 48.
178. Конкурс Т-ва ОО. Катехитів у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. II–III. С. 96–97.
179. Конституційний статут Католицької Акції в Галицькій Провінції. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1934. Ч. II. С. 30–33.
180. Кооператива «Власна Допомога». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. 1. С. 6.
181. Костельник Г., Лаба В. *Respice finem*. З приводу замірів впровадження обов'язкового цілібату в нашому духовенстві. *Нива*. 1924. Ч. IV. С. 110–128.
182. Костельник Г. Наш Конгрес. *Нива*. 1926. Ч. 1. С. 1–3.
183. Костельник Г. Нова доба нашої Церкви. Львів, 1926. 16 с.
184. Кравчук А. Конференції Архиреїв Української Греко-Католицької Церкви (1902–1937). Львів: Свічадо, 1996. 108 с.
185. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929). Т. 2: Документи і матеріали. Київ; Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. 704 с.
186. Кудрик В. Маловідоме з історії греко-католицької церкви: в 4 т. Вінніпег: Видавнича Спілка «Тризуб», 1952. Т. 1. 254 с.
187. Кудрик В. Маловідоме з історії греко-католицької церкви: в 4 т. Вінніпег: Видавнича Спілка «Тризуб», 1955. Т. 2. 286 с.
188. Кудрик В. Маловідоме з історії греко-католицької церкви: в 4 т. Вінніпег: Видавнича Спілка «Тризуб», 1955. Т. 3. 254 с.
189. Кудрик В. Маловідоме з історії греко-католицької церкви: в 4 т. Вінніпег: Видавнича Спілка «Тризуб», 1956. Т. 4. 256 с.
190. Купчик Л. Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска. Львів: «Каменярь», 1999. 156 с.
191. Купчик Л. Родом зі Струсова. Розповіді про Цегельських. Львів-Бетлегем, 2002. 306 с.

192. Левандовська Л. М. Українські культурно-освітні товариства Перемишля як чинник громадсько-політичного життя Галичини (1867–1939 рр.). дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Кам'янець-Подільський, 2015. 243 с.
193. Лехнюк Р. О. Вплив військових конфліктів 1914–1921 років на греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині. *Історія релігій в Україні*. 2024. Вип. 34. С. 105–118.
194. Лехнюк Р. О. Постать митрополита Андрея Шептицького в неопублікованих фрагментах «Споминів з мого життя» Олександра Барвінського. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2023. Вип. 38. С. 244–258.
195. Листи, анкети та інші документи священників з проханням призначити на парафію в с. Курники, том І. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 1715. Арк. 45.
196. Листи духовних осіб з прізвищами на букви А-І про стан греко-католицької церкви, політичну ситуацію, навчання священників, особисті та ін. питання. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 66. Арк. 115.
197. Листи крайового господарського товариства «Сільський господар» у Львові, Луцьку, Коломиї та ін. до Шептицького А. про діяльність. *ЦДІАЛ України*. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 125. Арк. 50.
198. Листи священника Еліяшевського Василя та вдови священника Калинського Кліма про суперечку між ними за парафіяльне майно у с. Синевідсько Нижнє. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 190. Арк. 6.
199. Листи священників з проханням призначити на парафії Львівської архиєпархії, надати дозвіл викладати релігію в школах. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 2994. Арк. 85.
200. Листи священників про діяльність парафій в місцевостях на букви Го-Гу. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 110. Арк. 173.
201. Листи священників Шептицькому А. про підвищення професійного рівня греко-католицьких священників та діяльність церкви. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 44. Арк. 29.

202. Листи Тернопільського деканату про призначення помічників священика на парафію м. Тернопіль. Том II. 1920–1928. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201, Оп. 1в. Спр. 2505. Арк.
203. Листи Тернопільського деканату про призначення помічників священика на парафію м. Тернопіль. Том III. 1929–1942. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201, Оп. 1в. Спр. 2506. Арк. 14–17.
204. Листування з греко-католицьким деканатським урядом у с. Дубівці та вдовою священика Левицького Корнилія Коваль Ангеліною про надання їй матеріальної допомоги та права користуватися майном парафії у с. Ганівці. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 132. Арк. 8.
205. Листування з греко-католицькими парафіяльними урядами в сс. Зарубинці, Красна, священиками Гайдукевичем Йосифом, Банахом Григорієм про виплати заборгованостей за парцеляцію парафіяльних земель у с. Зарубинці. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 140. Арк. 16.
206. Листування з Міністерством віросповідань та повітовими старостами про громадсько-політичну діяльність греко-католицького духовенства на території воєводства, том 2 (останній). *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 86.
207. Листування з редакціями газет «Хліборобський шлях» і «Новий час» в м. Львові в справі спростування надрукованих ними статей про богословську академію. *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 1. Спр. 74. Арк. 2.
208. Листування про вживання польської мови як державної та скарги духовних осіб на стягнення, накладені на них за вживання української мови. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 786. Арк. 35.
209. Листування ректора Сліпого Йосипа з Греко-католицьким митрополичим ординаріатом в м. Львові про видавництво журналів «Дзвони» і «Нива». *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 2. Спр. 168. Арк. 18.
210. Листування ректора Сліпого Йосипа із священниками з прізвищами на букви «Гна-Гур». *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 2. Спр. 124. Арк. 124

211. Листування ректора Сліпого Йосипа із священниками і семінаристами з прізвищами на букви «М – С», які навчалися в Інсбруці, про стан їх навчання надання, надання їм матеріальної допомоги та ін. питання. *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 2. Спр. 214. Арк. 183.
212. Лициняк В. Товариство «Захист ім. митроп. Андрея гр. Шептицького для сиріт». *Богословія*. 1926. Кн. 1-2. Т. IV. С. 78–84.
213. Лісовий Фонд гр.-кат. Львівської Архієпархії. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. VI–VII. С. 86–87.
214. Літописні записки греко-католицької парохії в Дідушицях великих Болехівського деканату. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 74. Арк. 12.
215. Лужницький І. Українська Церква між Сходом і Заходом. Філадельфія, 1954. 724 с.
216. Лукань Р. Василяни – Римські Папи. *Нова Зоря*. 1936. Ч. I (1001). С. 12.
217. Лукань Р. Василянські монастирі в Теребовельщині. *Нова Зоря*. 1937. Ч. I (1001). С. 20.
218. Маринович Й. «Будова парох. згл. церковних домів». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1936. Ч. IV, V, VI. С. 36–43
219. Марцелюк П. Від пастирського послання до втілення ідеї вдовичо-сиротинського фонду праведним Андреем Шептицьким : матеріали міжнар. наук. онлайн-конф. до 155-річчя від дня народження Митрополита Андрея Шептицького. Львів, 2021. С. 151–166.
220. Марчук В. Греко-Католицька Церква у 1914–1923 рр. *Український історичний журнал*. 2000. № 6. С. 16–29.
221. Марчук В. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України XX ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Івано-Франківськ, 2004. 445 с.
222. Матеріали пов'язані з участю І. Глинського в діяльності Товариства охорони і опіки дітей в Тернополі 1918–1928 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 20. Арк. 25.

223. Митрополит Андрей Шептицький: Документи і матеріали 1899–1944. Том II: Церква і суспільне питання. Кн. 2: Листування. Львів: Місіонер, 1999. 1096 с.
224. Митрополит Андрей Шептицький. Твори (морально-пасторальні) / за ред. М. Яніва. Львів, 1994. 548 с.
225. Міжнародний З'їзд провідників Марійських Дружин. *Нива*. 1937. Ч. 11. С. 406–407.
226. Міжнародний Протиалкогольний Конгрес. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. VIII. С. 126–127.
227. «Місяць Доброї Преси». *Нива*. 1934. Ч. 1. С. 39–40.
228. Мороз Г. «Моя організація церковних брацтв». *Нива*. 1927. Ч. 3. С. 94–97.
229. Москалюк М. Проблема цілібату в християнсько-суспільному житті Галичини 20-х – 30-х років XX століття. *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. Івано-Франківськ, 1997. № 1. С. 58–62.
230. Мурович В. ГКЦ в житті українського народу. Марієнталь, 1946. 36 с.
231. Нагаєвський І. Історія Римських Вселенських Архієреїв. Рим: Український католицький університет імені святого Климента Папи, 1979. Ч. 3. 521 с.
232. Нагірний В. З моїх споминів. Львів: Накладом Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові, 1935. 74 с.
233. Нагірняк А. Польська освітня політика на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. *Емінак*. 2018. №1. С. 93–97.
234. Надзір над церковними і католицькими віроісповідними інституціями. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1928. Ч. III. С. 2.
235. Надрага М., Васільєва С. Митрополит Андрей Шептицький і медицина: задуми, проекти та їх реалізація. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника*. 2015. № 7. С. 119–134.
236. Назарко І., о. Католицька акція і харитативна акція. *Католицька акція*. 1935. Число 3 (4). С. 17–18.

237. Наша суспільність пильно занята. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. Ч. 1. С. 56.
238. Наші занедбаня і завдання. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1928. Ч. V. С. 84–86.
239. Нові книжки. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1924. Ч. VI. С. 68–69.
240. О участі Духовенства у Саджені дерев. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1924. Ч. II. С. 30.
241. Обезпечення будинків церковних і парохіяльних. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. I. С. 16–17.
242. Обезпечення дяків. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1939. Ч. II. С. 111.
243. Обезпечення дяків під час нездібності. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IX. С. 148.
244. Оголошення. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. 1. С. 9.
245. Оголошення. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. II. С. 31.
246. Оголошення. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1929. Ч. I. С. 15.
247. Оголошення, повідомлення, відозви та ін. документи про організацію курсів для неписемних, оплату за церковні за послуги та ін., надіслані для друку в «Архієпархіальних відомостях». *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 2а. Спр. 337. Арк. 47.
248. Основання Генерального Інституту Католицької Акції. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1934. Ч. I. С. 8–9.
249. Особова справа кандидата на священника Пелеха Володимира. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 738. Арк. 54.
250. Особова справа священника Жагаляка Миколи. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 723. Арк. 50.
251. Особова справа священника Кодія Олександра. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 377. Арк. 101.
252. Осташевський Й. «Кілька спостережень при веденню церковного брацтва». *Нива*. 1927. Ч. 2. С. 61–64.

253. Отцям Церковним Асистентам тимчасових Деканальних Комітетів Католицької Акції до відома і негайного виконання. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. 1. С. 27.
254. Охорона природи. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. IV. С. 53–55.
255. Парохіяльні картотеки. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. III. С. 33.
256. Пасіцька О. І. Товариство «Українська ремісничо-промислова бурса» у Львові (1898–1939 рр.). *Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Гуманітарні науки*. 2014. Вип. 12. С. 87–93.
257. Пастернак Я. Перші археологічні розкопки з рамени гр. кат. Богосл. Академії у Львові. *Богословія*. 1936. Т. XIV. Кн. 1–4. С. 165–179.
258. Пекар А. Папська семінарія св. Йосафата в Римі. *Записки ЧСВВ*. 1982. Т. 11. С. 338–345.
259. Перевезій В. Служіння Богу і народу: Українська ГКЦ між двома світовими війнами. Київ, 2004. 203 с.
260. Переписка з повітовим старостом про перегляд протестів греко-католицьких парафій проти введення в офіційне листування польської мови. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 2. Оп. 2. Спр. 107. Арк. 88.
261. Переписка з повітовими старостами про проведення агітації греко-католицьким духовенством і Українським педагогічним товариством з ціллю введення української мови викладання в початкових школах. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 2. Оп. 1. Спр. 369. Арк. 119.
262. Переписка с приходом села Будзанов о прийомі в пользу церкви пожертвувань Чемеринських Апономи и Розалії і про служіння молебня після їх смерті. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 802. Арк. 4.
263. Переписка с приходом села Коцюбинці про видачу йому дозволу на продаж церковної землі і про ремонти парафіяльних будинків. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 840. Арк. 70.

264. Переписка с приходом села Нирків по питанню здачі в оренду церковної землі. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 989. Арк. 19.
265. Переписка с приходом села Топорівці про видачу йому розрішення на продаж церковної землі. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 821. Арк. 56.
266. Переписка с приходом Ясенів Пильний з питання купівлі і продажу купівлі землі. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 810. Арк. 70.
267. Пилипів І., Горан Т. Благодійна діяльність Греко-Католицької Церкви у 20 – 30-ті роки ХХ століття. *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий пастир».* Богослов'я. 2016. № 9. С. 140–148.
268. Пилипів І. Греко-Католицька Церква – найвпливовіша суспільна сила у кристалізації української нації міжвоєнної Галичини. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Історія.* 2010. №1. С 109–114.
269. Пилипів І. Греко-Католицька Церква у суспільно-політичному житті Східної Галичини (1918–1939 рр.): монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2011. 440 с.
270. Пилипів І. Розвиток адміністративно-територіальної структури Галицької Греко-Католицької Церкви (1918–1939 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія.* 2010. №18. С. 37–43.
271. Письмо візитатора Апостольського України. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1921. Ч. II. С. 9–10.
272. Поклик до Всечесного Духовенства. *Перемиські Єпархіальні Відомості.* 1926. Ч. III. С. 78.
273. Поле ерекц. для дяків. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1929. Ч. IV. С. 12.
274. Поміч Апостольської Столиці для хворих. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1921. Ч. II. С. 7.

275. Поміч Риму для вдів і сиріт по священниках. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. Ч. II. С. 6.
276. Поміщення установ в парох. домі. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1929. Ч. IV. С. 8.
277. Поручається всім ОО. Душпастирям вістник «Католицька Акція». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1936. Ч. II. С. 19.
278. Постанови Аепархіального собору 1905 року. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. VI. С. 87–91.
279. Постанови Аепархіального собору 1905 року. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. IV. С. 46–50.
280. Постанови Аепархіального собору 1905 року. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. VII. С. 103–108.
281. Постанови Аепархіального собору 1905 року. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. IX. С. 134–139.
282. Постанови при поділі парохіяльних доходів в інтеркалярнім році. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. I. С. 23–24.
283. Правильник Генеральної Інституції Католицької Акції. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1934. Ч. VIII-XI. С. 34–36.
284. Предка С. В. Матеріальне становище Греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини в 1920 – 1930-х рр. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник молодих вчених*. 2018. № 21. С. 88–95.
285. Пресовий видавничий відділ. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1922. Ч. V. С. 5.
286. Прийняття кандидатів до духовного семинара. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. III. С. 73.
287. Прізвища в метрикальних книгах. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. VII. С. 109–110.
288. Про віддавання темпораліїв. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VIII. С. 13.

289. При Горожанським комітеті у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. IV. С. 49.
290. Про обов'язок кожного катехита належати до «Товариства катехитів у Львові». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1924. Ч. 1. С. 12.
291. Про парохіяльні сади і пасики. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VIII. С. 14–15.
292. Про складки на річ Католицької Церкви. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VI. С. 9–14.
293. Про судове заступництво церквей і парохій. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. 1. С. 12.
294. Про українську христ. Організацію і її орган «Нову Зорю». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. II. С. 27.
295. Про шкідливість горівки, а головню «самогонки». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. III. С. 25.
296. Програми і протоколи деканальних соборчиків 1905–1925 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 24.
297. Просьба до милосердних сердець! *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. II. С. 19.
298. Протест греко-католицького духовенства проти обмежень прав уніатської церкви. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 57. Арк. 9.
299. Протиалкогольний рух і духовенство. *Нива*. 1929. Ч. 4. С. 145–146.
300. Протитуберкульозна акція. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1931. Ч. IV. С. 11.
301. Протитуберкульозна акція. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. III. С. 38.
302. Протоколи засідань консисторії. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 893. Арк. 139.
303. Протоколи, звіти, листування та інші документи про діяльність Малої духовної семінарії в м. Львові за 1938–1939 навчальний рік. *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 1. Спр. 369. Арк. 71.

304. Протоколи засідання, листи та інші документи про уневажнення шлюбу між парохом с. Гнилиці Вітошинським Євгеном та Левицькою Стефанією. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 2а. Спр. 210. Арк. 47.
305. Протоколи перевірок стану церков Скальського деканату. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 832. Арк. 10.
306. Протоколи судових засідань, листування про зловживання службовим становищем священиком Потерейком Іваном, том I. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 687. Арк. 297.
307. Прохання парохів Александровича Йосифа, Волинця Йосифа, Глинського Петра та ін. про призначення, виплату, підвищення платні та службових надбавок. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 2а. Спр. 252. Арк. 115.
308. Радевич-Винницький Я. К. Кривава книга. Передрук вид. 1919, 1921 рр. Дрогобич: Відродження, 1994. 274 с.
309. Реколекції для духовенства. *Нива*. 1938. Ч. 7–8. С. 296–300.
310. Ренумерація за уділювання науки релігії в прилюдних школах народних. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1926. Ч II. С. 45–46.
311. Реферат священника Садовського В. «Літургічні питання». *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 1023. Арк. 18.
312. Речинець до вношенія подань о прийняте до Дяківського Інститута в Перемишлі. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч III. С. 80–81.
313. Речинець іспитів конкурсних о душпастирські бенефіції в р. 1937. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1937. Ч. II. С. 33–34.
314. Речинець іспиту і свячень укінчених богословів. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. III. С. 73–74.
315. Розпорядження воєводського управління і донесення повітового староства, постерунків поліції про проведення святкувань Зелених свят. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 99. Арк. 91.
316. Розпорядження воєводського управління і листування з постерунками поліції про конфіскацію періодичних видань з антиурядовим змістом. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 5. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 121.

317. Розпорядження Міністерства Внутрішніх справ, повітового староства про хід святкування українських релігійних свят. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 6. Оп. 2. Спр. 57. Арк. 3.
318. Розпорядження, обіжники, звернення й вказівки ординаріату та Шептицького А. 1930–1938 рр. *ЦДАЛ України.* Ф. 408. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 106.
319. Розпорядження Тернопільського воєводського управління про своєчасне представлення відомостей про діяльність українського товариства «Рідна школа». *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 226. Арк. 13.
320. Розпорядок в справі збірок на добродійні цілі. *Перемиські Єпархіальні Відомості.* 1928. Ч. II. С. 21–23.
321. Розпорядок митрополичого ординаріату про писання прізвищ в урядових метриках і актах. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1938. Ч. VI–VII. С. 87–89.
322. Розрізнені господарські матеріали І. Глинського 1886–1926 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника.* Ф. 159. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 15.
323. Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20 – 30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції. Львів, 2019. 802 с.
324. Світильник істини: Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові: 1928, 1929, 1944. 1973. Ч. 1. / за ред. П. Синиці. Торонто; Чикаго: Вид. Укр. катол. ун-ту ім. Св. Климента Папи, 1973. 719 с.
325. «Свято Ощадности». *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1932. Ч. VIII. С. 16.
326. Свящ. Про причини малих успіхів у науці катехизису, біблійної історії і літургії по наших селах і місточках. *Нива.* 1927. Ч. 7–8. С. 281–294.
327. Середа О. Митрополит Андрей Шептицький – покровитель українського мистецтва: штрихи до портрета. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.* 2015. № 7. С. 111–118.

328. Семенів В. Московська окупація Галичини 1914–1917 рр. в свідченнях сучасників. (Галицький архів). Львів: Апріорі, 2018. 528 с.
329. «Сирітські Ради». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. III. С. 32.
330. Скіра Ю. Р. Позиція Греко-Католицької Церкви у змаганнях за вищу національну освіту в Галичині у 1900–1939 роках. *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2016. Вип. 9. С. 78–90.
331. Складання церковних грошей до Кооператив через Центробанк. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. 1. С. 31.
332. Скрутень Й., о. Академічний семінар у сучасних школах ЧСВВ. Його вартість і значіння. *Записки ЧСВВ*. 1927. Т. II. С. 439–441.
333. Сліпий Й., о. Реформа богословських студій. *Богословія*. 1932. Т. X. Кн. 2. С. 97–100.
334. Службова прагматика. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. II. С. 15–22.
335. Службові приписи. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 25.
336. Сохоцький І., о. Що дали Греко-Католицька Церква та її духовенство Українському Народові. Філадельфія, 1951. 103 с.
337. Союз прихильників Національного Музею у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. X. С. 34–35.
338. Списки і короткі характеристики Бродівського повітового староства про суспільно-політичну діяльність вчителів, священників, службовців залізниці, пошти, суду на території Тернопільського воєводства, том 1. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2962. Арк. 147.
339. Списки і короткі характеристики Бродівського повітового староства про суспільно-політичну діяльність вчителів, священників, службовців залізниці, пошти, суду на території Тернопільського воєводства, том 2 (останній). *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2963. Арк. 99.

340. Справа збірок для сиріт в захистах. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. V. С. 12.
341. Справа організування кружків КАУМ «Орли». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. XI. С. 187–188.
342. Справа оренди і найму церковних і ерекціональних недвижимостей. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. 1. С. 9.
343. Стан брацтв і релігійних товариство. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1933. Ч. VIII-XI. С. 101–102.
344. Стан брацтва Апостольська Молитва. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. VIII. С. 128–129.
345. Старовойтенко І. Просопографія: підходи до трактування змісту наукової дисципліни в історіографії. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. 2006. № 13. С. 6.
346. Стасів Я. Роль товариства «Відродження» в русі за тверезість у Галичині в 1920–1930-х роках. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. Вип. 1 (32). С. 37–40.
347. Стасів Я. Рух тверезості у Східній Галичині в середині XIX-першій третині XX століття. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2012–2013. Вип. 13-14. С. 168–175.
348. Статті і замітки до історії церкви в Польщі. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 1036. Арк. 61.
349. Статут греко-католицької БА у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1928. Ч. II. С. 14–20.
350. Статут і реєстраційний лист українського гуртка «Рідна школа» і керівництва цього гуртка в с. Білявинці. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 36. Арк. 10.
351. Статут і реєстраційний лист українського гуртка «Рідна школа» і керівництва цього гуртка в с. Коропець. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 39. Арк. 13.

352. Статут і реєстраційний лист українського гуртка «Рідна школа» і керівників цього гуртка в с. Соколів. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 45. Арк. 5.
353. Статут і реєстраційний лист українського товариства «Сільський Господар» і дані про вибори керівників даного товариства в с. Соколів. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 47. Арк. 8.
354. Статут Тов-а св. Андрея. *Нива*. 1931. Ч. 7–8. С. 280–291.
355. Статут торгівельної і ремісничо-промислової спілки «Рідна Школа» в Боднарівці, листи українських кооперативів «Будучність», «Зоря» і ін. у Жовкві, Коломиї, Косові до Шептицького А. про діяльність та надання грошової допомоги. *ЦДІАЛ України*. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 126. Арк. 90.
356. Статути Малої духовної семінарії. *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 1. Спр. 367. Арк. 10.
357. Стоцький Я. Становлення і розвиток Марійських товариств (дружин) у структурі УГКЦ: минуле і сучасне. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2018. Том 1 № 2. С. 135–142.
358. Стягання належностей для Тов. Взаїмн. Поміч Дяків у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VII. С. 7–8.
359. Табінський П. Церква й українізація. *Нова Зоря*. 1937 р. Ч. 21. С. 3.
360. Тов. допомоги бідних церков ім. св. Петра. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. II. С. 25.
361. Томашівський С. Десять літ українського питання в Польщі: переклад стенограми відчиту уладженого Інститутом дослідів національних справ у Варшаві 12. 04. 1929 р. Львів, 1929. 48 с.
362. Трилітній катехитичний курс. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. 1. С. 1–2.
363. Український Комітет допомоги безробітним і убогим. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1931. Ч. IV. С. 6.

364. Український Комітет Допомоги безробітним і убогим. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1932. Ч. I. С. 2–6.
365. Українці! *Нива*. 1937. Ч. 12. С. 443–444.
366. Управа Українського протиалкогольного Т-ва «Відродження». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1930. Ч. IV. С. 63.
367. Устава про загальний військовий обов'язок. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IX. С. 149–150.
368. Утворення Єпархіального Фонду. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. 1. С. 5.
369. Утворення Інспекторату над ерекціональними лісами. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. 1. С. 7–8.
370. Участь дяків у спільних молитвах у церкві. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. V. С. 13.
371. Федевич К. К. Галицькі українці у Польщі. 1920–1939 рр. (Інтеграція галицьких українців до Польської держави у 1920–1930-ті рр.). Київ: Основа, 2009. 280 с.
372. Федорів Ю. Історія церкви в Україні: репринтне видання. Львів: Видавничий відділ «Свічадо», 2001. 362 с.
373. Фінансові звіти, рахунки, характеристики дітей та ін. документи Фонду захисту сиріт при монастирі ЧСВВ св. Мокрини у м. Львів. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 150. Арк. 47.
374. Французький голос про Гр. кат. Богословська Академія у Львові. *Нива*. 1931. Ч. 7–8. С. 309–310.
375. Хабурський С., о. До молоді про Католицьку акцію. *Католицька акція*. 1935. Число 3 (4). С. 6–10.
376. Хомин П., о. Свято Відкриття Гр.-кат. Богословської Академії у Львові (Докінчення). *Богословія*. 1930. Т. VIII. Кн. 3–4. С. 197–218.
377. Хоркава І. Наукові семінари як невіддільний складник навчально-виховного процесу у Львівській Богословській академії УГКЦ упродовж 20-30-х рр. XX ст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. № 20. С. 10–17.

378. «Христос Наша Сила». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1936. Ч. V. С. 61.
379. Цегельський Л. Митрополит Андрій Шептицький: короткий життєпис і огляд його церковно-народної діяльності. Львів: Місіонер, 1995. 79 с.
380. Церковна скарбони. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. IV. С. 5.
381. Церковні поля вільні від ґрунтового податку. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1937. Ч. V. С. 56–57.
382. Циркуляри, розпорядження, протести, скарги, списки арештованих та інші документи про переслідування польськими властями ГКЦ 1919–1938 рр. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 47. Арк. 108.
383. Цьорох С. Погляд на виховну діяльність монахинь-василіянок. Рим, 1964. 256 с.
384. Чортківська округа. Історико-мемуарний збірник. Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики / за ред. О. Соневицької та ін. Нью-Йорк, 1976. Т. 26. 927 с.
385. Шевчук О. Церковна і громадсько-політична діяльність Тита Войнаровського: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2016. 225 с.
386. Шематизм всего клира греко-католицької Архієпархії Львівської на рік Божий 1925. Львів, 1925. 325 с.
387. Шематизм греко-католицького духовенства злучених єпархій Перемиської, Самбірської і Сяніцької на рік Божий 1928. Перемишль, 1928. 420 с.
388. Шематизм греко-католицького духовенства злучених єпархій Перемиської, Самбірської і Сяніцької на рік Божий 1932. Перемишль, 1932. 153 с.
389. Шептицький А. Пастирські послання 1899–1914 рр., т. I. Львів: Видавництво «АРТОС», 2007. 1014 с.
390. Шкідливість денатурованого спирту. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VII. С. 4–5.
391. Шостий Науковий Збір БНТ у Львові. *Нива*. 1938. Ч. 7–8. С. 295–296.

392. Шукаємо помічників. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1934. Ч. III. С. 50–52.
393. Ювілей св. свщмч. Йосафата. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1923. Ч. IV. С. 1–7.

РОЗДІЛ 2.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ТА ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА

2.1 Особливості функціонування ГКЦ у контексті формування державно-церковних відносин у Республіці Польща

Греко-католицька Церква на теренах Східної Галичини у міжвоєнний період посідала ключове місце в релігійному, соціально-економічному та суспільно-політичному житті. Після Першої світової війни, згідно з рішенням Ради послів держав Антанти, в березні 1923 р. територія регіону увійшла до складу Республіки Польща. Політика польського уряду щодо українців була спрямована на асиміляцію з титульною нацією. В таких умовах ГКЦ на чолі з митрополитом Андреем Шептицьким перебрала на себе роль духовного та національного лідера в регіоні. Завдяки ефективно налагодженій системі комунікації між єпископатом і парафіяльним духовенством Церква ефективно впливала на соціально-економічні та культурно-освітні процеси в житті українців.

Перша світова війна завдала непоправної шкоди в усіх сферах життєдіяльності регіону. Післявоєнні втрати передусім стосувалися кадрового потенціалу ГКЦ. Вони були спровоковані політикою російської окупаційної адміністрації у 1914–1915 рр., а згодом заходами австрійської влади у 1915–1918 рр. та тривалою асиміляційною політикою Республіки Польща у 1918–1939 рр. Росіяни, тримаючи в окупації регіон, у різний спосіб займалися опрацюванням галичан, у тому числі й духовенства. В офіційних звітах та повідомленнях російської преси в 1915 р. повідомлялося про створення в регіоні близько 100–120 православних парафій. Представник Священного Синоду в Галичині архієпископ Волинський і Житомирський Євлогій отримав від російського уряду 39 400 рублів на фінансування цих парафій [214, с. 82]. Проте перехід греко-католицьких парафій у православ'я не став масовим явищем. Упродовж 10 місяців окупації з 1 784 греко-католицьких парафій

повністю або частково приєдналися до Російської православної церкви лише 81 громада, що становило 4 % від загальної кількості [24, с. 137].

Вважаючи, що духовенство ГКЦ підтримує австрійську владу, російська окупаційна влада застосовувала щодо них репресії. Найбільш поширеним було звинувачення священників у шпигунстві на користь Австро-Угорщини. За цією підозрою були заарештовані й вислані до Росії 20 греко-католицьких, 13 католицьких священників, 12 ченців і сам митрополит А. Шептицький [7, с. 123–124]. Наприклад, серед звинувачених і зарештованих були парохі о. І. Дольницький (с. Буцнів Микулинецького деканату) та о. Концевич (с. Ценів Козівського деканату) [76, с. 51, 421]. В Ярославському деканаті було заарештовано священників: о. Миколу Паславського (с. В'язовниці), о. Володимира Дуба (с. Полкинь), о. Івана Тарчанина (с. Цетулі), о. Матвія Хоманя (м. Ярослав), о. Андрія Наконечного (с. Заміхів) [214, с. 512].

Після Горлицької операції 1915 р. австрійська влада повернулася до Східної Галичини. За період російської окупації частина віруючих і окремі священники перейшли до православ'я та стали прихильниками нової влади. До такої поведінки місцеве населення найчастіше спонукали дві причини: страх перед окупаційною владою або бажання стати «своїм» для росіян і отримати привілеї. У виданні «День» є відомості, що завдяки агітації та обіцянкам архієпископа Євлогія та його прихильників, у період окупації 1914–1915 рр. з території Галичини та Буковини до Російської Православної Церкви перейшло близько 100 тис. осіб [147, с. 2]. Через це австрійське керівництво, повернувши під контроль галицький регіон, почало проводити ретельні перевірки населення на факт співпраці з російською владою та підтримки москвофільських ідей. Тих осіб, які були звинувачені в співпраці з росіянами арештували та відправили до концтаборів (Терезін, Йозефштадт, Талергоф тощо) [41, с. 226]. Через страх бути звинуваченими в колаборації з російською окупаційною владою до Російської імперії добровільно евакуювалися 71 греко-католицький священник [87, с. 180].

Згідно з підрахунками, наведеними у монографії «Нариси історії Української ГКЦ», після Першої світової війни з 2 483 греко-католицьких священників продовжили виконання своїх духовних обов'язків 1 572 священники, а це 63,3 % від загальної їх кількості довоєнного часу [24, с. 139]. Наприклад, якщо перед Першою світовою війною в містах Рогатині, Дрогобичі працювало 30-40 священників, то після завершення військових дій їх залишалося від 2 до 5 осіб у цих населених пунктах [241, с. 50–51].

Згідно з рішенням, ухваленим Найвищою Радою Паризької мирної конференції від 25 червня 1919 р., Республіка Польща брала на себе зобов'язання сприяти встановленню політичної, релігійної автономії Східної Галичини і гарантувати здійснення інших свобод населенню краю. Проте активізація національного руху українців у 1918–1919 рр. спровокувала застосування репресивної політики щодо української меншини з боку польської влади [202, с. 99]. Для Східної Галичини були видані окремі правові акти, які регулювали життєдіяльність регіону. Наприклад, 21 липня 1919 р. вийшли закони «Про зміну галицького громадського закону», «Про знесення двірських обшарів», «Про зміну галицького закону про церковну конкуренцію»; 2 серпня 1919 р. видано закон для місцевого управління, яким дозволялося «обмежити право переносження недвижимостей»; 24 жовтня 1919 р. – «Про міські ради», «Про повітові репрезентації»; 30 січня 1920 р. – «Про знесення галицького сойму і Краєвого Виділу і утворення галицького Тимчасового Самоуправного Виділу». У регіоні закривали українські видавництва, звинувачуючи їх в порушенні цензури. Таким чином, у період з 19 березня до 3 вересня 1919 р. не було надруковано жодного українського часопису. Польська влада проводила конфіскацію майна окремих українських громадян і товариств (наприклад, «Сільський Господар», «Союз господарських Спілок»). Зокрема, 24 квітня 1920 р. до пароха в м. Кам'янка Струмилова (Буського деканату) о. Михайла Цегельського прийшла польська жандармерія та конфіскувала коней для власних потреб [202, с. 110–111].

Ще одним тягарем для українців було запровадження закону від 15 січня 1920 р. про курс обміну валют, згідно з яким 100 австрійських корон дорівнювали 70 польським маркам. Згідно з розпорядженням польської влади від 24 березня 1920 р. населення мало примусово провести обмін валют, що призвело до знецінення грошового запасу населення. З березня 1919 р. у Львові відновила свою діяльність Краєва Шкільна Рада, яка мала на меті організувати в регіоні польську освіту та усунути від викладацької діяльності українських учителів із національною патріотичною позицією. Про це свідчить публікація президента Краєвої Шкільної Ради у газеті «Дзєннік ужендови» (від 11 березня 1919 р.) [202, с. 140]. Таким чином, розвиток демократичних свобод і фінансове забезпечення регіону було заблоковано.

Для того, щоб зупинити національний український рух, польська влада використовувала силові методи ізоляції патріотично налаштованих громадян – погроми, арешти, заслання до концтаборів інтелігенції. Серед репресованих було греко-католицьке духовенство. Звинуваченими в антидержавній роботі та ув'язненими впродовж 1918–1919 рр. були такі священники: о. Михайло Цегельський – парох с. Кам'янка Струмилова (Буського деканату), о. Марко Гуй – священник з м. Угнева (Угнівського деканату), о. Костянтин Богачевський – ректор Перемишльської духовної семінарії, о. Роман Березовський – декан консисторії та інші. Серед числа розстріляних польською поліцією були: о. Евстахій Нижанківський, о. Захарій Підляшецький, о. Адальберт Галібей, о. Йосип Заторський, о. Юстин Сухаровський, о. Дам'ян Лопатинський та інші. Під арешт потрапили 46 ченців Чина Святого Василя Великого. Влада конфіскувала їхні приміщення, друкарню з документами в містах Крехів і Жовква. Поліція конфіскувала друкарню Ставропігійського Інституту у Львові. Було закрито духовні семінарії в Перемишлі та Станіславові, яким інкремінували поширення національно-патріотичної літератури, яка вважалася шкідливою для Республіки Польща [241, с. 50–51].

У джерелах зафіксовано факт, що в одній із в'язниць Львова одночасно свій арешт відбували близько 2 тис. українців, серед яких було 612 священників. Завдяки сприянню митрополита А. Шептицького вдалося врятувати та визволити 400 осіб [241, с. 47].

Окрім кадрових втрат, ГКЦ мала й матеріальні втрати. Відомі випадки підпалу церков упродовж 1919–1920 рр. на парафіях: с. Велика Вислока (Сяноцького деканату), с. Кожичі (Янівського деканату), с. Рудне (Залізничного деканату), с. Рясне-Руське (Янівського деканату), с. Підгородці (Сколівський деканат), с. Маріямполь (Галицького деканату). Польська влада знищувала церковне майно, арештовувала священників, активних віруючих з метою залякування та спонукання до переходів у латинський обряд. Подібні заходи мали сприяти побудові моноконфесійної та мононаціональної держави [202, с. 48–49].

Бажаючи припинити репресії, греко-католицький єпископат у серпні 1919 р. склав текст до учасників мирної конференції в Парижі. Єпископат ГКЦ вимагав засудити дії польського війська щодо руйнацій храмів, вбивства мирних жителів та духовенства, припинити арешти священників, закриття українських культурно-освітніх товариств і комерційних організацій [115, с. 481; 135, с. 566–567]. Вони вважали, що необхідно послабити вплив держави у церковно-релігійні процеси [43, с. 183–184]. Ієрархи наполягали на збереженні права ведення метрик і листування з органами влади українською мовою [135, с. 567–568]. Визначеність правового статусу ГКЦ ієрархи вважали ключем до розв'язання основних проблем її розвитку. Звернення єпископів до учасників Паризької мирної конференції передав граф Михайло Тишкевич.

Влітку 1920 р. Східна Галичини стала театром воєнних дій польсько-радянської війни (1920–1921 рр.) [9, с. 43]. Російські війська зайняли 16 із 52 галицьких повітів, створили маріонеткову Галицьку Соціалістичну Радянську Республіку [139, с. 27]. Головним місцевим органом управління став Галицький революційний комітет на чолі з Володимиром Затонським [132,

с. 6]. Декрети комітету обмежували правовий статус ГКЦ, а священники були під пильним наглядом каральних органів, оскільки їх діяльність вважалася небезпечною для радянського режиму [56, с. 311]. Після завершення польсько-радянської війни та підписання Ризького мирного договору між Республікою Польща та росіянами на територію Східної Галичини повернулася польська влада, яка відновила репресивну політику щодо українців. Зокрема, у звіті станіславівського воєводи від 11 червня 1922 р. зазначалося, що у воєводстві проводилися слідства щодо 683 греко-католицьких священників [54, с. 131–134; 140, с. 142–144].

7 квітня 1920 р. із місією з Ватикану до Східної Європи вирушив апостольський візитатор Джованні Дженоккі. Одне із завдань, яке мав виконати уповноважений полягало в зборі об'єктивної інформації про актуальний стан справ у регіоні [177, с. 78]. Перебуваючи впродовж 1920–1921 рр. у Відні та Варшаві візитатор так і не отримав можливості відвідати Львів. Цьому перешкоджала політика польської влади та військові дії польсько-радянської війни. Проте за час візитації Дж. Дженоккі зміг надіслати понад 30 офіційних повідомлень, у яких засвідчував складне національне та релігійне становище українців, також підкреслював незадовільний фінансовий статус греко-католицького духовенства [43, с. 165–187]. Таким чином, фінансовий занепад, обмеження діяльності ГКЦ, репресивна політика уряду погіршували статус греко-католиків у Республіці Польща, як духовенства, так і самих парафіян.

Покращення становища ГКЦ відбулося після підписання Конкордату між Святим Престолом та Республікою Польща у 1925 р. Цей акт можна вважати міждержавною угодою, який був діючим у визначених межах і ратифікований спеціальними процедурами [26, с. 169–170].

Ідея укладення угоди зі Святим Престолом вперше була подана у Конституції Республіки Польща 1921 р. У статті 114 зазначалося: «Римо-католицька конфесія, яка є релігією переважної більшості нації, займає провідне становище в державі серед рівноправних конфесій. Римо-католицька

церква керується своїми законами. Відносини держави до Церкви буде визначено на основі угоди зі Святим Престолом, яка підлягає ратифікації Сеймом» [257, s. 114].

У квітні 1921 р. польський уряд надіслав листа папському нунцію, в якому йшлося про бажання розпочати переговори зі Святим Престолом. Проект договору між Республікою Польща та Святим Престолом почав розробляти спеціаліст з історії польської церкви та права Владислав Абрагам. Вже у середині серпня 1921 р. готовий документ був розглянутий Міністерством релігійних віросповідань і народної просвіти, затверджений у квітні 1922 р. Згодом, проект був опрацьований Президією Ради міністрів і Міністерством закордонних справ [228, арк. 67]. На переговори до Ватикану було вислано міністра віросповідань і освіти доктора Станіслава Грабського, який повіз остаточний варіант конкордату у формі тез, затверджений Радою міністрів 16 червня 1924 р. [147, с. 334].

Конкордат між Республікою Польща та Святим Престолом було укладено 10 лютого 1925 р. у Римі й ратифіковано 2 серпня 1925 р. польським сеймом [260, s. 62–59, 133]. Документ мав низку позитивних положень для життєдіяльності ГКЦ. Зокрема, в артикулі I проголошувалася свобода діяльності ГКЦ на території Республіки Польща згідно з її канонічним правом. В артикулі II автори вказували на можливість контактів єпископів зі Святим Престолом, духовенством і парафіянами. Артикулами V-VII надавали право духовенству займати посади військових капеланів у польському війську з можливістю здійснення релігійних обрядів. Завдяки Конкордату з'явилися умови для організації духовної освіти. Духовенство отримало право викладати релігію в школах, де навчалися українські діти. Дозвіл на відкриття духовних семінарій мав сприяти відновленню кадрового потенціалу ГКЦ. Згідно з артикулом XIV церковні земельні володіння не підлягали парцеляції, що значно підсилювало матеріальне становище ГКЦ [258, s. 1084–1094].

Введення в дію Конкордату дало можливість духовенству, семінаристам отримувати дотації від держави. Було встановлено річні дотації до пенсії для

духовенства в сумі 254 117 зл., для вдів і сиріт греко-католицького духовенства – 129 296 зл., на утримання церковних хорів і церковних працівників – 63 298 зл., на пастирські візитації єпископів, єпископські консисторії та ведення парафіяльних книг – 755 940 зл., на допомогу церков і церковних інституцій – 20 900 зл., на будівельний фонд – 1 016 000 зл., на інші потреби – 45 500 зл. [106, с. 33–44].

Конкордат визначив правове поле діяльності ГКЦ на теренах Східної Галичини і в цьому було його позитивне значення. Проте окремі його положення викликали критику з боку греко-католицького духовенства. Ними було складено окремий документ, у якому вказували на положення, які їм не подобалися. Зокрема, в документі йшлося про підзвітність місцевим адміністративним органам влади, що означало продовження процесу латинізації та полонізації [194, арк. 1].

Також греко-католицьке духовенство критично оцінило зміст артикулу IX, відповідно до якого ГКЦ могла функціонувати лише в межах Галичини. Згідно з артикулом XVIII усі греко-католики, які жили поза межами Галичини переходили під владу католицьких єпископів. На тих теренах, де польське населення було в меншості, передбачалося створити єпископства Римокатолицької Церкви, наприклад, Луцьке, Пінське, Підляське. Це було зумовлено планами Святого Престолу проводити унійну роботу на теренах Республіки Польща, без участі митрополита А. Шептицького. Ще у січні 1924 р. єпископ Підляський Г. Пшездецький отримав декрет і повноваження, на основі чого з 19 липня видав інструкцію про ведення унійної роботи. Ідентичні інструкції у 1925 р. отримали єпископи Волині, Луцька та Полісся. Новостворені громади називалися парафіями «Римсько-католицького костелу Східного обряду» або «Костелу католицького Східнослов'янського обряду». Богослужіння в цих парафіях мали відбуватися церковнослов'янською мовою, проте священники не мали приділяти значної уваги збереженню української ідентичності парафіян [7, с. 286; 85, арк. 220].

Зміст артикулу XI постановив, що обрання та призначення єпископів у ГКЦ мало відбуватись виключно за згодою президента Республіки Польща. Відповідно до артикулу XII для священників визначався перелік адміністративних функцій, які вони мали виконувати на місцях свого служіння. Артикули XIX, XX, XXI підтверджували залежність духовенства від польських адміністративних органів. Наприклад, у артикулі XX вказувалося, що розглядати справу про можливі неправомірні дії священника проти держави мали спільно представники ГКЦ та Міністерства віросповідань і освіти [194, арк. 1].

У зміст Конкордату були закладені опції покарання священників. Зазначалося, що для початку розслідування діяльності священника достатньо підозри, тобто «не доказ, а закид». Подібні норми могли спровокувати безпідставні звинувачення щодо священників з боку зацікавлених осіб або інституцій. А необ'єктивне розслідування могло завдати непоправної шкоди священнику [194, арк. 2].

Незважаючи на критику окремих артикулів Конкордату, цей документ закріпив правовий статус ГКЦ, став регулятором державно-церковних відносин у Республіці Польща. З часом стосунки між Республікою Польща та ГКЦ набули усталеного характеру та сприяли розбудові церковних інституцій.

У міжвоєнний період ГКЦ зберігала свою інституалізаційну структуру, яка мала два рівні. Перший – адміністративно-територіальний, до якого входили такі складові одиниці як митрополія, єпархії, деканати, парафії. Другий – адміністративно-управлінський, структурними елементами якого були митрополит, єпископи, декани, парохі, сотрудники, органи управління – капітула, консисторія, церковний суд, єпархіальні собори, деканальні уряди, парафіяльні управи, а також духовні семінарії та церковні братства [175, с. 38].

До складу Галицької митрополії входили: Львівська архієпархія, Перемишльська та Станіславівська єпархії [173, с. 109–114]. На адміністративно-територіальному рівні кожна єпархія Галицької митрополії поділялася на деканати. Наприклад, у 1920-х рр. у складі Львівської

архієпархії було 54 деканати [246, с. 182]. Таку ж кількість деканатів – 54, мала Перемишльська єпархія [247, с. 182]. У складі Станіславівської єпархії їх було 20 деканатів. Кожен деканат мав 18–25 парафій [175, с. 41].

У 1931 р. до складу Львівської архієпархії входили 1 259 парафій з відповідною кількістю церков, 1 328 868 віруючих, яким духовну опіку надавали 831 священників. У Станіславівській єпархії станом на 1935 р. функціонували 419 парафій із відповідною кількістю церков, 292 священники, 1 035 214 парафіян [175, с. 42]. У Перемишльській єпархії станом на 1932 р. нараховувалося 688 парафій, 1 361 церква, 817 священників, 1 240 453 віруючих [248, с. 153]. Таким чином, Львівська архієпархія мала в підпорядкуванні найбільшу кількість парафій, а найбільша кількість храмових споруд – Перемишльська єпархія. Майже однакова кількість духовних осіб працювали у Львівській архієпархії та Перемишльській єпархії.

Станом на 1934 р. ГКЦ мала три чоловічі монаші згромадження: ЧСВВ – 314 монахів і 18 монастирів; студити – 157 монахів та 4 монастирі; редemptористи – 53 монахи і 4 монастирі, що сумарно складало 524 монахи й 26 монастирів. Найбільш чисельним із жіночих чернечих чинів було згромадження ЗССНДМ в кількості 464 монахині, які проживали в 78 монастирях. Сестри ЧСВВ мали в своєму складі 255 монахинь і 12 монастирів [136, с. 12; 137, с. 20]. Менш чисельними були згромадження черниць Студитського Уставу – 97 монахині й 4 монастирі, та Сестер святого Йосифа Обручника Пречистої Діви Марії – 80 монахинь і 9 монастирів. Окрім цього в складі ГКЦ були сестри мироносиці – 65 монахинь і 3 монастирі; сестри Пресвятої Родини – 48 монахинь і 8 монастирів; сестри святого священномученика Йосафата – 40 монахинь і 5 монастирів; сестри милосердя святого Вінкентія – 16 монахинь і 2 монастирі. Сумарно разом було 1065 монахинь та 121 монастир [209, с. 569].

Главою ГКЦ був митрополит, якому підпорядковувалися керівники трьох єпархій – єпископи (ординарії, помічники). Вони опікувалися підвладною територією, керували роботою деканатів, парафій і духовенства. З

огляду на великий об'єм роботи єпископ мав право делегувати частину своєї роботи єпископу-помічнику. Єпископи здійснювали візитацію деканатів своєї єпархії, а також отримували інформацію зі звітів деканів [6, 120; 7, с. 222–254]. Посада також передбачала контроль за належним функціонуванням церков, організацію єпархіальних синодів, встановлення опіки над кандидатами, які здобували духовний сан. Під особистим контролем єпископа перебували церковні землі та відбувалися всі фінансові процеси в єпархії, а також функціонували церковні інституції (семінарії, Інститут вдів і сиріт, Інститут дяків, шкіл, братств тощо). Єпископат опікувався духовним і професійним розвитком священників через проведення реколекцій. Під час візитацій деканатів єпископ отримував звіт про актуальний стан справ: дані про адміністративно-господарський розвиток, загальну оцінку рівня духовності парафіян, інформацію про функціонування братств, товариств, про проблеми населення (бідність, алкоголізм, поширення азартних ігор тощо) та потреби деканату. Отримавши таку інформацію з кожного деканату, єпископ аналізував і узагальнював для себе загальний стан справ у єпархії, оцінював якість роботи духовенства, визначав найбільш поширені проблеми деканатів. Відштовхуючись від цієї інформації, він разом із помічниками створював стратегію та покроковий план роботи для єпархії на наступний рік [174, с. 126; 255, с. 105–116].

Адміністративно-територіальна структура кожної єпархії складалася з деканатів, до яких входили парафії. Єпископи призначали очільників деканатів – деканів (протопресвітерів) [206, арк. 23]. Одночасно вони могли поєднувати свою роботу з управлінням однієї з парафій. Декани мали обов'язок інформувати парохів про церковні нововведення та розпорядження, деканальні соборчики та візитації, були уповноважені вирішувати конфлікти між духовенством деканату [17, с. 4]. До компетенцій декана входило також написання характеристик та інших документів, які потребували священники з його парафій. Деканальний уряд фіксував всю документацію, яку отримували чи надсилали священники [101, с. 43].

Деканальні соборчики мали на меті обмін досвідом між священниками, а також підвищення їхнього морального та інтелектуального потенціалу. Деканальні соборчики мали відбуватися чотири рази на рік. Під час зібрань присутні обговорювали актуальні питання, а ухвалені рішення були обов'язковими для виконання всіма священниками [48, с. 183]. Соборчики відбувалися в церкві чи парафіяльному будинку.

Їх скликав деканальний уряд, кожному священнику надсилали запрошення за 15 днів до дня проведення. В обіжнику були зазначені дата та місце проведення, програма соборчику. Участь була обов'язковою для духовенства, проте у випадку відсутності священник був зобов'язаний написати пояснення деканові. Соборчики проводилися відповідно до визначеної процедури. Кожен соборчик розпочинався зі сповіді декана та духовенства, відправи богослужіння за померлих священників та добродіїв вдовичо-сирітського фонду. Після цього всі збиралися на засідання під керівництвом декана та обраного ним секретаря. Програма соборчика включала: проголошення доповідей на богословські теми (заздалегідь декан визначав перелік доповідей і теми), обговорення випадків із душпастирської практики, пояснення нових церковних розпоряджень, оголошення про збір на певні потреби тощо [206, арк. 47].

Митрополит А. Шептицький дотримувався ідеї про необхідність безперервної самоосвіти духовенства, удосконалення знань з богослов'я для можливості реагувати на нові виклики у служінні. Також митрополит у посланнях наголошував, що вирішення суспільних проблем і явищ потребує душпастирського досвіду, який має базуватися все ж на основах богослов'я [249, с. 543].

Соборчик завершувався молитвою, складанням секретарем протоколу. В документі фіксувалися дані всіх учасників, вказувалися особи, які сповідалися, брали участь у богослужінні, прописувалися теми доповідей та інформація про практичні вправи, затверджені духовенством постанови,

зазначалася інформація про наступний соборчик. Протокол підписували декан, секретар, присутні священники [181, с. 87–91].

Упродовж двох тижнів декан надсилав до єпископського ординаріату звітну документацію про соборчик, яка включала обіжник, протокол, письмові роботи, письмові пояснення священників про відсутність. Згодом до деканального уряду надходила відповідь із рекомендаціями та відгуками від єпископського ординаріату [101, с. 54; 194, арк. 22]. На деканальних соборчиках часто відбувалося формування деканальних комітетів, приурочених організації визначеного заходу. Деканальний комітет ініціював створення секцій, кожна з яких займалася конкретною сферою під час підготовки заходу. Виділили такі секції: «місійна» (відповідала за просвітницьку роботу), «фінансова» (займалася збором коштів на потреби заходу), «пам'яткова» (сприяла встановленню пам'ятних каплиць, купівлі ікон тощо), «обходова» (займалася поширенням книг, пам'яток присвячених конкретній тематиці), «концертова» (організовувала концерти, виступи). Деканальний комітет був підзвітний єпархіальному комітету, який разом із іншими комітетами греко-католицьких дієцезій утворювали центральний комітет [252, с. 1–7].

За наявності значного робочого навантаження в деканаті або через особисті проблеми (наприклад, хвороба) декан мав право просити єпископат про обрання собі помічника [206, арк. 25–26]. Декан міг припинити свої повноваження за власним бажанням або через звільнення єпископом.

Статус декана підкреслювали привілеї, якими він користувався. Наприклад, він мав право одягати рясу з так званою «палеринкою» та з подвійними рукавами, оперізувався чорним поясом із золотими френзлями. Під час приїзду декана на огляд до парафіяльної церкви його мав зустрічати парох із церковним братством, а врочистість приїзду підкреслював церковний передзвін. У листах до декана досить часто священники зверталися з підкресленою повагою, використовуючи титул «Всечесніший Отець» [206, арк. 27]. Якщо декан гідно виконував свою роботу, то залишаючи посаду міг

отримати титул «вислуженого декана». Наприклад, такий титул у 1926 р. отримав о. Ісидор Глинський – декан Микулинецький [208, арк. 13].

Для того, щоб тримати під контролем життя в усіх парафіях та бути обізнаним у різних справах, декан обирав собі групу помічників. Це були кваліфіковані спеціалісти з різних галузей, які виконували одразу дві функції: були радниками декана та відповідали за стан справ конкретної сфери життя деканату. Традиційно таких представників ділили на окремі категорії: братства й проповідь, шкільництво, суспільні справи, організатори та будівничі, справи вдів і сиріт [206, арк. 51].

Декан був зобов'язаний вести гідний спосіб життя, оскільки був прикладом для священників. Громадська діяльність декана мала низку заборон. Наприклад, деканам не можна було ставати фінансовими поручителями за позики світських осіб, а публічно оголошувати підтримку дозволено було лише тим особам, які власними діями не суперечили положенням Церкви [206, арк. 36, 47].

Декан користувався авторитетом у громаді лише за умов гідного способу життя, сприяння розвитку парафій, підтримки адміністративної дисципліни серед кадрового складу тощо. Якщо декан користувався довірою серед парафіян, то досить часто вони зверталися до нього за порадою, з проханням допомогти вирішити сімейний конфлікт, суперечку між сусідами тощо. Керівництво Церкви не забороняло деканові в такий спосіб співпрацювати з віруючими, навпаки заохочувало та прописувало інструкції поведінки священника в подібних справах. Зокрема, допомога, яку декан надавав віруючим, теж мала бути задокументована. Всі заяви, звіти про опитування свідків мали зберігатися в архіві деканату [204, арк. 11–15; 206, арк. 55].

Декан був відповідальний перед єпископом за всі фінансові процеси, які відбувалися в межах його деканату. Чотири рази на рік декан подавав звіти та рахунки про фінансові справи деканату до митрополичого ординаріату. Для цього він кожного року збирав про це інформацію з кожної парафії, зокрема

про зібрані пожертви, прибутки від передачі в оренду парафіяльних забудов, земель тощо. Священники були зобов'язані зберігати грошові активи парафії з касовими книгами в окремій шухляді в церкві та мали бути готові за потреби прозвітувати деканові [177, с. 7; 206, арк. 54–55; 220, с. 9]. Для того, щоб грамотно вирішувати фінансові питання та вести управління ерекційними землями, декан брав консультації у фахових спеціалістів. Кожних три роки декан подавав до митрополичого ординаріату списки та інформацію про тих, у кого консультувався та зазначав зміст запитів [206, арк. 41–42; 236, с. 5].

Декан із помічниками щорічно проводили візитації парафій, під час яких перевіряли документацію, вміст церковного архіву, стан парафіяльних забудов, інвентар, стан цвинтаря та оцінювали рівень роботи духовенства [17, с. 4; 94, с. 12; 206, арк. 38–40]. Завершальним етапом огляду парафії було складання підсумкового звіту, в якому зазначали результати перевірки [19, с. 22–23; 25, с. 65–69]. Документ засвідчували власними підписами представники громади, члени парафіяльної ради, священник та декан [206, арк. 41]. Декан мав попередити парафіяльний уряд за 8 днів до свого приїзду. Огляд парафії розпочинався з проведення деканом богослужіння, після чого місцевий священник проводив катехизацію дітей. Крім протоколу з візитації декан мав книгу «Книга канонічної візитації парохії у деканаті...», до якої він записував свої спостереження під час візитації, зазначав позитивні характеристики та недоліки [182, с. 46–50; 183, с. 104].

Декани мали обов'язок слідкувати за моральним та освітнім рівнем священників своїх парафій. Від 1921 р. у Перемишльській єпархії почало діяти правило, згідно з яким священники, які працювали перші три роки, щорічно мали складати іспити з деяких богословських предметів [18, с. 74; 20, с. 21; 90, арк. 11–13].

Періодично декани ініціювали проведення літургічних конференцій, на яких були присутні священники разом із богословами-науковцями та обговорювали нововведення у богослужіннях тощо. Наприклад, у червні 1932 р. бережанський декан о. Е. Бачинський ініціював проведення такого

заходу в м. Бережани. В конференції взяли участь 30 священників, серед яких декани підгаєцького, зарваницького, козлівського, нараївського деканатів. Центральною темою конференції було обговорення доповіді про «Літургію після нового нашого Служебника» [11, с. 46–50; 39, с. 340].

Таким чином, посада декана передбачала виконання низки обов'язків, вимагала поміркованості та професіоналізму. Декани були важливою ланкою у вертикалі стосунків між вищою церковною владою та парафіяльним духовенством.

Попри те, що польська влада не була зацікавлена в розбудові ГКЦ, у період 1918–1939 рр. кількість греко-католицьких парафій збільшилась. Наприклад, станом на 1918 р. у Львівській архієпархії їх було 1 106, а вже в 1939 р. їх число зросло до 1 267 [5, с. 146–150; 187, с. 88–95; 198, арк. 45–46]. Відтак в адміністративно-управлінській структурі ГКЦ важливе місце займало парафіяльне духовенство [230, с. 98–110; 231, с. 107–112]. Одна парафія могла об'єднувати кілька населених пунктів. Парафіяльне духовенство поділялося на: парохів, завідателів, сотрудників. Основною і найчисельнішою категорією парафіяльного духовенства були парохі. До їх обов'язків входило: відправляти щонеділі, на свята літургію відповідно до церковних канонів і розпоряджень єпископа, здійснювати святі таїнства (хрещення, миропомазання, сповідь, причастя, вінчання тощо), опікуватися парафіяльними забудовами, церковними земельними володіннями, проводити просвітницьку роботу, належно заповнювати та зберігати церковну документацію, особисто давати дозвіл на її використання світським особам тощо. Пароху на парафії могли допомагати інші священники, які працювали в дочірніх селах і теж були в його підпорядкуванні [47, с. 76–80; 48, с. 86; 51, с. 30–35]. Призначення кількох священників на парафію відбувалося за згодою вищої церковної адміністрації та адміністративних органів влади. До уваги бралися місцезнаходження дочірньої громади (1 миля і більше), кількість її віруючих (понад 1 тис. осіб) та можливості громади забезпечити фінансування

та базові побутові умови ще одному священнику [16, с. 84; 31, с. 2; 52, с. 239–244].

На посади священників дочірніх громад, як правило, йшли випускники богословських студій, для яких пастирська посада була першим місцем роботи, або випускники, які не отримали висвячення впродовж двох років. Для останніх на початку 1920-х рр. з'явилася постанова, згідно з якою кандидати були зобов'язані в межах року, а за наявності вагомих причин у межах двох років, висвятитись та знайти собі місце служіння [13, с. 19–20; 34, с. 29–30]. Маючи намір займатися душпастирською роботою, кандидати досить часто погоджувались на парафії, які мали не найкращі умови роботи. Оскільки післявоєнна розруха залишила більшість парафій у матеріальній скруті з потребою відновлення, то знайти парафію з добрими житловими умовами та з гарним станом парафіяльних забудов було важко [99, с. 87–103].

Вибори на посаду пароха відбувалися на конкурсній основі [205, с. 33–34]. Проте не всі бажаючі священники мали змогу скласти платні іспити, оскільки післявоєнна розруха спровокувала скрутне матеріальне становище більшості українських родин у регіоні [45, с. 48–50; 50, с. 445–450].

Отримання та призначення на парафію передбачало спеціальну процедуру. Претендент мав визначитись, у якій парафії хотів отримати місце, після цього мав надіслати подання до деканату зі свідоцтвом про складання конкурсних іспитів або довідку про звільнення від іспитів. Також у кожному поданні мав бути кваліфікаційний табель, у якому була зазначена така інформація: дата народження, рік висвячення, перелік посад на яких перебував претендент із зазначенням термінів, сімейний стан, інформація про дітей, причини зміни парафії (для парохів) [64, с. 10]. Якщо претендент складав подання на кілька парафій, то на кожную слід було надіслати окремий кваліфікаційний табель. Декан вносив у табелі інформацію про претендента та впродовж десяти днів надсилав документацію до єпархіального ординаріату [61, с. 36; 67, с. 123–130]. Якщо єпископ схвалював кандидата, то він отримував парафію та приступав до роботи. Після призначення на парафію

священник мав упродовж трьох місяців утвердитись на парафії [80, с.2; 81, с. 6–10; 82, с. 11].

Керівництво ГКЦ не схвалювало часті зміни місця служіння, оскільки вважало, що це негативно впливає на парафіян. Тому парохі не мали права без дозволу єпископського ординаріату швидше, ніж за три роки служіння на парафії, вносити свою кандидатуру для призначення на іншу парафію [14, с. 15; 22, с. 18–19].

Житло пароха мало розміщуватися поблизу церкви, для більш віддаленого проживання потрібно було отримати дозвіл від єпископа. Парох відповідав за порядок і чистоту в храмі, її зовнішнє та внутрішнє оздоблення. В захристії найчастіше розміщувалася шафа для фелонів, комод для церковного приладдя, раковина, дзеркало, крісла чи лавка [49, с. 445; 53, с. 64–70].

Традиційно приходство греко-католицького священника з городом і садом розміщувалося неподалік цвинтаря, школи та церкви. В кожного священника був графік дня, який включав як душпастирські, так і господарські справи. Наприклад, у с. Сороки Гримайлівського деканату парох щодня відправляв Службу Божу, влітку о 5:00, а взимку о 7:00 год. У спеціальній обліковій книзі він записував дату, місце відправлення літургії, зазначав читана чи співана, намір проведення, фіксував прізвища меценатів, розмір пожертв. Також він зазначав кількість осіб, яких висповідав і запричащав, робив відмітку, чи була проповідь, чи служив акафіст, молебень, парастас, записував усі треби від хрещення, миропомазання, шлюбу, виводу, елеопомазання, похорону, освячення тощо [68, с. 65–72; 75, с. 455; 119, с. 234; 138, с. 36–40]. В будинку пароха заборонено було розміщувати товариства, читальні, кооперативи, школи тощо [103, арк. 46–50; 148, с. 74; 180, с. 8].

У Конкордаті (1925 р.) були розписані правила догляду за парафіяльним майном і норми ведення церковної документації. Наприклад, згідно зі змістом артикулів XVI і XXV головним розпорядником усього церковного майна був єпископський ординаріат. Парохі були відповідальними за належний стан

церковного майна та за зберігання документації. Священники створювали детальний опис церковного та парафіяльного майна в трьох примірниках. Декан перевіряв опис на достовірність, за умови відповідності списку до дійсності залишав собі на зберігання один примірник. Інший екземпляр опису зберігався в настоятеля парафії, а третій надсилали до єпископського ординаріату. Вся документація («маєткові права», «акти ерекційні», контракти, витяги, «інвентарі» тощо) мала зберігатися в безпечному місці на парафії [185, с. 23–25; 199, арк. 7, 8]. Заповнювати метричні книги слід було з особливою уважністю, дозвіл на їх перегляд мав лише прокуратор [207, с. 87–89; 215, с. 550].

Священники мали узгоджувати з вищим церковним керівництвом рішення про внесення змін щодо парафіяльного майна чи документації. На кожній парафії мала бути касова книга, кожна сторінка якої мала бути пронумерована та завірена підписом декана. До неї священник мав записувати всі фінансові обрахунки, які стосувалися парафіяльних прибутків та витрат. Парафіяльні кошти, в тому числі від здачі в оренду церковних земель мали зберігатися в церковній касі, а витратити їх можна було лише на потреби парафії.

Категорично була заборонена самовільна передача священником парафіяльних земель у руки приватних осіб або установ. Для того, щоб передати в оренду землі на термін до одного року потрібен був дозвіл декана, на період від 1 до 3 років також дозвіл єпископського ординаріату. Обов'язковою умовою надання землі в оренду було підписання офіційного контракту в присутності двох свідків. Якщо священник не укладав договору, його могли притягнути до відповідальності [243, с. 5].

На парафіях, де в межах церковних володінь була значна частина лісів, створювався комітет із нагляду за лісовим господарством. Священник не мав права використовувати ліси на власний розсуд, лише з користю для парафії. Вирубкування дерев регулювалося церковними правилами, зокрема, на продаж деревини потрібен був дозвіл єпископського ординаріату [97, с. 418; 129, с. 11;

130, с. 22; 245, с. 246–250]. У січні 1937 р. згідно з розпорядженням митрополичого ординаріату, було створено Інспекторат над ерекційними лісами під керівництвом інженера Андрія П'ясецького. Його діяльність була спрямована на покращення догляду за лісовим церковним господарством. Серед головних завдань були: огляд планів лісового господарства, окультурення й охорона лісової місцевості, постачання саджанців і насіння, допомога в продажі деревини, створення спеціальних лісових управ, допомога у відновленні садів, співпраця з парохами тощо. Інспектор мав систематично здійснювати огляд лісового господарства та фіксувати характеристику в технічному протоколі. Фінансування Інспекторат формувалося з внесків парохів (у розмірі 2,30 зл. за 1 га лісу) [237, с. 7–8].

У 1937 р. у «Перемиських Єпархіальних Відомостях» було розміщено звернення керівництва Церкви з нагадування про заборону самовільної вирубки дерев на парафіях. Окрім цього священників закликали до співпраці з Комісією Охорони Природи при Науковому Товаристві імені Тараса Шевченка. Для цього духовенство мало зробити детальний огляд лісової місцевості та заповнити анкету, створену комісією. В документі зазначали інформацію про кількість дерев, їх породи, розмір, стан, а також вказували про особливості природи в місцевості (краєвиди, географічні пам'ятки, флора, фауна тощо) [74, с. 74–75; 79, с. 88–90]. Вище церковне керівництво наголошувало на активній участі священників у шкільних святах насадження дерев [151, с. 30; 160, арк. 53].

У травні 1938 р. у Львові було створено Інститут «Лісовий Фонд Греко-Католицької Львівської Архієпархії». Його метою була охорона лісових церковних володінь та сприяння піднесенню лісового господарства. Інститутом керувала «Рада Лісового Інституту», яка складалася з трьох осіб, призначених митрополитом на три роки [133, с. 86–87]. На випадок, якщо митрополит не призначав членів Ради Інституту, то керівництво переходило до Архієпархіальної Маєткової Ради. Фінансові фонди формувалися з

прибутків від власного господарства, оплати підприємств, субвенцій церковних і світських фондів, подарунків [152, с. 16–17; 155, с. 9; 156, с. 31].

Таким чином, дисциплінованість, дбайливе ставлення священників до власного та церковного господарства, майна, природних ресурсів було показовим прикладом для віруючих. Завдяки цьому зростав авторитет священника, а парафіяни активніше долучалися до спільних справ і заходів, ініційованих таким священником.

Парафіяльний священник не мав права самовільно покидати місця служіння більше, ніж на два дні [115, с. 108]. Наприклад, у травні 1924 р. декан м. Тернополя о. Володимир Громницький звітував до митрополичого ординаріату про завідателя парафії в с. Малашівці о. Филимона Побігушка, який покинув місце служіння без попередження деканального уряду [127, арк. 37]. Також у «Львівських Архієпархіальних Відомостях» у 1920 р. було розміщено повідомлення від Митрополичої Консисторії, яке стосувалося о. І. Залеського – пароха с. Поляни (Щирецького деканату). Його закликали повернутися на робоче місце впродовж 14 днів, у протилежному випадку він підлягав звільненню з парафії. На час відсутності о. І. Залеський був позбавлений усіх парафіяльних прибутків на користь свого заступника [34, с. 29–30; 40, с. 32–48].

Для отримання відпустки на кілька днів чи більше священник був зобов'язаний отримати дозвіл у декана. В заяві з проханням зазначали причину, а також надавали документацію, яка підтверджувала потребу відпустки. На час відсутності парафіяльного священника декан призначав виконувача обов'язків священника на парафію та особисто контролював належне виконання роботи [128, с. 14–17; 131, с. 256].

Щорічно парох міг взяти відпустку, тривалість якої сумарно мала бути не більше двох місяців [141, с. 38–4]. Якщо священнику потрібна була більш тривала відпустка, то для цього потрібно було вказати вагомі причини та отримати дозвіл від митрополичого ординаріату [122, арк. 45]. Наприклад, у травні 1924 р. митрополича консисторія схвалила відпустку декана

Микулинецького, пароха с. Буцнів о. Ісидора Глинського терміном на шість місяців. У листі, який надійшов священнику також була вказана інформація щодо того, хто буде виконувати його обов'язки на час відсутності: завідателем парафії в с. Буцнів мав бути о. Василь Глуховецький (парох с. Острів), займатися справами деканату мав о. Володимир Громницький з Тернополя [59, арк. 8].

Зустрічаються випадки, коли відпустка священника могла відтермінуватися через виконання невідкладних душпастирських справ: сповідання випускників шкіл, запрошення на празник у місті/селі парафії, збори Кредитного товариства тощо. В такому випадку священник надсилав листа до митрополичого ординаріату з поясненням про своє становище та з проханням зафіксувати в документах нові терміни відпустки [55, с. 406; 58, арк. 56; 63, арк. 3–6].

Проповіді були важливим елементом богослужіння, через них можна було інформувати віруючих, проголошувати загальну концепцію бачення священником конкретної ситуації. Під час проповідей священники часто заявляли про свою позицію щодо певного суспільного явища чи проблеми. Для того, щоб виголошена промова була якісна та конструктивна духовенство опрацьовувало багато літератури. Зазвичай священники мали бібліотеку релігійної літератури, виписували часописи, серед яких найбільшою популярністю користувалися «Нива», «Мета», «Єпархіальні Відомості», «Місіонер», «Христос – наша сила» та інші [118, с. 156; 184, арк. 29–30].

Проте центральною темою проповіді на богослужінні не могли бути економічні або соціальні проблеми. Як правило, головним предметом проповіді були духовні питання, моральні настанови. Праця священника, пов'язана зі сприянням вирішення економічних і соціальних проблем, мала місце за межами богослужінь [249, с. 544–545; 254, с. 291–305].

У 1936 р. о. М. Горечко опублікував статтю «Наше проповідництво», в якій подав власні міркування про релігійне проповідництво. Він виокремив кілька факторів, які впливали на успішність проповіді священника, а саме:

актуальність теми та оригінальність подачі; компактність і змістовність; щирість священника під час виголошення проповіді тощо [49, с. 445–456; 57, арк. 13]. Отець вважав доцільним запровадити в програму деканальних соборчиків обов'язкову доповідь і бесіду про успішність проповідей на богослужіннях. Також він зазначив відсутність гомілетичних праць українських авторів, тому надав перелік іноземних видань для використання під час підготовки до богослужіння. Наприклад, польські підручники «Homiletyka duszpasterska», «Technika gloszenia kazan»; фаховий кварталник «Przegląd Homiletyczny»; німецькі двомісячники «Kirche und Kanzel», «Seelsorger» [49, с. 447–450].

Церковне керівництво дотримувалося думки, що повноту душпастирського служіння забезпечує заснування священником парафіяльних братств. Зокрема, у «Львівських Архієпархіальних Відомостях» від 15 квітня 1934 р. було розміщено послання митрополита А. Шептицького, в якому було зазначено, що «Кожному душпастереві є конечно потрібне добре зорганізоване братство». Митрополит обґрунтував необхідність створення кількох братств, зокрема Братства Пресвященної Євхаристії, Свічкового Братства, Братства Християнської Науки, Братство Любови Близького [249, с. 460].

Парохи підтримували думку ієрархів і на сторінках часописів ділилися своїм досвідом організації таких громадських об'єднань. Парох с. Підберізці о. Й. Осташевський опублікував статтю «Кілька спостережень при веденні церковного брацтва», в якій навів приклади покращення практики ведення роботи у братствах. Першою порадою було проведення місій братств у сусідні села з показом релігійних матеріалів на скоптіконі (проектор) або показ театральних дійств. Другою порадою було організовувати вечори читання богословської літератури частинами, яка викликала б інтерес у віруючих. Священник радив братствам вести протоколи засідань, у яких документувати кількість членів, організовані події тощо. Також для покращення роботи братств він вважав необхідним скоординувати їх роботу та створити братську

організацію, наприклад Деканальні Союзи Братств, які б формували план заходів братств, скликали з'їзди, конференції тощо [163, с. 61–64; 168, с. 45].

До участі в братствах дівчат і хлопців залучали з підліткового віку, для того, щоб в період усвідомленого формування особистості прищеплювати розуміння роботи братств, а також забезпечувати кадровий склад активних учасників парафіального життя. Бути учасником братства вважалося престижним й додавало авторитету віруючим. Зазвичай учасники та учасниці братств отримували церковні відзнаки, допомагали священнику під час богослужіння, їх імена записували до золотої братської книги. Натомість виключення зі складу братства вважалося для громади парафіян ганьбою [44, с. 250–275; 164, с. 53–55].

Детальний опис системи братського життя на своїй парафії подав у 1927 р. о. Григорій Мороз у часописі «Нива». Хлопці віком 15 років давали публічну присягу на тверезість і зараховувалися до братства св. Стефана. Після одруження їх переводили до братства св. о. Николая та вручали символічну братську свічку. Члени братства св. о. Николая мали спеціальну символічну патерицю зі шістьма свічниками і синьо-жовті пояси, які демонстрували під час великих свят. Братчики організовували богослужіння, дбали про зовнішній та внутрішній вигляд храму, створювали захоронки, допомагали священникові в різних акціях. Дівчата у віці 15 років ставали учасницями братства Благовіщення Пречистої Діви Марії, за умов участі матері та батька в своїх братствах. Символічним для дівчаток-учасниць було вручення їм вінців зі штучних квітів. Після одруження дівчата переходили до братства Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії [143, с. 94–97].

Парох мав вести належне приватне життя, щоб власним прикладом стимулювати парафіян до виконання християнських норм моралі. Організовуючи просвітницькі заходи для дорослого населення громади, священник тим самим піклувався про виховання молодого покоління [161, арк. 7–17; 162, арк. 45, 89]. Для парафіяльного духовенства були встановлені певні обмеження в сфері світського життя. Наприклад, існувала заборона на

відвідування театральних вистав чи кіно (в яких були сцени пов'язані з релігією), не можна було брати участь у танцювальних заходах, азартних іграх тощо [74, с. 13]. Керівництво Церкви у своїх розпорядженнях і вказівках, які стосувалися діяльності священників як членів світських організацій, вказували, що ці організації повинні були з повагою ставитися до Церкви і християнства загалом. Під час виборів на посаду керівника таких світських організацій священнику слід було віддавати свій голос за кандидата, який був практикуючим християнином і долучався до ініціатив Церкви [22, с. 18–19].

Кожен священник для своєї громади був персоною, яка в цілому відображала для них загальний образ Церкви. Тому від його поведінки часто залежало те, чи буде згуртована церковна громада, чи будуть віруючі підтримувати організовані Церквою заходи, ідеї тощо.

Якщо парох мав авторитет у громаді, то до нього досить часто зверталися за допомогою парафіяни, як до справедливого, мудрого керівника. Наприклад, парох с. Висипівці (Озерянського деканату) о. Микола Цегельський стабільно отримував звернення від парафіян з проханням вирішити конфлікт між родичами, чи з сусідами [119, с. 141]. Якщо ж у священників виникали труднощі чи непорозуміння зі світськими установами чи представниками, то вони могли звернутися до єпископського ординаріату з проханням про справедливе вирішення ситуації. Проте, перш ніж звернутися до єпископату, священник мав використати всі світські способи та механізми для врегулювання справи [104, с. 36]. Керівництво Церкви захищало позицію священника після детального вивчення справи, проведення додаткового розслідування та за умови реальної його не винуватості.

Авторитет і стосунки пароха з громадою віруючих здебільшого залежали від його особистісних характеристик, ставлення до людей, професійності виконання душпастирських обов'язків. У документах знаходимо ситуації, коли громада хотіла позбутися священника через певні претензії до нього. Найбільш поширеними були такі скарги парафіян: не належне виконання священником душпастирських обов'язків, не

відповідальне ставлення до справ і земель парафії, байдужості священника до життя церковної громади, надто активна політична діяльність священника [200, арк. 256].

У «Віснику Станіславівської Єпархії» було опубліковано звернення до духовенства єпископського ординаріату від 6 лютого 1929 р., у якому повідомлялося про скаргу парафіян Станіславівської єпархії на куріння священників перед богослужінням. З огляду на неодноразові скарги, які невілювали авторитет Церкви в очах віруючих, священникам було заборонено курити публічно. У випадку порушення заборони священник підлягав покаранню [78, с. 8].

Священник с. Голешів (Ходорівський деканат) Григорій Музичка в 1925 р. планував встановити для парафіян нові правила щодо збільшення кількості сповідей на рік. Проте, місцеве населення не підтримало ініціативу, пояснивши, що в них немає потреби сповідатися частіше, ніж один раз на рік [125, с. 10]. Цей випадок свідчить про те, що стосунки між віруючими та священником мали демократичний характер, парафіяни залишали за собою право ревізувати дії духовенства, якщо вони суперечили їхнім поглядам і встановленим правилам.

Наприклад, у 1928 р. парафіяни з м. Тернопіль надіслали колективну скаргу на священника о. Омеляна Ваврика, якого звинуватили в неналежному виконанні пастирських обов'язків і в аморальній, як для священника, поведінці. Окрім цього міщани також звинуватили його дружину в розпусній поведінці, зокрема писали про те, що вона часто відвідує бари, ресторани та фліртує з молодими хлопцями. Громада була обурена тим, що священник під час проповідей на богослужіннях закликав до побожного життя, але не втілював цього сам на практиці [127, с. 29]. Отримавши цю скаргу, митрополичий ординаріат зобов'язав деканальний уряд провести розслідування щодо правдивості звинувачення та надіслати їм детальний звіт.

Якщо деканальний уряд чи єпископ фіксували порушення з боку священника, то були зобов'язані повідомити про це митрополичий ординаріат.

Оскільки Церква була зацікавлена в зростанні свого авторитету серед віруючих, тому ретельно відбирала кадровий склад та реагувала на скарги. У доповідних записках єпископа о. Никити Будки в 1931 р. до митрополичої капітули та митрополичого ординаріату зазначалося, що у Львівській архієпархії спостерігаються порушення фінансової дисципліни, адміністративні зловживання у діяльності священників, зокрема Катедрального собору Святого Юра. Наприклад, єпископ вказував на о. Білинського, який занедбав фінансові справи, затримував церковні виплати, звертався за позиками в банки, брав у борг кошти у парафіян тощо. Його поручителями були священники о. Гаврилюк та о. Семчишин. Візитатори вказували, що о. Білинський не дотримувався правил ведення документації у канцелярії, попри те, що отримував за це додаткову виплату в розмірі 100 зл. Тому о. Никита Будка просив звільнити о. Білинського з посади катедрального священника та призначити більш відповідальну та достойну особу [64, арк. 7].

Виникали ситуації, коли парохі та сотрудники не могли знайти спільної думки, тому їхня праця не приносила користі громаді. Наприклад, через погано організовану співпрацю між парохом о. Гаврилюком і його сотрудником о. Приймою метричні книги церков у районі Левандівка-Богданівка (м. Львів) не заповнювались. Тому парафіяни скаржились на те, що не могли вчасно отримати документи. Також у скаргах парафіяни вказували на порушення графіку богослужінь та зацікавленості о. Гаврилюка відправляти лише платні служби. Тому, о. Никита Будка просив єпископат про чітке розмежування обов'язків між о. Гаврилюком та о. Приймою. Зокрема, вважав за необхідне доручити о. Приймі ведення документації та заповнення метрик, а виконання інших обов'язків залишити за о. Гаврилюком [164, с. 9–10].

Віруючі в містах і селах брали участь у житті громади і мали право в разі порушення встановлених правил, зловживань з боку духовенства звертатися до митрополичої консисторії. Показовим є звернення 1939 р. міщан Тернополя до митрополичої консисторії у Львові з питання дотримання

графіку богослужінь у Церкві Воздвиження Чесного Хреста. На запит митрополичої консисторії місцеві священники (о. Тимотей Сембай, о. Іван Пасіка, о. Маріян Кашуба, о. Петро Романишен, о. Омелян Шараневич, о. Станіслав Ратич) надіслали власне пояснення, в якому детально описали та обґрунтували графік роботи церкви. Вони вказували, що Церква Воздвиження Чесного Хреста мала статус дочірньої церкви, тому богослужіння відбувались щонеділі та на свята з 8:45 до 11:00. О 16:00 у захристії проводилась катехизація для дітей з малозабезпечених верств сімей та околиць міста, зокрема Загребелля. Церкву відкривав сторож, одне богослужіння тривало орієнтовно 1 год. 15 хв. Священники зазначили в поясненні, що в холодну чи дощову погоду люди майже не відвідували богослужінь, оскільки через бідність не мали достатньо одягу та взуття. Тому священники вважали недоцільним збільшувати кількість богослужінь [127, арк. 77].

Стабільно функціонувала в Тернополі головна церква – Різдва Христового на центральній вулиці. Кожного дня з 5:30 до 10:00 відбувалося богослужіння. О 5:30 розпочиналась служба, о 6:00 відбувалося читання Слова Божого, о 7:00 співана служба та завершення ранкової. О 8:45–9:30 відбувалося читання Слова Божого, а о 10:00 співана Служба Божа з проповіддю. Після цього більшість священників відвідували хворих і сиріт у місті та в дочірніх селах, проповідували у в'язницях і шпиталях (у Великих Гаях, Янівцях, Загребеллі) тощо [128, арк. 77–78].

У випадку смерті пароха декан брав парафію під особистий контроль, мав надати моральну та фінансову допомогу сім'ї померлого, тимчасово зберігав у себе ключі від церковного сейфу. Також декан із помічниками проводив ревізію парафіяльного майна та фінансів. Усю інформацію записували до протоколу у двох примірниках. Один з них надсилали до єпископського ординаріату, інший зберігали на парафії [88, с. 92]. Декан створював церковний комітет, призначав тимчасового керівника парафії –

завідателя, церковних провізорів, двох «таксаторів»¹ [182, с. 46–50]. За два тижні після смерті пароха декан міг призначити нового керівника парафії. Часто ним ставав місцевий сотрудник або священник із сусідньої парафії [206, арк. 27, 28, 34].

Зустрічаються випадки, коли після смерті пароха парафіяни просили вище керівництво Церкви призначити новим парохом обраного ними священника. Наприклад, такий лист до митрополита надійшов від громади с. Стоянів (Радехівський деканат). Парафіяни просили, щоб новим парохом призначили о. Петра Казанівського [103, с. 3]. Найчастіше громади просили про призначення тих священників, які дбали про парафію, доброзичливо і з повагою ставилися до парафіян, ретельно виконували свої душпастирські обов'язки. Тому такий кандидат був бажаним у добре згуртованих церковних громадах.

Рік після смерті пароха його дружина з дітьми, навіть за умов призначення нового пароха та заселення його до парафіяльного будинку, мали право проживати в цьому ж будинку та отримувати половину прибутків від ерекційних володінь. Проте спільне проживання в одному будинку інколи призводило до конфліктів між новопризначеним парохом і вдовою. Наприклад, у 1933 р. Антонія Калинська – вдова пароха о. Кліма Калинського з с. Нижнє Синєвідське (Любінецький деканат) надіслала лист до митрополичого ординаріату зі скаргою на нового пароха села о. Василя Еліяшевського. Вона звинувачувала священника у поширенні пліток про її покійного чоловіка та у приховуванні справжніх прибутків парафії. У відповідь на обвинувачення о. В. Еліяшевський подав звернення до деканату, в якому скаржився на психологічний тиск з боку А. Калинської та звинувачував її в тому, що вона здавала в оренду церковні землі без його відома [124, арк. 1–6]. Оскільки священник був для сім'ї головним годувальником, після його смерті дружина та діти часто втрачали як

¹ Таксатор – особа, яка оцінює вартість майна тощо.

матеріальне забезпечення, так і статус. Втрата звичного способу життя провокувало агресію щодо новопризначеного пароха, який теж хотів відчувати себе господарем не лише в церкві, але й у парафіяльному домі. Тому протистояння між обома сторонами було цілком логічним. Як правило, такі конфлікти вирішувалися в судовому порядку.

Листування між деканальним урядом, парафіяльним духовенством та Митрополичим ординаріатом мало здійснюватися згідно встановленого порядку. Кожен лист мав бути написаний на піваркуші канцелярського паперу, якщо він містив вкладення, то використовували цілий аркуш. На кожному листі вписували дату та адресу відправника, написані лише українською мовою та чорним чорнилом. Якщо запитів було декілька, то кожен прописували на окремому аркуші. До митрополичого ординаріату надходили листи, які стосувалися різних питань, зокрема морального характеру, дозволів і благословінь на діяльність у різних релігійно-церковних сферах, дозвіл на висвячення тощо [206, арк. 52–53]. До консисторії слід було подавати прохання про отримання парафії, вирішення шлюбних справ і диспензи (звільнення). Через деканальний уряд проходили подання, які стосувалися продажу землі, оренди парафій, підтвердження контрактів, благословення дзвонів, цвинтарів, відправлення Служб Божих, справи відпустки тощо [82, с. 11].

Якщо деканальний уряд надсилав декілька документів до митрополичого ординаріату, то їх відправляли одним листом через 14 днів від дня їх отримання з відповідним підписом. Якщо лист містив кошти, то для їх пересилки необхідно було використовувати чеки митрополичої консисторії. Пакунки до митрополичого ординаріату слід було надсилати з обгорткою, на якій мав бути розміщений список усього вмісту. Листи та речі, які не відповідали вимогам не підлягали розгляду [206, арк. 52–53]. Кожен парафіяльний уряд мав власну печатку, яка була округлої форми з зображенням покровителя церкви, а навколо образу розміщувався напис: «Греко-католицький парафіяльний уряд в...(назва населеного пункту)».

Інформація про листи (дата отримання), які надходили до парафіяльного уряду, записувалася до парафіяльної книги. Листи зберігали разом із документами парафіяльного уряду [206, арк. 16].

Для того, щоб систематизувати кількісний склад парафій, керівництво Церкви запроваджувало спеціальні книги та картки. У 1921 р. митрополича консисторія видала розпорядження для парафіяльних священників із вимогою створити книгу «Спис душ» із описом складу населення парафії. Книга мала бути в двох екземплярах, одну парох залишав собі, іншу надсилав до митрополичої консисторії [12, с. 4]. У 1930 р. митрополичий ординаріат закликав священників створити картотеку парафіян. На кожного парафіянина мала бути заведена персональна картка з інформацією про особу та його родину [166, арк. 33; 188, с. 109–110].

У міжвоєнний період при парафіях існували Парафіяльні Маєткові Ради, їх очолювали місцеві парохі. Половину її членів обирали парафіяни, а остаточно затверджував митрополичий ординаріат і призначав другу половину представників. Обрані учасники ради визначали, хто буде займати посаду скарбника та секретаря. Засідання ради проводили за необхідності, але не менше, ніж двічі на рік. Всі рішення затверджували через голосування, голова ради мав право відхилити рішення ради та звернутися за порадою до деканату. Результати виборів членів ради та хід засідання фіксувалися в протоколах. До компетенцій Парафіяльної Маєткової Ради входили: нагляд за парафіяльним майном, утримання в доброму стані церковних будівель, цвинтарів, забезпечення захисту майна від пожежі та грабунків, контроль за орендою земель і своєчасною оплатою, підтримка дяків і церковних помічників, купівля дзвонів, церковного одягу, речей для богослужіння, догляд за атрибутами церковного служіння, документами, під час будівництва нової церкви та інших споруд представники ради мали слідкувати за процесом, пошук фінансів для оплати парафіяльних витрат, нагляд за церковними фінансовими фондами [105, с. 51–52]. Парафіяльна Маєткова Рада була важливим органом керівництва в парафії, оскільки залучала мирян до життя

парафії, допомагала парохів вирішувати фінансові проблеми та тримати в порядку документацію.

Помічниками у душпастирській роботі парохів були сотрудники. Вони призначалися пароху з дозволу митрополичого ординаріату, за умов значної кількості парафіян і великої території парафії, похилого віку парохів, стану його здоров'я тощо [160, арк. 41–52]. Сотрудники очолювали ті церковні одиниці, де не було умов для створення окремих парафій. Своє бачення необхідності запровадження нових змін вони узгоджували з парохом. Одночасно були зобов'язані інформувати декана або єпископа про порушення з боку парохів [201, с. 17–18]. У церковній практиці позитивно ставилися до поетапного виконання душпастирських обов'язків. Тому сотрудників і завідателів парафії розглядали як кадровий резерв парафіяльних священників. За умов відкриття вакансії вони отримували окрему парафію [101, с. 40].

Польський науковець С. Стемпень виділяє три групи парафіяльних сотрудників: сотрудники, помічники та приватні сотрудники. В шематизмах Перемишльської єпархії міститься інформація про самотійних та приватних сотрудників – священників, які після закінчення семінарії призначалися на ті парафії, де кількість віруючих становила понад 1 тис. осіб. Згідно з артикулом XIV Конкордату 1925 р. парох мав забезпечити сотрудника житлом та певним стабільним прибутком. Якщо ж парох самотійно виконував всі обов'язки в парафії та не просив про сотрудника, то за це отримував певні дотації з державного фонду. На посаду помічника з дозволу єпископа призначався кандидат, якого вибирав особисто парох. Помічники виконували душпастирські функції у випадку, якщо парох хворів або мав поважний вік і не міг повною мірою виконувати свої обов'язки. Приватні сотрудники призначалися на вимогу настоятелів церков та утримувалися за їх рахунок. Однак у міжвоєнний час практика призначення приватних сотрудників поступово занепала, більш популярними залишилися сотрудники та помічники [48, с. 88–89].

Якщо сотрудник хотів отримати відпустку, то про це повідомляв вище церковне керівництво та пояснював причини для відпустки. Наприклад, у 1935 р. сотрудник м. Тернополя о. Мар'ян Кашуба просив митрополичий ординаріат про відпустку терміном на два місяці через проблеми зі здоров'ям. Разом із листом була надіслана довідка від лікаря Володимира Чубатого. Крім цього о. М. Кашуба в листі зазначив, що знайшов тимчасового заступника о. Йосифа Сидоріва, який погодився виконувати обов'язки в парафії в період його відсутності [128, арк. 14–17]. Якщо сотрудник не мав кандидата на тимчасове заміщення своєї посади, то ці функції на себе брав ординаріат або зобов'язував деканальний уряд.

У випадку перебування сотрудника у відпустці тривалий термін і за умов збільшення невідкладної роботи на парафії парох мав право просити керівництво Церкви про призначення тимчасових сотрудников. Його навантаження особливо зростало перед підготовкою до великих церковних свят [206, арк. 51–52].

Були випадки, коли умови праці в парафії були для сотрудника дискомфортними. Одна з причин – це конфліктні стосунки з парохом та його родиною. Через це сотрудник міг просити вище керівництво Церкви перевести його на служіння до іншої парафії. Наприклад, о. Йосиф Туропак – сотрудник з с. Братківці (Стрийського деканату), в 1931 р. звертався до митрополичого ординаріату з проханням перевести його на роботу до сусіднього деканату, аргументуючи, що місцевий парох не виділив йому матеріального забезпечення й не визначив конкретного об'єму роботи. Конфліктності у стосунках між парохом і сотрудником додавали суб'єктивні чинники – родинні стосунки пароха та декана, втручання дружини пароха в парафіяльні справи [126, арк. 20–28; 128, арк. 15–16].

Якщо стосунки між парохом та сотрудником були доброзичливі, але проблеми були з побутом і житлом для сотрудника, то в такому випадку він міг спробувати вирішити свою проблему через деканальний уряд. Парох або сотрудник надсилав звернення до декана, який своєю чергою робив запит до

митрополичого ординаріату. Подібна ситуація мала місце в м. Олесько (Олеського деканату), про що повідомляв вище церковне керівництво у серпні 1926 р. декан о. Олександр Левицький [127, арк. 18].

Греко-католицьке духовенство підлягало проходженню військово-лікарського огляду. У випадку оголошення військового стану духовенство виконувало у війську душпастирську роботу. Особи, які не встигли отримати висвячення під час війни або мали фізичні обмеження, зараховувалося до санітарної служби [235, с. 149–150]. Кожних два роки керівництво ГКЦ у дієцезіях визначало священників, які у випадку війни мали служити капеланами в армії. Існували певні критерії відбору кандидатів: наявність громадянства, довідка про стан здоров'я, вік молодше 35 років, трирічний досвід священничої служби та характеристика від місцевого ординаріату [35, с. 8].

Впродовж 1930–1939 рр. у Львівській архієпархії існувало Товариство св. Андрея. Головними органами товариства були Загальний Збір, Надзвірна Рада, Дирекція, Контрольна Комісія, Окружні Відділи зі своїми Загальними Зборами і Виділами. Метою товариства була організація священників для забезпечення матеріальної та моральної підтримки один одного. Товариство займалося організацією реколекцій для духовенства, допомагало в організації духовних місій, спільних конференцій для членів товариства (наукових зустрічей, лекцій, літературно-музичних концертів, театральних вистав тощо) догляду за відпустовими місцями. Також займалося виданням літератури та часописів богословського змісту, надавало фінансову допомогу учасникам у випадку особистих чи службових проблем, опікувалося сиротами, вдовами, людьми похилого віку тощо. Фінансові фонди товариства формувалися з внесків членів товариства та інших осіб [227, с. 280–291].

Члени товариства поділялися на «звичайних», «надзвичайних», «спомагаючих», «добродіїв», «почесних». «Звичайним» членом міг бути священник львівської архієпархії. «Надзвичайні» члени – особи з родини «звичайного» члена, які брали участь у роботі товариства. «Спомагаючий»

член – особа, яка щорічно жертвує на товариство 25 зл. Ці категорії членів зараховувалися як учасники товариства за умов подачі ними письмової заяви та затвердження її Надзірною Радою. «Звичайні» члени зобов'язувалися робити вступний внесок і щорічний внесок у розмірі, встановленому Загальними Зборами, не рідше, ніж один раз на два роки, брати участь у реколекціях, допомагати в місіях товариства та доглядати за відпустовими місцями, кожного року відправляти богослужіння за живих і померлих членів і добродіїв товариства, щонеділі й на святкових богослужіннях молилися до Богородиці з додатком «святий Ап. Андреє, моли Бога за нас». «Звичайні» члени мали обов'язок сплачувати вступний і річні внески за «надзвичайних» членів, яких вони долучили до товариства [227, с. 291].

Членом «добродієм» могла бути особа, яка жертвувала на товариство 250 зл. одним внеском або зобов'язувалася впродовж 10 років жертвувати по 25 зл. щорічно. «Почесним» членом могла бути особа, яка вносила понад 250 зл. одним внеском або духовною працею долучалася до роботи в Товаристві св. Андрея. «Звичайні» члени, «спомагаючі», «добродії» брали участь у Загальних Зборах і могли ініціювати внесення змін до роботи товариства [227, с. 291].

Станом на березень 1933 р. участь у Товаристві св. Андрея брали 520 священників із 29 деканатів Львівської архієпархії. Не брали участі в роботі товариства представники 25 деканатів: ходорівського, буського, золочівського, лопатинського, милятинського, олійвського, підкамінецького, камінецького, винницького, глинянського, перемишлянського, янівського, яричівського, перегінського, скалатського, зарваницького, залозецького, збаразького, козлівського, микулинецького, новосільського, озірнянського, тербовельського, тернопільського. У березні 1933 р. бюджет товариства становив 1 950 зл., які зберігалися в доларовій валюті в Земельному Банку Іпотечному і «Центробанку». Товариство мало намір отримати з архієпархіального бюджету 500 доларів для організації «позичкової каси» для священників. Також товариство очікувало фінансової допомоги від

митрополичого ординаріату в розмірі 2 тис. зл. на «Видавничий фонд» для друку релігійних брошурок і книг [36, с. 111–114].

Товариство також займалося організацією співпраці із кооперативами, торговими спілками, крамницями тощо. Наприклад, знижку на замовлення свічок товариству надала фабрика свічок «Костецький і Спілка», знижки на купівлю насіння – «Господарська Спілка» у Львові. Також спеціальна система співпраці була налагоджена з товариством «Народна Торгівля». Кожен священник, член товариства, при купівлі вина на складах «Народної Торгівлі» отримував купони, які мав переслати до дирекції Товариства св. Андрея. Пізніше дирекція могла обміняти купони для оплати товарів у «Народній Торгівлі» [37, с. 391–395].

Уже в жовтні 1933 р. кількість деканатів, священники яких брали участь у товаристві, зросла до 38. Також позитивна динаміка простежувалася в розмірі річних внесків духовенства, які зросли від 2 зл. до 12 зл. з особи. Завдяки цьому бюджет товариства становив 5 870 зл. і 33 «гроші». Голова товариства о. Ю. Дзерович у своїх публікаціях про товариство на сторінках часопису «Нива» подавав перелік тем для обговорення священників-членів товариства. Зокрема, в жовтні 1933 р. актуальними були такі теми: обслуговування священниками дочірніх парафій; способи та методи для популяризації Католицької Акції серед української молоді; удосконалення проведення «відпустів (празників)»; християнська соціальна політика на основі папської енцикліки «*Quadragesimo anno*»; актуальні теми для проповідництва; обговорення засобів і методів для покращення матеріального становища духовенства; погляд Церкви на приватну власність; ідеологічні засади більшовиків та інші [38, с. 397–399].

У листопаді 1934 р. при Товаристві св. Андрея було засновано «Секцію Правної Поради при Тов-ї с. Андрея» під керівництвом о. Л. Глинки. Членами секції були: о. Ярослав Левицький, о. Никола Галянт, професор Степан Біляк, Дмитро Джулик, Володимир Целевич. Метою роботи секції було надання юридичної допомоги учасникам товариства. Секція реалізовувала свою мету

через поширення інформації юридичного змісту, яка стосувалася діяльності духовенства в часописах: «Львівські Архієпархіальні Відомості», «Нива», «Мета», «Нова Зоря». Для того, щоб інформація публікацій була актуальною для духовенства керівництво секції зібрало списки актуальних «правних квестій» з окружних і повітових відділів Товариства св. Андрея [38, с. 397–398].

Також представники секції надавали юридичні консультації священникам в усній або письмовій формі, допомагали захищати священникам свої права в судових або адміністративних справах. Секція складалася з «референтур» в справах цивільних, карних, адміністративно-правових, податкових справ, «правних квестій церковного права», «правних квестій шкільництва» та інші [38, с. 398–399].

Церква ставилася відповідально до інституту дяківства. Дяки допомагали священнику на богослужіннях і в догляді за церквою, були відповідальні за церковних хор. Дяки поділялися на три категорії: кваліфікований вищого ступеня («дірігент»), кваліфікований нижчого ступеня («реєнтій»), некваліфікований (дяк). До претендента на посаду дяка були певні вимоги: він мав бути українцем, греко-католиком, віком не молодше 20 років. Він мав надати письмове підтвердження про те, що отримав початкову освіту в народній школі, пройшов дворічне практичне навчання в дяківській школі чи в кваліфікованого дяка, надати свідоцтво про складений кваліфікаційний іспит. Для кожної кваліфікації іспити відрізнялися, їх проходили зазвичай у першу середу після свята св. Юрія і Покрови Пресвятої Богородиці [217, с. 15–22].

Наприкінці XIX ст. у кожній єпархії Галицької митрополії були створені «Товариства взаємної помочі дяків» [229, с. 6–7]. Вони надавали допомогу дяківським родинам, вдовам, сиротам. Для того, щоб стати членом товариства претендент мав подати заяву або зазначити своє бажання в поштовому переказі з оплатою вступного і членського внесків. Відрахувати з товариства дяка могли за власним бажанням, через неналежну поведінку чи

заборгованість. Голову та заступника призначав єпархіальний ординаріат, ще вісьмох членів обирали на загальних зборах. На місцях представництвами товариства були агентури. До місцевого осередку входило найменше 10 членів, один з них був очільником, якого обирали на термін три роки. Бюджет формувався з членських внесків і благодійних надходжень [100, с. 155–165].

При церквах існували посади старших і молодших дяків. Одна особа могла займати посаду дяка при матірній і при дочірній церквах. Коли на парафії звільнялась посада дяка, парафіяний уряд через деканат інформував про це митрополичу консисторію. Вона повідомляє про це у «Львівських Архієпархіальних Відомостях», після чого проводили конкурс на вакантну посаду. Парафіяльний уряд опрацьовував усі заяви, обирав найбільш достойного претендента, пізніше митрополичий ординаріат мав дати власне схвалення. Після цього парафіяльний уряд надсилав обраному кандидату номінаційний акт і запрошував до складання службової присяги. Після присяги дяк приступав до роботи, парох знайомив його з громадою, надавав список обов'язків [149, с.156].

Дяк теж мав жити відповідно до вимог християнської моралі, поважати священника та бути йому підтримкою в усіх церковних справах. Він мав вести гідне світське життя, не зловживати алкоголем, тютюном тощо. Зовнішній вигляд дяка передбачав обов'язковий довгий чорний одяг, поза межами церкви відправляючись по справах зі священником одягав чорну круглу шапочку «папафію». За надзвичайні заслуги дяк міг отримати з дозволу митрополичого ординаріату титул «піддіакон» [217, с. 20–21]. Дяк не міг замінити священника, тому, коли з поважних причин священник не проводив богослужіння, то спів дяка з парафіянами не вважався відправою [238, с. 13]. Право на забезпечення у випадку хвороби чи старості мали ті дяки, які були керівниками хорів, з кваліфікацією вищого ступеня та для яких дяківство було єдиним джерелом доходу [153, с. 111; 154, с. 148]. Для дяків також проводили реколекції у кожному деканаті. Час і місце визначав декан, відбувалися вони в одній із парафій. На цьому заході учасники слухали доповіді духовенства,

отримували нові навички для роботи в парафії. Фінансове забезпечення приїзду на навчання було приватною справою кожного дяка [69, с. 46–48].

У 1921 р. була вакантною посада старшого дяка при кафедрі в Перемишлі. Обов'язки дяка в парафії включали працю в Інституті дяківським фундації єп. Й. Снігурського в Перемишлі: викладання науки церковного уставу, книги «Рука Дамаскіна», співу церковного (ірмольогійного і хорального). Кандидати, які хотіли отримати цю посаду подавали свої документи [21, с. 90].

Важливими складовими адміністративно-управлінського рівня структури Галицької митрополії ГКЦ також були колегіальні органи – капітула, консисторія та церковний суд у подружніх та дисциплінарних справах. До складу колегіальних органів могли входити лише священники з вищою богословською освітою, яку отримали в місцевих богословських навчальних закладах або закордоном [174, с. 168].

Капітула складалася з трьох категорій членів-«крилошан»: прелати (архипресвітер, архідиякон, кустош, схоластик), соборні та почесні. Членами капітули були цілібатні священники або вдівці. Представники капітули допомагали єпископу в управлінні єпархією, брали участь в урочистих релігійних заходах, мали вирішальний голос під час зміни кадрового складу інших колегіальних органів, у вирішенні фінансових питань. Одночасно крилошани мали право працювати радниками або референтами в Єпископській консисторії, бути членами Церковного суду в подружніх і дисциплінарних справах.

Єпископська консисторія складалася з канцелярії, колегії просинодальних екзаменаторів, а також була посада цензора релігійної літератури. Члени консисторії поділялися на дійсних радників і референтів, які були в статусі цілібату або мали сім'ю. Верховним церковним судовим органом у Галицькій митрополії ГКЦ був Львівський митрополичий суд (трибунал 1-ї інстанції). Трибуналами 2-ї інстанції вважалися Єпископські суди Перемишльської та Станіславівської єпархій. Керівником усіх органів

був митрополит або єпископ-ординарій. Частково їхні функції могли виконувати обрані члени колегіальних органів. До складу церковних судових органів досить часто входили представники капітули, консисторії, які призначалися митрополитом або єпископом-ординарієм терміном на 5 років [174, с. 169].

До укладення Конкордату всі судові справи, в яких фігурували представники духовенства мали захист інтересів від генеральної прокуратури ГКЦ. Проте після підписаного Конкордату духовенство втратило таку можливість і було зобов'язане самотійно дбати про захист своїх інтересів у суді. Для допомоги вони могли найняти адвоката, послуги якого оплачувалися з церковного бюджету [191, с. 12].

Для підтримки належного морального та професійного рівня духовенства керівництво Церкви організовувало практики духовного відновлення священників через участь у реколекціях. Під час реколекцій священники могли присвятити час собі, дистанціюватися від парафіяльних турбот. Зазвичай їх проводили по декілька раз на рік тривалістю кілька днів. На реколекціях священники відправляли спільні богослужіння, вели дискусії на богословські та суспільні теми, розповідали про власний професійний досвід [240, с. 198].

Інформація про майбутнє проведення реколекцій поширювалася через єпархіальну пресу. Фінансування цих заходів частково брали на себе їх учасники. Наприклад, у 1920-х рр. у Перемишльській єпархії відбулося чотири серії реколекцій на базі місцевої семінарії. Кожна серія реколекцій тривала майже шість днів. Кожен учасник привозив білизну для сну, продукти (6 кг. пшеничної муки, 2,5 кг. круп, 2 кг. жиру), а також сплачував внесок за п'ять днів проживання в розмірі 2 500 зл. [157, с. 15]. У червні 1938 р. відбулися реколекції для духовенства під керівництвом митрополита А. Шептицького. Вони відбувалися в приміщенні семінарії у Львові. У них брали участь 172 священники з трьох єпархій. Під час своїх промов митрополит наголошував на душпастирських обов'язках священників, закликав до суспільної праці з

громадами, вказував на важливість відпочинку та молитовних практик для належного морального стану священників [203, с. 296–300]. Священники обов'язково мали щорічно брати участь у реколекціях. Ці заходи відбувались під контролем керівництва Церкви. Право не брати участь у реколекціях священники мали лише за наявності вагомих обставин, наприклад через проблеми зі здоров'ям [206, арк. 91].

У статті священника В. Кармазина «Про душпастирювання священників» міститься інформація про недостатню духовну підтримку священників. Автор вказував, що реколекції та пастирські листи не надають достатнього духовного провладу для парафіяльних священників. Також він вказав на недосконалий графік проведення соборчиків, конференцій та саму програму їх проведення. Він вважав, що вступне богослужіння, як правило, тривало більше визначеного часу, а реферати учасників не завжди характеризувалися актуальністю теми. Отець В. Кармазин звертав увагу на відсутність бесід, які б з'ясовували проблемні питання душпастирства. Відтак, автор пропонував призначити у кожному деканаті деканального провідника-духівника, який би надавав духовний супровід священникам, а також міг формувати річний план тем для духовних конференцій на актуальні теми [95, арк. 357–359].

Періодично вище церковне керівництво проводило конкурси для священників. Наприклад, це були конкурси з написання проповідей, творів на богословські та суспільні теми. Переможці отримували премії [109, с. 48]. Такі заходи стимулювали священників до самоосвіти та інтелектуального розвитку [107, с. 24].

У міжвоєнний період у Церкві відновилося дискусія про запровадження celibату. Духовенство поділилося на дві течії щодо цього питання. Єпископ Г. Хомишин підтримував ідею запровадження celibату для греко-католицьких священників обґрунтовуючи тим, що це оновлення буде сприяти «європеїзації» суспільства та віддаленості від комуністичних впливів [112, с. 110–115; 144, с. 58].

У 1920 р. celibat було запроваджено в Станіславівській єпархії, а згодом у Перемишльській єпархії (1925 р.). Рішення керівництва єпархій спровокувало мітинги семінаристів і громадськості. У часописах з'явилися статті, в яких спростовувалася необхідність celibatu для греко-католицьких священників. Чимало скарг надійшло до митрополичого ординаріату з проханням припинити загальний celibat. Відтак митрополит А. Шептицький, який підтримував інститут celibatu, реагуючи на негативну реакцію духовенства та громадськості загалом, відмовився від його обов'язкового запровадження [165, с. 32–48]. У жовтні 1929 р. питання запровадження celibatu в ГКЦ обговорювалося на конференції в Римі. Єпископ Станіславівський Г. Хомишин змушений був визнати недоцільність нав'язування celibatu у Галицькій митрополії [72, с. 48; 73, с. 134].

Наприкінці 1930-х рр. ГКЦ вдалося не лише відновити, але й наростити свій людський та матеріальний потенціал. Якщо в середині 1920-х рр. у Галичині ГКЦ налічувала 1 907 парафій [24, с. 146], то наприкінці 1930-х рр. ГКЦ загалом мала 3 040 парафій [209, с. 568].

Отже, після Першої світової війни, польсько-українського протистояння 1918–1919 рр., польсько-радянської війни 1920–1921 рр. ГКЦ втратила третину свого кадрового потенціалу та понесла значні матеріальні збитки. Боротьба польського уряду з українськими національно-патріотичними силами, зведена в ранг політики, гальмувала відновлення ГКЦ. Лише укладення Конкордату 1925 р. між Святим Престолом і Республікою Польща сприяло врегулюванню державно-церковних стосунків, визначило правове становище ГКЦ. Фундаментом її відновлення було збереження адміністративно-територіальний устрою та адміністративно-управлінської структури. Впродовж міжвоєнного періоду ГКЦ розвинула вертикаль взаємодії та діалогу між вищим церковним керівництвом і парафіяльним духовенством, демократичні засади Церкви, залучивши віруючих до регулювання її життєдіяльності. Була вибудована така система управлінської взаємодії, фінансових і моральних стимулів, яка уможливила участь

духовенства і віруючих в управлінні і розбудові парафіяльного життя. Керівництво ГКЦ давало можливість священникам завдяки соціальним ліфтам реалізовувати свій потенціал, підвищувати якість життя та статус у суспільстві. Парафіяльне духовенство мало право обирати місце служіння, враховуючи власне матеріальне забезпечення та сімейне становище.

2.2 Матеріальне становище духовенства

Військові дії Першої світової війни на теренах Східної Галичини призвели до значних людських і матеріальних втрат, що позначилось на майновому становищі населення регіону та ГКЦ, оскільки церковний бюджет громади був безпосередньо залежним від фінансової спроможності віруючих. У документах зафіксовані випадки, коли в громадах повністю були зруйновані господарства, серед яких житлові забудови, церкви з приходствами, навчальні заклади, адміністративні будівлі, кооперативи тощо [75, с. 455]. У шематизмі за 1918 р. міститься інформація про значні втрати майна після військових дій на теренах Тернопільського воєводства, зокрема Тернопільському, Великоберезовецькому, Великобірківському, Великоглибочанському, Козівському, Козлівському деканатах.

Наприклад, у Великоберезовецькому деканаті в с. Буцнів (з Серединками) було повністю спалено 239 будинків, що становило 43,6 % від загальної кількості в громаді, а 90 будинків у 22 господарствах зазнали часткових руйнувань [76, с. 51]. У с. Острів із 375 будинків було спалено 163 (43,4 %), а 43 господарства з будинками зазнали часткових пошкоджень. У Козівському деканаті повністю були знищені парафії в с. Бишки та в с. Потік [76, с. 288]. У Великобірківському деканаті в селах Кальне та Щепанів згоріла половина людських господарств, а церква та будинок пароха зазнали руйнацій [76, с. 319, 430]. У Теребовлянському деканаті кожна парафія зазнала

господарських руйнувань, пошкоджено було церкви в селах Заздрість, Струсів, Дарахів, Застіночку [214, с. 220].

У селах Ішків і Городище Козлівського деканату станом на 1918 р. вціліли лише три господарства. Оскільки, сільські господарства були повністю спалені, то люди проживали в землянках або в частково відремонтованих будинках. Приходства були повністю знищені. В с. Купчинці того ж деканату церква зазнала руйнувань. Сума збитків становила близько 60 тис. австрійських крон. Дочірня церква у с. Йосифівці також була пошкоджена. Як правило, у парафіях деканату на дзвіницях були відсутні церковні дзвони, які вивозили російські війська [76, с. 319, 460, 504, 544].

Після закінчення війни греко-католицьке духовенство у співпраці з війтами (сільськими старостами) намагалося організувати віруючих до відновлення не лише власних господарств, адміністративних споруд, але й храмових споруд і парафіяльних забудов. Наприкінці 1920-х рр. завдяки спільній роботі господарський стан парафій покращився майже в кожному деканаті. В більшості випадків вмотивовані священники реалізовували стратегію відновлення громад через проведення просвітницької роботи, організацію різного формату об'єднань, відкриття осередків товариств тощо.

Наприклад, о. Володимир Лиско разом із парафіянами зібрав кошти та організував на парафії в с. Сасові (Золочівського деканату) внутрішню реконструкцію церкви. При парафіяльній та в дочірніх церквах у селах Ішня та Побіч заснував церковні братства, допомагав відкрити 4-класну українську школу, торгівельну, кооперативну. Також він розробив план спорудження Народного Дому, в приміщеннях якого мали розміщуватися кооператив, читальня, бібліотека та зал для вистав [110, с. 96; 118, с. 38–39]. Завдяки авторитету о. Миколи Цегельського в с. Сорока Гримайлівського деканату збільшилася кількість парафіян. Тому вже в середині 1930-х рр. священник з парафіянами розбудували церковне приміщення. Селяни на добровільних засадах відновлювали церковні будівлі, підтримуючи пароха. Наприклад, налагодили виробництво цегли, яку маркували особливим знаком «КБЦ»

(Комітет будови церкви) [83, с. 90–92; 118, с. 146]. Таким чином, відновлення будівель церковного і громадського характеру було чинником не лише соціально-економічного, відновлення, але й створювало умови для подальшого культурно-освітнього розвитку.

На початку 1930-х рр. парафіям вдалося відновити більшість церковних і господарських споруд. Ситуація дещо стабілізувалася, проте відсутність державного соціального захисту для українців послаблювала їх фінансове становище.

Участь парафіян у процесах відбудови парафіяльних забудов найчастіше залежала від організаційних здібностей священника та від рівня духовності віруючих, їх потреби в збереженні церковного осередку. В тих громадах, де віруючі активно долучалися до церковного життя, систематично відбувався збір коштів на допомогу місцевій церкві під час свят або народних фестин. Наприклад, у 1934 р. парафіяни с. Семаківці (Чортківський деканат) зібрані кошти від коляди віддали священнику для спорудження каплиці [84, арк. 26]. Адміністратор о. Михайло Вовчук у 1938 р. надіслав лист до Чортківського повітового староства з проханням про дозвіл на збір коштів для відновлення ГКЦ в м. Косів (Косівського деканату) [84, арк. 38–39]. Того ж року з аналогічним проханням до староства звертався парох с. Муханці о. Микола Драгомирецький. Парафіяни села хотіли організувати в селі фестини (народні святкування) 7 серпня 1938 р., а зібрані під час них кошти планували віддати на спорудження нової церкви [84, арк. 41].

Були випадки, коли парафіяни не мали достатньої фінансової спроможності або відповідної мотивації брати участь у відновленні парафіяльного господарства. У такому разі священник самотійно шукав фінансування для відновлення приходства і церкви. Наприклад, у 1921 р. о. Григорій Музичка, парох у с. Голешів (Ходорівський деканат), отримав фінансову підтримку з м. Станіславова й відремонтував церкву, парафіяльний будинок, а також частину коштів спрямував на підтримку селянських господарств. Упродовж періоду 1922–1925 рр. священнику вдалося

побудувати новий будинок із господарськими будівлями, заснувати церковне братство. Відомо, що о. Григорій викладав релігію в місцевій школі й отримував зарплатню в розмірі 300 зл., яку використовував для власного забезпечення та для підтримки парафії [206, арк. 7–9]. Показовими є приклади священників, які попри свої фінансові труднощі та парафіян проявляли наполегливість і шукали шляхи вирішення парафіяльних проблем, сприяли розвитку національних товариств, серед яких важливе місце займало товариство «Просвіта» [60, арк. 34, 37; 62, арк. 13–14; 206, арк. 138].

Проте не всі священники мали організаторські здібності, необхідні навички, зв'язки, щоб організувати громаду для відновлення зруйнованих парафіяльних забудов. Інколи, це ставало причиною пошуків священниками нових місць роботи. Наприклад, упродовж 1918–1920 рр. у с. Бібщані (Зборівського деканату) через складну господарську та житлову ситуацію змінилось десять священників. Також у листопаді 1934 р. о. Михайло Решетука просив єпископський ординаріат перевести його на посаду сотруди́ника в Тернопіль, обґрунтувавши це тим, що на його місці служіння в с. Дубівцях (Збаразького деканату) не було помешкання [128, арк. 22].

Якщо громада віруючих хотіла отримати на парафію конкретного претендента з числа духовенства, то могла з власної ініціативи організувати побутові умови для проживання священника. Таке траплялося найчастіше в громадах із високим рівнем духовності та національної самосвідомості. Наприклад, незважаючи на обмежені фінансові можливості, громада в с. Дернова Жовківського деканату власними силами за кілька місяців побудувала будинок для запрошеного священника [187, с. 93]. Проте фінансове забезпечення парафій та священника зокрема, у порівнянні з довоєнним періодом, значно скоротилося. Це обумовлювалося зменшенням числа парафій та матеріальним забезпеченням самих парафіян. Прослідковується тенденція зменшення кількості богослужінь, які замовляли віруючі. Наприклад, у с. Великі Бірки Великобірківського деканату в 1918 р. селяни оплачували 368 богослужінь, а в 1919 р. – лише 215 [52, с. 239]. Від

кількості оплачених богослужінь залежав церковний бюджет і, відповідно, прибутки духовенства.

Слід зазначити, що в довоєнний період влада Австро-Угорщини надавала фінансову допомогу греко-католицьким священникам, а вдови та сироти священників отримували пенсію. Крім того, на балансі Галицької митрополії було нерухоме та рухоме майно, верховне керівництво над яким здійснювали єпископи та капітула. Згідно з австрійським фінансуванням парох володів цілим полем, отримував платню в сталій «кроновій валюті», яка станом на 1925 р. в 4 рази була вищою за польську валюту [93, арк. 20; 194, арк. 9].

Після включення Східної Галичини до складу Республіки Польща духовенство втратило попередні права та матеріально-фінансове становище. Для порівняння, на початку 1900-х рр. греко-католицький єпископ чи архієпископ отримував державну дотацію в сумі 24 тис. крон на рік, а у період 1922–1923 рр. фінансова допомога становила всього 1007 польських марок на місяць [44, с. 22].

Опинившись в умовах польської окупації та відчуваючи значний брак фінансів вище церковне керівництво намагалось отримати додаткове фінансування, шукаючи компромісних рішень з владними структурами Республіки Польща. Ситуацію, в якій опинилася Церква добре усвідомлювали польські можновладці, які також вирішили скористатися моментом, щоб налагодити співпрацю з греко-католицьким духовенством. Уже в 1919 р. з бюджету Міністерства віросповідань і громадської освіти Польщі, а також Львівського, Станіславського й Перемишльського воєводств на ГКЦ почали виділяти грошову допомогу. Переважно її розмір залежав від лояльності місцевого єпископа до польської влади [239, с. 115].

Відтак першим визнав легітимність польської влади, відповідно, почав отримувати державні субсидії, станіславський єпископ Г. Хомишин. Він не відкидав українську національну ідею, проте поставив на перше місце інтереси Церкви. Галицьке намісництво та Міністерство віросповідань і громадської

освіти у Варшаві надали єпископу у 1919 р. допомогу в розмірі 8 тис. крон [239, с. 114–115]. У 1920 р. єпископ Перемишльський Й. Коциловський, встановив нестачу коштів у бюджеті єпархії, яка була обумовлена інфляцією. Він звернувся до Галицького намісництва з проханням отримати додаткову фінансову допомогу. Лише в листопаді 1924 р., після заяви Й. Коциловського про лояльність до польської влади, єпархія отримала державну субвенцію [239, с. 116–117].

Ситуативність фінансових надходжень від держави незадовільняла керівництво ГКЦ. Тому у Конкордаті 1925 р. були закладені статті, які гарантували державне фінансування для ГКЦ. Зокрема, передбачалося дотації греко-католицьким ієрархам, парафіяльним священникам і співробітникам церковної адміністрації [114, с. 10–12; 239, с. 116–117]. Наприкінці 1920-х рр. місячна дотація пароха у Львівській архієпархії становила 171 зл., адміністратора – 120, сотрудника – 94 [187, с. 35].

Митрополит А. Шептицький у межах Церкви, єпископи Г. Хомишин, Й. Коциловський у межах парафій контролювали надходження субвенцій від держави. Беручи до уваги становище парафій, вони регулювали розподіл коштів між духовенством і церковними працівниками. Кошти від держави використовувалися також для підтримки українських освітніх закладів, громадських організацій тощо. Більш забезпечені парафії, які отримували прибутки від церковних земель або мали підтримку від кооперативів, не отримували фінансової державної допомоги, а їх священники сплачували до церковного бюджету близько 1 400 зл. на рік. Малозабезпеченими вважалися парафії, які основним джерелом надходження фінансів мали державні дотації та пожертви від парафіян. У 1929 р. на кожного представника духовенства з таких парафій Львівської архієпархії держава виділяла 180 зл. на місяць. Проте, згідно з рішенням вищого керівництва Церкви вони щомісяця отримували лише 28 зл. Збережені кошти Церква використовувала для покриття інших потреб. Завдяки співпраці митрополита А. Шептицького з талановитими економістами вдалося успішно інвестувати фінансові активи

ГКЦ у прибуткові економічні проєкти. Згодом ці добре продумані кроки почали приносити високі прибутки, які підсилювали позиції Церкви в українському бізнесі [239, с. 118–119; 242, с. 34–40].

Станом на 1933 р. у кошторисі Міністерства віросповідань і громадської освіти Республіки Польща було передбачено фінансування трьох греко-католицьких єпископств у сумі 2 847 751 зл. (на Львівське єпископство припало 1 057 642 зл., на Перемишльське – 1 069 826 і на Станіславівське – 720 283). Місячна платня парафіяльного священника в 1933 р. становила близько 116 зл. [233, с. 437; 239, с. 116–117].

Джерелом забезпечення греко-католицького духовенства у міжвоєнний період були також пожертви парафіян за здійснення треб, прибутки від здачі в оренду церковних земель.

Парох мав двох помічників – провізорів, які допомагали йому в управлінні церковними фінансами та землями. Переважно на ці посади парох обирав людей із церковного братства, затверджував їх деканат на три роки [184, с. 134–139; 190, с. 14–15]. Парох мав повідомляти провізорів про витрати на просфори, вино, оливу, догляд за церковною білизною, оплату комунальних послуг, церковні ризи, чаші, книги, ремонт церкви тощо. Проте ці витрати не повинні були перевищувати 200 зл. Для більш вартісних витрат, а також для продажу чи оренди церковних володінь, потрібен був дозвіл митрополичого ординаріату. Для кожної парафії обов'язковим було ведення фінансової звітності, в яких записували всі прибутки та витрати [184, с. 136–137; 232, с. 34–37].

Як правило, парафія мала дві скарбнички. Одна вважалася головною, в ній зберігалися важливі фінансові фонди парафії, цінні грамоти. Така скарбничка розміщувалася в безпечному місці замкненою, ключі були в пароха і двох провізорів. Друга скарбничка – «підручна», наповнювалася під час збору пожертв на богослужіннях. Двічі на рік керівництво парафії мало перераховувати головну касу та записувати звітність до рахункової книги. За умови накопичення значної кількості готівки, її рекомендувалося зберігати на

рахунку в банку. Під час візитації декан перевіряв дотримання всіх правил ведення касових книг і рахунки. Документи, звіти, які стосувалися фінансової діяльності парафії, зберігалися в архіві парафії впродовж трьох років [79, с. 89; 184, с. 134–139].

Рішеннями Архієпархіальних Соборів регулювалися виплати парафіяльному духовенству. Наприклад, за умови відсутності священника на робочому місці без узгодження з керівництвом, виплати не нараховувалися. Половину суми від церковних та ерекційних прибутків отримував тимчасовий заступник парафії, а іншу частину забирав єпископ на потреби Церкви. Якщо пароха «викрадали» або насильно виселяли за межі парафії, то його тимчасовий заступник отримував 1/3 прибутків від треб і врожаю від землі, а 2/3 прибутків віддавав сім'ї пароха [86, арк. 50–51; 134, с. 156–157].

Священники могли звертатися до керівництва Церкви з проханням про зміну місця служіння лише з вагомих причин, однією з яких було критично скрутне фінансове становище. Показовою є історія священника з с. Гошів (Калуський деканат), який у 1931 р. звертався з проханням до керівництва про переведення на парафію в м. Пустомити (Пустомитівський деканат). Своє прохання він обґрунтовував наявністю боргів, які не міг виплатити, перебуваючи на цій парафії [125, арк. 137; 169, с. 14–15; 170, с. 14].

Складним фінансовим становищем, відсутністю житла та негараздами в родині (хвороба дружини, опіка над дорослою донькою, не всі з п'яти дітей отримували освіту) обґрунтовував у 1931 р. о. П. Процик, парох с. Гримайлів (Підволочиський деканат) своє прохання про переведення на парафію в с. Буцнів (Великобerezовецький деканат). Оскільки парафія в с. Буцнів була розташована ближче до м. Тернопіль, священник сподівався знайти додатковий підрібок й створити можливості для навчання дітей [125, арк. 158; 190, с. 14–15].

Міжвоєнний період був своєрідним викликом для всіх категорій населення регіону. Проте саме на духовенство в цих умовах покладалася подвійна місія. Священники мали обов'язок дбати про українські громади,

зберігати і розвивати національну ідентичність українців, а також піклуватися про власні родини. Керівництво ГКЦ спонукало духовенство гідно вести сімейне життя, оскільки те, що парафіяни спостерігали в приватному житті священника та його сім'ї, впливало на формування їхньої думки про спільноту ГКЦ загалом [102, с. 66–87; 179, с. 7].

Для матеріально забезпечених священничих сімей набула поширення практика опікунства над дітьми з малозабезпечених сімей. Наприклад, приймаючи в сім'ю дівчинку, подружжя брало на себе обов'язок надати їй належне виховання та видати заміж із достойним приданим. Наприклад, о. Антоній Казновський – пароха с. Глибочок Борщівського деканату, взяв опіку над п'ятьма дітьми, які залишилися сиротами після смерті попереднього священника, його тестя о. Омеляна Глібовецького. Спільно з дружиною він гідно виконав свій обов'язок, забезпечивши усіх дітей освітою, навчивши правилам ведення побуту і господарства, що додавало пароху авторитету у громаді [67, с. 123–130; 145, с. 25–35].

Зазвичай діти священників дотримувалися графіку дня, здобували освіту та брали активну участь у господарських та парафіяльних процесах. У родинях священників не використовували жорстких методів покарання, проте застосовували ліберальні методи (написати десяток сторінок у зошиті, виконати додаткову фізичну працю). Виховання безпосередньо відбувалося через проведення спільних молитв і бесід, для читання дітям ретельно обирати літературу, залучали до паломництва тощо [67, с. 127].

Традиційно в родинях священників значну увагу приділяли належному рівню освіти дітей. Тому за відсутності в межах чи поблизу місця служіння освітніх закладів священник міг просити про зміну парафії [71, с. 108; 125, арк. 38].

Наприклад, сотрудник с. Луб'янки Збаразького деканату звертався до митрополичого ординаріату з проханням перевести його на служіння до Тернополя, мотивуючи це тим, що в місті була середня школа, яку могли б відвідувати його діти [128, арк. 17].

Період здобуття дітьми освіти був для священника матеріально важким, оскільки потребував значних фінансових витрат. Через те, що духовенство часто мало кращі умови проживання, доступ до медицини, освіченість, у сім'ях народжувалось та виживало більше дітей, ніж, наприклад, у сільських. Священникам, які мали п'ятеро чи більше дітей надавалися певні преференції, оскільки керівництво Церкви усвідомлювало складність турботи за великою родиною. Лише деякі сім'ї могли дозволити взяти на роботу няню [220, с. 8].

Досить часто священник для своєї сім'ї був єдиним годувальником. Смерть священника впливала на статус дружини та дітей. Як правило, така сім'я отримувала рік часу для віднайдення нового житла та ресурсів для існування. Інтеркалярний рік розпочинався від дня опорожнення парафії й тривав до 24 березня наступного року. Впродовж цього періоду прибутки від оренди ерекційних земель вдова й новий завідатель ділили між собою згідно з підписаним договором між ними та орендарем [220, с. 9]. Передача землі в оренду була можлива лише з дозволу деканального уряду та єпископського ординаріату. Заборонено було передавати в оренду: будинок пароха, господарські будівлі, город, сад, ліс, оскільки це підлягало спільному користуванню завідателя та вдови. Для вирубки деревини на ерекційних володіннях, навіть із метою утеплення помешкання в холодний період року, необхідно було також отримати дозвіл у єпископського ординаріату [79, с. 91–92].

Завідатель та вдова мали право самотійно обробляли ерекційні землі, в такому разі кожен забирав врожай із тієї частини площі, яку обробив. Якщо ж вони передали землі під обробіток парафіянам, то 2/3 врожаю забирали ті, хто працювали, а 1/3 між собою ділили вдова та завідатель. Половину прибутків від похоронів і вінчань завідатель віддавав вдові. Решту прибутків від акафістів, парастасів, милостиня з богослужінь належала лише завідателю.

Після завершення інтеркалярного року вдова та завідатель могли підписати новий договір щодо оренди землі та продовжувати співпрацю. Якщо після смерті священника не залишалось вдови, сиріт, то договір на

користування ерекційними землями з орендарями укладав сам завідатель. Також він був зобов'язаний вести точні обрахунки про обробіток земель і збір урожаю [185, с. 23–24].

Парох також був зобов'язаний із власного бюджету виділяти кошти на утримання своїх співробітників чи помічників. Розмір їхніх прибутків мав бути не менше, ніж 10 моргів церковних володінь. Ця умова не поширювалася на тих священників, які мали на повному утримуванні приватного співробітника [55, с. 405–408]. Згідно з артикулом XXIV Конкордату за церковну службу співробітники не отримували земельної ділянки, хоча в період перебування під владою Австро-Угорщини мали на це право [106, с. 33–34].

Якщо парох брав на роботу одруженого співробітника, то був зобов'язаний виділити йому 1/3 від парафіяльних прибутків і надати житло. Помешкання співробітника та земельна ділянка мали розміщуватися неподалік один від одного, розмір поля мав бути не менше 1/3 площі сумарно саду та городу пароха. У випадку відсутності належних умов роботи та побуту співробітник мав право змінити місце служіння, подавши відповідну заяву до свого деканату. Серед інших причин, через які співробітник також міг просити про переведення на інше місце служіння були: конфлікти з парохом або його родичами, відсутність школи для навчання дітей, не прийняття його громадою парафії через перебування в статусі цілібату [128, арк. 14–19]. У випадку збільшення кількості членів сім'ї та наявності більше п'яти дітей священник мав право змінити співробітництво на окрему власну парафію [125, арк. 110–11; 171, арк. 23, 45; 172, с. 44, 57].

На вибір співробітника парохом впливало кілька чинників. Якщо парафія мала невисокий рівень забезпеченості, була в матеріальній скруті, то парох просив у митрополичого ординаріату прислати йому неодруженого співробітника. Вважалося, що такий співробітник не потребував особливих побутових умов і міг проживати в будинку пароха, орендуючи кімнату [128, арк. 44]. Наприклад, 1934 р. о. Володимир Громницький, парох м. Тернополя, просив деканат призначити на посаду неодруженого співробітника о. Маріяна

Кашубу, який на той час був сотрудником у с. Волосянці (Тухлянський деканат). Додатковим аргументом було особисте знайомство отців Володимира і Маріяна, які зналися ще з дитинства [128, арк. 28–29].

Додатковим прибутком сотрудника була оренда ерекційних земель, вирощений врожай з яких вважався його приватною власністю [187, с. 88–90]. В багатьох випадках обробляти церковні землі пароху допомагали селяни. В такому разі вони отримували половину або $\frac{2}{3}$ врожаю, а парох – половину або $\frac{1}{3}$ врожаю. Зі своєї частки врожаю парох віддавав сотруднику $\frac{1}{3}$. Якщо на парафії працювали два сотрудники, половину прибутків від обробітку землі та треб забирав парох, а другу частину між собою ділили сотрудники. На парафіях, де працювали три сотрудники, парох отримував $\frac{2}{5}$, а кожен сотрудник по $\frac{1}{5}$ від прибутку [243, с. 19–20]. Таким чином, призначення сотрудника на парафію було можливим лише за наявності умов його матеріального забезпечення, оскільки передбачало не лише поділ обов'язків між ним і парохом.

Не завжди прибутки сотрудників були достатніми для покриття базового побутового забезпечення. Тому сотрудники знаходили собі додатковий підробіток. Найчастіше це було викладання релігії в близьких до парафії школах. Проте фінансове становище сотрудника могло бути ще більш критичним, якщо виплати з церковного та державного фондів затримувались. У такому випадку вони були змушені надсилати письмове звернення до митрополичого ординаріату з проханням пришвидшити виплати або надати додаткові дотації [128, арк. 57–63]. У 1920–1930-х рр. відтермінування виплат було досить поширеним явищем для державних і церковних установ.

Для дяка передбачалося надання помешкання на парафії та земельної ділянки [165, с. 15; 69, с. 46]. До прибутків дяка входило 20 % від вартості треб, а також $\frac{1}{3}$ від натуральних оплат за церковні послуги, додаткова платня передбачалася в окремих парафіях. Після смерті дяка його вдова та діти мали право ще впродовж року проживати в помешканні дяка та отримувати

половину прибутків від обов'язків, які виконував новопризначений дяк [178, с. 12; 217, с. 19–20].

Відповідно до розпорядження митрополичого ординаріату в липні 1929 р. передбачалося надання парафіяльними урядами усім дякам частини ерекційних земель у користування. Всі документи та контракти деканальні уряди мали впорядкувати до осені 1929 р. і передати землю в користування дякам [178, с. 13; 217, с. 19–20].

У 1937 р. митрополичий ординаріат опублікував документ «Інструкція у справі забезпечення дяків Архієпархії», у якій було уточнено інформацію щодо забезпечення дяків. Зокрема, для цього в кожному деканаті проводили ревізію та реєстрацію дяків, поділивши їх на дві категорії: 1) дяки, для яких дяківство є основним джерелом прибутку й мають право на повне забезпечення з боку Церкви; 2) дяки, які займаються сільським господарством, ремісництвом, задіяні у промисловому господарстві тощо. Для них дяківство є додатковою справою, тому вони мають часткове фінансове забезпечення з боку Церкви у випадку хвороби тощо [108, с. 22].

Після проведення реєстрації дяки, для яких дяківство було додатковою справою, складали письмову заяву такого змісту: «Цим стверджую при свідках, що дяківство є моїм побічним зайняттям, та заявляю, що не можу мати претенсій до повного забезпечення, яке належиться умовим працівникам, а тільки до частинного забезпечення згідно арт. I, тт. 1 і 2 буква а) закону з 28. III. 1933 (Dz. U. R. P. № 51, roz. 396) або... зайняттям та зрікаюся претенсій до забезпечення по думці арт. 5, ч. 3 закону з 24. XI. 1927 (Dz. U. R. P. № 106, roz. 911)». Заповнені реєстраційні документи та копії письмових заяв дяків деканальний уряд надсилав до Митрополичої Консисторії [92, с. 78–80; 217, с. 20].

Для церковних служителів у міжвоєнний період на теренах Східної Галичини існували спеціальні фірми, які займалися продажем церковної атрибутики, надавали послуги позолоти та переплетення книг, надавали малярські й різьбярські послуги, займалися виготовленням «хоругв» і «фанів».

У 1920-х рр. на території Станіславівської єпархії функціонував кооператив «Церковна Штука», в якій священники купували церковну атрибутику [23, с. 39–40]. У Львові працювала кравецька майстерня під керівництвом Софрона Ференцевича, що виготовляла одяг для духовенства та механічна пральня «Ата», котра надавала послуги догляду за церковними ризами [33, с. 36–37; 156, с. 31].

Ще у 1905 р. у Станіславі було засновано кооператив «Достава», згодом осередки відкрились у Львові та Перемишлі. У єпархіальних часописах міжвоєнного періоду єпископат ГКЦ закликав духовенство вступати до кооперативу та підтримувати його діяльність, оскільки частину прибутку керівництво віддавало на допомогу греко-католицьким парафіям, на підтримку вдів і сиріт [177, с. 78]. Вступний внесок для тих, хто приєднувався, був 1 зл., членський внесок становив 10 зл. [155, с. 9; 177, с. 78]. Зростання кількості учасників та збільшення покупок у кооперативі «Достава» збільшувало оборот товарів, завдяки чому зменшувалися ціни на товари, а товариство мало фінансові ресурси для підтримки вдів і сиріт [177, с. 78].

Земельні володіння та маєтності були одним із важливих джерел прибутків для Церкви. Надавати їх у користування духовенство могло з дозволу вищого церковного керівництва за умови укладення договору між орендарем та орендодавцем. Прибутки, які священник отримував від оренди ерекційних земель парафії, можна було витрачати лише за призначенням і звітувати в письмовій формі в церковній документації. Перш за все, кошти з парафіяльного бюджету витрачали на покриття базових церковних потреб, а залишок витрачали, наприклад, на оновлення церковної атрибутики [243, с. 5].

Серед документів зустрічаються скарги парафіян до Митрополичої Консисторії, які стосувалися неправомірної діяльності духовенства щодо церковних володінь. Наприклад, у 1928 р. парафіяни с. Монастирок (Радехівський деканат) надіслали скаргу на о. Романа Березинського, який нібито щороку продавав парафіяльні землі без узгодження з парафіяльним комітетом [58, арк. 57]. Після отримання листа Митрополита Консисторія

надіслала розпорядження до деканального уряду з вимогою провести власне розслідування та відправила їм звіт із актуальною інформацією по справі. Також у повідомленні від митрополичого ординаріату було розміщено нагадування, що передусім ерекційні землі мали право брати в оренду члени парафії, а лише після них – члени інших громад [58, арк. 57].

Були випадки, коли об'єктами, які перебували на балансі парафії, фактично користувалися інші приватні особи. За таких умов існувала небезпека втрати церковної власності через 30–40 років та приватизації її іншими особами. Такі інциденти мали місце через недбалість ведення парафіяльної документації парохом, відсутності задокументованих меж ерекційних володінь. Відтак митрополичий ординаріат у «Львівських Архієпархіальних Відомостях» публічно нагадував деканам і парохам про відповідальність за ведення документів та обов'язок перевіряти їх під час призначення на парафію [189, с. 13].

Для того, щоб більш раціонально керувати ерекційними землями в 1936 р. митрополичий ординаріат пропонував духовенству створити в деканаті або в межах кількох деканатів Економічну Раду. До неї мали входити найкращі господарі з духовенства, які могли надавати рекомендації священникам і створювати стратегії ефективного використання церковних володінь [54, с. 54–57].

Як правило, греко-католицьке духовенство займалося сільським господарством: обробляли землю, займалися садівництвом, розводили худобу тощо. Для допомоги священник міг брати найманих робітників, найчастіше з числа парафіян. Вище церковне керівництво підтримувало такі ініціативи поєднання священником душпастирської роботи з додатковим підробітком. Була ще одна причина заохочення священників до сільськогосподарських робіт. Оскільки сільське господарство було основною сферою діяльності українців Східної Галичини, священник, знайомий з передовими агротехнологіями, ставав прикладом раціонального ведення господарства. У

єпархіальній пресі публікували статті з практичними рекомендаціями для землеробства, тваринництва тощо [226, арк. 1–8].

Важливим обов'язком кожного пароха було дотримання порядку в господарстві парафії, охорона природи на парафіяльних землях. Наприклад, у кожній парафії Перемишльської єпархії навколо церкви були посаджені тополі, липи, дуби, кущі тощо. Вони були окрасою місцевості та доказом дбайливого ставлення священника та віруючих парафії до природи [77, с. 74–80].

Здавна питання зайнятості священником у сільському господарстві було спірним і викликало дискусії. Дослідники відзначають, що у 1890-х рр. частина духовенства була переконана, що така робота спотворює образ священника в очах парафіян, яких вони наймали на роботу. Інша частина духовенства навпаки вважали, що робота на землі дає ресурси священнику для забезпечення родини, зменшує бідність і слугує гарним прикладом для парафіян [101, с. 93]. Таких даних щодо досліджуваного нами періоду немає, проте ми вважаємо, що ця тенденція збереглася.

Для того, щоб мати додатковий заробіток, священники проходили навчання на різних курсах і підробляли, займаючись різними ремеслами. Наприклад, о. Володимир Пелех під час навчання в гімназії у Львові (1923–1931 рр.) надавав послуги з ремонту електроприладів, а також навчав дітей гри на дутих інструментах у Музичному Інституті Львова. Під час навчання в БА (1931–1936 рр.) закінчив ще кооперативний курс з книговодства [160, арк. 8]. «Львівські Архієпархіальні Відомості» пропагували досвід о. М. Цегельського з с. Сороки Гримайлівського деканату, який займався бджільництвом. Він мав 80 вуликів і для кращого розуміння справи випишував спеціальні видання з бджільництва, зокрема «Український пасічник», і брав участь у зустрічах із бджолярами [119, с. 145–150; 150, с. 68–69].

Влітку 1932 р. митрополичий ординаріат опублікував у «Львівських Архієпархіальних Відомостях» розпорядження, в якому закликав духовенство створювати сади та пасіки з метою покращення свого матеріального

становища. Про реалізацію цих заходів кожен парох звітував деканові, а для отримання кваліфікованої поради звертався до товариства «Сільський Господар» [190, с. 14–15].

Питання власності церковних земель у міжвоєнний період у Республіці Польща мало політичний характер. Оскільки аграрна політика керівництва держави була спрямована на збільшення частки польського населення в регіоні, які мали б стати опорою польської влади та сприяли послабленню українського національного руху. 15 липня 1920 р. польський уряд затвердив закон «Закон про виконання земельної реформи». Згідно з яким примусовому викупу підлягали єпископські, монастирські, капітульні церковні володіння. Вилучення церковних земель мало узгоджуватися зі Святим Престолом. Середній розмір земельного володіння греко-католицького парафіяльного священника на території Східної Галичини у міжвоєнний період становив 52 га [245, s. 295].

Процедура викупу передбачала надання власнику земельної ділянки 30-денного терміну на добровільний продаж землі. Після завершення цього терміну, якщо власник відмовлявся, то держава мала право примусового викупу. Примусовим викупом займалася Окружна земельна комісія, до якої входили делегати окружного уряду, Міністерства сільського господарства і державних земель та експертів.

Впродовж 1920–1925 рр. у процесі переговорів між польським урядом і Святим Престолом щодо умов Конкордату неодноразово обговорювали питання церковного землеволодіння. Святий Престол призначив спеціальну комісію, яка за допомогою експертів та посередництва нунція мала вести переговори з польським урядом стосовно аграрної реформи та пунктів конкордату. До комісії входили: архієпископ Варшавський А. Каковський, архієпископ Інезненський та Познанський Е. Дальбор, архієпископ Львівський Ю. Більчевський, митрополит А. Шептицький, вірмено-католицький Львівський архієпископ Ю. Теодорович та Краківський єпископ А. Сапега. Під час чергових переговорів у листопаді 1922 р. польський уряд погодився, що

земля, яка після проведення аграрної реформи залишиться в ГКЦ, буде її власністю. Натомість замість вилучених земель держава буде виплачувати духовенству фінансову допомогу. В листопаді 1924 р. митрополит А. Шептицький у листуванні з нунцієм Л. Лаурі наголошував на необхідності встановлення чітких розмірів державних дотацій духовенству, залежно від церковної посади. Також митрополит виступав проти того, щоб польська влада розраховувалася за землі державними цінними паперами – 1 % облігаціями [44, с. 36–45].

Відповідно до пунктів Конкордату, митрополичий ординаріат заборонив священникам продавати ліси, городи, землі, на яких знаходилися забудови та парафіяльні подвір'я. Одночасно Конкордат обмежив площу володіння парафією рільничих земель. Для капітулів, єпископів і семінарій площа земель була обмежена 180 га, для парафій від 15 до 30 га залежно від якості землі. Усі інші церковні землі, якщо вони не підпадали під виключення згідно з положеннями закону, як і маєтки великих світських землевласників, підлягали примусовому викупу державою [28, с. 73–79; 29, с. 136–140]. Кошти, отримані від продажу земель переходили до розпорядження митрополичого ординаріату та керівництва єпархії [236, с. 5]. Конкордат 1925 р. містив низку спірних пунктів, проте отримання Церквою права на продаж надлишкових земель мало дозволити парафіям покращити своє фінансове становище та сприяти появі нових економічно-соціальних ініціатив.

Дослідники вважають, що підрахувати земельну власність ГКЦ у міжвоєнний період складно, оскільки сама Церква не вела обліку. А польська влада застосувала різні критерії обрахунків церковної земельної власності. У 1920 р., згідно з переписом церковного земельного володіння розміром від 50 га і більше, ГКЦ володіла 62 942 га землі. Були враховані лісові угіддя, луки, земельні наділи під церковними забудовами. У 1928 р. Галицька митрополія мала у своїй власності 98 280 га землі, включно з лісовими угіддями, але без землеволодіння монастирів та столових дібр архієпархії та двох єпархій [44, с. 222; 89, с. 12–16]. Згідно з даними, які подає Б. Будирович,

земельна нерухомість ГКЦ у 1938 р. становила 143 583 га, у тому числі 41 046 га лісів. Великі земельні володіння знаходилися у Львівському, Тернопільському та Станіславівському воєводствах, а менші – у Краківському, Люблінському, Новогрудському і Віленському воєводствах [96, с. 73–79; 254, с. 291–309].

Парцеляція земель передбачала певну процедуру, яка встановлювалася державними органами влади та митрополичим ординаріатом. Слід зауважити, що ціни на земельні ділянки встановлювалися в доларовому еквіваленті, всі контракти про купівлю-продаж підлягали «ліцитації» митрополичим ординаріатом [30, с. 1–3]. Згодом з'ясувалося, що практична парцеляція викликала певні труднощі. На кожну ділянку необхідно було виготовити окрему документацію. Очевидно, що пакет документів подавався не в повному обсязі. Тому в середині 1930-х рр. митрополичий ординаріат повідомляв про велику кількість справ, які не отримали підтвердження з боку Міністерства рільництва і державних маєтків та Окружних земельних комісій через відсутність документів про встановлення нових меж і планів поділу земельних угідь.

Для зручності духовенства та парафіян митрополичий ординаріат затвердив детальну інструкцію подачі документів у справах купівлі-продажу. Було зазначено, що продаж земельної ділянки площею понад 5 моргів передбачав створення пакету наступних документів: подання до земельного управління дозволу на парцеляцію, витяг табулярний (якщо ґрунтові книги знищені, то зазначити), аркуш ґрунтової посілості, дозвіл митрополичого ординаріату на продаж ерекційних володінь, копії з кадастрової мапи визначених земель. Якщо продавалась земельна ділянка розміром більше 20 моргів, то разом із поданням ще надсилали ситуаційний план усіх ґрунтів парафії [206, арк. 63].

За наявності усіх документів земельне управління² давало дозвіл на парцеляцію. Лише після цього парафіяльний уряд офіційно оголошував про парцеляцію та приймав пропозиції від покупців. Інженер земельного управління виготовляв проєкт парцеляції з технічним описом, давав «вказ набувців» у двох примірниках і кваліфікаційні свідоцтва [206, арк. 63–64].

Після досягнення згоди між продавцем і покупцем земельне управління затверджувало контракт, до якого входили: подання, аркуш посілості, табулярний витяг, квитанції про оплату в уряді скарбовому. Покупець сплачував 1 % податку від встановленої вартості ділянки. Підтвердженням проведеної оплати була квитанція в двох екземплярах (одна зберігалась у скарбового уряду, друга в земельному управлінні). Правомірність контракту мав підтвердити суд впродовж 30 днів. Якщо відповідь не надходила, то суб'єкти контракту мали право повторно надіслати запит [206, арк. 65].

Згідно з декретом Президента Республіки Польща Ігнатія Мосціцького від 4 листопада 1936 р. було запроваджено зміни щодо державного ґрунтового податку. В документі було зазначено, що землі, які перебували у власності визнаних державою релігійних спільнот, у яких стабільно були прибутки для підтримки релігійного культу, а не для особистих доходів духовенства або інших осіб, звільнялися від сплати державного ґрунтового податку. Для того, щоб не сплачувати ґрунтовий податок священник мав надіслати звернення до скарбового уряду з посиланням на декрет президента. Якщо священник не виконував відповідної процедури, то грошова компенсація на користь Церкви вираховувалася з його місячної платні [244, с. 56–57].

«Закон про виконання земельної реформи» мав на меті залучити до купівлі церковних земель у Галичині польських колоністів із внутрішніх районів Республіки Польща. Проте така політика не відповідала інтересам земельних магнатів та українських громад, які не хотіли бачити на своїх

² Для проведення земельної реформи було утворено Головний земельний уряд. На місцях аграрну політику здійснювали окружні та повітові земельні управління та комісії. Згідно з законом від 11 серпня 1923 р. було створено Окружне земельне управління у Львові (загалом було утворено 16 управлінь) [120, с. 225–230].

територіях переселенців. Духовенство продавало землі переважно покупцям, які були вихідцями з парафії або сусідніх сіл. А місцеві земельні магнати намагалися бути більш привабливими покупцями для українських громад: князь Леон Сапега в с. Більче Борщівського повіту заснував дитячі ясла; князь Юзеф Пузина у с. Станкові Стрийського повіту оплатив ремонт ГКЦ та встановлення статуї Богоматері на честь скасування кріпацтва; землевласник Свежавський в с. Голубі на Перемишльщині побудував нову церкву [239, с. 37–39].

Польська адміністрація у Східній Галичині, спостерігаючи продаж церковної землі переважно в руки українців, не хотіла затверджувати акти купівлі-продажу. Питання вирішувалося різними способами. Наприклад, о. І. Бучко стверджував, що хабарі польським чиновникам впливали на затвердження документів [159, с. 83].

Процес парцеляції церковної землі проходив нерівномірно. Митрополит А. Шептицький запровадив парцеляцію у Львівській архієпархії у 1920-х роках, але через кілька років призупинив її. Подібним чином діяв єпископ Перемишльський Й. Коциловський. Митрополит А. Шептицький отримав інформацію від Степана Барана, члена «соймової комісії земельних реформ», що уряд немає відповідних ресурсів для проведення парцеляції. Тому митрополит ініціював процес поділу парафій, де були головна і дочірня церкви, на дві окремих. Обидві залишалися під управлінням пароха головної церкви, який займав посаду завідателя новоствореної парафії та отримував додаткову зарплату. Таким чином, у Перемиській єпархії та Львівській архієпархії до 1939 р. не було проведено загальної парцеляції. Фактично лише єпископ Станіславівський Г. Хомишин став єдиним єпископом, зокрема й серед римо-католицьких єпископів, який здійснив повну парцеляцію на території своєї єпархії [6, с. 35–37]. Дослідники вважають, що впродовж 1925–1929 рр. було розпарцельовано лише 6 300 га земельних угідь ГКЦ. Сумарний дохід ГКЦ від парцеляції церковних земель у готівці становив близько 4 млн зл. Для того, щоб не втратити коштів через знецінення польської валюти,

керівництво Церкви обмінювало злоті на долари та інвестувало їх в економічні проєкти [44, с. 222].

Отже, після Першої світової війни на території Східної Галичини греко-католицьке духовенство у співпраці з парафіянами працювали над відновленням парафіяльних та людських господарств. Швидкість відновлення парафіяльних забудов залежала від рівня руйнацій, вмотивованості віруючих зберегти церковний осередок і організаційних здібностей священника. Фінансове забезпечення парафій та священника у міжвоєнний період значно скоротилося через зниження фінансової спроможності віруючих і зменшення державних дотацій. Конкордат 1925 р. між Святим Престолом та Республікою Польща визначив правове поле діяльності ГКЦ, сприяв виділенню з державного бюджету коштів для духовенства та відновлення парафіяльних забудов. Керівництво ГКЦ видавало регулятивні документи, які визначали права і обов'язки парафіяльного духовенства, їх матеріальне забезпечення, якими були державні дотації, пожертви парафіян, прибутки від здачі в оренду церковних земель тощо.

2.3 Участь духовенства в процесах соціально-економічного і господарського розвитку регіону

Після Першої світової війни в структурі економіки Східної Галичини домінуюче становище займав аграрний сектор виробництва. Більшість населення перебували у матеріальній скруті, національне підприємництво було малорозвинутим. В умовах відсутності власної держави ГКЦ на чолі з А. Шептицьким реалізовувала заходи, спрямовані на вирішення фінансово-господарських проблем українців. Митрополит А. Шептицький вважав, що лише за наявності налагодженої системи національного господарства, фінансової грамотності українці можуть досягти матеріального достатку [230, с. 98–120]. У зверненнях і працях А. Шептицького, зокрема «Перше слово

Пастиря», «О квестії соціальній», «Християнська робота», містяться ідеї соціально-економічного характеру, які він вважав дієвими для соціально-економічного розвитку регіону. Тому здійснював низку заходів для їхньої реалізації [249, с. 103–117, 241–243; 365–367].

Для цього він використовував власні успадковані кошти, прибутки від адміністрування архієпархіальної власності та різних комерційних проєктів. Радниками та довіреними особами митрополита у фінансово-господарських питаннях були о. Тит Войнаровський та адвокат Євген Гвоздецький. За їхнього посередництва була організована співпраця з іноземними інвесторами у сферах нафтовидобувної і деревообробної промисловостей. Зокрема, було укладено договір між митрополитом і підприємством «Галіція» щодо видобутку нафти та з фірмою «Глезінгер» щодо вирубки деревини на митрополичих угіддях у с. Перегінське на Івано-Франківщині. Важливою умовою співпраці митрополита з підприємствами було створення гідних умов праці та надання страхового полісу для робітників [44, с. 269].

Також митрополит купував нерухомість на українських землях і закордоном. Будівлі, придбані у Львові, А. Шептицький переважно здавав в оренду або дарував організаціям. Співпрацюючи з іноземними адвокатами, він купував земельні ділянки у Німеччині, Нідерландах, Італії, Чехословаччині. Наприклад, у німецьких містах Вестерланд, Ляйпциг, Гамбурзі на придбаних ділянках митрополит організував спорудження будинків із метою подальшого їх продажу. Прибутки від реалізації нерухомості надходили до Земельного Банку Іпотечного (ЗБІ), а згодом використовувалися митрополитом для втілення в життя нових фінансово-господарських проєктів [44, с. 270–275].

ЗБІ був заснований ще в 1910 р. у Львові з ініціативи митрополита А. Шептицького, К. Чеховича, Т. Войнаровського, М. Василька, Є. Олесницького, Я. Кулачковського, К. Левицького, С. Смаль-Стоцького. Він спеціалізувався на наданні довготермінових кредитів (до 50-ти років) під заставу землі (іпотеки) та нерухомого майна (приміщень). Такий механізм отримання позики був доступним і вигідним для українських селян, які могли

покращити власне господарство, придбати земельну ділянку, розрахуватися з боргами тощо. Під час економічної кризи 1929–1932 рр. активи та пасиви банку зменшились, але він не збанкрутував і залишався найбільшою українською банківською установою в регіоні. Послугами ЗБІ користувалися священники, державні службовці, торговці [44, с. 269].

У 1922 р. у Станіславові було відкрито відділення ЗБІ, яке від 1935 р. мало офіційну назву Філію Земельного Банку Іпотечного (ФЗБІ) у Станіславові. У період 1928–1929 рр. ФЗБІ надав станіславівській єпархії кредит у розмірі 450 тис. доларів на купівлю маєтностей у с. Богородчани [1, с. 507; 3, с. 68–70].

Згідно з розпорядженням президента Республіки Польща про банківське право від 17 березня 1928 р. було запроваджено нові норми пропорцій між зобов'язаннями банків і їхнім власним капіталом. Таким чином, розмір статутного капіталу для іпотечних банків становив 5 млн зл. [140, с. 76]. У міжвоєнний період через недостатню кількість капіталу ЗБІ опинився під загрозою ліквідації. Митрополит А. Шептицький і єпископ Г. Хомишин викупили більшу кількість акцій, чим забезпечили банкові можливість для подальшого функціонування, а селяни могли й надалі отримувати позики [168, с. 102].

Стратегічно пріоритетними завданням ГКЦ у соціально-економічній діяльності були: формування середньої класу населення, розвиток національного підприємництва та споживчого ринку, а також зменшення частки іноземного капіталу в регіоні. У посланні «Християнська робота» А. Шептицький зазначав: «Нехай вже молоді діти учаться любити свою землю, нехай учаться діти при ній працювати, нехай будучі покоління возьмуть в свої руки торгівлю і промисл, бо слабою завсїгди є суспільність, що свого промислу не має; убогою суспільність, в котрій торгують чужинці». Митрополит вважав, що в процесі розвитку національного господарства дієвим був принцип «свій до свого по своє», тому активно підтримував кооперативний рух [10, с. 38; 249, с. 13].

У міжвоєнний період на території Республіки Польща функціонували польські та українські кооперативи, які були дієвими інструментами зміцнення соціальних стосунків та сприяти підтримці громад. Кооперативи, які виникли в другій половині XIX ст. на польських землях у складі Прусії були засновані на економічних інтересах середнього класу. Оскільки вважалося, що вони, створюючи підприємства, могли б забезпечувати роботою найнижчі верстви населення, таким чином, збалансовувати економічні ринки [260, с. 131–154]. На території під владою Російської імперії польські кооперативи були спільнотами, які сприяли збереженню національної ідентичності поляків. У зародженні польського кооперативного руху брали участь католицькі священники. Польські кооперативи були популярними у міжвоєнний період. У 1937 р. їх кількість налічувала 12 860 (різного профілю: ощадно-кредитні, сільськогосподарські, споживчі, торгові, молочарські) з 2, 933 млн учасниками, що становило понад 11 % населення Республіки Польща. Враховуючи досвід поляків, ГКЦ теж усвідомлювала необхідність розвитку кооперативного руху, тому її священники активно брали в ньому участь. Проте, на відміну від польських кооперативів, українські перш за все мали на меті залучити людей до заняття сільським господарством, торгівлею, підприємництвом, щоб покращити економічну ситуацію [88, с. 95–102; 253, с. 45–66].

У Законі про кооперативи від 29 жовтня 1920 р. у Республіці Польща було встановлено нові правила. Закон дозволив вільне і відкрите членство в кооперативах та запроваджував спрощену процедуру реєстрації кооперативів. При Міністерстві фінансів створили Державну кооперативну раду, яка здійснювала перевірку кооперативів, вела статистичний облік, регулювала відносини між кооперативами та державними установами. Проте рада не мала права втручатися у внутрішні процеси кооперативів [251, с. 169–180].

У середині 1920-х рр. було сформовано головні види кооперативів із різноступеневими організаційними формами: господарсько-споживча кооперація з триступеневою формою організації (сільські кооперативи,

повітові й окружні союзи, «Центросоюз») та міська споживча з двоступеневою (міські споживчі кооперативи, «Народна торгівля») [42, с. 167–188].

З 1921 р. почав працювати Крайовий комітет організації кооперативів (ККОК). Він займався юридичними питаннями щодо оформлення відновлених і створених кооперативів. Виконавчим органом був Крайовий ревізійний союз, який у 1929 р. був перейменований у Ревізійний союз українських кооперативів (РСУК). Йому підпорядковувались основні об'єднання «Центробанк», «Центросоюз», «Маслосоюз» і «Народна торгівля» [42, с. 179–180]. Кооперативи забезпечували роботою понад 15 тис. українців [96, с. 27].

Функціонування «Центробанку» як кредитної установи було необхідним для українського населення, яке мало потребу у фінансовій підтримці. Установа надавала кредити селянам під заставу нерухомого майна, а незаможні селяни через відсутність достатнього гарантійного забезпечення були вимушені й надалі звертатися до лихварів [134, с. 156–164]. У 1933 р. митрополичий ординаріат закликав духовенство тримати заощадження в «Центробанку» для того, щоб зменшити ризик втрати чи знецінення коштів [216, с. 31].

«Маслосоюз» успішно проводив свою кооперативну діяльність, експортував свою продукцію до європейських країн (Данія, Італія, Німеччина, Франція, Чехія). Для збільшення кількості учасників молочарської кооперації було організовано фахові курси, відкрито першу молочарську школу в м. Стрий. Виходив друком щомісячник «Кооперативне Молочарство». В 1932 р. митрополит передав «Маслосоюзу» земельні ділянки у Львові для відкриття молочарні з виплатою вкладених коштів впродовж 20 років [230, с. 112].

Духовенство брало активну участь у діяльності кооперативів. Досить часто парохі очолювали місцеві осередки кооперативів у своїх громадах. Наприклад, надвірнянський декан о. М. Ганушевський був організатором кооперативу «Гаразд» і «Бутин», на їх базі розміщувалися пекарня та молочарня. Також створював курси для працівників кооперативів, викладав бухгалтерську справу [1, с. 647]. У 1930 рр. за ініціативою пароха с. Раківця

(Пустомитівського деканату) о. Володимира Косевича у с. Солотвині було засновано «Районну Молочарню» [1, с. 753].

Значний внесок у розвиток молочарської кооперації на теренах Станіславщини зробили священники Іван Петрушевич, Йосиф Раковський, Олексій Шараневич [1, с. 481]. Наприклад, о. Й. Раковський був випускником агрономічних студій в Дублянах біля Львова, написав книгу «Головні основи годівлі домашніх тварин» у двох частинах. При гуртку товариства «Сільський Господар» у с. Камінне (Надвірнянський деканат) він створив осередок, який спеціалізувався на вирощуванні худоби м'ясно-молочної сіментальської раси. З метою оволодіння новітніми навичками ведення тваринництва та рослинництва о. Й. Раковський відправляв на фахове навчання членів кооперативів. Зокрема, робітник Іван Остап'як поїхав вивчати агрономічні студії до Високої Сільсько-Господарської Школи у Відні, а Андрій Терпиляк – до Садівничо-Городничої Школи [1, с. 486].

Греко-католицькі священники проводили відкриті лекції, семінари, писали статті до журналів, які стосувалися покращення ведення господарства. З ініціативи священників кооперативи влаштовували щорічні свята. Традиційно їх проводили восени, 30 вересня, на свято св. Софії та її доньок Віри, Надії й Любові, або в найближчу до тієї дати неділю. Також свято могли влаштувати з нагоди посвячення нового приміщення для кооперативу. Розпочиналося святкування з урочистого богослужіння, потім була концертна програма за участі молоді та промова запрошеного гостя. На заходах були присутні місцеві успішні та активні кооператори, які ознайомлювали присутніх із своєю діяльністю, ділилися результатами своїх досягнень. Під час свят відбувалися виставки продуктів кооперативного виробництва, спортивні змагання, бенкети для старших гостей і танці для молоді [2, с. 233; 32, с. 471].

У жовтні 1933 р. кооперативне товариство «Ощадність», осередки якого існували в парафіях Львівської архієпархії, вперше організувало захід «Свято Ощадності» у Львові. Традиційно такі події відбувалися на території Республіки Польща, їх організовували польські товариства. У них брали

участь представники державних органів влади, духовенство, військові, учасники фінансово-економічних, культурних і громадських установ. Проведення заходу передбачало створення програми, яка включала виголошення промов і доповідей, поширення часописних статей та брошур. У січні 1933 р. подібні свята відбулися у всіх парафіяльних громадах архієпархії. Активними учасниками заходу були священники, зокрема, вони займалися організаційними питаннями та оголошували проповіді про значення ідеї ощадності в житті українців [213, с. 16].

Після Першої світової війни кількість кооперативів зростала. Наприклад, в 1921 р. число кооперативів становило 580, у 1925 р. – 1 029, а в 1939 р. – 4 000 [230, с. 114]. Станом на 1925 рр. загальна кількість учасників кооперативного руху становила 158 057 осіб [42, с. 176–188].

Ще наприкінці XIX ст. розпочало роботу товариство «Сільський Господар». Воно займалося просвітництвом сільського населення з сучасними технологіями у рільництві, тваринництві, садівництві, городництві, бджільництві. Товариство взяло на себе організацію купівлі-продажі техніки та насінного матеріалу. Важливим сегментом його діяльності був видрук та поширення літератури на сільськогосподарську тематику. В період Першої світової війни товариство «Сільський Господар» вимушено призупинило свою діяльність, але в 1920 р. активізувало її. Наприкінці 1920-х рр. головну раду товариства очолив о. Тит Войнаровський, а до її складу увійшли священники: С. Онишкевич, В. Цебровський, О. Лецький, Й. Раковський. Значну частину сільських кооперативів та філій товариства «Сільський Господар» на місцях також очолювали греко-католицькі священники [27, с. 64–67; 121, с. 105–116; 123, арк. 25].

Осередки товариства спеціалізувалися на визначених напрямках роботи. Наприклад, у с. Бібрка (Бібрський деканат) торгівельна спілка займалася продажем машин, насіння, картоплі; в м. Борщів (Борщівський деканат) повітова господарсько-торгівельна спілка продавала машини, насіння, сіль. Подібну діяльність проводили господарсько-торгівельна спілка «Згода» в

с. Любелі (Жовківський деканат), господарсько-торгівельна спілка «Злука» в м. Станіславові та інші спілки. Для господарств, які постраждали внаслідок військових дій, товариство надавало можливість взяти кредит на інструмент, отримати знижку до 30 % при купівлі будівельних матеріалів, техніки тощо [228, арк. 7–8].

У 1922 р. під керівництвом тогочасного голови філії «Сільський Господар» у о. Йосифа Раковського було засновано Повітовий Союз Кооператив (ПСК) у Станіславові. Союз займався продажем споживчих товарів, мав також свою пекарню. Його канцелярія та магазини розміщувалися в приміщенні кооперативу «Кредит» на вул. Собіського [1, с. 431–432]. У зимовий період філія товариства «Сільський Господар» організовувала для селян фахові сільськогосподарські курси. Системна робота місцевих осередків товариства «Сільський Господар» сприяла зростанню культури ведення різних сфер сільськогосподарського виробництва серед селян [1, с. 488]. З метою оптимізації роботи осередків періодично відбувалися збори членів товариства на місцях. Найчастіше на зборах були присутні по кілька делегатів від кожного осередку [4, с. 3].

У 1920-х рр. між товариством «Сільський Господар» та митрополитом А. Шептицьким спостерігалася тісна співпраця. Зокрема, в лютому 1924 р. керівник Крайового Союзу Господарських Спілок Торговий Синдикат товариства «Сільський Господар» Сильвестр Герасимович надіслав лист до митрополита з проханням про позику в розмірі 20 тис. доларів для розвитку організації. Також С. Герасимович підтримав ініціативу митрополита А. Шептицького залучити до діяльності кооперативів якомога більше греко-католицького духовенства. Вважалося доцільним, що таким священникам необхідно було б отримати базову фахову освіту з питань ведення сільськогосподарського виробництва.

Відтак для семінаристів IV курсу спеціальності теологія було запроваджено теоретичний курс підготовки організації кооперативного курсу (80 год.). Цей курс погодився читати директор торгівельної школи товариства

«Просвіта» у Львові Денис Коренець. Оплату цього курсу здійснювали самі здобувачі [228, арк. 14–15].

У 1924 р. Д. Коренець реорганізував Торгівельну школу товариства «Просвіта» в середню школу. Навчальні плани були складені так, що значна кількість годин відводилася на практичні заняття. Було запроваджено обов'язкову практику з можливістю подальшого працевлаштування. При школі функціонував однорічний курс для абітурієнтів і вищий кооперативний курс для підготовки спеціалістів для економічно-господарських інституцій [90, арк. 12; 228, арк. 40–41].

Реалізуючи власні фінансові-економічні проєкти митрополит А. Шептицький співпрацював із різними фінансовими установами. Був почесним президентом Товариства взаємних забезпечень і взаємного кредитування «Дністер». У 1921 р. у церковних часописах єпископат закликав духовенство страхувати церковне майно, а віруючих – власні господарства в цьому товаристві. Таке рішення мало свій логічний сенс з огляду на досвід відновлення парафії ГКЦ після Першої світової війни. Процес страхування відбувався під контролем декана, який вів статистику та звітував на деканальних соборчиках [152, арк. 16–17].

На противагу розпорядженню А. Шептицького страхувати майно у товаристві «Дністер» польська влада у 1924 р. видала розпорядження про страхування господарств від пожеж у Польській Дирекції Взаїмних Обезпечень (ПДВО). Особи чи структури, які вже застрахували своє майно на повну вартість у товаристві «Дністер» мали право не переходити в ПДВО [91, с. 21–23].

Митрополит підтримував діяльність Торгівельної і Ремісничо-Промислової Спілки, допомагав фінансово її членам у селах Східної Галичини. Зокрема, збереглися документи, які засвідчують переказ коштів митрополита на потреби членів спілки в с. Бонарівці (Короснянський деканат). Це був кооператив з обмеженою відповідальністю, метою якого було сприяти покращенню фінансового становища членів завдяки організації спільних

підприємницьких проєктів [98, с. 123; 228, арк. 3]. Кооператив займався продажем продовольства, товарів першої необхідності, господарських знарядь; займався переробкою глини, каміння тощо; здавав в оренду техніку членам кооперативу; організовував ремісничі підприємства (швейні, кравецькі, столярські); купував, орендував нерухомість для спорудження кооперативних приміщень; займався продажем книг, часописів, канцелярії, картин, ікон; надавав послуги ремонтних робіт і перевезення вантажів; надавав фінансову допомогу учасникам у випадку загибелі рогатої худоби та коней; організовував зустрічі, концерти, фестини, спортивні змагання, засновувати читальні, бібліотеки, курси [8, с. 43–50; 228, арк. 3–4].

У 1929 р. митрополит А. Шептицький придбав для «Української ремісничо-промислової бурси» у Львові будинок із земельною ділянкою вартістю 110 тис. зл. Серед керівництва бурси були о. О. Малиновський, о. О. Квіт, о. В. Тернопільський, о. О. Годунька, о. О. Бучацький, о. Т. Попель. Товариство мало на меті підготувати молодь до фахової ремісничої та промислової діяльності [167, с. 87–93]. Окрім цього, керівництво бурси достатньо уваги приділяло духовному та національному розвитку вихованців. Церковне керівництво зараховувало бурсу до важливих навчально-господарських організацій і відповідно закликала духовенство до співпраці з ним [2, с. 90–95].

До митрополичого ординаріату систематично надходили листи з проханням про фінансову підтримку як від товариств, організацій, установ, так і від приватних осіб. Митрополит не оминав своєю увагою жодного звернення та, враховуючи власні можливості, намагався допомогти усім, хто потребував допомоги. Серед таких були Товариство Домових Дозорців та Домашньої Прислуги «Воля» (м. Львів), Товариства Будучність (м. Львів), Товариство Українських Робітників «Сила» в м. Львів та інші [228, арк. 84–85].

Найбільш типовими були прохання допомогти коштами у купівлі приміщення або земельної ділянки. Митрополит часто дарував нерухомість українським організаціям. Наприклад, у 1923 р. митрополит сприяв виділенню

для Товариства Домових Дозорців та Домашньої Прислуги «Воля» (м. Львів) земельної ділянки в Личаківському передмісті [228, арк. 78]. Також у 1932 р. допоміг філії товариства Українських Ремісників, Промисловців, Торговців «Зоря» в Жовкві придбати нове приміщення [228, арк. 12–13].

У 1936 р. А. Шептицький пожертвував на спорудження будинку для товариства «Будучність» (м. Львів) 25 тис. зл. [228, арк. 72]. Окрім цього він активно долучався до заходів, які організовували товариства. Наприклад, у середині 1930-х рр. надіслав фінансову допомогу в розмірі 550 зл. у рамках акції допомоги безробітним, яку ініціювало Товариство Українських Робітників «Сила» в м. Львів (голова – М. Соболю, секретар – Й. Петрів, серед членів були Ю. Стельмах, В. Кашуба, Ю. Чорний, Ю. Марчак, Т. Японич, М. Білак, О. Іванчук, В. Качор, М. Приглід, Ю. Петrenchко, Т. Заремба) [228, арк. 82–85]. Деякі запити стосувалися не великих фінансових потреб, а містили прохання про допомогу в купівлі базових атрибутів для церковного служіння: служебника, Євангелії, молитовника, одягу для священника тощо [228, арк. 71–72]. Також за фінансовою допомогою до митрополита звертався Виробничо-промисловий і торгівельний «Союз Промисловців Гуцульщини» в м. Косові (Косівський деканат). Кооператив займався виготовленням одягу, сумок, килимів, меблів тощо [228, арк. 18–22].

Митрополит А. Шептицький фінансово допомагав талановитій молоді. Наприклад, надавав стипендії для навчання в середніх та вищих навчальних закладах для членів товариств. Організації могли самостійно визначати осіб, для яких просили про стипендію та мали обов'язково звітували про використані кошти перед церковним керівництвом. Наприклад, у листі від грудня 1926 р. господарське товариство «Сільський Господар» у Львові звітувало митрополитові про використання його коштів на стипендію. В листі були вказані дані двох здібних українських студентів, яким з фонду товариства виділили 200 доларів на навчання у вищій українській школі політехнічного типу Українська Господарська Академія (УГа) [228, арк. 12–13]. Це був престижний навчальний заклад, заснований у 1922 р. у м. Подебради

(Чехословаччина) як наукова-освітня установа. На її базі функціонували більше 50 кафедр, які займалися підготовкою молоді до роботи в сфері агрономії, лісознавства, гідротехніки, економіки, статистики, кооперації [186, с. 11–19]. Відправляючи молодь на навчання до закордонних закладів, товариства сприяли формуванню фахового кадрового складу в різних галузях виробництва. Після завершення навчання випускники переважно поверталися до Східної Галичини, але вже як фахові спеціалісти та працювали, розвиваючи українську кооперацію.

Соціально-економічна розруха після Першої світової війни, світова економічна криза в 1930-х рр. спровокували серед населення низку суспільних проблем, серед яких набули поширення пияцтво, тютюнова залежність, азартні ігри, бандитизм тощо. Керівництво ГКЦ визначило пріоритетним напрямком роботи духовенства протистояння поширенню різної форми залежностей. Митрополит А. Шептицький займав тверду позицію щодо алкогольної залежності. В своїх посланнях він роз'яснював взаємозв'язок між залежністю від вживання алкоголю та загостренням сімейних і суспільних проблем.

Священник О. Бучацький у 1929 р. розмістив на сторінках часопису «Нива» публікацію із закликом до духовенства проводити активну антиалкогольну роботу на парафіях. Для кращого розуміння прикрої ситуації із вживанням українцями алкоголю він подав порівняльну статистику. Зокрема, вказав, що уряд Республіки Польща планував у 1930 р. отримати до бюджету прибуток від продажу алкоголю у розмірі 670 485 770 зл., а населення держави загалом за рік втратило 1 млрд. 300 тис. на алкоголь, купуючи алкоголь. З цієї суми 400 млн прибутку давали українці Галичини та Волині [192, с. 25; 195, с. 145–146].

У церковних часописах друкували статті для священників з рекомендаціями застосування форм та засобів в боротьбі з алкоголізмом та тютюновою залежністю. Священник мав вести здоровий спосіб життя, а під час промов на Службі Божій мав нагадувати віруючим про шкідливість

алкоголю, тютюну [125, арк.70–75; 210, с. 33–37]. Парафіяни, які активно підтримували священника, організовували в громадах так звані вічові рухи [212, с. 14–15; 221, с. 101]. Під час віча члени громади, які мали залежність, складали «особисту декларацію», в якій вказували, що відмовляться від вживання спиртного чи тютюнопаління [223, с. 3–40, 224, с. 168].

Популярним було створення священником братств, які мали різні тематичні напрямки. Наприклад, о. Володимир Лиско в м. Городок (Городоцький деканат) заснував «Братство Тверезості» та «Братство Найсвятіших Тайн». На зустрічах із учасниками братств священник проводив ґрунтовні бесіди, завдяки яким вдавалося збільшити кількість людей, які відмовлялися від згубних звичок. Системність такої роботи сприяла засвоєнню християнських цінностей, формувала атмосферу нетерпимості й здорового способу життя [250, с. 24–25].

Як правило, такі парафіяни включалися до суспільних справ під керівництвом священника [125, арк. 72–72]. Успішним прикладом боротьби священника проти пияцтва є діяльність надвір'янського декана о. М. Ганушевського. Перебуваючи з 1913 р. на посаді пароха в с. Дорі та Яремчі того ж деканату, він заснував «Братство Тверезості». Завдяки діяльності братства у громаді зменшилась кількість парафіян, які зловживали алкоголем і скоротилось число шинків у громаді [1, с. 647; 111, с. 6].

Слід зауважити, що єпископський ординаріат координував стан на функціонування церковних братств. Душпастирі систематично надсилали керівництву звіти, в яких вказували кількість братств, склад учасників, план роботи тощо [196, с. 11; 197, с. 38; 222, с. 128–129].

Під керівництвом священників і місцевої інтелігенції в селах відбувалися бойкоти корчми за участі молодих людей. Зокрема, жителі переставали купувати цигарки та алкоголь, тому прибутки у корчмах скорочувалися, а згодом вони переставали функціонувати. Найчастіше замість будівлі, в яких були корчми розміщували осередки товариства «Просвіта» [113, с. 1–3; 211, с. 57–60; 219, арк. 123–150]. Іноді членам сільської громади

доводилося відкрито вступати в політичну боротьбу з війтом, який підтримував діяльність корчми.

У своїх нотатках парох з с. Августівка (Бережанського повіту) о. Павло Олійник зауважив, що юнаки села ефективно проводили акцію заборони алкоголю та влаштовували вечорниці в приміщенні читальні, частування чаєм. Подібну практику проводили в інших повітах [158, с. 59–60]. Завдяки цим кампаніям у 1932 р. у Станіславівському повіті при читальнях «Просвіти» функціонували 24 гуртки тверезості [142, с. 126–127; 143, с. 94].

Потужну просвітницьку роботу в поширенні ідей здорового способу життя проводило антиалкогольне товариство «Відродження» [223, с. 37–40]. Впродовж 1930-х рр. за активної участі духовенства його осередки були відкриті в кожному деканаті. Товариство організовувало антиалкогольні курси, лекції, зустрічі, видання брошур та місячника «Відродження» [46, с. 137–141; 66, с. 64–65; 234, с. 63]. У вересні 1937 р. у Варшаві відбувався Міжнародний Католицький Протиалкогольний Конгрес, на якому обговорювалися питання боротьби з алкоголізмом і наркоманією. Окремі учасники підкреслювали роль молодіжних і жіночих організацій у боротьбі з цим суспільним злом, акцентували увагу на необхідності формування здорової католицької родини [142, с. 126–127]. Комплексна робота духовенства та товариства «Відродження» сприяла поширенню ідеї тверезості, суттєво зменшила вживання тютюну. Завдяки цьому було підвищено рівень самосвідомості українців і врятовано тисячі життів.

Статистичних підрахунків про викорінення алкогольної чи тютюнової залежної у міжвоєнний період неможливо зробити, оскільки така інформація не була задокументована. Проте, у звітах повітових старост і повідомленнях у місцевих часописах упродовж 1930-х рр. зустрічається інформація про зменшення обсягів реалізації алкогольних і тютюнових виробів. Антиалкогольна плебіцистова кампанія була найбільш ефективна у Стрийському, Рогатинському повітах [116, 290–291; 117, с. 14–15].

Отже, греко-католицьке духовенство у міжвоєнний період було активним учасником соціально-економічного життя українців. Прибутки від церковних володінь і комерційних проектів митрополит використовував для розвитку національного господарства, підтримки українських товариств та підприємств, допомогу молоді тощо. Священники ставали ініціаторами створення господарських товариств, організаторами економічно-господарських заходів. Отримавши базові економічні знання багато священників ставали консультантами для населення у фінансових і господарських питаннях. Українські парохі проводили просвітницьку роботу щодо господарських, побутових, фінансових справ та з метою пропаганди здорового способу життя. Церква та особисто митрополит А. Шептицький надавали фінансову підтримку товариствам та організаціям, чим дбали не лише про окремо взятую групу українців, але загалом робили вагомий внесок у розвиток регіону. Фінансово-економічна діяльність Церкви прискорювала модернізаційні процеси в регіоні, використовуючи для цього різні форми взаємопідтримки.

Висновки до другого розділу

Після Першої світової війни, польсько-українського протистояння 1918–1919 рр., польсько-радянської війни 1920–1921 рр. ГКЦ працювала над нарощенням свого кадрового потенціалу та відновленням матеріального стану. Сприятливі умови для цього з'явилися після укладення у 1925 р. Конкордату між Святим Престолом і Республікою Польща. Було окреслено правове поле діяльності ГКЦ, що сприяло врегулюванню державно-церковних стосунків і в перспективі уможливило відновлення релігійних громад, відбудови та нарощення їхнього майна.

Впродовж міжвоєнного періоду ГКЦ розвинула вертикаль взаємодії та діалогу між вищим церковним керівництвом і парафіяльним духовенством, демократичні засади Церкви, залучивши віруючих до регулювання її життєдіяльності. Була вибудована така система управлінської взаємодії, фінансових і моральних стимулів яка уможливила участь духовенства і

віруючих в управлінні і розбудові парафіяльного життя. Керівництво ГКЦ давало можливість священникам завдяки соціальним ліфтам реалізовувати свій потенціал, підвищувати якість життя та статус у суспільстві. Парафіяльне духовенство мало право обирати місце служіння, враховуючи власне матеріальне забезпечення та сімейне становище.

Турботою митрополита А. Шептицького та митрополичого ординаріату було збереження церковного землеволодіння, яке було основою економічної стабільності ГКЦ. Проведення земельної реформи, яка передбачала парцеляцію церковних угідь було призупинене митрополитом і сприяло збереженню земельної власності. Прибутки від церковних володінь використовувалися для розвитку національного господарства, підтримки громадських організацій та культурно-освітніх проєктів.

З метою соціально-економічного і господарського розвитку східногалицького регіону греко-католицьке духовенство на чолі з митрополитом А. Шептицьким та іншими ієрархами взяло участь у розбудові національних банківських і фінансових інституцій. Парафіяльне духовенство фактично очолило діяльність кооперативів різного господарського спрямування, які сприяли підвищенню фінансової, економічної, сільськогосподарської культури українського населення.

Список використаних джерел до другого розділу

1. Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / за ред. Б. Кравців. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: В-во. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. 959 с.
2. «Альманах українських богословів». Перемишль, 1937. 271 с.
3. Андрушко В., Лучків М., Волошин Л. Соціальні концепції митрополита Андрея Шептицького: морально-правовий аспект. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2014. Вип. 8. С. 68–74.
4. Баран Б. Роль ГКЦ у діяльності кооперативів Східної Галичини в 1920–1939 рр. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2022. Том 33 (72). № 4. С. 1–5.

5. Баран З. До питання про аграрну політику урядів міжвоєнної Польщі стосовно Західної України. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 1998. Випуск 33. С. 146–153.
6. Баран С. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Мюнхен: Вернигора, 1947. 151 с., [12] арк. іл.
7. Бистрицька Е. Східна політика Ватикану в контексті відносин Святого Престолу з Росією та СРСР (1878–1964). Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. 416 с.
8. Богачевський Д. На возі і під возом. Торонто: «Добра Книжка», 1976. 142 с.
9. Большевицький наїзд. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. № 4. С. 43.
10. Боротьба з туберкулами. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. № 10. С. 38.
11. Бучач і Бучаччина: Історико-мемуарний збірник. НТШ. Укр. архів, т. XXVII / за ред. М. Островерхої. Нью-Йорк; Лондон; Париж; Сидней; Торонто, 1972. 943 с.
12. В справі виготовлення Парохіяльними Урядами книги: Спис душ. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. № 5. С. 4.
13. В справі відкладання священичих свячень кандидатами духовного стану, що покінчили богословські студії. *Вістник Перемиської Єпархії*. 1918. Ч. II. С. 19–20.
14. В справі вношення подань на парохії через недавно інститутованих парохів. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. I. С. 15.
15. В справі деканальних соборчиків і шкільних справ на соборчиках. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1931. Ч. 1. С. 12.
16. В справі ерекції нових парохій. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1922. Ч. IV. С. 84.
17. В справі звітів з декан. візитацій. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. 4. С. 4.

18. В справі іспиту для священників в перших 30х роках їх душпастирської праці. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. III. С. 74.
19. В справі забезпечення церков і парохіальних будинків. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1919. Ч. 2. С. 22–23.
20. В справі подань на опорожненні парафії. *Вістник Перемиської Єпархії*. 1918. Ч. II. С. 20–21.
21. В справі посади старшого дяка при Катедрі в Перемишлі. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. IV. С. 90.
22. В справі становиска священника в світських установах і організаціях. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1933. Ч II. С. 18–19.
23. В справі Торговлі «Церковна Штука». *Вістник Станіславівської Єпархії*. 1920. Ч. VII–IX. С. 39–40.
24. Вегеш М. М. Нариси історії Української Греко-Католицької Церкви: в 2 т. / редкол.: М. М. Вегеш та ін. Ужгород, 2022. Т. 1. 392 с.
25. Вей О. Ю. Українська греко-католицька преса Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.). *Держава та регіони. Соціальні комунікації*. 2013. № 2. С. 65–69.
26. Великий А. Г. З літопису християнської України. Рим, 1977. Т. IX. 304 с.
27. Вепрів Р., Гнип І. Греко-Католицька Церква і організація економічного самозахисту українського населення Східної Галичини у міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2013. Вип. 2. Ч. 1. С. 64–71.
28. Виздрик В. Соціально-економічні наслідки польської аграрної політики в Галичині у міжвоєнний період. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2014. № 809. С. 73–79.
29. Виздрик В., Мельник О. Деякі особливості колонізаційної політики Польщі на західноукраїнських землях у міжвоєнний період: нормативно правова база. *Військово-науковий вісник*. 2018. Вип. 30. С. 136–148.
30. Виконання арт. XXIV Конкордату. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1928. Ч. IV. С. 1–3.

31. Виконний розпорядок. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1927. Ч. II. С. 2.
32. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. Нью-Йорк: Товариство української кооперації, 1964. с. 624 с.
33. Віднова церковних риз. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. III. С. 36–37.
34. Візвання. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. III. С. 29–30.
35. Військові капелянії. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. IV. С. 8.
36. Вісти з Тов-а св. Андрея. *Нива* 1933. Ч. 3. С. 111–114.
37. Вісти з Тов-а св. Андрея. *Нива*. 1933. Ч. 10. С. 391–395.
38. Вісти з Тов-а св. Андрея. *Нива*. 1934. Ч. 11. С. 397–400.
39. Всячина. *Нива*. 1932. № 9. С. 340.
40. Гайковський М. ГКЦ в часи митрополитування Андрея Шептицького. *Київська Церква*. 2001. № 2–3. С. 32–48.
41. Гайсенюк В. Початок кінця. Москвофіли у Великій війні (1914–1918). Чернівці: Друк Арт, 2017. 304.
42. Гелей С. Особливості розвитку української споживчої кооперації в Галичині у 20-х роках XX століття. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2012. Випуск 21. С. 176–188.
43. Гентош Л. Дипломатичні контакти Української Народної Республіки з Апостольською столицею в 1919–1921 роках у контексті східної політики Римської курії. *Україна Модерна*. 2000. Ч. 4-5. С. 163–187.
44. Гентош Л. Митрополит Шептицький: 1923–1939. Випробування ідеалів. Львів: ВНТЛ-Класика, 2015. 586 с.
45. Гетьманчук М. П. Українська ГКЦ і політика Польщі в українському питанні міжвоєнного періоду (березень 1921 – серпень 1939 рр.). *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2002. Т. 9. С. 48–58.
46. Глинка Л. Потреба спільної організації українського католицького духовенства. *Нива*. 1935 р. Ч. 4–5. С. 137–141.

47. Гнип І. Я. Діяльність Греко-Католицької Церкви на сторінках періодичної преси Східної Галичини(20–30-ті рр. ХХ ст.): дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Переяслав-Хмельницький, 2012. 212 с.
48. Горан Т. А. Перемишльська єпархія Греко-Католицької Церкви в українському національному русі Галичини (1919–1939 рр.): дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 282 с.
49. Горечко М., о. Наше проповідництво. *Нива*. 1936. Ч. 12. С. 445–450.
50. Городенщина: історично-мемуарний збірник / за ред. М. Марунчак. Нью-Йорк; Торонто; Вінніпег, 1978. 871 с.
51. Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства в контексті соціально-економічного розвитку Східної Галичини після Першої світової війни. *Українське релігієзнавство*. 2024. № 96. С. 30–35.
52. Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини в контексті збереження соціокультурних цінностей населення у міжвоєнний період. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід*. Збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 11–12 травня 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 239–244.
53. Грабець Ю. А. Ключові аспекти адміністративно-управлінської структури Галицької митрополії Греко-Католицької Церкви у міжвоєнний період. *Консенсус*. 2024. Вип. 2. С. 64–73.
54. Грабець Ю. А. Роль греко-католицького духовенства в процесах відновлення соціального та культурного життя на теренах Східної Галичини після Першої світової війни. *Велика війна в історії людства*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, приуроченої 110-й річниці початку Першої світової війни (м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2024 р.). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 131–134.
55. Грабець Ю. А. Роль греко-католицького парафіяльного духовенства в процесах соціально-економічного розвитку Східної Галичини в міжвоєнний період. *Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях*

молодих учених. Збірник матеріалів I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 405–411.

56. Делятинський Р. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 390 с.

57. Директивний наказ воєводського управління про вивчення діючого законодавства працюючих в адміністративних органах. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 2. Оп. 1сч. Спр. 8. Арк. 14.

58. Договори купівлі-продажу, протоколи засідання громадської ради с. Монастирок, листування та ін. документи про звинувачення пароха с. Оглядів Березинського Романа у незаконному продажу парафіяльних земель. *ЦДІАЛ України.* Ф. 201. Оп. 5. Спр. 160. Арк. 77.

59. Документи у справі виплати утримання І. Глинському з релігійного фонду 1884–1922 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника.* Ф. 159. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 14.

60. Донесення повітових староств і управлінь держполіції про громадсько-політичну діяльність греко-католицького духовенства на території воєводства та листування щодо цього з Міністерством внутрішніх справ Польщі. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 61.

61. Донесення повітових староств про виступи українського духовенства. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2069. Арк. 36.

62. Донесення повітового управління держполіції про сутичку поліції з хресним ходом , організованим до свята «Українська молодь Христові» с. Лешнів Бродівського повіту. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2072. Арк. 16.

63. Донесення постерунків поліції про матеріальне забезпечення греко-католицьких дяків. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 14. Оп. 4. Спр. 516. Арк. 12.

64. Доповідні записки єпископа Будки М. про священників Львівського деканату Гаврилюка, Білинського, Прийму та ін. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 643. Арк. 10.
65. Дотація дяків; спосіб вношення; стабілізація. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. V. С. 15.
66. Дрогобицька О. Антиалкогольний рух у середовищі українських селян Галичини (кінець XIX – 1930-ті рр.). *Сторінки історії*. 2024. Вип. 59. С. 162–173.
67. Дрогобицька О. Особливості виховання у родинах сільського греко-католицького духовенства Галичини (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир»: Збірник наукових праць. Богословія*. 2014. Вип. 6. С. 123–130.
68. Дрогобицька О. Роль галицької сільської інтелігенції у розбудові місцевої системи охорони здоров'я (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2013. Вип. 23–24. С. 65–72.
69. Дяківські справи. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. II–III. С. 46–48.
70. Економічні Ради. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1936. Ч. VI. С. 54–56.
71. Епархіальний закон про родинне життя священників. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. VII. С. 108.
72. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин і питання українсько-польського порозуміння 1904–1939 рр. Івано-Франківськ: Плай, 2001. 71 с.
73. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. 168 с.
74. Єпископський Ординаріат пригадує Всечесному Духовенству. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. I. С. 13.
75. Жук А., Делятинський Р. Парафія Покрови Богородиці у селі Мишковичі Тернопільської області: передумови відновлення та розвитку *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. Вип. 12–13. С. 455–457.

76. Забанджала М. Р. До джерел історії парафій Тернопільщини: в 4 т. Тернопіль: Терно-граф, 2019. Т. 1. 696 с.
77. Заборона винищування дерев при церквах і на приходствах. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1937. Ч VII. С. 74–80.
78. Заборона священикам курити перед Службою Божою і св. Причастєм. *Вістник Перемиської Єпархії*. 1929. Ч. I–III. С. 8.
79. Завідування церковним і парохіяльним майном. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1926. Ч IV. С. 88–92.
80. Закон в справі кан. інституцій. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. III. С. 2.
81. Зарядження в справі нагляду за церк. Фондаціями й заведеннями, що мають опікунчий характер. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1931. Ч. 1. С. 6–10.
82. Зарядження в справі урядування. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1927. Ч. 1. С. 11.
83. Зарядження дотично зверхного вигляду та порядку внутрі церков. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1937. Ч. X. С. 90–92.
84. Заява керівництва греко-католицького парафіяльного комітету рішення Міністерства внутрішніх справ і повітового староства про проведення громадських зборів на будівництво церков та інші потреби. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 14. Оп. 1. Спр. 465. Арк. 90.
85. Заяви осіб з прізвищами на літери «М-Я» про підписання «пропам'ятного листа» до Апостольської столиці щодо збереження прав греко-католицької церкви. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 59. Арк. 221.
86. Заяви, характеристики, списки кандидатів та ін. документи про заміщення вакантної посади священика на парафії у с. Синьків. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 90. Арк. 61.
87. Заярнюк А., Расевич В. Галицьке греко-католицьке духовенство у Першій світовій війні: політичні, культурні і соціальні аспекти. *Ковчег*. 2012. № 4. С. 160–192.

88. Зуляк І., Макар Ю. Східна Галичина і Західна Волинь: особливості культурно-освітнього і соціально-економічного становища у міжвоєнній Польщі. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2023. Чис. 28. С. 95–102.
89. Інструкція. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. IV. С. 12–16.
90. Інструкція Міністерства віросповідань і народної освіти про компетенції міського відділу культури та мистецтва адміністративного відділу воєводського управління. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 2. Оп. 2. Спр. 43. Арк. 15.
91. Інструкція про примус забезпечення від вогню. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1924. Ч. II. С. 21–23.
92. Інструкція у справі забезпечення дяків Архієпархії. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. V. С. 78–80.
93. Історичні довідки про церкви Бережанського, Жидачівського і Зборівського деканатів. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 75. Арк. 21.
94. Історичні довідки про церкви Бібрського, Болехівського і Бродівського деканатів. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 74. Арк. 12.
95. Кармазин В. Про душпастирювання священників. *Нива*. 1935. Ч. 10. С. 357–359.
96. Качор А. Роля духовенства і церкви в економічному відродженні Західної України. Вінніпег, 1992. 40 с.
97. Квіт О., о. На актуальні теми. *Нива*. 1934. Ч. XII. С. 418–421.
98. Кедрин І. «Життя-події-люди. Спомини і коментарі». Нью-Йорк, 1976. 724 с.
99. Книш З. Дрижить підземний гук: (Спогади з 1930 і 1931 років у Галичині). Вінніпег, 1953. 338 с.
100. Колб Н. Дяківська верства в Галичині наприкінці XIX століття: станові єпархіальні товариства. *З історії західноукраїнських земель*. 2015. Вип. 10–11. С. 155–165.

101. Колб Н. «З Богом за Церкву і вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках ХІХ століття. Жовква: Місіонер, 2014. 372 с., іл.
102. Колб Н. «Ізидор Глинський – парох, громадський діяч, етнограф (до 160-ліття з дня народження о. Ізидора Глинського)): матеріали науково-практичної конференції, с. Буцнів, 14 лютого 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 66–87.
103. Колективні листи парафіяльних урядів, церковних братств, ювілейних комітетів у місцевостях на літери «Р–С» до Шептицького А. *ЦДІАЛ України*. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 206. Арк. 96.
104. Коли можна відноситися до Єп. Ординаріату о поладнання урядової справи. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1937. Ч. III. С. 39.
105. Компетенції Парохіальних Маєткових Рад. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. IV. С. 51–52.
106. Конкордат. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. III. С. 33–44.
107. Конкурс на написанє твору: Духовні вправи для священників. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1919. Ч. II. С. 24.
108. Конкурс на прийняття кандидатів дяківського звання при Архікатедральному Храмі св. Юра у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VII. С. 22.
109. Конкурс на уложення проповідей в честь Найсолодшого Серця Іс. Хр. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. IV. С. 48.
110. Конкурс Т-ва ОО. Катехитів у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. II–III. С. 96–97.
111. Кооператива «Власна Допомога». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. № 1. С. 6.
112. Костельник Г., Лаба В. Respite finem. З приводу замірів впровадження обов'язкового цілібату в нашому духовенстві. *Нива*. 1924. Ч. IV. С. 110–128.
113. Костельник Г. Наш Конгрес. *Нива*. 1926. Ч. 1. С. 1–3.
114. Костельник Г. Нова доба нашої Церкви. Львів, 1926. 16 с.

115. Кравчук А. Конференції Архисреїв Української Греко-Католицької Церкви (1902 – 1937). Львів: Свічадо, 1996. 108 с.
116. Красівський О. Я. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: проблеми взаємовідносин. Київ: [Вид-во УАДУ], 1998. 298, [1] с.
117. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929). Т. 2: Документи і матеріали. Київ; Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. 704 с.
118. Купчик Л. Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска. Львів: «Каменярь», 1999. 156 с.
119. Купчик Л. Родом зі Струсова. Розповіді про Цегельських. Львів-Бетлегем, 2002. 306 с.
120. Лесик О. В. Правове регулювання земельних відносин на території Західної України у складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.): дис. ... доктора філос. наук. у галузі знань 08 «Право». Львів, 2022. 272 с.
121. Лехнюк Р. О. Вплив військових конфліктів 1914–1921 років на греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині. *Історія релігій в Україні*. 2024. Вип. 34. С. 105–118.
122. Листи, анкети та інші документи священиків з проханням призначити на парафію в с. Курники, том І. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 1715. Арк. 45.
123. Листи крайового господарського товариства «Сільський господар» у Львові, Луцьку, Коломиї та ін. до Шептицького А. про діяльність. *ЦДІАЛ України*. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 125. Арк. 50.
124. Листи священика Еліяшевського Василя та вдови священика Калинського Кліма про суперечку між ними за парафіяльне майно у с. Синевідсько Нижнє. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 190. Арк. 6.
125. Листи священників про діяльність парафій в місцевостях на букви Го-Гу. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 110. Арк. 173.
126. Листи священників Шептицькому А. про підвищення професійного рівня греко-католицьких священників та діяльність церкви. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 44. Арк. 29.

127. Листи Тернопільського деканату про призначення помічників священика на парафію м. Тернопіль. Том II. 1920–1928. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 2505. Арк. 40
128. Листи Тернопільського деканату про призначення помічників священика на парафію м. Тернопіль. Том III. 1929–1942. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201, Оп. 1в. Спр. 2506. Арк. 90.
129. Листування з греко-католицькими парафіяльними урядами в сс. Зарубинці, Красна, священиками Гайдукевичем Йосифом, Банахом Григорієм про виплати заборгованостей за парцеляцію парафіяльних земель у с. Зарубинці. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 140. Арк. 16.
130. Листування ректора Сліпого Йосипа із священниками з прізвищами на букви «Гна-Гур». *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 2. Спр. 124. Арк. 124
131. Литвин В. М. Національне питання в Україні XX – початку XXI ст.: історичні нариси. Київ: Ніка-Центр, 2012. 592 с.
132. Литвин М. Воєнно-політична експансія більшовицької Росії на західні землі України в 1919–1923 рр. *Український історичний журнал*. 2022. № 5. С. 4–17.
133. Лісовий Фонд гр.-кат. Львівської Архієпархії. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. VI–VII. С. 86–87.
134. Лотоцька О. Особливості розвитку української кредитної кооперації Східної Галичини в 1920–1930-х роках. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє: щорічник*. Тернопіль : Економічна думка. 2011. Вип. 16. С. 156–164.
135. Лужницький І. Українська Церква між Сходом і Заходом. Філадельфія, 1954. 724 с.
136. Лукань Р. Василяни – Римські Папи. *Нова Зоря*. 1936. Ч. I (1001). С. 12.
137. Лукань Р. Василянські монастирі в Теребовельщині. *Нова Зоря*. 1937. Ч. I (1001). С. 20.
138. Маринович Й. «Будова парох. згл. церковних домів». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1936. Ч. IV, V, VI. С. 36–43

139. Марчук В. Греко-католицька Церква у 1914–1923 рр. *Український історичний журнал*. 2000. № 6. С. 16–29.
140. Марчук В. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст.): дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Івано-Франківськ, 2004. 445 с.
141. Менджецький, В. 1918-й рік в історії Польщі й України з перспективи століття. *Український історичний журнал*. 2020. № 2. С. 38–44.
142. Міжнародний Протиалкогольний Конгрес. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. VIII. С. 126–127.
143. Мороз Г. «Моя організація церковних брацтв». *Нива*. 1927. Ч. 3. С. 94–97.
144. Москалюк М. Проблема цілібату в християнсько-суспільному житті Галичини 20-х – 30-х років ХХ століття. *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. Івано-Франківськ, 1997. № 1. С. 58–62.
145. Мурович В. ГКЦ в житті українського народу. Марієнталь, 1946. 36 с.
146. На Карпатахъ и въ Галиціи. *День*. 1915. № 30. С. 2
147. Нагаєвський І. Історія Римських Вселенських Архієреїв. Рим: Український католицький університет імені святого Климента Папи, 1979. Ч. 3. 521 с.
148. Нагірний В. З моїх споминів. Львів: Накладом Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові, 1935. 74 с.
149. Наша суспільність пильно занята. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. Ч. 1. С. 56.
150. Нові книжки. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1924. Ч. VI. С. 68–69.
151. О участі Духовенства у Саджені дерев. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1924. Ч. II. С. 30.
152. Обезпеченне будинків церковних і парохіяльних. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. I. С. 16–17.
153. Обезпечення дяків. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1939. Ч. II. С. 111.

154. Обезпечення дяків під час нездібності. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IX. С. 148.
155. Оголошення. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. 1. С. 9.
156. Оголошення. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. II. С. 31.
157. Оголошення. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1929. Ч. I. С. 15.
158. Олійник П. Зошити: Мемуари. Щоденники. Київ, 1995. 192 с.
159. Онацький Є. У вічному місті: записки українського журналіста. Т. 2: рік 1931–1932. Торонто: Вид-во «Новий шлях», 1981. 632 с.
160. Особова справа кандидата на священника Пелеха Володимира. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 738. Арк. 54.
161. Особова справа священника Жагаляка Миколи. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 723. Арк. 50.
162. Особова справа священника Кодія Олександра. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 377. Арк. 101.
163. Осташевський Й. «Кілька спостережень при веденню церковного брацтва». *Нива*. 1927. Ч. 2. С. 61–64.
164. Охорона природи. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. IV. С. 53–55.
165. Павлишин О. З історії впровадження григоріанського календаря в церковне життя українців: календарна реформа єпископа Григорія Хомишина. *Україна модерна*. 2002. № 7. С. 7–68.
166. Парохіяльні картотеки. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. III. С. 33.
167. Пасіцька О. І. Товариство «Українська ремісничо-промислова бурса» у Львові (1898–1939 рр.). *Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Гуманітарні науки*. 2014. Вип. 12. С. 87–93.
168. Перевезій В. Служіння Богу і народу: Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. Київ, 2004. 203 с.

169. Переписка с приходом села Коцюбинці про видачу йому дозволу на продаж церковної землі і про ремонти парафіяльних будинків. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 840. Арк. 70.
170. Переписка с приходом села Нирків по питанню здачі в оренду церковної землі. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 989. Арк. 19.
171. Переписка с приходом села Топорівці про видачу йому розрішення на продаж церковної землі. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 821. Арк. 56.
172. Переписка с приходом Ясенів Пильний з питання купівлі і продажу купівлі землі. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 810. Арк. 70.
173. Пилипів І. Греко-католицька церква – найвпливовіша суспільна сила у кристалізації української нації міжвоєнної Галичини. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Історія.* 2010. №1. С 109–114.
174. Пилипів І. Греко-католицька церква у суспільно-політичному житті Східної Галичини (1918–1939 рр.): монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2011. 440 с.
175. Пилипів І. Розвиток адміністративно-територіальної структури Галицької Греко-Католицької митрополії (1918–1939 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія.* 2010. №18. С. 37–43.
176. Письмо візитатора Апостольського України. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1921. Ч. II. С. 9–10.
177. Поклик до Всечесного Духовенства. *Перемиські Єпархіальні Відомості.* 1926. Ч. III. С. 78.
178. Поле ерекц. для дяків. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1929. Ч. IV. С. 12.
179. Поміч Апостольської Столиці для хворих. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1921. Ч. II. С. 7.

180. Поміщення установ в парох. домі. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1929. Ч. IV. С. 8.
181. Постанови Аепархіального собору 1905 року. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. VI. С. 87–91.
182. Постанови Аепархіального собору 1905 року. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. IV. С. 46–50.
183. Постанови Аепархіального собору 1905 року. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. VII. С. 103–108.
184. Постанови Аепархіального собору 1905 року. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. IX. С. 134–139.
185. Постанови при поділі парохіяльних доходів в інтеркалярнім році. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. I. С. 23–24.
186. Потапюк Л. М., Потапюк І. П. Соціально-педагогічні засади розвитку системи національної кооперативної освіти на західноукраїнських землях (кінець XIX – початок XX століття). *Економічний форум*. 2017. № 1. С. 11–19.
187. Предка С. В. Матеріальне становище Греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини в 1920–1930-х рр. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник молодих вчених*. 2018. № 21. С. 88–95.
188. Прізвища в метрикальних книгах. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. VII. С. 109–110.
189. Про віддавання темпораліїв. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VIII. С. 13.
190. Про парохіяльні сади і пасики. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VIII. С. 14–15.
191. Про судове заступництво церквей і парохій. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. 1. С. 12.
192. Про шкідливість горівки, а головню «самогонки». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. III. С. 25.

193. Програми і протоколи деканальних соборчиків 1905–1925 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 24.
194. Протест греко-католицького духовенства проти обмежень прав уніатської церкви. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 57. Арк. 9.
195. Протиалкогольний рух і духовенство. *Нива*. 1929. Ч. 4. С. 145–146.
196. Протитуберкульозна акція. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1931. Ч. IV. С. 11.
197. Протитуберкульозна акція. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. III. С. 38.
198. Протоколи засідання, листи та інші документи про уневажнення шлюбу між парохом с. Гнилиці Вітошинським Євгеном та Левицькою Стефанією. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 2а. Спр. 210. Арк. 47.
199. Протоколи перевірок стану церков Скальського деканату. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 832. Арк. 10.
200. Протоколи судових засідань, листування про зловживання службовим становищем священиком Потерейком Іваном, том I. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 687. Арк. 297.
201. Прохання парохів Александровича Йосифа, Волинця Йосифа, Глинського Петра та ін. про призначення, виплату, підвищення платні та службових надбавок. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 2а. Спр. 252. Арк. 115.
202. Радевич-Винницький Я. К. Кривава книга. Передрук вид. 1919, 1921 рр. Дрогобич: Відродження, 1994. 274 с.
203. Реколекції для духовенства. *Нива*. 1938. Ч. 7–8. С. 296–300.
204. Реферат священника Садовського В. «Літургичні питання». *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 1023. Арк. 18.
205. Речинець іспитів конкурсних о душпастирські бенефіції в р. 1937. *Перемиські Єпархіяльні Відомості*. 1937. Ч. II. С. 33–34.
206. Розпорядження, обіжники, звернення й вказівки ординаріату та Шептицького А. 1930–1938 рр. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 106.

207. Розпорядок митрополичого ординаріату про писання прізвищ в урядових метриках і актах. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. VI–VII. С. 87–89.
208. Розрізнені господарські матеріали І. Глинського 1886–1926 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 15.
209. Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20 – 30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції. Львів, 2019. 802 с.
210. Рудянин І. Греко-католицьке духовенство в боротьбі за тверезість у Східній Галичині (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). *Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету*. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2008. Вип. 15. С. 33–37.
211. Рудянин І. Участь греко-католицьких священників у кооперативному русі на території Східної Галичини у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. *Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2010. Вип. 4. С. 57–63.
212. Савчук Б. П. Корчма: алкогольна політика і рух тверезості в Західній Україні у ХІХ – 30-х роках ХХ ст. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. 248 с.
213. «Свято Ощадности». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VIII. С. 16.
214. Семенів В. Московська окупація Галичини 1914–1917 рр. в свідченнях сучасників. (Галицький архів). Львів: Апріорі, 2018. 528 с.
215. Семчишин М. Тисяча років української культури. Київ: АТ «Друга рука», МП «Фенікс», 1993. 550 с.
216. Складання церковних грошей до Кооператив через Центробанк. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. 1. С. 31.
217. Службова прагматика. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. II. С. 15–22.
218. Службові приписи. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 25.

219. Списки і короткі характеристики Бродівського повітового староства про суспільно-політичну діяльність вчителів, священників, службовців залізниці, пошти, суду на території Тернопільського воєводства, том 1. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2962. Арк. 147.
220. Справа оренди і найму церковних і ерекціональних недвижимостей. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1926. Ч. 1. С. 9.
221. Стан брацтв і релігійних товариство. *Перемиські Єпархіальні Відомості.* 1933. Ч. VIII-XI. С. 101–102.
222. Стан брацтва Апостольська Молитва. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1933. Ч. VIII. С. 128–129.
223. Стасів Я. Роль товариства «Відродження» в русі за тверезість у Галичині в 1920–1930-х роках. *Науковий вісник Ужгородського університету.* 2014. Вип. 1 (32). С. 37–40.
224. Стасів Я. Рух тверезості у Східній Галичині в середині XIX-першій третині XX століття. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету.* 2012–2013. Вип. 13–14. С. 168–175.
225. Статті і замітки до історії церкви в Польщі. *ЦДІАЛ України.* Ф. 408. Оп. 1. Спр. 1036. Арк. 61.
226. Статут і реєстраційний лист українського товариства «Сільський господар» і дані про вибори керівників даного товариства в с. Соколів. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 47. Арк. 8.
227. Статут Тов-а св. Андрея. *Нива.* 1931. Ч. 7–8. С. 280–291.
228. Статут торгівельної і ремісничо-промислової спілки «Рідна Школа» в Боднарівці, листи українських кооперативів «Будучність», «Зоря» і ін. у Жовкві, Коломиї, Косові до Шептицького А. про діяльність та надання грошової допомоги. *ЦДІАЛ України.* Ф. 358. Оп. 1. Спр. 126. Арк. 90.
229. Стягання належностей для Тов. Взаїмн. Поміч Дяків у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1932. Ч. VII. С. 7–8.
230. Супрун Н. А., Бойко І. С. Соціальне вчення Митрополита Андрея Шептицького як чинник економічного піднесення Галичини (кінець XIX –

початок XX ст.). *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2019. Вип. 52. С. 98–120.

231. Терещенко В. Економічне становище західноукраїнських земель у складі Польщі напередодні Другої світової війни. *Волинь і волиняни у Другій світовій війні*: зб. наук. пр. за матеріалами I міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої подіям Другої світової війни на території Волининської області. Луцьк, 2012. С. 107–112.

232. Томашівський С. Десять літ українського питання в Польщі: переклад стенограми відчиту уладженого Інститутом дослідів національних справ у Варшаві 12. 04. 1929 р. Львів, 1929. 48 с.

233. Українські маркери історії Польщі: трансформації другої половини XX – початку XXI століття / за ред. М. Литвина. Львів; Суми: Університетська книга, 2024. 524 с.

234. Управа Українського протиалкогольного Т-ва «Відродження». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1930. Ч. IV. С. 63.

235. Устава про загальний військовий обов'язок. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IX. С. 149–150.

236. Утворення Єпархіального Фонду. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. 1. С. 5.

237. Утворення Інспекторату над ерекціональними лісами. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. 1. С. 7–8.

238. Участь дяків у спільних молитвах у церкві. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. V. С. 13.

239. Федевич К. К. Галицькі українці у Польщі. 1920–1939 рр. (Інтеграція галицьких українців до Польської держави у 1920–1930-ті рр.). Київ: Основа, 2009. 280 с.

240. Федорів Ю. Історія церкви в Україні: репринтне видання. Львів: Видавничий відділ «Свічадо», 2001. 362 с.

241. Хома І., о. Нарис історії Вселенської Церкви. Рим, 1990. 464 с.
242. Цегельський Л. Митрополит Андрій Шептицький: короткий життєпис і огляд його церковно-народної діяльності. Львів: Місіонер, 1995. 79 с.
243. Церковна скарбони. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. IV. С. 5.
244. Церковні поля вільні від ґрунтового податку. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1937. Ч. V. С. 56–57.
245. Чортківська округа. Історико-мемуарний збірник. Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики / за ред О. Соневицької та ін. Нью-Йорк, 1976. Т. 26. 927 с.
246. Шематизм всего клира греко-католицької Архієпархії Львівської на рік Божий 1925. Львів, 1925. 325 с.
247. Шематизм греко-католицького духовенства злучених єпархій Перемиської, Самбірської і Сяніцької на рік Божий 1928. Перемишль, 1928. 420 с.
248. Шематизм греко-католицького духовенства злучених єпархій Перемиської, Самбірської і Сяніцької на рік Божий 1932. Перемишль, 1932. 153 с.
249. Шептицький А. Пастирські послання 1899–1914 рр., т. I. Львів: Видавництво «АРТОС», 2007. 1014 с.
250. Шкідливість денатурованого спирту. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VII. С. 4–5.
251. Шміло О. Українська молочарська кооперація Галичини у міжвоєнній Польщі (1921–1939 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Тернопіль, 2005. 195 с.
252. Ювілей св. свщмч. Йосафата. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1923. Ч. IV. С. 1–7.
253. Bilewicz A. Wiejska spółdzielczość spożywców 1900–1939. Zapomniana karta z dziejów samoorganizacji wsi polskiej. *Wieś i Rolnictwo*. 2019. Nr. 4 (185). S. 45–66.

254. Budurowych B. The Greek Catholic Church in Galicia, 1914–1944. *Harvard Ukrainian Studies*. 2002-2003. Vol. 26, No. 1/4. S. 291–375.
255. Bystrytska E. & Hrabets Yu. Position and Activities of the Greek-Catholic Parish Clergy of Eastern Galicia in 1914 – 1939. *Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin]*. 2023. Вип. 27. С. 105–116.
256. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921. Lwów; Warszawa, 1927. 160 s.
257. Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską. podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r. (ratyfikowany zgodnie z ustawą z dnia 23 kwietnia 1925 r.). *Dziennik Ustaw*. 1925. № 72. S. 1084–1094.
258. Krasowski, K. Jak Stanisław Grabski zawierał konkordat ze Stolicą Apostolską. *Studia z historii ustroju i prawa. Księga dedykowana Profesorowi Jerzemu Walachowiczowi*, 2002. Poznań : Printer, S. 117–140.
259. Krasowski K. Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historyczno-prawne. Warszawa; Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988. 354 s.
260. Nowak P., Gorlach K. Rolnicy i spółdzielczość w Polsce: stary czy nowy ruch społeczny? *Wieś i Rolnictwo*. 2015. Nr. 1.1 (166.1). S. 131–154.

РОЗДІЛ 3.

ОСВІТНЯ ТА КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДУХОВЕНСТВА

3.1 Богословська освіта та навчальні заклади під опікою Церкви

У досліджуваній період греко-католицькі священники Східної Галичини, окрім своїх прямих обов'язків, потужно займалися освітньою і культурно-просвітницькою діяльністю. Священство було престижним, оскільки забезпечувало матеріальний достаток, певний рівень освіти, приналежність до стану інтелігенції та авторитет серед населення. В першій половині ХХ ст. підготовку священників здійснювали дві малі греко-католицькі семінарії у Львові та Рогатині, та три звичайні семінарії у Станіславові, Перемишлі, Львові.

Традиційно богословський фах опановували сини священників. Їхній вибір був зумовлений перспективою в майбутньому отримати в спадок парафію батька чи стати його помічником. Це гарантувало можливість реалізації в професії та отримання належного матеріального забезпечення. Таким чином, напрацювання в парафії, зроблені батьком-священником ставали надбанням родини. На прикладі життя о. Ісидора Глинського, який був очільником Микулинецького деканату, можна відстежити вплив сім'ї на вибір його професії. Рання смерть батька-священника о. Кипріяна Глинського, пароха с. Чернелів Руський Великобірківського деканату, спонукала Юлію Глинську наполегливо спрямовувати Ісидора на вибір священницького фаху. Попри те, що син хотів отримати юридичну освіту, матір різними засобами залучала сина до церковного життя, спілкування з духовенством, аби переконати його продовжити справу батька. Біографи звертають увагу, що домінуючим мотивами матері було матеріальне забезпечення майбутнього для Ісидора та авторитет священника в суспільстві. Проте вплив матері на хлопця був переважаючим, тому він продовжив традицію родини в духовному служінні та вступив на навчання до львівської семінарії і 1881 р. закінчив теологічний факультет Львівського університету [13, с.7–8].

У міжвоєнний період серед юнаків із священницьких родин посилювався інтерес до світських професій, проте авторитет родини все ще мав вплив на вибір навчального закладу синів. Тенденція посилювалася у першій половині ХХ ст., коли в духовні семінарії почали вступати юнаки не з сімей священників. Статистичні дані 1880 р. свідчать, що 73,3 % семінаристів львівської духовної семінарії були синами священників. Проте в 1913 р. ситуація кардинально змінилася і слухачами семінарії були 73,68 % вихідці з інших верств населення [100, с. 69–70; 197, с. 240].

У міжвоєнний період кількість духовних семінарій не змінилася. Вони продовжували свою діяльність у Львові та Рогатині, Станіславові, Перемишлі [209, с. 10–17]. У вересні 1919 р. митрополит заснував Малу духовну семінарію ім. Св. Йосафата, яка мала займатися підготовкою учнів до вступу в семінарії. При закладі функціонувала середня школа, гімназія, інститут та інтернат. У 1931–1932 рр. при інтернаті Малої семінарії була відкрита гімназія, яка готувала учнів до вступу в Малу духовну семінарію. Станом на 1934 р. у гімназії навчалися 66 учнів [209, с. 469–470].

1 січня 1932 р. митрополичий ординаріат видав постанову про відокремлення Малої семінарії від гімназійних курсів. Управлінням гімназійних курсів займалася дирекція, а інститутом Малої семінарії – ректорат. Склад ректорату призначався на три роки (ректор, духівник, префект). Ректор був настоятелем школи та інтернату, духівник виконував духовні обов'язки, префект відповідав за дисципліну та економічні питання [192, арк. 1].

Мала семінарія і гімназійні курси займали одне приміщення, тому видатки на його утримання мали розподіляти спільно, згідно з інструкцією митрополичого ординаріату³.

³ Дирекція гімназії виплачувала ректорату щомісячно суму в розмірі вартості однієї тонни вугілля. Відтак ректорат опалював чотири шкільні кімнати, конференційну залу, утримував двох робітників Малої семінарії, яких забезпечували харчуванням та помешканням (місячна вартість утримання 80 зл.). Натомість дирекція гімназії сплачувала щомісячно рахунки за світло і воду у розмірі 20 зл. Дирекція також оплачувала роботу спільного

Робота духовних навчальних закладів регулювалася статутом. У ньому була вказана мета навчальної установи, склад керівництва, основні правила навчання та принципи функціонування закладу загалом. Наприклад, у статуті Малої семінарії у Львові метою проголошувалося виховання молоді з активною національною позицією на засадах католицької етики та передача їм практичних навичок для духовного служіння. Було зазначено, що навчально-виховний процес мав відбуватися на базі школи та інтернату для проживання. Керівником семінарії був ректор, який перебував на посаді три роки [192, с. 2–3]. У період 1938–1939 н. р. у львівській малій семінарії навчалося 259 учнів, яких навчали 14 викладачів [165, арк. 51].

Для вступу до семінарії, наприклад у Перемишлі, кандидати мали подати до єпископського ординаріату подання з документами: свідоцтво про народження та хрещення; свідоцтво зрілості й гімназійні свідоцтва; свідоцтво моральності, затверджене парафіяльним або деканальним урядом; медичну довідку; заява із зазначенням вартості навчання, яка була прийнятною для вступника [156, с. 73]. Свідоцтво моральності найчастіше видавав парох того населеного пункту в якому проживав кандидат. Наприклад, у травні 1938 р. парох с. Мшана (Городоцький деканат) о. Микола Хвильовський видав свідоцтво для абсолювента БА у Львові Миколи Жогальяка. У документі парох зазначав, що під час канікул абсолювент перебував у селі, брав участь у богослужіннях, систематично ходив до сповіді та причастя, співав у церковному хорі, співпрацював із молоддю, брав участь у роботі товариства «Сокіл», читальні «Просвіта» тощо [113, с. 35–37; 117, арк. 20–27].

Для семінаристів існували правила поведінки під навчання в семінарії та під час канікул. Семінарист мав графік дня, в якому було окреслено час на

секретаря, книговода та адміністратора, якому ректор надавав харчування і помешкання (щомісячно 100 зл.). Дирекція сплачувала ректорату за оренду п'яти кімнат щомісяця по 250 зл., за використання інвентаря – 150 зл., за викладання науки релігії пану І. Курпіті по 40 зл.. Також, дирекція була зобов'язана сплачувати податок на хворих і пенсійний внесок за вчителів. Прибуток від гімназійних курсів наприкінці року дирекція передавала до ректорату [192, с. 1–2].

навчання, організацію власного побуту, практику молитви тощо. Перебуваючи за межами навчального закладу семінаристи мали поводити себе належним чином, не порушуючи моральних норм поведінки. Під заборонаю для семінаристів були зловживання спиртними напоями, контакти з сумнівними угрупованнями, участь в азартних іграх, розпусні стосунки з жінками тощо. Якщо до семінарії надходило повідомлення про негідну поведінку учня, то перевіривши інформацію на достовірність керівництво могло ухвалити рішення про його відрахування з навчального закладу. Архіви зафіксували такі прецеденти. Наприклад, за ректорства о. Теодосія Галущинського в середині 1920-х рр. із львівської семінарії було виключено семінарста Євгена Рудницького. Проте такі випадки були винятком, не правилом [211, арк. 4–5].

У 1929 р. у «Перемиських Єпархіяльних Відомостях» було опубліковано реферат о. Северина Сапруна, в якому він обґрунтував важливість церковного співу в релігійному житті громади. Загалом тези праці підтверджували позицію керівництва Церкви, яка дотримувалася думки про те, що кожен претендент на професію священника ще з юнацького віку повинен був здобувати музичну освіту. В рефераті також йшлося, що заняття з музики мали бути щоденними під час навчання в семінаріях [12, с. 17; 92, с. 133–134].

Попри сувору дисципліну та вимоги до навчання кількість вступників до семінарії щорічно зростала [44, с. 291–300]. Випускники студій складали іспити з богословських дисциплін, після чого мали право на висвяту. Відтак кандидат повідомляв парафіяльний уряд про свій намір. Своєю чергою останній був зобов'язаний упродовж трьох тижнів оголосити публічно про намір кандидата отримати свячення [68, с. 73–74].

Оплата семінаристами свого навчання не покривала усіх витрат учбового закладу. На початку 1920-х рр. митрополичий ординаріат встановив для парафій обов'язкові внески на користь семінарій. Кожен парох щорічно мав сплачувати по 15 марок від одного моргу поля, городу, луки чи лісу. Адміністратори та сотрудники сплачували по 10 марок від моргу

використаного ними поля. Дочірні та парафіяльні церкви мали сплачувати по 1 марці з кожного парафіянина. Від кожного деканату щорічно до семінарії мали привозити п'ять центнерів зерна (жита, пшениці, ячменю, гречки, вівса, кукурудзи) [27, с. 5–6; 110, с. 245].

У жовтні 1932 р. згідно з розпорядженням єпископа Г. Хомишина у Станіславській єпархії було створено «Фонд Дієцезальний». Бюджет якого складали надходження від єпископського ординаріату та світських осіб. Його метою була допомога вихованцям семінарії у Станіславі та тим, хто навчався на богословських студіях закордоном. Також фонд фінансував допомогу священникам і дякам з малозабезпечених парафій, сприяв утворенню захоронок та інших церковно-харитативних інституцій. До майна організації належали будинок у Станіславі на вул. Львові, половина будинку на вул. Собеського. Керівництво фондом здійснювала управа, яка складалася з голови, трьох членів Капітули, трьох представників єпархіального кліру, яких призначав єпископський ординаріат терміном на три роки. Учасники управи обирали «містопредсідника» і секретаря на три роки. Засідання управи відбувалися щомісяця або частіше за потреби, результати роботи фіксувалися в протоколах. Фінансову ревізію роботи фонду здійснювала Комісія контролююча, яка складалася з двох єпархіальних священників, а за потреби також світського фахівця, яких затверджував єпископський ординаріат. Першим головою фонду був о. Йоан Лятишевський. До складу управи входили: о. Франціск Щепкович, о. Яків Медвецький, о. Роман Лободич, о. Юстин Гірняк, о. Николай Салі, о. Антоній Гарасевич. Членами контролюючої комісії були о. Шамбелян Йоан Луцик та о. Теодор Паливода [29, с. 83–88].

Дяки теж проходили навчання. Наприклад, при архікатедральному храмі св. Юра у Львові існували дворічні курси навчання. До них приймали кандидатів, які були українцями, за віросповіданням греко-католики, з добре поставленим голосом і слухом. Кандидати надсилали до парафіяльного уряду при храмі св. Юри подання, дипломи про освіту, свідоцтво про хрещення, свідоцтво моральності (видане парафіяльним урядом), довідку про стан

здоров'я. Вартість навчання за один місяць становила 45 зл. Усі претенденти складали вступні іспити з читання, письма та співу. Відібрані кандидати мали право проживати в дяківській бурсі. Окрім фахових занять, слухачі мали курси крамарства, діловодства, що в майбутньому могло забезпечити підробіток у кооперативі чи оркестрі [167, с. 80].

Кандидати, які мали намір вступити на навчання до Дяківського Інституту вносили свої подання через парафіяльний уряд до Єпископської Консисторії. Для того, щоб отримати запрошення на вступний іспит кандидат надсилав свідоцтво про закінчення трьох або чотирьох класів народної школи, мати авторитет у своїй парафії, належний слух і голос. Створювати фахові дяківські школи та видавати свідоцтва мала повноваження лише схвалена митрополичим ординаріатом особа з вищою кваліфікацією, член фахового Товариства Дяківського у Львові [167, с. 81].

Відновлення мережі семінарій та кількісне зростання їхніх слухачів вимагало продовження навчання з метою формування інтелектуальної еліти для ГКЦ. Проблема заснування вищої української школи на теренах Східної Галичини постала ще на початку ХХ ст. 28 червня 1910 р. митрополит А. Шептицький під час виступу в австрійському парламенті наголосив на необхідності створення українського університету. Проте, відсутність підтримки у цьому питанні з боку австрійської влади, польсько-українське протистояння та початок Першої світової війни не дозволили реалізуватися ідеї створення власного університету [11, с. 69–74].

З метою консолідації науковців, розвитку богословської науки 16 грудня 1923 р. у Львові було засноване БНТ. Його керівником було призначено о. Йосифа Сліпого, який також очолив редакційну колегію журналу «Богословія». Товариство мало на меті сприяти кількісному зростанню фахових богословів серед українців, удосконалити наукову базу богословських наук, дбати про організацію належного рівня вищої богословської освіти в регіоні [180, с. 99]. БНТ у Львові у 1930-х рр. практикувало проведення академічних вечорів, які відбувалися у приміщенні

«Української Бесіди». На вечорах були присутні священники, семінаристи, молодь, світська інтелігенція. У 1934 р. на вечорах були представлені доповіді отців-професорів Г. Костельника «Матерія і дух», Я. Пастернака «Святе Письмо у світлі археологічних розкопок», А. Іщака «Рим і Візантія» і «Візантія й Україна», Й. Скрутеня «Церква а держава», М. Конрада «Модерна ментальність і католицизм» та «Католицизм і націоналізм», Й. Сліпого «Віра а наука», а також професорів М. Чубатого «Роля унії в українській нації» та М. Дзеровича «Українська проблема в освітленню біології» та «Сучасні завдання української інтелігенції» [15, с. 37–38].

Реалізовувати поставлені завдання товариство хотіло через проведення наукових досліджень у сфері богослов'я, публікацію наукових богословських праць, організацію наукових заходів і богословських семінарів, надання підтримки священникам у науковій діяльності. Товариство співпрацювало з академіями й науковими товариствами, працювало над відкриттям архіву, бібліотеки, читальні, друкарні, книгарні, «літографії» й «переплетні». Річний внесок учасників становив 12 зл., а вступний 3 зл. [38, с. 2].

Періодично БНТ організовувало звітні конференції про свою діяльність. У серпні 1938 р. відбувся шостий науковий збір БНТ у Львові, на якому були представлені здобутки товариства за 1936–1937 рр. Вступне слово і звіт про дворічний термін діяльності виголосив голова товариства о. Йосиф Сліпий. У звіті йшлося про видавничу діяльність товариства, зокрема було видано нові номери часописів «Богословія», «Нива»; три томи праць БНТ (т. 9–10 «У століття «Зорі» Маркіяна Шашкевича» – М. Возняка, т. 12 «Унійний з'їзд у Львові» 1936); два номери в серії «Видань Богословії» (ч. 22 – В. Січинський «Замкова церква св. Миколая», ч. 23 – І. Шпитковський «Рід і герб Шептицьких»). Упродовж 1936–1937 рр. у Львові товариство провело сімнадцять академічних вечорів [37, с. 68–69; 215, с. 295–296]. Після цього учасникам конференції були представлені реферати доповідачів о. доктора А. Іщака «Процесове і карне право в новій кодифікації Східної Церкви» та о. доктора Л. Глинки «Про кодифікацію східного церковного права».

Учасники дискутували про заявлені теми та обговорювали науково-організаційні питання діяльності товариства. Завершилася конференція обранням нових дійсних членів БНТ. Зокрема, до філософічно-догматичної секції товариства приєднався о. Степан Сампара, до практично-богословської секції – о. П. Табінський, о. С. Рудь [215, с. 295–296].

Після укладення конкордату між Республікою Польща та Святим Престолом у 1925 р. у ГКЦ з'явилися сприятливі умови для створення університету. 8 травня 1925 р. на конференції єпископів було ухвалено рішення розпочати підготовку організації БА у Львові [178, с. 78–90].

Відкриття БА відбулося 6 жовтня 1929 р. Серед присутніх були митрополит А. Шептицький, єпископи Микита Будка та Іван Бучко. Під час урочистої промови з нагоди відкриття академії ректор о. Й. Сліпий наголосив: «З огляду на наше становище до християнського Сходу, спосіб трактування мусить зберегти свої оригінальні прикмети й узгляднити свої потреби, а через те поширити католицьку богословію. Вправі богословська наука є одна, але кожний нарід надає їй свою закраску і вносить до неї частку свого Духа» [174, с. 49–50]. Таким чином, перед професорсько-викладацьким складом було поставлено головне завдання – створити наукові школи та сформувати нову плеяду спеціалістів східного богослов'я. Під час виступу ректор окреслив напрямки діяльності закладу, представив програму роботи БА.

Відкриття Академії стало подією, яка знайшла відгук у зарубіжній пресі. Зокрема, в одному з французьких часописів зазначалося: «І коли прийшла година реалізації (а оснування згаданої Академії свідчить про це може краще, як все інше) – ми з приємністю бачимо це і стверджуємо, що від тепер у Львові східна катол. літургія перестає бути простою формулою; що історія східної Церкви та східна штука починає займати своє почесне місце в навчанні молодого клиру; що повстають студії над східною катол. містикою, на великий хосен та на скріплення зросту зерна єванг, совершенства в самім лоні цього з природи побожного народу, багатого в ріжноманітні і численні покликання, які принайменше до тепер знаходили часто так мале зрозуміння; що не

забудеться тут відлученого Сходу; що зі зростом інтелектуального зрозуміння річей зростатиме також євангельська ревність; що вкінці зачнеється праця над синтезою думки грецьких Отців та латинських Учителів Церкви на просвічення всіх сердець та умів словянських» [123, арк. 12; 205, с. 309–310].

Організація роботи навчального закладу не поступалася рівню європейських католицьких установ. Під час навчання слухачі мали можливість отримати ґрунтовні знання з догматики, апологетики, науки моральної, пасторальної та літургії, аскетичної, містики, гомілетики, канонічного права, історії Церкви, Біблійної науки, філософії тощо [174, с. 44, 53, 55]. На початку роботи академії було відкрито два відділи – філософський і теологічний, згодом було засновано правничий факультет [174, с. 63, 65]. Навчальний рік тривав від 1 жовтня до 1 липня. Зимові канікули тривали від 24 грудня до 15 січня, а весняні від Вербної неділі до наступної неділі від Воскресіння Христового. До вихідних днів зараховували всі неділі та греко-католицькі свята [174, с. 49–56, 79]. Затверджений графік навчання та навантаження з дисциплін вимагали від студентів БА неабияких старань і мотивації.

Діяльність академії регулювалася «Статутом Греко-католицької БА у Львові». Керівним органом академії був ректорат, у складі якого були ректор, декан, продекан, два члени (делеговані професорською колегією на один рік). Ректор контролював діловодство та фінансові справи, приймав присягу викладачів, надавав щорічні звіти митрополитові. Кожен викладач брав відпустку з дозволу ректора терміном на один місяць, для більш тривалої відпустки необхідний був дозвіл митрополита. Декана обирала щорічно професорська колегія. Він керував канцелярією, проводив іспити, професорські конференції тощо. Професорська колегія складалася з викладачів академії, вони формували навчальні плани, статuti, приймали іспити тощо. При академії була квестура, яка займалася виготовленням різних документів [188, с. 17; 208, с. 199].

Особливої уваги заслуговує діяльність ректора о. Йосифа Сліпого. Його особиста активність у педагогічній, науково-дослідній та організаційній

роботі формувала високий авторитет серед викладачів і студентів. Усі викладачі, які працювали в цьому навчальному закладі були фахівцями своєї справи, ретельно відібрані керівництвом. У академії на постійній основі були діючими такі семінари: догматичний, історії Унії, гомілетичний, катехитичний, історії України, мистецтва, соціології [9, с. 108; 121, арк. 1–2]. Ректор о. Й. Сліпий був досить вимогливим до викладацького складу, оскільки вважав, що дати належні знання та вміння студенту можуть лише ті викладачі, які самі є професіоналами та розвиваються в обраному науковому напрямку. Потужний склад викладачів дозволив би не лише давати належну освіту студентам, але й сприяти авторитету БА серед інших європейських університетів.

Професорська колегія складалася з 12 звичайних професорів, 6 надзвичайних і доцентів. Звичайні професори очолювали 12 кафедр: християнської філософії, біблійних наук Старого Заповіту, біблійних наук Нового Заповіту, догматики основної та апологетики, догматики додаткової, догматики Сходу, історія вселенської Церкви та Унії, патристики східної, західної та історії догм, морального богослов'я, богослов'я пасторального з гомілетикою, канонічного права, літургії та церковно-слов'янської мови. Надзвичайні професори займали посади очільників тимчасових додаткових кафедр. Доценти викладали ті дисципліни, з яких вони були габілітовані. Звичайним професором міг бути габілітований доцент або надзвичайний професор, який мав у своєму доробку вагомі наукові праці. В середньому представник цієї кваліфікації мав 8 год. викладання на тиждень. Надзвичайним професором мав право бути габілітований доцент. Посаду доцента міг займати священник, який закінчив богословські студії та склав габілітаційний іспит. Для того, щоб отримати бажану посаду кожен претендент мав зробити подання, до якого прикріплював метрику, автобіографію, дипломи та наукові праці. Професорів та доцентів мав право звільнити лише митрополит через певні проступки за умови проведення розслідування та церковного суду [188, с. 14–15].

Габілітаційний іспит проводила професорська колегія на чолі з запрошеним авторитетним спеціалістом. Подання кандидата складалося з метрики, диплома доктора, трьох примірників 3-аркушевої праці, автобіографії. Письмову роботу кандидата читали два або за потреби три професори. Якщо робота отримувала схвальний відгук від професорів, кандидата допускали до усного диспуту та пробного викладу. Після завершення всіх етапів іспиту професори шляхом таємного голосування ухвалювати рішення про призначення на посаду [182, с. 103; 188, с. 16]. Члени професорської колегії друкували свої статті в українських та іноземних виданнях, зокрема, у збірнику «Праці Греко-Католицької БА у Львові» [9, с. 106–115].

Слухачі академії поділялися на звичайних та надзвичайних. Звичайним вважався кандидат, який мав середню освіту, склав іспит зрілості, мав знання з латинської, грецької мов. На початку навчального року слухачі отримували імматрикуляційні картки (на яких було вказано ім'я, прізвище, дату та місце народження слухача, підпис ректора й декана), які потрібно було показувати під час складання іспитів чи на особистих зустрічах із ректором. Надзвичайним слухачем міг бути хлопець не молодше 18-річного віку. Звичайні слухачі отримували спеціальну книжечку, в якій були записані прослухані лекції та предмети, з яких були складені іспити. В книжечках надзвичайних слухачів був вказаний лише їхній статус, вони не мали права складати іспити, не отримували дипломи. Після закінчення навчання в академії слухач отримував свідоцтво, а після складання іспитів – абсоляторій [188, с. 17–18].

В Академії студенти складали іспити перед комісією, до якої входили: декан, професор із предмету та третій член, обраний професорською колегією. Кожен іспит можна було складати лише два рази, для третьої спроби потрібен був дозвіл ректорату. На кожному іспиті складалися протоколи, в яких були зазначені дані про слухача та його оцінки («відзначаючий», «добрий», «достаточний», «недостаточний»). Дипломи отримували ті звичайні слухачі,

які успішно складали іспити з таких предметів: біблійні науки, догматика, історія Церкви та канонічного права, морального та пасторального богослов'я.

Слухач мав право обирати тему для дисертаційного дослідження, яке проводилося під керівництвом професора. Для того, щоб отримати допуск до складання фінальних іспитів кандидат був зобов'язаний: 1) бути слухачем 9 семестрів, 2) прослухати курси з сирійської, арабської, халдейської, асирійсько-клинописної мов і скласти з них добре іспити, 3) пройти курс догматики «нез'єдиненого» Сходу та історію догм, 4) вивчити вищу екзегезу (єврейську і грецьку). Оцінювала слухача на іспиті спеціальна професорська рада, оцінки поділялися на такі рівні: «відзначаюча», «добра», «недостаточна». Повторне складання іспиту було можливим лише через три місяці. Якщо за третім разом кандидат не складав іспит, то кандидат втрачав можливість отримати диплом [188, с. 20–21].

У навчальному році за 1928–1929 рр. на зимовий семестр записалося 167 звичайних і 5 надзвичайних слухачів, в 1929–1930 н. р. – 165 звичайних і 4 надзвичайних слухачів, в 1930–1931 н. р. – 201 звичайних і 7 надзвичайних, тобто разом 533 звичайних і 16 надзвичайних. Закінчили студії за ці три роки 114 звичайних слухачів і 2 надзвичайні [174, с. 296, 300–308]. У період 1931–1934 рр. кількість слухачів збільшилась ще на 100 осіб. Зростання числа слухачів було обмежене браком місць [174, с. 307–308]. До академії вступали студенти з різних соціальних прошарків і українських регіонів, інколи навіть із інших країн – Югославії, Німеччини, США [174, с. 466].

Для удосконалення практики проведення наукових семінарів професор Микола Чубатий створив правильник-статут для семінару з історії української Церкви. Документ був затверджений професорською колегією 10 лютого 1930 р. і виданий у користування на семінарах із інших предметів. У книзі протоколів із засідань семінарів з історії Церкви в 1930–1935 рр. знаходимо теми доповідей, які готували та обговорювали студенти. Серед них такі теми: «Стан унії за царя Миколи І», «Люблинський з'їзд 1680 р.», «Стан душі грецького латинського обряду за справою Львівського Йосифа

Шумлянського», «Відновлення Галицької митрополії 1806–1808 рр.», «Перші початки церковної організації на Закарпатті до кінця XX ст.» та інші [98, с. 87]. Студенти мали змогу працювати з документами різних бібліотек, у тому числі БА, Духовної Семінарії, БНТ та інших архівів, бібліотек Львова [174, с. 49–56, 325].

Упродовж 1936–1939 рр. у БА працював габілітований професор Я. Пастернак, який був практикуючим археологом. Він поєднував викладання з археологічними розкопками. Наприклад, у 1937 р. д-р. Я. Пастернак провів розкопки у м. Теремовля, відкрив кам'яний фундамент дерев'яної церкви св. П'ятниць, яка датувалася XVI ст. та кілька надгробних плит датами та іншими написами. В іншому місці під керівництвом професора археологічна група розкопала тілопальну могилу «нордійської культури» та трипільців бронзового часу [5, с. 406–407; 143, 165–167].

Упродовж десяти років в БА викладали 8 звичайних професорів, 6 надзвичайних, 6 доцентів і 18 заступників професорів, разом 39 осіб. Звичайними професорами були: о. Теодосія-Тит Галушинський, о. Йосиф Сліпий, о. Тит Мишковський, о. Спіридон Кархут, о. Ярослав Левицький, о. Василь Лаба, Микола Чубатий, о. Микола Конрад. Надзвичайними професорами були: Микола Чубатий, о. Діонісій Дорожинський, о. Юліан Дзерович, о. Андрій Ішак, Володимир Залозецький, Константин Чехович. Доцентами були: о. С. Кархут, о. Я. Левицький, о. В. Лаба, о. А. Ішак, о. Л. Глинка, о. М. Конрад. Запрошеними надзвичайними професорами були: Роман Ковшевич, Іларіон Свенціцький, Олександр Надрага, Іван Крип'якевич. Запрошеним доцентом з українського університету в Празі був Ярослав Пастернак [14, с. 386–387].

Заступниками професорів були: о. Іван Бучко, о. Леонід Лужницький, о. Ігнат Цегельський, о. Степан Рудь, о. Йосафат Скрутень, о. Степан Сампара, о. І. Фіголь, о. Володимир Максимець, о. Богдан Липський, Мирон Вахнянин, Юрій Полянський, Павло Зимак, Михайло Соневицький, Борис Кудрик, о. Іван Чорняк, о. Іван Гриньох. Ректором БА був о. Йосиф Сліпий, проректор –

професор о. Тит Мишковський, секретар – о. Петро Хомин. Деканами теологічного відділу о. Т. Галущинський, о. С. Кархут, о. Т. Мишковський, о. Я. Левицький, о. В. Лаба. Деканами філософського відділу спочатку був о. Й. Сліпий, згодом о. М. Конрад [60, с. 387–390].

Для роботи десяти семінарів викладачі підготували низку навчальних, методичних матеріалів, які були випущені друком. Окремі матеріали для семінарів були опубліковані як окремі видання – «Архів семінарі історії», журнал «Слово». Науковим здобутком Академії було видання кількох десятків томів «Праць Гр.-Кат. Богосл. Академії у Львові». За десять років існування БА налічувала 2 718 звичайних і 33 надзвичайних слухачів. Наукова бібліотека при Академії нараховувала 5 939 томів праць, її керівником був Ярослав Чума. Музей при БА нараховував 1 321 експонат. Студенти та викладачі брали участь у з'їздах у Велеграді, Пінську, Відні, Сольногороді, Варшаві, Римі [60, с. 389–390].

Для студентів академії був складений графік дня та перелік правил поведінки. Студенти мали піклуватися про порядок у своїй кімнаті, дотримуватись правил особистої гігієни, мати охайний зовнішній вигляд тощо. Під час навчання та канікул слухачам було заборонено відвідувати готелі, ресторани, кіно, театр тощо. Під відрахування потрапляли ті студенти, які порушували графік навчання, були спіймані під час зловживання алкоголем, поводити себе аморально, грали в азартні ігри, обманювали або крали, влаштовували нічний вихід без дозволу керівництва, проявляли хамство до настоятеля чи товариша тощо [174, с. 483–487].

Окрім навчання, студенти БА долучалися до просвітницької роботи в регіоні. Зокрема, навесні 1933 р. студенти зорганізували комітет вшанування пам'яті о. Маркіяна Шашкевича, який займався організацією концертів. До комітету входило 16 студентів-співаків, диригентом був Володимир Жолкевич. Перший концерт відбувся в Духовній семінарії Львова. Упродовж серпня 1933 р. концерти відбулися в місцевостях львівського повіту – Гряді, Замастирнові, Знесінню, Підбірцях, Винниках, Личакові, Клепарові,

Підберіцях, Миклашеві, в Товаристві «Нова Зоря» у Львові. Сценарій концерту складався з вступного слова про о. Маркіяна Шашкевича, розповіді про його життєвий шлях та внесок у боротьбу за вживання української мови. Після цього студенти виконували хорові пісні, серед яких «Не згасайте ясні зорі» В. Матюка, «Прометей» К. Стеценка, «Гуляли» О. Ніжанківського, «Пою коні» С. Людкевича, «Низка лемківських пісень» Ф. Колесси, псалом «Хваліте Бога» та інші. На завершення концерту присутні слухали декламації віршів і поем («Побратимови» М. Шашкевича, «До народньої пісні» Б. Лепкого, «Слово рідне» О. Олеся, «Пробудители Галицької Землі» Р. Дурбака) [139, с. 307–308].

У травні 1935 р. студенти БА та семінаристи львівської семінарії в семінарській церкві Св. Духа влаштували великий концерт. У програмі заходу були виконання псалмів і релігійних пісень. Присутні на концерті слухали виконання таких музичних творів: «На ріках вавилонських» А. Ведель, «Прискорбна єсть» І. Біликовський, «Зглянься, Боже» (на два хори) Й. Пахельбель, «Виджу Тя на хресті» Й. Гайдн, «Христе Царю» Дж. Наніно, «Да молчить» (на два хори) Д. Бортнянський [69, с. 169–171].

У листопаді 1937 р. з ініціативи богословської секції при «Читальні Українських Студентів Богословії ім. М. Шашкевича» у Львові відбувся захід, присвячений пам'яті святого священномученика Йосафата. Захід розпочався з виконання студентським хором композиції «Пісню слави заспіваймо». Програма заходу включала: виступ студента П. Олійника з доповіддю про життєвий шлях святого Йосафата; виступ струнного квартету (Цегельський, Баран, Верещак і Горбачевський) з композицією Й. Гайдна «Сім слів Ісуса Христа на хресті»; декламацію студентом О. Івінюк вірша «Кривава легенда»; виступ оркестру під керівництвом студента А. Цегельського та хору під орудою студента В. Якубяка з композицією Й. Кишакевича «Владико, Отче» [1, с. 445].

Влада Республіки Польща намагалася зупинити роботу БА. Наприклад, польські чиновники зверталися до митрополита А. Шептицького з

пропозицією переведення богословів на навчання до Львівського університету. Проте позитивної відповіді так і не отримали. БА стала на території Східної Галичини основним осередком науково-освітнього життя, кадровий склад фахових теологів був відомим далеко закордоном. Українські вчені були авторами спеціальних досліджень, брали участь у міжнародних конференціях, в організації різноманітних товариств тощо. На початку Другої світової війни БА отримала із Ватикану дозвіл на присвоєння академічних ступенів. Проте, воєнні реалії заблокували можливість реалізації нових можливостей у Богословській Академії [54, с. 26–28].

Після завершення навчання в Греко-Католицькій Богословській Академії переважна частина випускників працювали парафіяльними священниками. Зокрема о. Антін Бучацький працював на парафії у с. Помонята поблизу Рогатина [201, арт. 87–90]; о. Петро Баран упродовж 1934–1938 рр. був парохом у с. Новий Витків на Радехівщині [2, с. 39]; о. Олесь Герета впродовж 1928–1933 рр. працював священником і катехитом у с. Скоморохи та с. Велика Березовиця (Тернопільщина) [115, арк. 90–95]; о. Микола Дичковський упродовж 1935–1939 рр. був сотрудником у с. Старому Селі на Львівщині [115, арк. 96].

Кращі випускники духовних семінарій, здібні до наукової роботи мали можливість навчатися в європейських університетах Австрії, Італії, Республіки Польща [145, с. 162]. Однією з таких устав була «Папська семінарія ім. св. Йосафата» в Римі, заснована наприкінці XIX ст. Навчання там тривало шість років, після чого випускники поверталися до своїх єпархій, де отримували посади викладачів у місцевих навчальних закладах [144, с. 342–343].

Серед числа тих, хто отримав освіту за межами Галичини був о. Теодосій-Богдан Липський. У період 1923–1927 рр. він навчався в Папському григоріанському університеті та Східному інституті в Римі. Після закінчення навчання та висвячення єпископом візантійського обряду Ісаєю Пападопулосом о. Теодосій-Богдан повернувся додому, де розпочав

викладацьку діяльність у с. Крехові та м. Кристинополі (Жовківський деканат). Листування ректора о. Йосифа Сліпого зі студентами, які навчалися закордоном, свідчить про його моральну, професійну та фінансову підтримку молоді. Ректор давав поради щодо стосунків із православними студентами, вибору теми дисертаційного дослідження, надсилав книги та кошти [124, арк. 9]; Наприклад, у листі ректора до студента в Інсбруці Р. Манцібовича від 28 листопада 1927 р. була вкладена п'ятидоларова купюра [124, арк. 9].

Вагомий внесок у розвиток дошкільної, шкільної, жіночої та фахової освіти зробили монаші чини ГКЦ.

Під опікою монахинь ЧСВВ було створено мережу навчальних закладів для дівчат різного рівня. У школах при монастирях ЧСВВ учениці отримували початкову освіту. Це уможливлювало продовження їхнього навчання у гімназіях або фахових навчальних закладах. Навчальна програма в таких школах передбачала вивчення обов'язкового блоку предметів: українська, польська, німецька мови, географія, історія Руси-України, письмо, геометрія, природознавство, спів, малювання. Додатково учениці могли вивчати стенографію, машинопис, українську літературу та історію. З метою виховання морально зрілих, патріотично і національно переконаних особистостей до навчальних планів включали катехизм, церковний спів, історію релігії [101, с. 32–34].

У школах могли навчатися представниці різного віросповідання. Наприклад, дівочу школу сестер василіянок при Яворівському монастирі відвідували не лише дівчата з греко-католицьких сімей, але й представниці латинського обряду, іудейського віросповідання [212, с.105–107].

У міжвоєнний період у м. Станіславові під керівництвом сестер василіянок діяла народна школа. У різний час її директорами були: М. Девоссер (1915–1925 рр.), М. Ковальчук (1925–1928 рр.), мати Софронія Василишин (1928–1930 рр.), А. Крохмалюк (1930–1933 рр.), Г. Заморока (1933–1939 рр.). Вчительською роботою займалися: Агнета Ценкнер, Ірина Олексюк, Емелія Пришляк, Макрина Павлюк, Василія Глібовицька, Макарія і

Дарія Полішко, Ілярія Павлишин, Панкратія Музика, Софронія Васишин, Тереза Колісник, Мелянія Буцманюк, Мирослава Максимчук, Йосифа Ісопенко, Марта Мищишин, Евстахія Ольхова, Августина Весоловська, Ольга Борковська, Єроніма Яцук і Іринейя Ортинська. В період 1917–1920 рр. у школі навчалось близько 364 учениць, пізніше їх кількість коливалася між 91–146 осіб [58, с. 222–234].

Заклади під керівництвом сестер василіянок були базовими для розвитку української системи освіти [102, с. 35–36]. Наприклад, упродовж 1920–1934 рр. у львівській гімназії навчалось 220–408 осіб жіночої статі [90, арк. 1–5].

Практичну користь мали примонастирські фахові навчальні заклади. Вони надавали дівчатам і жінкам навички та вміння ведення власного господарства. Наприклад, у 1918 р. сестри василіянки у Львові відновили гімназійний інститут, при якому з ініціативи матері ігумені Марти Лесняк була створена фахова школа [162, с. 31–32].

Актуальність цього навчального закладу підтверджена статистичними даними. Наприклад, у 1928–1929 н. р. кількість учениць складала 20 осіб, а у 1933–1934 н. р. – 78 [212, с. 129–134]. Робота школи мала подвійну мету: навчити жінок веденню власного господарства та надати вчительську освіту для організації курсів домашнього господарства. Для учениць викладали теоретичні дисципліни з сільського господарства, домашнього господарства, основ гігієни, основ економії, основ релігійно-морального виховання, основ педагогічно-дидактичного виховання. Практичне навчання включало базові комплекси, які стосувалися дотримання чистоти в будинку та побуті, навичок кулінарії, навчання веденню тваринництва та рослинництва, уроки з пошиття одягу.

Навчання в школі було платним і тривало один рік (від 15 вересня до кінця липня). Зимові канікули починалися в день напередодні Святого Вечора і завершувалися після дня св. Стефанії. Весняні канікули тривали від вівторка Великого тижня до середи Великоднього тижня включно. Учениці школи

поділялися на звичайних і надзвичайних. Звичайні учениці вивчали теоретичні та практичні предмети, мали проживати в інтернаті. Всі інші учениці мали статус надзвичайні і відвідували практичні заняття за умови вільних місць. Усі мали дотримуватись статутних правил поведінки. В разі порушення правил ученицю могли виключити зі школи. Для того, щоб отримати свідоцтво про закінчення школи, звичайні учениці мали успішно скласти іспити з трьох предметів: сільське господарство, домашнє господарство, економія. Якщо в майбутньому учениця мала намір організувати курси домашнього господарства, вона проводила перед спеціальною комісією власну лекцію [50, арк. 28–32; 90, арк. 6–10].

Навчально-виховний процес забезпечували: директор, фахові вчителі, помічники вчителів. З кожним вчителем укладали договір, включали до складу Педагогічної Ради. Директор керував навчальним закладом, виконуючи такі завдання: скликав Педагогічну Раду, брав участь у засіданнях Кураторії школи, приймав випускні іспити, погоджував відпустки для працівників, контролював та перевіряв усю документацію закладу. Педагогічну Раду скликали щомісяця, а за потреби частіше. На ній обговорювали актуальні питання щодо навчально-виховного процесу та господарського забезпечення школи. В засіданнях Кураторії школи брав участь директор, окремо обирали ще голову, заступника, писаря, які виконували свої обов'язки чверть року. Інформацію на засіданнях фіксували в письмовому протоколі, рішення ухвалювали шляхом голосування більшості. Серед завдань, які виконувала Кураторія, було затвердження важливих рішень, розгляд звітів різного змісту, затвердження статуту, складання порядку іспитів тощо [50, арк. 35–37].

Під керівництвом сестер василіянок у 1920 р. почала діяти вчительська семінарія у форматі приватної школи. В 1925 р. у ній навчалися 237 дівчат. Директорами семінарії були: М. Вашкевич (1909–1912 рр.), Т. Грицак (1912–1913 рр.), о. Іван Сатурський (1913–1914 рр.), М. Девоссер (1915–1925 р.), М. Ковальчук (1925–1928 рр.), М. Лепкий (1928–1929 рр.), А. Крохмалюк (1929–1933 рр.), Г. Заморока (1933–1939 рр.) [2, с. 85–86; 179, с. 439].

У семінарії був професорський склад, який викладав більшість предметів. Українську мову і літературу викладали: М. Ковальчук, Д. Ліськевич, М. Лепкий, Ю. Чайківський, К. Кисілевський, М. Матіїв-Мельник, І. Чепига; Л. Рудницький викладав історію; М. Назар – хімію, фізику; А. Крохмалюк – математику; д-р І. Рибчин та о. М. Порайко викладали німецьку мову; д-р А. Копистянський – географію; П. Ростинський – природознавство. В 1-2 класах німецьку мову викладав Г. Кичун, польську мову М. Пахолків, М. Скочдополь і М. Полотнюк навчали прикладного мистецтва й каліграфії, Г. Гайнц – музичне мистецтво, І. Коцький – фізичну культуру. Ще працювали вчителями: М. Ульванський, Д. Джердж, Я. Кохановська, Р. Чубатий, К. Ценкнер-Пахолкова, М. Кумановський, О. Тисовський, Г. Тимощук, М. Гавдяк, М. Пасіка, Р. Савицький, І. Гутникевич та інші [2, с. 85–96].

У семінарії функціонував літературний гурток, у рамках якого відбувалися літературні вечори, культурно-освітні імпрези, заходи вшанування пам'яті видатних українців. Також діяли хор, оркестр, спортивний і танцювальний гуртки, з 1921 р. – осередок Пласту [2, с. 320–323].

З 1934 р. у Львові при монастирі сестер василіянок почала функціонувати Захоронкарська Семінарія, що надавала фахову освіту для роботи в дошкільних закладах. Для того, щоб вступити до семінарії необхідно було подати документи та скласти вступні іспити. Зокрема, подання мало містити: автобіографію претендентки, метрику хрещення, довідку про щеплення від віспи, свідоцтво про освіту. Навчання тривало два роки, на перший курс приймали кандидаток віком не молодше 14 років. Навчання було платним: місяць навчання вартував 22 зл., оплата складання іспитів для вступу на перший рік становила 10 зл., оплата складання іспитів для вступу на другий рік становила 15 зл., членський внесок був 15 зл. [81, с. 60]. У вересні 1938 р. її перетворили на чотирирічну школу під назвою Семінарія для вихованиць дошкільних закладів [82, с. 90–91]. В умовах економічної кризи, господарської

розрухи в Східній Галичині такі навчальні заклади мали практичну цінність, зберігали можливість навчатися рідною мовою тощо.

Вихованням та навчанням дівчаток також займався чин Сестер Служебниць Пресвятої Діви Марії. Переважно вони займалися вихованням дітей. З ініціативи о. І. Коцюби сестри служебниці 11 квітня 1927 р. в м. Тисьмениці заснували захоронку, яку відвідувало близько 50 дітей. Єпископ Григорій Хомишин виділив для захоронки земельну ділянку, прибутки з якої були джерелом для утримання дому сестер і захоронки. Парох дбав про утримання дітей та їх виховання. У 1938 р. за підтримки адміністратора о. І. Панчишина для захоронки було споруджено нове приміщення [2, с. 926]. Загалом у 1935 р. у захоронках сестри служебниці виховували понад 1 500 дітей, а в 1938 р. – 4 215 дітей [102, с. 88].

Отже, у міжвоєнний період ГКЦ значну увагу приділила відновленню і реорганізації освітніх духовних закладів, які здійснювали системну підготовку священницьких кадрів. Підготовку парафіяльних священників забезпечували семінарії у Львові, Рогатині, Станіславові, Перемишлі. Змістовий компонент навчальних програм передбачав вивчення переважно богословських дисциплін і також предметів гуманітарного циклу (літературу, філософію, церковно-слов'янську мову, тощо), надавали практичні навички ведення господарства. Для підготовки дяків було організовано окремі курси. Зростання освітнього і наукового потенціалу ГКЦ сприяло відкриття у 1928 р. львівської БА. Її освітній процес був організований за зразком європейських університетів. Широкий спектр дисциплін філософсько-богословського, гуманітарного і фінансово-господарського спрямування уможливили потужну підготовку фахових випускників, які реалізовували себе в богословській науці або священницькій діяльності. Не менш важливим було наукове зростання самих викладачів, які заклали основи греко-католицької богословської школи. Як єдиний вищий український навчальний заклад Академія посіла помітне місце в освітньому і культурно-політичному просторі Східної Галичини.

Освітою жінок займалися два монаших чини ГКЦ – ЧСВВ, ЗСНДМ. Більшість жіночих навчальних закладів були відкриті сестрами василіянками. Їхні освітні заклади надавали початкову, середню і спеціальну освіту особам жіночої статі різного віку і віросповідання. Продовжувати навчання дівчата могли в гімназіях або фахових навчальних закладах. Служебниці зосередили свою увагу на вихованні дівчаток дошкільного віку, а також на підготовці жінок-вчителів для роботи у захоронках. Таким чином, монахині ЧСВВ, Служебниці забезпечили повний цикл освітньої підготовки дівчат, готуючи їх до сімейного життя або, за їхнім бажанням, до продовження навчання.

3.2 Харитативна праця

Після Першої світової війни завдяки заходам митрополита А. Шептицького вдалося стабілізувати економічний стан Церкви, що уможливило реалізацію проєктів соціальної підтримки потребуючих категорій населення [145, с. 102–103]. Також для цього ГКЦ використовувала фінансові ресурси власного бюджету, прибутки з добродійних подій, грошові внески від церковних ієрархів, світських меценатів, закордонних організацій. 13 грудня 1931 р. було оприлюднено спільне пастирське послання єпископату ГКЦ «На поміч безробітним і вбогим». Відповідно до нього керівництво ГКЦ закликала духовенство та парафіян проявляти свою любов до ближнього, беручи участь у благодійних заходах – долучатися до збору пожертв, які були одним із основних джерел наповнення церковного бюджету [130, с. 435; 150, с. 140–142].

Митрополит А. Шептицький у своїх посланнях звертав увагу на необхідність спрямовувати віруючих до фінансової та економічної ощадливості, навчати їх ретельно планувати свій бюджетів. Він закликав духовенство до боротьби з «всякими можливими збитками і всякого роду марнуванням гроша», але одночасно засуджував прояви скупості. Митрополит

вказував на те, що священникам варто спонукати віруючих до ощадливості, оскільки саме така людина може брати участь у благодійних заходах для допомоги нужденним [149, с. 142–143; 214, с. 251].

У Галицькій митрополії існувала система збору пожертв і благодійних внесків. Кожен священник звітував про стан парафіяльного бюджету перед деканом, а вони передавали інформацію єпископату. В церковних часописах систематично розміщували розпорядження про зміни в організації збору пожертвувань [152, с. 6; 155, с. 5]. Наприклад, у 1928 р. єпископський ординаріат у Перемишлі видав розпорядження згідно з яким священники щомісяця мали записувати до церковної книги прибутків у рубрику видатків зібрану суму на богослужіннях за попередній місяць, зазначивши підпис «на добродійні цілі на руки єпископського ординаріату». Зібрану готівку священник був зобов'язаний надсилати до єпископського ординаріату [198, с. 25]. Категорично заборонено було збирати пожертвування в неділю, на яку випадало Різдво Христове, Новий Рік або Великдень, у такому випадку збір слід було проводити наступного тижня. До повноважень єпископського ординаріату входило зобов'язання раціонально розпоряджатися отриманими коштами, беручи до уваги стан справ у кожній парафії, потреби товариств та інституцій, які зверталися за підтримкою Церкви [8, с. 32–37; 137, с. 84–86].

Важливим фінансовим ресурсом благодійницької діяльності ГКЦ були закордонні надходження. Закордонні візитації А. Шептицького у 1920–1923 рр. сприяли приверненню уваги світової громадськості до українських проблем. Він мав зустрічі з очільниками держав (Італії, Франції, Бельгії, Канади, США), впливовими політичними та культурними діячами, вірними греко-католицьких громад, на яких інформував про наслідки війни та зубожілий стан українського населення у керованій ним Галицькій митрополії. З ініціативи о. Михайла Горошка було організовано Комітет для збору пожертв у США та Канаді [127, с. 151–166]. У травні 1921 р. митрополит А. Шептицький у листі до о. Тита Войнаровського повідомляв про своє перебування в Лондоні і Парижі та вказує суму, яку зібрав там і переслав для

монастирів і сиротинців. Зокрема, 3000 бельгійських франків було призначено для оо. Василіанок у Львові, Словіті, Станіславові; для «захистів» під керівництвом ЗСНДМ 1 тис. бельгійських франків і 1 тис. бельгійських франків для сиротинця в Уневі [129, с. 70–71; 213, с. 45–68].

Після Першої світової війни чимало дітей залишилося без батьків. Сирітство перетворилося на соціальну проблему, участь у вирішенні якої взяло на себе керівництво ГКЦ. Духовенство брало активну участь в організації і підтримці закладів опіки над сиротами.

Варто зауважити, що соціальний захист сиріт у Республіці Польща регулювався нормативно-правовими актами. 9 грудня 1918 р. при Міністерстві громадського здоров'я було створено департамент опіки над дітьми та молоддю. А 19 лютого 1920 р., згідно з розпорядженням міністра праці та суспільної опіки, було створено службу опікунської допомоги дітям, яка мала займатися розподілом сиріт в опікунсько-виховних закладах. 23 серпня 1923 р. Міністерство праці та суспільної опіки затвердило закон «Про опіку над дітьми і молоддю», який також містив пункти про опіку над сиротами та напівсиротами із неблагополучних сімей. Проте департамент опіки реалізовував політику держави переважно щодо дітей польської національності. Українські сироти у своїй більшості були під опікою громадських організацій та релігійних товариств [75, с. 61–62; 203, с. 177–183]. Зокрема, у Львівській архієпархії було засновано 31 товариство, під захистом яких перебувало 1 400 сиріт, що становило 5 % від їх загальної кількості [51, с. 34–39; 91, арк. 75].

Опікою українськими сиротами займалися низка благодійних організацій, зокрема «Українське Крайове Товариство охорони дітей і опіки над молоддю» (УКТОД), вдовичо-сирітські фонди, «Захист імені Митрополита А. Шептицького для сиріт» та інші [56, с. 176–177]. Одним із контролюючих органів, який відслідковував стан належного забезпечення сиріт на території Львівської архієпархії, була «Сирітська рада». Вона існувала в кожному повіті ще з 1905 р. Греко-католицькі священники були учасникам

таких рад, брали участь у вирішенні справ по кожній дитині. Зокрема, справи стосувалася контролю за опікунами, навіть батьком або матір'ю, якщо вони не виконували добросовісно своїх обов'язків [177, с. 32].

З метою підтримки та координації діяльності з благодійними товариствами у січні 1916 р. ГКЦ заснувала в усіх трьох єпархіях комітети опіки над сиротами. Єпархіальні комітети допомагали сиротам, а також дітям з малозабезпечених і морально занедбаних греко-католицьких сімей віком від 2 до 14 років [6, с. 8–11]. Єпархіальні комітети вели облік дітей-сиріт.

У 1917 р. за сприяння митрополита А. Шептицького, о. Т. Войнаровського, В. Децикевича було створено УКТОД. Воно зосереджувало свою роботу організацією заходів опіки над молоддю та сиротами. У статуті товариства були окреслені форми роботи. Серед них були: друк і поширення відповідної літератури; організація курсів, конференцій; створення філії товариства, «захоронок», шкіл; співпраця з державними, громадськими, релігійними структурами та інші [203, с. 179]. Товариство періодично інформувало населення про стан тих чи інших установ та їхні фінансово-господарські потреби. Наприклад, у 1919 р. філія УКТОД в Сколе зверталася до населення за допомогою для «захоронки», яка була на утриманні в товариства. Також у повідомленні, яке опублікували в «Львівських Архієпархіальних Відомостях» у квітні 1920 р., товариство повідомляло, що кількість вихованців «захоронки» збільшилася, тому воно потребувало додаткової фінансової допомоги [163, с. 19–20].

Парафіяльні священники, які мали фінансову можливість особисто надавали допомогу організаціям чи потребуючим жителям. Наприклад, о. Ісидор Глинський парох с. Буцнів (Микулинецький деканат) отримував листи з подякою за фінансову та продовольчу допомогу від керівництва Філії Українського Краєвого Товариства охорони дітей і опіки над молоддю в м. Камінці Струмилівій. В одному з листів зазначалась сума його допомоги в розмірі 27 310 000 польських марок [128, арк. 2, 21, 25]. Також о. І. Глинський

листувався зі світськими особами та надавав їм свою фінансову підтримку [128, арк. 1–2].

У 1918 р. з ініціативи Перемишльського єпископа Й. Коциловського було створено товариство «Єпархіальна поміч». Окрім сприяння облаштуванню сиротинців і опікою над сиротами, воно мало ще кілька основних напрямків роботи: надання підтримки жертвам війни та вдовам священників, церковним братствам, друк літератури на релігійну тематику тощо [99, с. 104]. До його кадрового складу входили 12 членів-засновників (єпископ Йосафат, оо. Зубрицький Олександр, др. Левицький Василь, др. Богачевський Константин, др. Пинило Василь, Мисик Василь, Ліщинський Іван, Петик Іван, Саноцький Володимир, Гарбовський Микола, Ковальський Володимир, Ковальський Айталь), 13 «вспомагаючих» осіб (матеріально допомагали товариству), 347 священників, 170 церков, 22 товариства. На практиці виявилось, що «Єпархіальна поміч» не в змозі забезпечити рівноцінно реалізацію всіх визначених напрямків роботи, оскільки не мала достатньої кількості ресурсів для активної діяльності [89, с. 25–26].

Неодноразово товариство зверталося за підтримкою до єпископського ординаріату. Відтак вдалося активізувати збори пожертв на допомогу товариству в деканатах, збільшити число членів до «Єпархіальної помочі». У лютому 1921 р. бюджет товариства збільшився до 89 тис. польських марок. Зросло на 457 осіб його членів. Отримавши додаткові фінансові ресурси, «Єпархіальна поміч» змогла активізувала свою діяльність і, навіть, планувати заснування окремої допоміжної установи для священників й відкриття санаторію [56, с. 166–167].

У міжвоєнний період на теренах Східної Галичини функціонувала низка вдовичо-сирітських фондів [187, с. 12]. Зокрема, Вдовичо-Сирітський Архієпархіальний Фонд було створено у Львові. Відповідно у кожному деканаті Львівської архієпархії мали заснувати комісії у кількості трьох осіб – декан і два комісари. Комісія мала обов'язок формувати списки вдів і сиріт у деканаті, а також займатися збором боргів за минулі роки на користь фонду.

Участь у фонді була обов'язковою для священників і передбачала сплату членських внесків на їх користь. Наприклад, у 1925 р. на зборах Вдовичо-Сирітського Архієпархіального Фонду у Львові було прийнято рішення про пожертву 10 % від парафіяльних прибутків священника на користь фонду [73, с. 6–10; 80, с. 10].

У 1924 р. у Львові було засновано священницький кооператив «Власна Допомога», який мав надавати матеріальну допомогу сім'ям священників у разі його смерті від нещасного випадку. Активну діяльність кооператив здійснював під керівництвом о. С. Біленький, проте після його смерті чисельність членів кооперативу зменшилась. Станом на 1931 р. до кооперативу належало менше 10 % парафіяльних священників. Вступний внесок був 5 зл., річний внесок – 20 зл. [43, с. 373–375]. У 1931 р. в кооперативі було засновано посмертний фонд, на який з кожного учасника стягувалося по 1 зл. щомісяця. На випадок смерті когось з членів кооперативу його рідним виплачували суму, яка дорівнювала кількості учасників кооперативу [40, с. 11; 43, с. 376].

В 1932 р. Інститут вдів і сиріт для греко-католицьких священників і їхніх дітей заснували у Львівській архієпархії. У відозві Інституту від 15 червня 1932 р. повідомлялося про необхідність допомоги сім'ям священників у разі їхньої смерті. Внесок кожного священника на підтримку сиріт померлого становив 3 зл. [41, с. 18–20].

Одним із способів підтримки сиротинців було надання в їхню власність церковних земельних угідь. Наприклад, сиротинець у Зарваниці отримав 364 морги землі вартістю 750 тис. австрійських (довоєнних) корон. Інший сиротинець – у Львові, отримав земельну ділянку вартістю 600 тис. австрійських (довоєнних) корон [56, с. 167–177].

Важливим було не лише надати фінансову підтримку сиротам, але й підготувати їх до самостійного життя. У 1922 р. у рамках роботи товариства «Фонд вдів і сиріт священників» з ініціативи о. Михайла Ганушевського (с. Угорник Надвірнянський деканат) та активісток жіночого руху

(С. Литвинович, І. Шаркової) було організовано жіночу кравецьку майстерню «Основа». Її метою було надання фахової освіти дітям померлих священників. Майстерня переживала різні фінансові періоди, проте під керівництвом Софії Олесницької вона перебувала в найкращому стані. Певний час на керівних посадах у товаристві перебували М. Слюсарчук, С. Нападівич, Г. Каратницька, М. Ганушевська. Згодом майстерню було реорганізовано в кооператив, який входив до складу «Союзу Українських Кооператив» [2, с. 431–432; 36, с. 13–14].

Станом на 1931 р. під опікою ГКЦ було 18 дитячих «захистів». Ще в 1916 р. у м. Городку Ягелонському (Городоцький деканат) був створений «Захист ім. митрополита Андрея Шептицького для сиріт», яким опікувалися ССНДМ. Заклад був одним із центрів підтримки релігійно-моральних та національних цінностей українців [204, арк. 15–16]. Товариство отримувало фінансову допомогу від митрополичого ординаріату, воєводського, повітового управління та магістрату. Цих надходжень вистачало для утримання 20–25 сиріт. Заклад такого самого типу функціонував у Львові. У період 1931–1932 рр. під опікою «захисту» перебувало 22 дитини. Річний бюджет «захисту» становив 43 904, 56 зл., із яких державні субвенції – 2 340 зл., внесок митрополита – 10 тис. зл. [204, арк. 217]. Митрополит часто бував у «захистах», вивчав стан навчально-виховного процесу. Він вважав, що подібні заклади повинні були формувати соціально зрілих особистостей. Тому митрополит вважав за необхідне надавати їм практичні навички. Зокрема хлопців навчали землеробству та різних ремесл. Для цього митрополит зніціював створення хліборобсько-ремісничих шкіл, а для її реалізації товариство отримало від Церкви 232 морги орної землі [125, с. 78–84; 181, арк. 4–7].

Наприкінці 1930-х рр. фінансова участь духовенства та мирян у фондах і громадських організаціях значно зменшилася. Давалися в знаки наслідки світової економічної кризи, які призвели до падіння промислового і сільськогосподарського виробництва, скорочення робочих місць, зменшення

реальних доходів населення [111, с. 184]. Наприклад, у середині 1930-х рр. священники Львівської архієпархії вимагали від керівництва скасувати щомісячні обов'язкові пожертви на Вдовичо-Сирітський Фонд, під опікою якого перебувало близько 500 осіб. У статті, опублікованій у газеті «Діло» в 1937 р., було обґрунтовано позицію духовенства і правомірність їх вимог. Зважаючи на переконливі аргументи, митрополичий ординаріат видав розпорядження про скасування обов'язкових пожертв на користь фонду. Натомість, зважаючи на критичний брак ресурсів Вдовичо-Сирітського Фонду, митрополичий ординаріат у листопаді-грудні 1937 р. виділив додаткову фінансову підтримку. Одночасно керівництво фонду мало організувати заяви священників, які погоджувалися на стягнення з них внеску на користь фонду [157, с. 49; 204, арк. 20–26].

Координацію і контроль за діяльністю всіх громадських організацій і фондів, які займалися опікою сиріт, здійснював митрополичий ординаріат. Ним було призначено спеціальних інспекторів, які здійснювали нагляд за всіма опікунськими осередками під управлінням духовенства. Кожне товариство повинно було мати документацію про свою діяльність, а саме касову книгу (для обліку фінансів), інвентарну книгу (для обліку речей), «магазинову» книгу (для обліку продовольства, покупок) [78, с. 6–9]. Польська влада намагалася контролювати фінансово-господарську діяльність церковних організацій, тому у 1928 р. митрополичий ординаріат видав розпорядження, в якому нагадував, що згідно з артикулами I і X Конкордату 1925 р. усі церковні інституції не підлягали перевірці з боку держави. Звітність і контроль за їхньою діяльністю є прерогативою лише митрополичого ординаріату. Серед таких організацій зазначалися: добродійні товариства, приватні католицькі школи, захоронки, сиротинці, школи під керівництвом монахиш згромаджень [49, с. 48–53; 134, с. 2].

Слід віддати належне, що ГКЦ швидко реагувала на виклики часу. В умовах розгортання світової економічної кризи, яка зачепила Республіку Польща, на території Східної Галичини зросла кількість безробітних та

потребуючих людей. Тому на початку 1930-х рр. з ініціативи митрополита А. Шептицького, єпископів Г. Хомишина та Й. Коциловського було створено осередки Українського комітету допомоги безробітним та вбогим (УКД). До центрального бюро комітету входили: В. Децикевич – делегат митрополичого ординаріату у Львові, В. Лициняк – делегат єпископського ординаріату в Станіславові, Й. Лучинський – делегат єпископського ординаріату в Перемишлі [105, с. 3–6]. Головне бюро займалося плануванням роботи для комітету в трьох єпархіях, регулювало роботу осередків УКД на місцях [106, с. 93–96].

УКД мав три головні відділи, які розміщувались у Львові, Станіславові, Перемишлі. Керівництво кожного відділу займалося створенням повітових і парафіяльних осередків, надсило звіти до центрального бюро про стан справ і про стан збору пожертв. Повітові осередки очолювали голови, яких призначав митрополичий ординаріат. У їх розпорядженні було 5-7 обраних ним помічників. Парафіяльними осередками керував парох або сотрудинок, працювали декілька помічників. Парафіяльний комітет також займався збором пожертв (готівки, продуктів), надавав допомогу місцевим потребуєчим, звітував про свою діяльність центральному бюро комітету [200, с. 6]. Допомогу від УКД отримували лише перевірені особи і лише продуктами, паливом, білизною, одягом, взуттям тощо. На місцях були організовані кухні для безоплатного харчування безробітних та убогих. У сільських громадах парафіяльні священники заохочували вірних підтримувати потребуєчих продуктами харчування, одягом тощо. Від господарських, торгівельних, фінансових установ пожертва становила 1 % від обороту, а від інших доходів – 2 % [201, с. 2–6]. Усі пожертви Церква трактувала як моральний обов'язок віруючого допомогти ближньому. Також митрополит А. Шептицький, єпископ Станіславівський Г. Хомишин та єпископ Перемишльський Й. Коциловський у співпраці з товариством українських робітників у Львові «Сила» організовували спільні благодійні акції допомоги українським робітникам [164, арк. 45; 202, с. 434–444].

Незадовільне матеріальне становище більшості населення, господарська розруха провокували поширення різних хвороб. Тому ГКЦ не була осторонь питань гігієни та медицини. Зокрема, духовенство активно проводило просвітницькі заходи з метою запобігання поширенню інфекційних захворювань [135, с. 120–122; 176, с. 38]. Мережа медичних закладів у Східній Галичині навіть у довоєнний час була не достатньо розвинена. Такою вона залишалася у повоєнній Республіці Польща. Для українського населення митрополит А. Шептицький ще у 1904 р. заснував «Народну лічницю» в Городецькому передмісті м. Львів, яка надавала безкоштовну медичну допомогу, медикаменти і продукти харчування потребувачим. Статистичні дані свідчать, що у 1920 р. медична установа прийняла 2 672 пацієнти, в 1924 р – 7 958, в 1928 р. – 9 200. Станом на 1927 р. в «Народній лічниці» працювали 16 лікарів. Монахині Згромадження сестер Милосердя Св. Вікентія виконували функції медичних сестер, попередньо пройшовши курси з лікарської підготовки [102, с. 135–136].

На базі лічниці в 1922 р. була створена «Порадня для матерів», яка надавала допомогу матерям і дітям до 14 років. Звернувшись до установи, жінка могла отримати юридичну та медичну допомогу, моральну та фінансову підтримку. В середньому заклад щороку опікувався понад 2 тис. дітей. З 1934 р. на базі «Порадні» були відкриті курси догляду за немовлятами, на яких викладали лікарі О. Барвінський, С. Парфанович, О. Філяс [135, с. 123–125].

Отже, у міжвоєнний період ГКЦ була активним учасником процесу організації допомоги потребувачим верствам населення, якими були сироти, вдови, безробітні, люди похилого віку та інші. Церквою було засновано низку організацій, товариств під проводом духовенства з метою підтримки цих категорій, що вказувало на системність соціальної роботи з незахищеними верствами населення. У зв'язку з активними військовими діями на території Східної Галичини у період Першої світової війни значно зросла кількість дітей, які втратили своїх батьків. Сирітство перетворювалося на соціальну проблему, яка вимагала вирішення. Тому в 1916 р. в Галицькій митрополії

було засновано три єпархіальні комітети опіки над сиротами, які координували роботу духовенства деканатів у цій сфері. Комітети володіли загальними даними щодо кількості сиріт, розраховували розмір допомоги на їх утримання і встановлювали відсоток сплати деканатів від їхнього доходу в сирітський фонд.

Більш широкий спектр роботи із сиротами здійснювали громадські організації під патронатом ГКЦ. Їх робота була спрямована не лише на матеріальне забезпечення сиріт, але й на їх соціалізацію, що передбачало підтримку для здобуття професії, освітньо-просвітницьку діяльність тощо. З ініціативи єпископів ГКЦ комплексну благодійну роботу над дітьми та молоддю проводило «Українське Крайове Товариство охорони дітей і опіки над молоддю» (1917 р.), яке створило мережу навчальних закладів, займалося просвітницькою роботою, співпрацювало з іншими організаціями тощо. Набуттю професійних навичків для дівчат і жінок займалося товариство «Захист ім. митрополита А. Шептицького для сиріт».

Окрім того, єпархії створювали організації різного типу, які були орієнтовані на підтримку сиріт і вдів власних парафій. З метою акумулювання коштів у деканатах Львівської архієпархії діяли осередки Вдовичо-Сирітського Архієпархіального Фонду (1920-ті рр.).

Окремою турботою Церкви були сироти і вдови священників. У деканатах Станіславівської єпархії було засновано «Фонду вдів і сиріт священників» (1922 р.), які надавали фінансову допомогу сиротам і готували їх до самостійного життя. У Перемишльській єпархії опіку над вдовами та сиротами священників здійснювало товариство «Єпархіальна поміч» (1918 р.). З середини 1920-х рр. у Львові духовенство заснувало кооператив «Власна Допомога» (1924 р.), який в разі смерті його члена від нещасного випадку, виплачував сиротам і вдовам фінансову допомогу. З 1932 р. у Львівській архієпархії почав функціонувати Інститут вдів і сиріт для греко-католицьких священників, який надавав підтримку сім'ї у випадку смерті священника [35, с. 46–47; 43, с. 733–735].

Реакцією Церкви на безробіття та зубожіння греко-католицьких сімей, внаслідок світової економічної кризи, було заснування Українського Комітету Допомоги безробітним та вбогим (1932 р.). Комітет мав розгалужену мережу осередків у Галицькій митрополії, надавав підтримку безробітним, голодуючим, сиротам, вдовам та іншим потребуючим. Усі пожертви на користь УКД були обов'язковими для парафіян і трактувалися Церквою як моральний обов'язок. Безкоштовне медичне обслуговування жителі Східної Галичини отримували у львівській «Народній лічниці».

Активно співпрацювали священники ГКЦ у напрямку опіки незахищених верств населення з громадськими організаціями.

3.3 Роль духовенства в організації освітнього процесу

У міжвоєнний період уряд Республіки Польща проводив політику національної асиміляції. Важливим інструментом її реалізації були освітні заклади та культурні осередки. Полонізація українців у сфері освіти та культури спрямовувалася на викорінення української мови, закриття українських шкіл, товариств тощо.

Систему освіти у Республіці Польща координувало Міністерство віросповідань та народної освіти. Для керівництва освітніми процесами у воєводствах були створенні кураторії. Аналіз розпоряджень кураторії Львівського шкільного округу свідчить про пріоритетність польської мови навчання в закладах освіти, що мало спричинити до витіснення української мови з навчального процесу. В українських школах і класах запроваджувалися стандарти навчальних планів, які використовувалися в польських навчальних закладах. Також вчителям рекомендувалося використовувати польські підручники. Кураторія зобов'язувала вести шкільну документацію польською мовою та звільняла зі школи вчителів із активною проукраїнською позицією [133, с. 93–97].

Ухвалений владою закон від 31 липня 1924 р. про так звану «утраквістичну» (двомовну) школу, створив умови для викладання більшості предметів польською мовою, чим ще більше загострив польсько-українське протистояння. Найбільше обурювало громадськість запровадження польської мови у школах, де переважна більшість школярів належали до української спільноти [195, с. 45–49]. Зміст закону суперечив пунктам Малого Версальського договору 1919 р. та Конституції 1921 р., які гарантували повагу влади до етнічних і політичних меншин.

Закон 1924 р. передбачав механізм, згідно з яким батьки учнів могли обрати мову навчання в школі. Для цього потрібно було подати до місцевого органу влади спеціальну декларацію. Проте процедура мала свої особливості, які створювали перепони для отримання освіти рідною мовою. Наприклад, дозвіл для навчання українською мовою отримували за наявності 40 декларацій від батьків учнів, а дозвіл для використання польської мови був можливим за наявності всього 20 декларацій. Якщо в окрузі було 20 дітей, які хотіли навчатися державною мовою, то навчання було двомовним. Якщо таких 20 дітей не було, то мовою викладання могла бути українська, білоруська чи литовська мови. 7 січня 1925 р. було прийнято доповнення до Закону, які стосувалися процедури визначення мови навчання. Відтепер для подання заяви на обрання мови навчання батькам необхідно було заповнити декларацію, засвідчити її в нотаріуса, суді, старости тощо. Декларації передавали шкільному інспектору повіту та повідомляли місцевого священика [4, с. 11–12; 74, с. 54–58].

Духовенство пояснювало парафіянам механізм отримання дозволу для навчання українською мовою та надавало практичну допомогу в його реалізації. Часто самі священики були включені у процес збору декларацій та їх законодавчого оформлення. На противагу участі греко-католицьких священиків у роз'ясненні урядових документів щодо права українців навчати дітей рідною мовою польська влада давала розпорядження поліції, старостам проводити агітацію серед українського населення про переваги польської

мови у навчанні дітей. Мали місце ситуації коли, місцеві органи влади, маючи на меті сфальсифікувати шкільний плебісцит, відмовлялися приймати декларації на підтримку запровадження української мови в школах. У таких випадках греко-католицькі священники виступали на захист прав громади. Також вони були ініціаторами шкільних плебісцитів, протистояли спробам поліції примусити людей до підписання порожніх декларацій, фальсифікацій декларацій з боку вїтїв тощо. Такі випадки зафіксовані 1927 р. у с. Стецева Снятинського повіту Станіславівського воєводства, 1927 р. у с. Городниці Копичинського повіту Тернопільського воєводства, 1928 р. у селах Жеребках Королівських і Жеребках Шляхетських Скалатського повіту Тернопільського воєводства, 1933 р. у с. Стубно Перемишльського повіту Львівського воєводства [61, арк. 10–14; 146, арк. 44; 147, арк. 110; 148, арк. 3].

Участь священників у реалізації права громадян навчати дітей українською мовою трактувалося владою як загрозливе явище для польського шкільництва. Діяльність таких священників потрапляла під пильний нагляд поліції. Їх прізвища фігурували в офіційних звітах центральним органам влади. Наприклад, у звіті поліції м. Тернополя за 19 лютого 1925 р. йшлося про священників із сіл Грабовець та Біла (Великобірківський деканат), які на богослужіннях закликали парафіян збирати підписи за українську мову навчання в школах [120, арк. 59; 122, арк. 30–31]. Очевидно, що така практика греко-католицького духовенства мала системний характер й серйозно гальмувала переведення шкільних освітніх закладів на польську мову навчання. Відтак у березні 1925 р. керівництво Львівського шкільного округу звернулося до митрополичого ординаріату вжити заходів щодо припинення протекції греко-католицького духовенства акціям шкільних плебісцитів. Проте керівництво ГКЦ виступило на захист духовенства та відмовилось від втручання в роботу парафій [48, с. 15; 95, арк. 40; 96, с. 67–69].

Окрім підтримки акцій шкільних плебісцитів матеріально забезпечені священники займалися створенням приватних шкіл з українською мовою викладання. Одну з таких шкіл у 1921 р. створив о. Димитрій Курдидик у

Борщівському повіті Тернопільського воєводства. В 1931 р. кількість учнів у школі становила 108 осіб [173, с. 574]. Приватні українські навчальні заклади у 1920-х рр. відкривалися у багатьох повітових містечках. Зростання кількості приватних українських навчальних закладів суперечило освітній політиці польської влади. На початку 1930-х рр. органи влади розпочали їх ліквідацію. Дирекціям шкіл висувалися звинувачення у розпалюванні антипольських настроїв, адміністративних порушеннях тощо. У 1930 р. було закрито українські приватні гімназії в Дрогобичі, Рогатині, Тернополі [45, с. 49–50; 133, с. 96]. Кількість українських шкіл невпинно зменшувалася. Згідно зі статистичними даними Львівської кураторії у 1920–1921 рр. кількість українських шкіл становила 2 437, польських шкіл – 2 282, шкіл з іншою мовою навчання – 89. У 1927–1928 рр. число українських шкіл зменшилося до 745 одиниць, а кількість польських шкіл збільшилася і складала 2 325. З'явилися утраквістичні школи, в яких фактично домінувало викладання польською мовою. У ці роки було відкрито 1 635 таких шкіл. Кількість шкіл з іншою мовою навчання становила 77 одиниць [195, с. 124].

Парафіяльне духовенство долучалося до роботи з молоддю не лише під час церковного служіння, але й брало участь у роботі освітніх закладів, у яких навчали основам релігії. Священник, який поєднував служіння з роботою в школі, узгоджував робочий графік з дирекцією перед початком навчального року. Проведені заняття він записував до шкільного чи релігійного денника, зазначав тему. Під час візитації їх переглядав ординаріатський комісар. План навчання з релігії мав бути затверджений Митрополичим ординаріатом, заняття розпочиналося та завершувалося спільною молитвою. В парафіяльній церкві існувало спеціально підготовлене місце для шкільної молоді, присутність якої контролював священник. Також він займався підготовкою дітей до сповіді та причастя. Якщо священник не міг виконувати свою роботу певний проміжок часу з поважної причини, то повинен був повідомити про це митрополичий ординаріат, щоб вони призначили замісника [110, с. 234; 171, арк. 1–3].

Митрополит А. Шептицький особливого значення надавав участі парафіяльного духовенства у навчанні і вихованні дітей. У своїх посланнях А. Шептицький розглядав питання постаті самого вчителя, участі родини у вихованні дітей, їх катехизації, підготовки школярів до першого причастя та сповіді. Він наголошував, що священники-вчителі мали пояснювати своїм учням, що бути правдивим християнином можна лиш за наявності міцних християнських знань [214, с. 12–14]. Ключовими елементами в роботі катехита митрополит вважав вміння встановити добрий контакт з дітьми «стати хоть трохи до них подібним лагідністю, добротою, жичливістю..» та власний приклад священника. Також митрополит підкреслював необхідність використовувати ті методи та форми роботи, які відповідають віковій категорії дітей: «Катехит, котрий о виясненні предмету уживає способу говорення, не цілком приступного дітям, або уживає порівнянь і образів, котрих они не розуміють, тратить лиш час без хісна для дітей» [214, с. 561].

Настанови митрополита мали практичне значення для парафіяльного духовенства. Наприклад, парох с. Сороки (Гримайлівський деканат) о. Микола Цегельський у місцевій школі викладав релігію та активно брав участь в учнівському житті. Щороку він займався підготовкою учнів другого класу до першої Святої Сповіді та Святого Причастя. В час різдв'яних свят священник разом із ще декількома організаторами формував «Вертеп» і керував святковим оздобленням церкви [112, с. 150–161; 185, арк. 43].

Викладати релігію мали право священники тих конфесій, представників яких серед учнів школи було найбільше. Катехитами могли бути греко-католицькі священники, які мали спеціальний дозвіл від єпископського ординаріату на проведення таких занять. Ця довідка була обов'язковою для подання претендентом до шкільної кураторії, оскільки на її підставі ухвалювали рішення про призначення особи на посаду [51, с. 127–129].

Організації та тематичні спрямованості викладання основ релігії в школах сприяло «Товариство катехитів», яке об'єднувало священників-вчителів. На засіданнях «Товариства катехитів» відбувалися обговорення

навчальних планів із викладання релігії у школі, для членів товариства періодично проводилися реколекції. Провідні науковці товариства, зокрема о. д-р. Г. Костельник, о. д-р. М. Конрад, о. д-р. Фіголь та інші, виступали з просвітницькими лекціями для парафіяльних священників, школярів, студентів, підприємців [158, с. 12]. Систематично відбувалися загальні збори «Товариства катехитів», на яких обговорювали стан справ товариства, рівень залученості священників до діяльності товариства, складали річні плани роботи. Станом на 1928 р. членами товариства були о. Л. Лужницький – голова, о. І. Рудович – місголова, о. Н. Галянт – касир, о. А. Бучацький – секретар, о. др. І. Фіголь, о. др. І. Цегельський, о. А. Каштанюк, о. С. Василів – учасники ревізійної комісії, о. кр. В. Лициняк, о. др. Г. Костельник, о. А. Возняк, о. дир. Ю. Дзерович – заступники [72, с. 34–35].

Періодично «Товариство катехитів» проводило конкурси для катехитів з метою удосконалення навичок проповідування та викладання науки релігії. Наприклад, у травні 1938 р. було оголошено конкурс для катехитів на написання найкращих п'яти проповідей або п'ять катехізисів. Праці учасників мали бути обов'язково на актуальні теми для молоді або дітей шкільного віку; усі п'ять проповідей мали бути тематично споріднені та становити цілісний цикл творів. У конкурсі могли брати участь священники всіх трьох єпархій, надіславши власні рукописи на адресу товариства. Переможці отримували фінансову винагороду, за перше місце – 25 зл., за друге місце – 15 зл. [107, с. 96–97; 184, арк. 25].

Згідно з розпорядженням Міністерства віросповідань і народної освіти від 1 березня 1926 р. священники, які викладали релігію по 1 год. в тиждень у народних школах, отримували доплату 60 зл. щороку. Обумовлювалися випадки, коли оплата не проводилася або накладалися певні стягнення на катехита. За його відсутність на заняттях без поважних причин із загальної суми зарплатні вираховувалися 1,5 зл. за кожен пропущений годину. У випадку пропуску заняття з поважних причин (хвороба впродовж місяця, проведення похорону або виїзд до хворого) стягнення не проводилися [166, с. 45–46].

На прикладі Львівської архієпархії розглянемо, яким чином була побудована система роботи греко-католицьких священників у школах. У межах архієпархії існували шкільні округи, до яких входили по 6-12 населених пунктів. Шкільним округом керував шкільний комісар, який складав присягу перед виконанням обов'язків. В період навчального року він двічі проводив візитацію шкіл й контролював морально-релігійне вихованням молоді [42, с. 26]. Як правило, на посаду шкільного комісара призначали декана. Під час візитації він звертав увагу на наявність релігійних атрибутів і документації, спостерігав за стосунками між викладачем релігії та вчительським колективом. За наявності труднощів, які виникали в роботі катехита, шкільний комісар мав сприяти їх вирішенню [119, арк. 47]. Після завершення навчального року комісар складав звіт і надсилав його делегатові шкільної окружної ради. Роботу шкільних комісарів контролював і координував ординаріатський делегат. Між ними мала бути налагоджена тісна співпраця, якій сприяли спільні щорічні конференції з питань організації шкільництва [21, с. 4; 42, с. 26].

На деканальних соборчиках обов'язково заслуховували питання шкільництва. митрополичий ординаріат заохочував хоча б двічі на рік влаштовувати в школах відкриті практичні лекції катехитів, куди запрошувати всіх причетних до цієї справи священників [18, с. 12; 20, с. 63–64].

У Перемишльській єпархії прагнули до уніфікації змісту релігійної освіти в школах і гімназіях. Тому у середині 1920-х рр. керівництво єпархії запровадило навчальну програму викладання релігії, який розмістили на сторінках журналу «Перемиські Єпархіальні Відомості» [25, с. 34]. У 1927 р. у Перемишльській єпархії вийшло розпорядження для отців-катехитів, згідно з яким вони мали подавати до єпископського ординаріату щорічні звіти про стан викладання релігії в навчальних закладах, виховну роботу з молоддю. У звіті зазначали тип школи, тижневе навантаження отця-катехита, кількість і вік молоді греко-католицького та інших віросповідань, дані про успішність греко-католицьких учнів, статистику проведення Святих Таїнств серед молоді.

Також у звіті слід було подати інформацію про релігійно-моральний стан молоді, проблемні моменти в роботі, повідомити про засоби та методи, які використовував катехит у процесі навчання. Звіт подавали через ординаріатського шкільного комісара до липня кожного року [25, с. 34–35].

Розпорядження подібного змісту було розміщено на сторінках часописі «Вістник Станіславівської Єпархії» від 17 лютого 1938 р. Щороку до кінця вересня катехити мали подавати звіти деканові про результати своєї праці за попередній шкільний рік. У звіті зазначали усіх школярів греко-католицького обряду; кількість тих, хто відвідували школу та закінчили навчання; інформацію про подальшу долю дітей (хто залишився вдома, пішов навчатися ремеслу або торгівлі, продовжив навчання в середній школі). Також у звіті містилася інформація про наявність релігійної бібліотеки в школі, кількість книг, інформацію про передплату преси тощо [26, с. 20–24].

У січні 1927 р., Міністерство віросповідань і народної освіти запровадило зміни до організації викладання науки релігії у народних школах. Ці зміни мали на меті відокремлення учнів-католиків від дітей іншого віросповідання під час навчання основам релігії. Керівництво шкіл зобов'язували створити окремі групи школярів католицького віросповідання до 40 осіб, яким надавали по 2 год. науки релігії щотижня. Якщо кількість таких дітей становила менше 12 осіб, їх заборонялося об'єднувати зі школярами інших віросповідань. У такому разі священники парафії були зобов'язані безкоштовно проводити для них заняття з релігії по 2-4 год. на місяць (1-6 осіб по 2 год., 6-12 осіб по 4 год.) [26, с. 24; 114, арк. 10].

Попри старання церковної влади залучити молодь до релігійного навчання, його ефективність бажала кращого. Зокрема, о. Іван Пачовський виокремив три причини низької результативності викладання науки релігії в сільських і міських школах. Першою причиною він вважав особистість катехита, який не приділяв належного часу своїй підготовці до занять. Другим чинником, священник вважав наповненість класів, помічаючи взаємозалежність кількості учнів і засвоюваності змісту дисципліни: у школах

із меншою чисельністю учнів результати учнів з науки релігії були кращі, ніж у великих класах. Третя причина полягала у завантаженості священника-вчителя душпастирською, господарською працею та іншими видами діяльності [175, с. 281–290].

Митрополит А. Шептицький дотримувався думки про необхідність збільшення годин науки релігій в школах. Окрім цього, він звертав увагу на необхідність катехизації учнів поза школою, оскільки не всі діти відвідували школу. Тому в березні 1934 р. митрополит і єпископи оголосили про потребу молоді віком 18–25 років для допомоги священникам у справі навчання релігії. Кожен претендент мав скласти іспит із науки релігії і отримати документ канонічної місії, який даватиме право навчати дітей катехизму [216, с. 50–52]. Для поглиблення знань з католицької віри та збільшення рівня моральності дорослого населення єпископат ГКЦ у 1932 р. запровадив трирічні катехитичні курси. Це мав бути курс катехитичних проповідей на основі проповідей Швілінського. Священники мали заохотити до участі в курсах більшість дорослого населення парафій [199, с. 1–2].

Отже, українське греко-католицьке духовенство активно протистояло процесам полонізації шкільної освіти. Священники роз'яснювали парафіянам законодавчі акти, ініціювали проведення плебісцитів, створювали приватні школи з українською мовою навчання тощо. Більшість представників духовенства поєднували духовне служіння в громадах із працею катехита в місцевій школі. Організації та тематичні спрямованості викладання основ релігії в школах сприяло Товариство катехитів, яке об'єднувало священників-вчителів.

3.4 Участь священників у роботі культурно-просвітницьких організацій

Результативною була співпраця греко-католицького духовенства з товариством «Рідна школа», яке було засновано ще наприкінці XIX ст. В умовах недостатньої кількості шкіл у регіоні товариство займалося організацією українського шкільництва для подолання неписьменності, налагодило друк власних видань та навчальної літератури. Після Першої світової війни товариство відновило свою роботу. Греко-католицьке духовенство часто очолювало гуртки та брало участь у загальних з'їздах товариства, надавало фінансову підтримку для спорудження шкіл, каплиць тощо [39, с. 3–4; 145, с. 94–95]. Наприклад, у с. Ямниці (Станіславівський повіт) до гуртка «Рідна Школа» під керівництвом о. Юстина Гірняка, входили 195 членів. У м. Богородчани (Станіславівського повіту) діяв гурток «Рідної Школи» ім. М. Коцюбинського під керівництвом о. Антіна Рудницького, яке мало 88 членів [2, с. 417; 189, арк. 7; 190, арк. 8; 191, арк. 5].

Керівництво ГКЦ підтримувало діяльність «Рідної школи» не лише участю духовенства у його роботі. Наприклад, у 1930 р. львівський єпископат виділив товариству допомогу в розмірі близько 40 тис. зл. Відомо також, що з ініціативи священників під час коляди церковні братства збирати кошти для підтримки «Рідної Школи» [83, арк. 43; 172, с. 13].

Від січня 1920 р. відновило свою роботу у Львові товариство «Просвіта». Його метою була організація мережі філій та читальні, робота яких мала сприяти підвищенню національної свідомості українського народу. Досить часто ініціаторами відкриття його осередків на парафіях були парафіяльні священники [85, арк. 7; 86, арк. 34; 87, с. 7]. Вони займалися: організаційними питаннями для відкриття філій товариства, серед яких була відбудова або будівництво нового приміщення; сприяли збільшенню членів товариства; проводили щорічні збори членів, культурно-просвітницькі заходи, вечорниці, мистецькі вечори, влаштовували курси тощо. На базі товариства відкривали українські читальні, організовували різноманітні заходи, зокрема відзначення ювілеїв відомих українських діячів, місяці доброї преси, виступи хорів тощо [84, арк. 30–31; 145, с. 85–86].

Завдяки організаційним здібностям пароха с. Сороки (Гримайлівського деканату) М. Цегельського на парафії було побудовано приміщення для читальні «Просвіта», в якому також функціонувала бібліотека, кооператив, була кімната для зібрань і сцена. Місце мало статус центрального осередку села, оскільки саме там місцеві жителі зустрічалися, щоб обговорити господарські справи, проблеми розвитку кооперативу, відзначити урочисті дати тощо. Священник був ініціатором заходів на честь пам'ятних дат Тараса Шевченка, Маркіяна Шашкевича, Лесі Українки, Івана Франка тощо. Активну громадську позицію займав парох м. Чернелиці (Чернелицького деканату) о. В. Добрянський. Він відновив читальню «Просвіта», в приміщенні якого організовував аматорські театральні вистави [173, с. 573; 88, арк. 1–2]. Парох с. Крилос (Галицького деканату) о. Йоан Гошовський систематично відвідував збори читальні «Просвіта», на проповідях нагадував парафіянам про важливість підтримки товариства та участі в його роботі [2, с. 410]. Парох с. Підпечери (Тисменицького деканату) о. Клим Кульчицький був постійним головою читальні «Просвіта». У період різдв'яних свят він організовував коляду з пожертвою на церкву та товариство «Просвіта», театральні вистави [2, с. 725–726; 196, с. 3].

Єпископат ГКЦ у своїх розпорядженнях звертався до духовенства та семінаристів із закликом вступати до товариства «Просвіта». Проте в 1920-х рр. активність вступу греко-католицьке духовенства та семінаристів був досить низьким через відсутність змоги оплачувати членські внески. Наприклад, у 1925 р. у Золочівському повіті лише 10 % священників були членами «Просвіти» [93, с. 135]. Згідно зі звітом загальних зборів «Просвіти» в 1934 р. у Галичині 497 греко-католицьких священників були задіяні в роботі товариства [145, с. 85–86].

Наприкінці 1930-х рр. на теренах Східної Галичини відсоток неписьмених серед населення залишався високим. Згідно з даними, наведеними у тогочасній пресі, станом на 1937 р. 830 тис. (34,5 %) галицьких українців віком від 14 років були неписьменними [48, с. 120–121; 193, с. 11]. Того ж року

митрополичий ординаріат у часописі «Львівські Архієпархіальні Відомості» поширив звернення, в якому закликав священників співпрацювати з товариством «Просвіта» з метою подолання неписьменності. Основним методом боротьби з неграмотністю духовенство та «Просвіта» вважала створення навчальних курсів писемності при філіях та читальнях товариства [16, с. 223; 52, с. 73]. Таким чином, діяльність священників у контексті співорганізації читалень «Просвіта» мала важливе значення для регіону. Робота духовенства сприяла перетворенню осередків на центр господарського, політичного, культурно-освітнього життя.

Окрім товариства «Просвіти» священники підтримували інші громадські організації. Документи зберігають прізвища таких парохів. Отець С. Матковський заснував у с. Босир (Гусятинського деканату) філію товариства «Просвіта», в м. Гусятині – «Збруч», в м. Копичинцях створив осередки «Народного Дому» і «Згоди», у кількох селах повіту – гуртки пожежно-гімнастичних товариств «Січ» та «Сокіл» [48, с. 101–105]. Парох с. Гостів (Тлумацького деканату) о. М. Стрийський організував на парафії осередки гуртків «Просвіта», «Рідна Школа», «Сільський Господар», «Луг». Для юнаків та юнок діяв гурток «Доріст», а при «Сільському Господарі» функціонував «Хліборобський Вишкіл Молоді» [2, с. 89–92; 150, с. 110–112].

Важливою була співпраця греко-католицького духовенства та товариства «Просвіта» в організації парафіяльних бібліотек. митрополичий ординаріат публікував розпорядження в церковних часописах про участь священників у процесі формування бібліотечних фондів. Зазвичай, бібліотеки мали складатися з літератури різних напрямків: художня, наукова, практична та релігійна [55, с. 46; 79, с. 3–4]. У 1928 р. у часописі «Перемиські Єпархіальні Відомості» керівництво ГКЦ вказувало на пріоритетності наповнення парафіяльних бібліотек книгами видавництв оо. Василіян, Марійського Товариства, «Доброї Книжки» тощо [33, с. 151–152; 137, с. 84]. У 1932 р. у часописі «Львівські Архієпархіальні Відомості» Митрополича Консисторія опублікувала список книг, які можна було придбати в канцелярії.

Серед них були: «Життя Г. Н. І. Христа», «Життя Пр. Діви Марії», «Життя святих», «Життя св. О. Н. Василя Великого», «Життя св. Обруч. Йосифа», «Життя св. Маргаріти Алякок», «Життя і мучеництво св. Партенія», «Історія біблійна часть II», «Апостоли і Євангелія», «Новий завіт укр. мов», «Місійний Катехизм», «Скарбниця віри», «Фільотея», «Вічні Правди», «Найкраща потіха в годині смерти», «Небесний вінець», «Кривава незабудька», «Основні Правди», «Серце за серце», «Про набож. до Пресв. Серця Ісусового», «Молитва як могуче средство спасення», «Як любити Ісуса», «Правда і обман», «Читання про муки і смерть Іс. Христа», «Читання про Пр. Діву», «Про внутрішній спокій», «Християнська невіста», «Пам'ятка з Місії» та інші [28, с. 43–44; 94, с. 10–11].

Під час проповідей священники підкреслювали важливість католицької преси для віруючих і заохочували передплачувати та читати пресу. В деяких парафіях під час богослужіння проводили збір коштів на передплату часописів [51, с. 153]. Упродовж 1920-х рр. відновився випуск часописів, які виходили до Першої світової війни, а також з'явилися нові часописи на релігійну тематику. Наприклад, товариство «Апостольської Молитви» в м. Жовкві випускало щомісяця часопис «Місіонар» (передплата на рік коштувала 2 зл.). Часопис для молоді «Наш Приятель» виходив друком щомісяця у Львові (передплата на рік коштувала 2,50 зл.) [23, с. 1]. Часопис «Нова Зоря» виходив двічі на тиждень, передбачався переважно для інтелігенції у Львові (передплата на квартал коштувала 6 зл.) [160, арк. 27]. «Правда» – часопис для людей різних професій, виходив щотижня у Львові (передплата на півроку вартувала 5 зл.). Часопис «Бескид» виходив двічі на місяць у Львові, публікації стосувалися релігійної та суспільної тематики (передплата на півроку вартувала 2,50 зл.). «Поступ» – економічно-політичний щомісячник для інтелігенції, виходив друком у Львові (передплата на рік коштувала 10 зл.) [138, арк. 40]. Церковне керівництво радило духовенству поширювати серед парафіян часопис «Христос Наша Сила», його вміст сприяв боротьбі проти атеїстичних, комуністичних і сектанських ідей [210, с. 61].

Інколи священники також були дописувачами у журналах, проте їх публікаційна діяльність мала чіткі цензурні обмеження. Згідно з «Законом о попереджаючій цензурі книг», опублікованим у «Львівських Архієпархіальних Відомостях» 15 квітня 1925 р., священникам і монахам заборонялося друкувати свої статті в часописах, журналах, які містили статті проти католицької віри. Тому для розміщення статті у книзі, брошурі чи часописі потрібен був дозвіл церковного цензора [76, с. 14].

У 1928 р. єпископський ординаріат Станіславівської єпархії опублікував у єпархіальному часописі «Статут читальні і бібліотеки парохіяльної» та «Статут руско-католицького товариства молодіжи «Єдність». У статуті для читалень і парафіяльних бібліотек було вказано мету таких товариство – збирати та поширювати релігійну літературу та пресу серед віруючих, сприяти їхній морально-релігійній освіченості та покращенню матеріального становища. Бюджет товариства формувався з річних внесків учасників у визначеному парафією розмірі. З бюджету товариство могло купувати літературу та виписувати часописи, створити «касу позичкову», крамницю, школу для навчання грамотності для неписьменних парафіян, влаштовувати музично-літературні та театральні вечори. Позичати книги з бібліотеки члени могли кожних 8 днів на три місяці максимально [161, арк. 22; 186, с. 8–9].

Головою бібліотеки був місцевий парох і додаткового керівного органу, який складався з заступника голови, п'яти членів обраних на загальних зборах. Керівний склад функціонував один рік. Загальні Збори товариства збиралися за потреби, зазвичай на них вирішували такі завдання: обрання нового складу керівництва товариства, фінансові питання, внесення змін до статутів [186, с. 10–11].

У статуті товариства «Українсько-католицьке товариство молоді «Єдність» зазначалося, що його метою є сприяння підвищенню морального стану молоді, прищеплення їм любові до національних традицій, поглиблення ідей тверезості, фінансової грамотності, просвітницька робота та створення умов для підвищення рівня освіченості. Бюджет формувався з річних внесків

у розмірі, встановленому парафіяльним осередком і добродійних внесків. Товариство займалося організацією читалень, бібліотек, музичних вечорів, театральних вистав тощо. Члени товариства поділялися на «учасників» (кандидатів), «дійсних», «почетних», «спомогаючих». «Учасниками» (кандидатами) та «дійсними» членами були хлопці та дівчата, які завершили навчання в школі. Статус «почетного» члена надавали особі за особливі заслуги перед товариством згідно з рішенням Загальних Зборів. «Вспомогаючими» членами ставали особи, які робили річні внески та надавали додаткову фінансову допомогу [186, с. 12–14].

Управу товариства очолював голова («предсідник»), зазвичай цю посаду займав місцевий парох. Учасниками управи були ще два заступники та шість членів (писар, скарбник, бібліотекар, кілька впорядників). Усіх членів обирали на один рік шляхом голосування на Загальних Зборах. Загальні Збори відбувалися щомісяця, за необхідності збирали надзвичайні збори [169, арк. 67; 186, с. 14–17].

З метою збільшення в регіоні кількості християнської літератури та поширення її серед парафіян у січні 1931 р. митрополичий ординаріат ініціював створення спілки «Бібльос». Її директорами були о. д-р Г. Костельник і А. Чайковський. Світова економічна криза кінця 1920-х рр. відчутно вплинула на тираж літератури, якою опікувалася спілка. На весні 1931 р. помітно зменшився попит на книги, що призвело до падіння ціни на продукцію. 8 квітня 1931 р. на Надзвичайних Загальних Зборах спілки було вирішено створити Надзбірну Раду для проведення оновлень в роботі спілки. До неї увійшли оо. А. Ковальський, Я. Перідон, інженер А. Палій, директори Р. Левицький і М. Кисілевський. Рада провела заходи з оптимізації роботи спілки, завдяки чому станом на початок 1932 р. спілка «Бібльос» не лише продовжила своє функціонування, але й мала збільшення у фінансових прибутках [71, с. 16–18].

У 1933 р. в «Перемиських Єпархіяльних Відомостях» було опубліковано розпорядження єпископського ординаріату про проведення акції «Місяць

католицької преси» в парафіях Перемишльської єпархії. Єпископат обирав місяць, упродовж якого священники на богослужіннях були зобов'язані виголошувати промови, в яких пояснювали важливість підтримки віруючими католицької преси. На парафіях організовували збір коштів для розвитку преси, які духовенство надсилало до єпископської консисторії. На зібраннях у читальні «Просвіти» священники з парафіянами підкреслювали позитивний вплив католицької преси на релігійно-моральний стан суспільства [23, с. 1; 170, арк. 32].

У 1933 р. з ініціативи Генерального Інституту Католицької Акції у Галицькій провінції було складено список часописів, зміст публікацій яких базувався на християнсько-католицьких засадах. Серед них були «Дзвони», «Добрий Пастир», «Мета», «Місіонар», «Наш Приятель», «Неділя», «Нива», «Нова Зоря», «Правда», «Світ Дитини», «Спортивні Вісти», «Український Бескид», «Хліборобський Шлях», «Христос Наша Сила» [1, с. 1; 136, с. 17–18]

У 1933 р. митрополичий ординаріат опублікував розпорядження до духовенства Львівської архієпархії з вимогою заснувати в кожній парафії «Діточі Парафіяльні Бібліотеки». Оскільки вважав, що їх функціонування сприятиме національному вихованню дітей з молодшого віку [62, с. 134–135; 77, с. 3–8].

У січні 1934 р. на сторінках часопису «Нива» митрополичий ординаріат розмістив повідомлення про процедуру проведення «місяця доброї преси» на парафіях архієпархії. Перед початком проведення акції кожен парох мав виголосити проповідь, в якій мав пояснити віруючим мету проведення акції, надати роз'яснення щодо відмінностей між пресою, яка є корисною для християнина та застерегти від опрацювання шкідливих видань. До проведення акції священник залучав найбільш активних та відповідальних парафіян, які спілкувалися з віруючими, ознайомлювали їх з переліком релігійних часописів, збирали добровільні пожертви на передплату церковних часописів для незаможних жителів парафії тощо. Про успіхи проведення акції та

кількість нових передплатників релігійних часописів парохі повідомляли деканальний уряд [132, с. 39].

У зв'язку з проведенням «пацифікації» в 1930-х рр. парафіяльні бібліотеки перевірялися шкільними інспекторами на предмет національної пропаганди. Ними вилучалися українські часописи і книжки, які викликали підозру зневаження до польськості [141, с. 240; 142, с. 17]. У квітні 1934 р. о. І. Цегельського повідомляв митрополита Андрея, що інспектор вилучив із парафіяльної бібліотеки такі видання: «Дзвони», «Життє і знання», «Наш приятель», «Христос наша Сила», «Дзвіночок». Священник вказав, що причинами їх вилучення було вживання в текстах назви «Галичина» замість Малопольща; наявність статей про українську історію; трактування певних матеріалів як антисемітських тощо [34, с. 432; 117, арк. 89].

Співпраця духовенства з культурно-освітніми, молодіжними товариствами, світською інтелігенцією надавала їхній діяльності ціннісного християнського змісту. Позитивний авторитет священника серед населення був каталізатором їх активності в роботі товариств, організацій, участі в різноманітних заходах. Підтримка культурно-освітніх і патріотичних заходів робила життя громади більш наповненим і сприяла збереженню власної ідентичності українців [97, с. 132].

Усвідомлюючи важливість збереження української історії, культури та мистецтва, митрополит А. Шептицький намагався розвивати музейну справу в регіоні та залучати до цього парафіяльне духовенство. У посланні від вересня 1901 р. він підкреслював відповідальність священників за збереження старовинних речей, якими були книги, ікони, фелони, церковні ризи тощо. «Тим чином, – застерігав митрополит, – є заказаними заміна книжок або ікон старих на нові, дарування або знищення якого-небудь предмету з церковного або парохіяльного архіву, продаж старих, віддавання церковних предметів хоч би й до якогось публічного музею. На те все треба спеціального дозволу Ординаріату» [214, с. 253].

З ініціативи митрополита А. Шептицького у 1905 р. було створено Український національний музей у Львові, який вже станом на 1936 р. мав понад 80 тис. експонатів [183, с. 35]. У 1931 р. для організаційної та фінансової підтримки музею було створено «Союз прихильників Національного музею у Львові», який очолив єпископ Іван Бучко. Впродовж першого року діяльності Союзу до нього приєдналися 10 священників із Галичини та три зі США, кожен із них сплатив річний внесок 60 зл.. Окрім персонального членства до Союзу приєднувалися інші товариства. Всесвітліший Собор Крилошан греко-католицької Митрополичої Капітули, духовенство Бобрецького, Бережанського деканатів та ще п'ять установ сплатили річний внесок по 120 зл.. Членами Союзу впродовж того року стали 21 світські особи й сплатили річний внесок по 60 зл. [70, с. 88–89; 183, с. 34–35].

З метою збереження старовинних церковних предметів митрополичий ординаріат забороняв священникам давати на огляд старовинні речі без дозволу церковної адміністрації. Парафіяльні артефакти, які мали історичну або мистецьку цінність, священники передавали до Національного Музею у Львові [30, с. 10–11].

Ще один музейний осередок був створений з ініціативи о. Йосифа Сліпого у львівській БА. У 1936 р. фонди Музею церковного мистецтва нараховували 1 060 одиниць [19, с. 11]. Ректор особисто відвідував села та збирав старовинні ікони, книги, церковну атрибутику, а також заохочував до цього студентів Академії. У міжвоєнний період завдяки ініціативи священників з'явилася мережа музей по всій Галицькій митрополії. Зокрема, за підтримки греко-католицького духовенства в 1933 р. у м. Тереховлі було створено Музей імені князя Василька, в 1935 р. – Природничий музей при гімназії «Рідна школа» в м. Самборі, в 1936 р. – Музей побуту в м. Бережани [17, с. 24; 48, с. 147–150]. Таким чином, пам'яткоохорона діяльність була одним із пріоритетних завдань священників у сфері культури. Український національний музей був осередком збору, систематизації та збереження культурної спадщини українців.

Отже, високий ступінь неписьменності зобов'язував духовенство до організації громадських просвітницьких організацій. Греко-католицьке духовенство ініціювало відкриття товариств «Рідна школа» та «Просвіта». Робота товариств забезпечувала функціонування читалень, бібліотек, курсів писемності, аматорських театральних гуртків тощо. Співпраця духовенства з культурно-освітніми, молодіжними товариствами, світською інтелігенцією популяризувала християнські цінності та національні ідеї серед широкого кола людей. Для популяризації християнських цінностей і задля консолідації українського суспільства священники поширювали серед парафіян католицькі часописи, організовували місяці католицькі преси тощо. Розвиток музейної справи сприяв збереженню історичних та мистецьких цінностей у регіоні.

3.5 Внесок у діяльність християнських соціальних організацій

У травні 1918 р. було відновлено роботу Марійського товариства молоді з центром у Львові. Його головою став о. Й. Маркевич. Його загальною метою було морально-релігійне виховання молоді через спілкування учасників під час систематичних зустрічей, проведення спільних культурних заходів, харитативну працю тощо. Активну роботу товариство змогло розпочати з 1920 р. коли зупинилися активні дії польсько-української війни 1918–1919 рр. Провідниками осередків Марійського товариства молоді у парафіях були священники, а учасниками – парафіяльна віруюча молодь з активною національною позицією. Марійське товариство молоді проводило благодійні акції, організовувало конференції на релігійну та національну тематику тощо. Учасники товариств допомагали священнику у храмі, зокрема брати участь в оздобленні інтер'єрів, утримували в належному стані церковну атрибутику, прибирали тощо [191, с. 135–140].

За період 1920–1922 рр. Марійського товариства молоді створило у Львові бібліотеку, яка налічувала понад 1 500 томів книг, надрукувало понад

100 тис. релігійних брошур, створило видавництво «Добра книжка», видавало місячник «Поступ», часопис-місячник «Наш приятель» [23, с. 1; 31, с. 5]. У 1926 р., 1936–1938 рр. виходив друком «Вістник Марійських Товариств». Упродовж 1935–1939 рр. щомісяця виходив друком ілюстрований часопис «Лицарство Пресвятої Богородиці» для молоді, присвячені пошануванню Пресвятій Діві Марії. На його сторінках друкувалися статті з історії вшанування, шанобливого ставлення українців до культу Богородиці у родинному колі та українському війську. Подібною тематики був часопис «Пресвятая Богородице спаси нас», який друкували впродовж 1938–1939 рр. [32, с. 65–69].

Марійські товариства поділялися на такі структурні підрозділи: Марійські дружини для молоді середніх та вищих шкіл, Марійські гуртки для дітей і Марійські союзи спомагаючі, Марійські товариства пань, Марійські товариства чоловіків. Станом на 1939 р. в Галицькій митрополії діяли майже 250 осередків Марійських товариств, членами яких були 20 тис. осіб [131, с. 406–407; 194, с. 140].

Загострення соціальних суперечностей, поширення комуністичних ідеологій спонукало Католицьку Церкву до заснування суспільного руху, який отримав назву «Action catholique» («Католицької акції»), й набув поширений в країнах Європи від кінця XIX ст. Значною мірою різноманітні католицькі організації в межах цього руху спрямували революційний запал народних мас в еволюційне русло соціальних змін. На тлі соціальних трансформацій, спричинених наслідками Першої світової війни, глобальною економічною кризою, антиукраїнською політикою польського уряду у Східній Галичині набирали популярності комуністичні ідеї, які проростали на ґрунті москвофільства. Тому керівництво ГКЦ, користуючись правом на публічну діяльність, гарантовану Конкордатом 1925 р., вирішило об'єднати всі існуючі греко-католицькі товариства в єдину інституцію «Католицька акція».

22 жовтня 1930 р. у часописі «Нива» було опубліковане звернення митрополит А. Шептицького до вірних про важливість організації

Католицького Союзу. У ньому митрополит закликав усіх католиків об'єднуватись у союз, пояснюючи засади його функціонування. Зокрема, митрополит писав: «...Будемо кріпко держатися й боронити католицької віри і моралі також і в політичному житті. Збережемо послух для Церкви в справах віри і моралі. Уважаємо християнську родину за основу народу і на кожному кроці будемо боронити її права, обстоюючи нерозривність подружжя і християнське виховання молоді в своїй школі. Будемо домагатися і обстоювати соціальну справедливість, розбудову соціальної охорони селянства, робітництва, загалом усіх працюючих, а передусім суспільно покривджених...» [214, с. 803].

Згідно з грамотою від 1 грудня 1933 р. єпископат ГКЦ створив Генеральний Інститут Католицької Акції (КА) у Львові, який мав статус юридичної особи. Головним завданням Генерального Інституту КА у Львові було керівництво проведенням КА в усіх трьох галицьких греко-католицьких єпархіях. На три роки було затверджено склад установи: президент – Маркіян Дзерович (лікар у Львові), директор – Роман Гайдука (редактор часопису «Правда» у Львові), Генеральний Церковний Асистент єпископ – Іван (помічник Львівський) [140, с. 8–9].

У статуті КА в Галицькій Провінції, затвердженій на конференції Греко-Католицького Галицького Єпископату у Львові 3 січня 1931 р., було детально розписано мету Католицької Акції, а також завдання Генерального Інституту КА. Генеральний Інститут КА поширював інформацію про Католицьку Акцію, підтримував католицькі ініціативи та видавничий рух, співпрацював із Єпархіальними Інститутами. Останні складалися з голови, секретаря, асистента. Робота Єпархіальних Інститутів визначалась правильником, ухваленим ординарієм і узгодженим із директивами єпископату. Єпархіальний Інститут КА мав організовувати роботу в деканатах і парафіях, допомагати у вирішенні спірних або проблемних питань. Головною метою функціонування деканальних, парафіяльних осередків КА була робота з місцевою молоддю, спрямована на підвищення рівня їхнього розуміння та бажання сповідувати

католицькі ідеї, брати участь у заходах задля їх поширення [59, с. 14–15; 108, с. 30–33].

Місцем осідку Генерального Інституту КА було м. Львів. Офіційним виданням був неперіодичний вісник «Католицька Акція». З початком календарного року генеральний очільник надавав комісії єпископату звіт про діяльність і план роботи на наступний рік. Дорадчим органом була Генеральна Рада Католицької Акції у складі президента, асистента, по одному делегату від Єпархіальних Інститутів КА, краєвих католицьких товариств, а також поважні делегати від Генерального Інституту КА [154, с. 34–36; 206, с. 6–10].

Митрополит А. Шептицький вважав особливою місією духовенства роботу з молоддю. Ідеї комунізму, націонал-соціалізму, атеїзму на той час мали значний вплив на молоде покоління. У пастирському посланні «Наша Програма» митрополит Андрей писав: «На кінець, треба нам щиро працювати й над молоддю, яку нам світ видає з рук. Треба собі її з'єднувати та безнастанно утверджувати в ній переконання християнського життя...» [57, с. 11; 129, с. 25].

На парафіях греко-католицькі священники створювали гуртки, в рамках функціонування яких діти та молодь вивчала історію християнства, Божі заповіді тощо. Для ведення роботи в гуртках священники проходили практичне навчання, а також отримували від вищого керівництва ГКЦ відповідні матеріали, брошури тощо [3, с. 130–135]. Наприклад, у вересні 1934 р. у Перемишльській єпархії було організовано курс духовних вправ для священників. У навчанні мали взяти участь не менше двох священників кожного деканату. Програма душпастирського курсу включала лекції на такі теми: «Церква в боротьбі з новітніми ворогами Бога» (о. В. Гриник), «Що таке Католицька Акція?» (о. О. Орський), «Організація Католицької Акції» (о. П. Голинський), «Завдання церковного Асистента» (Кир Григорій), «Католицька Акція а новітнє душпастирування» (о. Др. Пинило), «Католицька Акція а суспільно-харитативна акція» (о. О. Орський), «Католицька Акція а труднощі і перепони у душпастирській праці у нас» (о. М. Ріпецький),

«Католицька Акція а церковні товариства» (о. П. Голинський), «Католицька Акція а виховання молоді» (о. О. Лещук), «Завдання світських апостолів» (о. В. Подлуський), «Найважливіші завдання душпастирів» (о. М. Дороцький) [63, с. 67–69]. Священників закликали передплачувати вісник «Католицька Акція», в якому розміщувалася інформація про функціонування товариства «Католицька Акція» [68, с. 60–61; 153, с. 19].

У 1933 р. папа Пій XI з нагоди 1900-ліття Христових мук проголосив «Святий Рік», який мав тривати з квітня 1933 р. до 2 квітня 1934 р. Митрополит А. Шептицький, єпископат ГКЦ та Архієпархіальний Інститут КА закликали молодь регіону взяти участь в святі «Українська молодь Христові», яка мала відбутися у Львові у форматі маніфестації [64, с. 153–154]. У кожному деканаті було створено осередки – «Деканальні Комітети Учасників(ниць) Свята Українська Молодь Христові» для підготовки місцевої молоді до свята, яке було заплановано на весну 1933 р. До них входили: провідники по дві особи (для хлопців, для дівчат), хорунжі по дві особи (для хлопців, для дівчат), справник подорожі (обов'язково священник), секретар (для ведення діловодства). Також деканальний комітет виготовляв прапори окремо для хлопців і дівчат. Взірцем було синє полотно розміром 150*100 см. на ньому були ініціал Христа вимальовані жовтою фарбою (подібний до ознаки учасників). Прапор прикріплювався до окремого держала, який несли хорунжі [103, с. 28–29; 104, с. 53–55].

Деканальні комітети організовували на парафіях «Парафіяльний Комітет Учасників(ниць) Свята: «Українська Молодь Христові». Його членами могли бути українці греко-католицького/католицького віросповідання, віком 14-25 років. Символом свята було синє тло з жовтими літерами «Х» і «Р», які були пришиті на лівому рукаві верхнього одягу вище ліктя. Комітети діяли під керівництвом парафіяльних урядів або призначених ним осіб.

У рамках загального парафіяльного комітету ще створювалися окремі комітети для хлопців і дівчат, які мали своїх очільників – провідників

(провідниць). Для участі в святі кожен парафіяльний комітет мав подати не менше 10 учасників. Керівництво комітету готувало учасників до походу «чвірками», навчало «Католицького Гімну» (гл. Співаник ОО. Василян з р. 1926. стр. 293. – «О спомагай нас...» першу й останню частину), готувало учасників до сповіді та причастя в день свята, шукали бюджет для поїздки на свято. Парафіяльні комітети підтримували зв'язок із деканальним провідником комітету свята «Українська Молодь Христові» та з центральним «Діловий Комітет Свята» у Львові. Після завершення підготовки учасників до свята комітет мав надіслати звіт до деканального комітету до кінця березня 1933 р. Напередодні від'їзду у Львів парафіяльні комітети об'єднувалися під керівництвом деканального комітету, який очолював один провідник [104, с. 53–55]. Провідники деканальних комітетів щомісяця проводили перевірку парафіяльних комітетів і подавали звіт до Архієпархіального Інституту Католицької Акції (Діловому Комітету). Учасників свята «Українська Молодь Христові» ділили на 54 деканальні комітети, якими керував провідник «Ділового Комітету Свята».

Слід зазначити, що ретельні плани підготовки проведення КА та залучення до неї священників різних рівнів дозволили залучити до участі у події значну кількість молоді. 7 травня 1933 р. відбувся запланований марш делегатів, у якому взяли участь понад 8 тис. осіб, на площі св. Юра вони дали присягу на вірність заповітам Ісуса Христа. В наступні тижні травня таку ж присягу на вірність склала молодь у кожній парафії, з дозволу Львівської шкільної кураторії присягу складали учні шкіл [3, с. 133–135; 24, с. 3–7].

Після закінчення свята організаційні одиниці (парафіяльні і деканальні комітети) залишалися основою для організації греко-католицької української молоді під назвою «Католицька акція української Молоді» на теренах Східної Галичини. Статути приймали окремо для організацій дівчат і хлопців [104, с. 55–56].

У 1935 р. Президент Генерального Інституту КА д-р. М. Дзерович написав лист для папи Римського Пія XI, у якому подав звіт роботи організації

«Католицька акція» у Галицькій церковній провінції. У документі він вказував на відсутність Єпархіального Інституту КА у Станіславівській єпархії та непорозуміння щодо проведенні КА між митрополитом А. Шептицьким, Перемишльським єпископом Й. Коциловським з одного боку та Станіславівським єпископом Г. Хомишином з іншого боку [129, с. 857–863]. Це було проявом загострення конфлікту між двома таборами – просхідним (очолював А. Шептицький) та прозахідним (очолював Г. Хомишин). Митрополит Андрей акцентував увагу на культивуванні східного обряду в організації церковного життя. Помірним у своїх поглядах на православність ГКЦ був єпископ Перемишльський Й. Коциловський. Єпископ Г. Хомишин дотримувався протилежних поглядів і прагнув до введення римо-католицьких зразків в обрядово-літургійну практику. Тому він не засновував у своїй єпархії органів КА ідентичних Львівській архієпархії та Перемишльській єпархії. У жовтні 1935 р. єпископ Г. Хомишин видав відозву «Організаційні основи католиків», у якій повідомив духовенство та віруючих про аполітичність проведення КА в єпархії, а також оголосив про створення товариства «Скала» [67, с. 33–34]. Воно мало поширювати християнські цінності через видання та популяризацію преси та літератури, проводити просвітницькі заходи, організовувати парафіяльні читальні та бібліотеки. Після оголошення відозви більшість парафіяльних читалень отримали назву «Парохіяльна читальня «Скала» та підпорядковувалися Головному відділу товариства в Станіславі [50, с. 11–14; 53, с. 31–34].

До першого складу керівного органу – Головного відділу товариства входили: о. І. Волянський (голова), д-р. Л. Голінастій (секретар), Є. Барановський (заступник голови відділу) та Т. Мартинець (скарбник). Членами Головного відділу були: о. д-р. В. Василик, Федір Величко, о. Р. Лободич, о. проф. Л. Микитюк, д-р. Б. Несільський, д-р. А. Перегінець, С. Слюсарчук, С. Снігурович. Членами ревізійної комісії були обрані на Загальних Зборах о. д-р. А. Бойчук, о. Ю. Гірняк, Ізидор

Пісецький. Станом на 1937 р. товариство «Скала» налічувала 289 читалень та 14 280 членів [7, с. 153–161].

Гуртки КАУМ щорічно кількісно зростали, тому керівництво ГКЦ вирішило об'єднати їх в одне товариство. Вже у квітня 1937 р. відбулися перші збори товариства «Орли» – КАУМ [159, с. 9–14]. Головою товариства було призначено А. Мельника. До товариства могли входити українці різного віку. У структурі «Орлів» існувало п'ять груп різних вікових категорій: «орленята» (8-14 років), «орлики» (14-18 років), «орли» (18-21 років), «старші орли» (старші 21 років) і «орляки» (почесні члени і меценати товариства). «Орли» КАУМ спільно з осередками «Просвіти» організовуючи в селах хати-читальні та бібліотеки, проводили читацькі клуби тощо. Товариство співпрацювало з релігійно-просвітницьким товариством «Скала», засноване з ініціативи станіславівського єпископа Г. Хомишина. Окремо для дівчат і хлопців товариство організовувало заходи, спрямовані на фізичну підготовку, зокрема літні табори праці й спорту [3, с. 134–135; 47, с. 3–6].

«Орли» взяли участь у «Святі Християнської України», яке відбувалося впродовж 14 серпня 1938 р. – 14 серпня 1939 р. з нагоди проголошення ювілейного року з нагоди 950-ліття хрещення Руси-України. Проголошення ювілейного року було поєднанням вшанування християнських цінностей та збереження української історичної пам'яті. Діловий комітет «Свята Християнської України» закликав парохів до створення місцевих ділових комітетів. Кожен комітет мав свого очільника, а також були посади: «референт імпрез», «референт кольпортажі ювілейних видань», «референт пропаганди» [103, с. 2–31; 151, с. 319]. Був складений графік святкування ювілейного року, його початок припадав на дні св. Ольги та св. Володимира. Вже 14 серпня 1938 р. по всій Галицькій митрополії священники провели богослужіння, під час яких виголосили по три проповіді. Також ці три проповіді потрібно було виголосити на богослужіннях 25, 26, 27 вересня. На 27 вересня 1938 р. у всіх парафіях було заплановане освячення та встановлення ювілейних хрестів (2 жовтня в дочірніх церквах). Упродовж ювілейного року по Галицькій

митрополії проводилися реколекції для священників, поминальні богослужіння за поглиблими українськими воїнами, започатковувалися будівництва церков, шкіл, сиротинців, організовували концерти тощо [106, с. 93–96]. Наприкінці 1938 р. у Галичині діяло 189 гуртків «Орлів», їх учасниками були близько 5 тис. осіб [3, с. 133–134].

Дяки теж були важливими учасниками проведення заходів КА. Для цього на щорічних реколекціях для дяків у кожному деканаті визначений священник проводив навчання. На таких заходах дяки слухали доповіді на актуальні теми, обговорювали організаційні робочі питання, отримували інформацію щодо питань організації КА [46, с. 137–141; 66, с. 46–48].

Проведення КА активізувало роботу інших християнських організацій. Зокрема, в 1930 р. у Львові було створено товариство «Обнова», до якого належали переважно студенти богословського факультету Львівського університету, а також учні духовних семінарій. Його метою було виховання української студентської молоді у християнському дусі, через культурно-просвітницьку та спортивну роботу [3, с. 135]. Таким чином, проведення КА дозволило ГКЦ сфокусувати увагу на пріоритетності виховання молоді на засадах християнських цінностей. Одночасно залучення до підготовки та проведення КА тисяч молодих людей сприяло їх консолідації навколо ГКЦ. У цьому процесі визначальна роль належала парафіяльному духовенству.

Отже, проведення «Католицької акції» в Галицькій митрополії було проявом консолідації греко-католиків із світовим рухом католиків-мирян. Результатом її проведення було успішне проведення свята «Українська молодь Христові» у 1933 р. і відзначення 950-ліття Хрещення Руси-України у 1938 р., створення розгалуженої мережі католицьких товариств для хлопців та дівчат, пожвавлення видавничої справи християнської літератури, активізація діяльності інших молодіжних організацій.

Висновки до третього розділу

У першій половині ХХ ст. у Східній Галичині підготовка священників здійснювалася в п'яти семінаріях. Відкриття БА у Львові створило умови для випускників семінарій отримати вищу духовну освіту. Завдяки цим заходам ГКЦ забезпечила якісний кадровий склад духовенства як на парафіях, так і в керівництві Церкви. Кращі випускники мали можливість продовжити навчання закордоном. У такий спосіб Церква забезпечувала собі високоосвічений кадровий склад духовенства, діяльність яких поширювалася на всі сфери церковного і суспільного життя. Участь греко-католицького духовенства в культурно-освітніх процесах мала системний характер. Потужну навчально-виховну роботу здійснювали згромадження ЧСВВ та ССНДМ, які організовували діяльність «захоронок», шкіл, гімназій, фахових шкіл, учительських семінарій тощо.

У міжвоєнний період ГКЦ була активним учасником процесу організації допомоги потребуючим верствам населення, якими були сироти, вдови, безробітні, люди похилого віку та інші. Церква намагалася вирішити проблему сирітства через створення низки опікунських інституцій. Роботу духовенства в цій сфері координували три єпархіальні комітети опіки над сиротами. Під керівництвом ГКЦ широкий спектр роботи із сиротами та вдовами здійснювали громадські організації, серед яких «Українське Крайове Товариство охорони дітей і опіки над молоддю», «Захист ім. митрополита А. Шептицького для сиріт», «Фонду вдів і сиріт священників», «Єпархіальна поміч», «Власна Допомога».

Український Комітет Допомоги безробітним та вбогим мав розгалужену мережу осередків у Галицькій митрополії, надавав підтримку безробітним, голодуючим, сиротам, вдовам та іншим потребуючим. Безкоштовне медичне обслуговування жителі Східної Галичини отримували у львівській «Народній лічниці».

Державна політика національної асиміляції посилювала антиукраїнські настрої й сприяла загостренню польсько-українських стосунків. Тому в цих

умовах греко-католицьке духовенство Східної Галичини визначило одним із пріоритетних напрямків роботи участь духовенства у процесах збереження і розвитку української освіти, культури та діяльності громадських просвітницьких організацій. Священники в легітимний спосіб відстоювали право українців навчатися рідною мовою через проведення шкільних плебісцитів, створення приватних шкіл з українською мовою навчання, організацію курсів грамотності для неписьмених, надання фінансової допомоги здібним дітям. Священники сприяли розвитку національних та соціокультурних цінностей, беручи участь у місцевих осередках товариств «Рідна школа», «Просвіта» та інших.

Священники поєднували духовне служіння в громаді з викладанням науки релігії у школах і проведенням катехизації дітей. Духовній і національній консолідації української спільноти сприяли поширення священниками серед парафіян католицьких часописів і релігійної літератури. Проведення «Католицької акції» відбувалося в умовах конфронтації між двома таборами – просхідним (очолював А. Шептицький) та прозахідним (очолював Г. Хомишин). Результатом її проведення було створення нових і активізації вже існуючих християнських товариств.

Список використаних джерел до третього розділу

1. Академія на честь св. свщм. Йосафата. *Нива*. 1937. Ч. 12. С. 445.
2. Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / за ред. Б. Кравців. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: В-во. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. 959 с.
3. Андрухів І., Пилипів І. Католицька акція 30-х років ХХ ст. та її виховний вплив на українську молодь Галичини. *Наукові записки. Серія: Історія*. 2011. Вип. 1. С. 130–135.
4. Арт. 3. Закону з 31. 07. 1924. І виконавчий розпорядок Мін. Освіти з 7. 1. 1925. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1925. Ч. I. С. 11–12.
5. Археологічні розкопки в Тереховлі. *Нива*. 1937. Ч. XI. С. 405–406.

6. Баран Б., Петрик Ю. Діяльність Української Греко-Католицької Церкви та Українського Єпархіального комітету опіки над військовими сиротами у створенні та розвитку дитячих притулків у Східній Галичині в 1917–1924 рр. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2021. Том 32 (71). № 1. 2021. С. 8–11.
7. Беген О. Спроба владики Григорія Хомишина запровадити Католицьку Акцію у Станіславівській єпархії. *Історія релігії в Україні*. 2010. Випуск 20, Книга I. С. 153–161.
8. Бежук О. М. Роль церкви та громадських інституцій у справі опіки дітьми в Галичині на початку XX століття. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького*. 2011. Т. 13, № 3. С. 32–37.
9. Бистрицька Е. Йосиф Сліпий – організатор богословської науки в Україні. *Патріарх Йосиф Сліпий як визначний український ієрарх, науковець та патріот*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Київ, 20 вересня 2002 р. Київ, 2003. С. 106–115.
10. Бистрицька Е. Розвиток греко-католицької богословської освіти і науки в міжвоєнний період. *Збірник праць ТО НТШ*. 2004. Т. 1. С. 85–96.
11. Бистрицька Е. Участь митрополита А. Шептицького у суспільно-політичному житті Галичини початку XX ст. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Історія*. 2005. С. 69–74.
12. Бистрицька Е., Грабець Ю. Зміст та особливості розвитку греко-католицької богословської освіти в Східній Галичині в першій половині XX століття. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. Вип 10. С. 14–19.
13. Бистрицька Е., Костюк Л. *Окремі аспекти громадянського життя о. Ізидора Глинського (за матеріалами листування)*: матеріали науково-практичної конференції, с. Буцнів, 14 лютого 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 7–17.
14. Богословська Академія у Львові. *Нива*. 1938. Ч. 11. С. 386–387.

15. Богословське Наукове Товариство у Львові. *Нива*. 1934. Ч. 1. С. 37–38.
16. Боротьба з неграмотністю. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. № 12. С. 223.
17. В справі відступлення старших церковних річей церквам зубожілим. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1919. Ч. II. С. 24.
18. В справі деканальних соборчиків і шкільних справ на соборчиках. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1931. Ч. 1. С. 12.
19. В справі дослідів церковних старинностей. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. 1. С. 11.
20. В справі звідомлень ОО. Катехитів з виховної праці над шкільною молоддю. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1927. Ч. IV. С. 63–64.
21. В справі звітів з декан. візитацій. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. 4. С. 4.
22. В справі католицької преси. *Нива*. 1922. Ч. I. С. 129–133.
23. В справі католицької преси. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1930. Ч. I. С. 1.
24. В справі місійного курсу для священників. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1923. Ч. 5. С. 3–7.
25. В справі науки релігії у школі. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1927. Ч. II. С. 34–35.
26. В справі опіки священика над молоддю шкільною і доростом, що кінчить школу. *Вістник Станіславівської Єпархії*. Ч. IV–VI. 1938. С. 20–24.
27. В справі оплати на удержання питомців у гр. кат. Духовній семінарії у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. Ч. III. С. 5–6.
28. В справі Парохіяльних бібліотек. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. IX. С. 43–46.
29. В справі фонду Дієцизального. *Вістник Станіславівської Єпархії*. 1932. Ч. X–XII. С. 83–88.
30. В справі церковної старовини. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1928. Ч. V. С. 10–11.

31. В справі часописи «Наш приятель» для шкільної молоді. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1922. Ч. III. С. 5.
32. Вей О. Ю. Українська греко-католицька преса Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.). *Держава та регіони. Соціальні комунікації*. 2013. № 2. С. 65–69.
33. Видання Марійського Товариства Молоді. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1936. Ч. XII. С. 151–152.
34. Висоцький Р. «Пацифікація Галичини 1930 року. Документи. Том I». Видавництва Українського католицького університету, 2019. 696 с.
35. Від Виділу товариство «Єпархіальна Поміч». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч II. С. 46–48.
36. Від гр. к. Митрополичого Ординаріату 23 квітня 1920 р. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. II. С. 13–14.
37. Відозва БНТ. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IV. С. 68–69.
38. Відозва БНТ у Львові до Всечесного Духовенства. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. VI. С. 2.
39. Відозва Гол. Управи У. П. Т. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. VI. С. 3–4.
40. Відозва Товариства ім. св. Ап. Петра. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. Ч. II. С. 11.
41. Відозва Управи Інституту вдів і сиріт по священниках гр.-кат. Львівської Архієпархії. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VI. С. 18–20.
42. Візитація шкіл. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. II. С. 26.
43. «Власна Допомога». *Нива*. 1932. Ч. 10. С. 373–375.
44. Вояковський Н. Відновлення Духовної Семінарії у Львові. *Записки ЧСВВ*. 1971. Т. 7. С. 291–307.
45. Гетьманчук М. П. Українська ГКЦ і політика Польщі в українському питанні міжвоєнного періоду (березень 1921 – серпень 1939 рр.). *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2002. Т. 9. С. 48–58.

46. Глинка Л. Потреба спільної організації українського католицького духовенства. *Нива*. 1935 р. Ч. 4–5. С. 137–141.
47. Глібовицький В. Праця в парохіяльному кружку КАУМ. *Нива*. 1936 р. Ч. 1. С. 3–6.
48. Гнип І. Я. Діяльність Греко-Католицької Церкви на сторінках періодичної преси Східної Галичини (20–30-ті рр. XX ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Переяслав-Хмельницький, 2012. 212 с.
49. Гнот С. І. Добродійна діяльність греко-католицької церкви у 1921–1939 рр. XX ст. (за матеріалами української галицької преси): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2003. 21 с.
50. Голинський П. «Католицька Акція». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1931. Ч. 1. С. 11–16.
51. Горан Т. А. Перемишльська єпархія Греко-католицької церкви в українському національному русі Галичини (1919–1939 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 282 с.
52. Грабець Ю. А. Внесок греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини у збереження національної ідентичності українців міжвоєнної доби. *Проблеми ідентичності культурної спадщини України в умовах російсько-української війни*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 травня 2023 р.). Київ, 2023. С. 69–74.
53. Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького духовенства у контексті збереження національної та релігійної ідентичності українців у 1918–1925 рр. *Міжнародні відносини і безпека в біполярному світі: контури нового світоустрою для України та світу*. Матеріали V Міжнародної наукової конференції (Суми, 30 червня 2023 року). Суми, 2023. С. 31–34.
54. Грабець Ю. А. Культурно-освітня діяльність Греко-Католицького духовенства Східної Галичини в міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. 2024. Вип. 1. С. 26–32.

55. Грабець Ю. А. Просвітницька діяльність греко-католицького духовенства Східної Галичини в міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2024. Вип. 2. С. 44–51.
56. Грабець Ю. А. Харитативна діяльність ГКЦ на теренах Східної Галичини у міжвоєнний період. *Держава і Церква в новій та новітній історії України*. Збірник наукових статей випуск IX. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. С. 167–177.
57. Дволітній курс Католицької Школи у Познані. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. IV. С. 11.
58. Делятинський Р. Станиславівська єпархія ГКЦ в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 390 с.
59. Демко С., о. Дух Католицької акції. *Католицька акція*. 1935. Число 3 (4). С. 14–16.
60. Десять літ праці Богословської Академії. О. Ректор Йосиф Сліпий. *Нива*. 1938. Ч. 11. С. 387–390.
61. Директивний наказ воєводського управління про вивчення діючого законодавства працюючих в адміністративних органах. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 2. Оп. 1сч. Спр. 8. Арк. 14.
62. «Діточі Парохіяльні Бібліотеки». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. VIII. С. 134–135.
63. До Всеч. ОО. Деканів у справі душпастирського курсу. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1934. Ч. IV. С. 67–69.
64. До деканальних урядів Архієпархії в справі організації К. А. У. М. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IX. С. 153–154.
65. Документи діяльності І. Глинського як законовчителя й члена шкільної ради в Буцневі 1898–1924 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 7.

66. Дяківські справи. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. II–III. С. 46–48.
67. Єгрешій О. Просвітницька діяльність єпископа Григорія Хомишина в міжвоєнний період. *Краєзнавець Прикарпаття*. 2004. № 3. С. 33–34.
68. Журнал «Католицька Акція». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1936. № 5. С. 60–61.
69. З музичного життя. *Нива*. 1935. Ч. 4–5. С. 169–171.
70. Завідування церковним і парохіяльним майном. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1926. Ч IV. С. 88–92.
71. Загальні Збори Спілки «Бібльос». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. IV. С. 16–18.
72. Загальні Збори Товариства Катехитів. *Нива*. 1929. Ч. 1. С. 34–35.
73. Зарядження в справі нагляду за церк. Фондаціями й заведеннями, що мають опікунчий характер. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1931. Ч. 1. С. 6–10.
74. Зайцев О., Беген О., Стефанів В. Націоналізм і релігія: ГКЦ та український націоналістичний рух у Галичині (1920–1930-ті роки). Львів: Вид-во Українського Католицького Університету, 2011. 384 с.
75. Заклик о поміч в удержанню сирітських захистів. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1923. Ч. IV. С. 61–62.
76. Закон о попереджаючій цензурі книг. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. II. С. 14.
77. Запрошення. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 5а. Арк. 1–16.
78. Зарядження в справі нагляду за церк. Фондаціями й заведеннями, що мають опікунчий характер. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1931. Ч. 1. С. 6–10.
79. Зарядження організацій парохіяльних бібліотек. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. IV. С. 3–4.

80. Затвердження рішень Надзвичайних Загальних Зборів вдовичо-сиротинського Архієпархіального фонду. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. 1. С. 10.
81. Захоронкарська Семинарія. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1936. Ч. V. С. 60.
82. Захоронки і дитячі садки. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. VI–VII. С. 90–91.
83. Заяви керівників гуртка «Рідна школа» про видачу дозволу на проведення вечорів самодіяльності. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 46. Арк. 52.
84. Заяви окремих осіб українського товариства «Луг» про проведення вечорів самодіяльності. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 39.
85. Заяви членів товариства «Просвіта» про проведення вечорів самодіяльності. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 56.
86. Заяви членів товариства «Просвіта» про-ведення вечорів самодіяльності і церковно-святкових обрядів. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 205.
87. Заяви членів українського товариства «Сокіл» про проведення вечорів самодіяльності в с. Зарівенці. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 9.
88. Звернення українських громадських діячів до молоді Західної України з закликом не вдаватись до актів терору і зайнятись суспільно-корисною і культосвітньою працею. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 1156. Арк. 2.
89. Звіт зі стану книги членів товариства «Єпархіальна Поміч» за рік 21. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1922. Ч. I. С. 25–26.
90. Звіт про діяльність жіночої гімназії при монастирі сестер Василянок за 1907–1936 рр. *ЦДІАЛ* (Центр. держ. іст. архів м. Львів). Ф. 408. Оп. 1. Спр. 307. Арк. 15.

91. Звітні відомості парафіяльних священиків про збір грошей у фонд допомоги вдовам та сиротам священиків. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 3. Спр. 158. Арк. 140.
92. Значіння церк. Співу у релігійнім вихованню (Реферат о. Сапруна Северина). *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1929. Ч. VII. С. 133–134.
93. Зуляк І. С. Товариство «Просвіта» у Західній Україні в міжвоєнний період: організаційні засади, господарське становище та культурно-просвітня діяльність: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.01. Чернівці, 2006. 690 с.
94. Інструкція Міністерства віросповідань і народної освіти про компетенції міського відділу культури та мистецтва адміністративного відділу воєводського управління. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 2. Оп. 2. Спр. 43. Арк. 15.
95. Інформації повітових староств про діяльність українського і польського духовенства. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1903. Арк. 48.
96. Інформації повітових староств про діяльність українського і польського духовенства. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2070. Арк. 103.
97. Кісь Н. Пам'ять та ідентичність українських греко-католиків. Про джерела історичної політики УГКЦ. Львів, 2018. 184 с.
98. Книга протоколів засідань історичного семінару за 1930–1935 рр. *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 1. Спр. 121. Арк. 87.
99. Коваль Л. М. Українські громадські культурно-освітні товариства в Перемишлі у 1867–1939 рр. : історіографія проблеми. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2011. С. 97–106.
100. Колб Н. «Ізидор Глинський – парох, громадський діяч, етнограф (до 160-ліття з дня народження о. Ізидора Глинського) »: матеріали науково-практичної конференції, с. Буцнів, 14 лютого 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 66–87.

101. Комар І. Навчально-виховні заклади УГКЦ як осередки духовно-морального виховання молодого покоління. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2012. № 21. С. 32–40.
102. Комар І. Опікунська діяльність релігійних організацій Української ГКЦ у Галичині (кінець XIX – перша половина XX ст.: дис. . канд. пед. наук: 13.00.05. Івано-Франківськ, 2007. 275 с.
103. Комітет учасників свята «Українська молодь Христові». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. 1. С. 28–31.
104. Комітет учасників свята «Українська Молодь Христові». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IV. С. 53–55.
105. Комунікат Українського Комітету Допомоги безробітним і вдовам. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. 1. С. 3–6.
106. Комунікат Ч. 2. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. VI–VII. С. 93–96.
107. Конкурс Т-ва ОО. Катехитів у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. II–III. С. 96–97.
108. Конституційний статут Католицької Акції в Галицькій Провінції. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1934. Ч. II. С. 30–33.
109. Кудрик В. Маловідоме з історії греко-католицької церкви: в 4 т. Вінніпег: Видавнича Спілка «Тризуб», 1955. Т. 2. 286 с.
110. Кудрик В. Маловідоме з історії греко-католицької церкви: в 4 т. Вінніпег: Видавнича Спілка «Тризуб», 1955. Т. 3. 254 с.
111. Кудрик В. Маловідоме з історії греко-католицької церкви: в 4 т. Вінніпег: Видавнича Спілка «Тризуб», 1956. Т. 4. 256 с.
112. Купчик Л. Родом зі Струсова. Розповіді про Цегельських. Львів-Бетлегем, 2002. 306 с.
113. Левандовська Л. М. Українські культурно-освітні товариства Перемишля як чинник громадсько – політичного життя Галичини (1867–1939 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Кам'янець-Подільський, 2015. 243 с.

114. Листи, анкети та інші документи священників з проханням призначити на парафію в с. Курники, том I. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 1715. Арк. 45.
115. Листи духовних осіб з прізвищами на букви А-І про стан Греко-Католицької Церкви, політичну ситуацію, навчання священників, особисті та ін. питання. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 66. Арк. 115.
116. Листи священників з проханням призначити на парафії Львівської архиєпархії, надати дозвіл викладати релігію в школах. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 2994. Арк. 85.
117. Листи священників про діяльність парафій в місцевостях на букви Го-Гу. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 110. Арк. 173.
118. Листи священників Шептицькому А. про підвищення професійного рівня греко-католицьких священників та діяльність церкви. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 44. Арк. 29.
119. Листи Тернопільського деканату про призначення помічників священника на парафію м. Тернопіль. Том III. 1929–1942. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201, Оп. 1в. Спр. 2506. Арк. 90.
120. Листування з Міністерством віросповідань та повітовими старостами про громадсько-політичну діяльність греко-католицького духовенства на території воєводства, том 2 (останній). *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 86.
121. Листування з редакціями газет «Хліборобський шлях» і «Новий час» в м. Львові в справі спростування надрукованих ними статей про богословську академію. *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 1. Спр. 74. Арк. 2.
122. Листування про вживання польської мови як державної та скарги духовних осіб на стягнення, накладені на них за вживання української мови. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 786. Арк. 35.
123. Листування ректора Сліпого Йосипа з Греко-католицьким митрополичим ординаріатом в м. Львові про видавництво журналів «Дзвони» і «Нива». *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 2. Спр. 168. Арк. 18.

124. Листування ректора Сліпого Йосипа із священниками і семінаристами з прізвищами на букви «М – С», які навчалися в Інсбруці, про стан їх навчання надання, надання їм матеріальної допомоги та ін. питання. *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 2. Спр. 214. Арк. 183.
125. Лициняк В. Товариство «Захист ім. митроп. Андрея гр. Шептицького для сиріт». *Богословія*. 1926. Кн. 1-2. Т. IV. С. 78–84.
126. Літописні записки греко-католицької парохії в Дідушицях великих Болехівського деканату. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 74. Арк. 12.
127. Марцелюк П. Від пастирського послання до втілення ідеї вдовичо-сиротинського фонду праведним Андреем Шептицьким: матеріали міжнар. наук. онлайн-конф. до 155-річчя від дня народження Митрополита Андрея Шептицького. Львів, 2021. С. 151–166.
128. Матеріали пов'язані з участю І. Глинського в діяльності Товариства охорони і опіки дітей в Тернополі 1918–1928 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 20. Арк. 25.
129. Митрополит Андрей Шептицький: Документи і матеріали 1899–1944. Том II: Церква і суспільне питання. Кн. 2: Листування. Львів: Місіонер, 1999. 1096 с.
130. Митрополит Андрей Шептицький. Твори (морально-пасторальні) / за ред. М. Яніва. Львів, 1994. 548 с.
131. Міжнародний З'їзд провідників Марійських Дружин. *Нива*. 1937. Ч. 11. С. 406–407.
132. «Місяць Доброї Преси». *Нива*. 1934. Ч. 1. С. 39–40.
133. Нагірняк А. Польська освітня політика на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. *Емінак*. 2018. №1. С. 93–97.
134. Надзір над церковними і католицькими віроісповідними інституціями. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1928. Ч. III. С. 2.
135. Надрага М., Васільєва С. Митрополит Андрей Шептицький і медицина: задуми, проекти та їх реалізація. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника*. 2015. № 7. С. 119–134.

136. Назарко І., о. Католицька акція і харитативна акція. *Католицька акція*. 1935. Число 3 (4). С. 17–18.
137. Наші занедбаня і завдання. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1928. Ч. V. С. 84–86.
138. Оголошення, повідомлення, відозви та ін. документи про організацію курсів для неписемних, оплату за церковні за послуги та ін., надіслані для друку в «Архієпархіальних відомостях». *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 2а. Спр. 337. Арк. 47.
139. Освітня діяльність студентів богословів. *Нива*. 1933. Ч. 8. С. 307–308.
140. Основання Генерального Інституту Католицької Акції. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1934. Ч. I. С. 8–9.
141. Останек А. А. Польсько-українські дискусії навколо проблеми саботажів і пацифікації 1930 року на сторінках львівської преси, їхній вплив на міжнаціональні взаємини і безпеку Другої Речі Посполитої. *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2020. Вип. 13. С. 224–242.
142. Павликовський Ю. За землю Батьківщини. Львів: Накладом т-ва «Сільський Господар», 1936. 33 с.
143. Пастернак Я. Перші археологічні розкопки з рамени гр. кат. Богосл. Академії у Львові. *Богословія*. 1936. Т. XIV. Кн. 1–4. С. 165–179.
144. Пекар А. Папська семінарія св. Йосафата в Римі. *Записки ЧСВВ*. 1982. Т. 11. С. 338–345.
145. Перевезій В. Служіння Богу і народу: Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. Київ, 2004. 203 с.
146. Переписка з повітовим староством про перегляд протестів греко-католицьких парафій проти введення в офіційне листування польської мови. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 2. Оп. 2. Спр. 107. Арк. 88.
147. Переписка з повітовими староствами про проведення агітації греко-католицьким духовенством і Українським педагогічним товариством з ціллю

введення української мови викладання в початкових школах. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 2. Оп. 1. Спр. 369. Арк. 119.

148. Переписка с приходом села Будзанов о прийомі в пользу церкви пожертвувань Чемеринських Апономи и Розалії і про служіння молебня після їх смерті. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 802. Арк. 4.

149. Пилипів І., Горан Т. Благодійна діяльність Греко-Католицької Церкви у 20 – 30-ті роки ХХ століття. *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий пастир»*. Богослов'я. 2016. № 9. С. 140–148.

150. Пилипів І. Греко-католицька церква – найвпливовіша суспільна сила у кристалізації української нації міжвоєнної Галичини. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Історія*. 2010. №1. С 109–114.

151. Пилипів І. Греко-католицька церква у суспільно-політичному житті Східної Галичини (1918–1939 рр.): монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2011. 440 с.

152. Поміч Риму для вдів і сиріт по священниках. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. Ч. II. С. 6.

153. Поручається всім ОО. Душпастирям вістник «Католицька Акція». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1936. Ч. II. С. 19.

154. Правильник Генеральної Інституції Католицької Акції. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1934. Ч. VIII–XI. С. 34–36.

155. Пресовий видавничий відділ... *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1922. Ч. V. С. 5.

156. Прийняття кандидатів до духовного семинара. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. III. С. 73.

157. При Горожанським комітеті у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. IV. С. 49.

158. Про обов'язок кожного катехита належати до «Товариства катехитів у Львові». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1924. Ч. 1. С. 12.

159. Про складки на річ Католицької Церкви. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VI. С. 9–14.
160. Про українську христ. Організацію і її орган «Нову Зорю». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. II. С. 27.
161. Програми і протоколи деканальних соборчиків 1905–1925 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 24.
162. Пропам'ятна книга гімназії Сестер Василянок у Львові. Додаткова частина / за ред. В. Лев та ін. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1980. 334 с.
163. Просьба до милосердних сердець! *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. II. С. 19.
164. Протоколи засідань консисторії. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 893. Арк. 139.
165. Протоколи, звіти, листування та інші документи про діяльність Малої духовної семінарії в м. Львові за 1938–1939 навчальний рік. *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 1. Спр. 369. Арк. 71.
166. Ренумерація за уділювання на ки релігії в прилюдних школах народних. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1926. Ч II. С. 45–46.
167. Речинець до вношенія подань о приняте до Дяківського Інститута в Перемишлі. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч III. С. 80–81.
168. Речинець іспиту і свячень укінчених богословів. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. III. С. 73–74.
169. Розпорядження воєводського управління і донесення повітового староства, постерунків поліції про проведення святкувань Зелених свят. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 99. Арк. 91.
170. Розпорядження воєводського управління і листування з постерунками поліції про конфіскацію періодичних видань з антиурядовим змістом. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 5. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 121.
171. Розпорядження Міністерства Внутрішніх справ, повітового староства про хід святкування українських релігійних свят. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 6. Оп. 2. Спр. 57. Арк. 3.

172. Розпорядження Тернопільського воєводського управління про своєчасне представлення відомостей про діяльність українського товариства «Рідна школа». *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 226. Арк. 13.
173. Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20 – 30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції. Львів, 2019. 802 с.
174. Світильник істини: Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові: 1928, 1929, 1944. 1973. Ч. 1. / за ред. П. Синиці. Торонто; Чикаго: Вид. Укр. катол. ун-ту ім. Св. Климента Папи, 1973. 719 с.
175. Свящ. Про причини малих успіхів у науці катехизису, біблійної історії і літургії по наших селах і місточках. *Нива*. 1927. Ч. 7–8. С. 281–294.
176. Середа О. Митрополит Андрей Шептицький – покровитель українського мистецтва: штрихи до портрета. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника*. 2015. № 7. С. 111–118.
177. «Сирітські Ради». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. III. С. 32.
178. Скіра Ю. Р. Позиція Греко-Католицька Церкви у змаганнях за вищу національну освіту в Галичині у 1900–1939 роках. *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2016. Вип. 9. С. 78–90.
179. Скрутень Й., о. Академічний семінар у сучасних школах ЧСВВ. Його вартість і значіння. *Записки ЧСВВ*. 1927. Т. II. С. 439–441.
180. Сліпий Й., о. Реформа богословських студій. *Богословія*. 1932. Т. X. Кн. 2. С. 97–100.
181. Службові приписи. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 25.
182. Сохоцький І., о. Що дали Греко-Католицька Церква та її духовенство Українському Народові. Філадельфія, 1951. 103 с.
183. Союз прихильників Національного Музею у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. X. С. 34–35.

184. Списки і короткі характеристики Бродівського повітового староства про суспільно-політичну діяльність вчителів, священників, службовців залізниці, пошти, суду на території Тернопільського воєводства, том 1. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2962. Арк. 147.
185. Списки і короткі характеристики Бродівського повітового староства про суспільно-політичну діяльність вчителів, священників, службовців залізниці, пошти, суду на території Тернопільського воєводства, том 2 (останній). *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2963. Арк. 99.
186. Справа заснування Читальні і бібліотеки парохіяльної а також товариства молодіжи «Єдність». *Вістник Станіславівської Єпархії*. 1928. Ч. I–III. С. 8–28.
187. Справа збірок для сиріт в захистах. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. V. С. 12.
188. Статут греко-католицької БА у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1928. Ч. II. С. 14–20.
189. Статут і реєстрційний лист українського гуртка «Рідна школа» і керівництва цього гуртка в с. Білявинці. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 36. Арк. 10.
190. Статут і реєстраційний лист українського гуртка «Рідна школа» і керівництва цього гуртка в с. Коропець. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 39. Арк. 13.
191. Статут і реєстраційний лист українського гуртка «Рідна школа» і керівників цього гуртка в с. Соколів. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 45. Арк. 5.
192. Статути Малої духовної семінарії. *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 1. Спр. 367. Арк. 10.
193. Стефанів В. В. Взаємини Греко-католицької церкви та українського організованого націоналізму у Галичині (1920-1930-ті рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2013. 20 с.

194. Стоцький Я. Становлення і розвиток Марійських товариств (дружин) у структурі УГКЦ: минуле і сучасне. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2018. Том 1, № 2. С. 135–142.
195. Ступарик Б. М. Шкільництво Галичини (1772–1939). Івано-Франківськ, 1994. 143 с.
196. Табінський П. Церква й українізація. *Нова Зоря*. 1937 р. Ч. 21. С. 3.
197. Тарнавський Ф. Спогади. Торонто, 1981. 266 с.
198. Тов. допомоги бідних церков ім. св. Петра. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. II. С. 25.
199. Трилітній катехитичний курс. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. 1. С. 1–2.
200. Український Комітет допомоги безробітним і убогим. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1931. Ч. IV. С. 6.
201. Український Комітет Допомоги безробітним і убогим. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1932. Ч. I. С. 2–6.
202. Українці! *Нива*. 1937. Ч. 12. С. 443–444.
203. Федорак Н. Діяльність українських громадських товариств у сфері соціального захисту й опіки дітей і молоді в Галичині в міжвоєнний період ХХ ст. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2009. №16. 208 с.
204. Фінансові звіти, рахунки, характеристики дітей та ін. документи Фонду захисту сиріт при монастирі ЧСВВ св. Мокрини у м. Львів. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 150. Арк. 47.
205. Французький голос про Гр. кат. Богословської Академії у Львові. *Нива*. 1931. Ч. 7–8. С. 309–310.
206. Хабурський С., о. До молоді про Католицьку акцію. *Католицька акція*. 1935. Число 3 (4). С. 6–10.
207. Ходак І. В. Просвітницька та суспільно-політична діяльність ієрархів греко-католицької церкви Східної Галичини у першій половині ХХ ст.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Одеса, 2014. 248 с.

208. Хомин П., о. Свято Відкриття Гр.-кат. Богословської Академії у Львові (Докінчення). *Богословія*. 1930. Т. VIII. Кн. 3–4. С. 197–218.
209. Хоркава І. Наукові семінари як невіддільний складник навчально-виховного процесу у Львівській Богословській академії УГКЦ упродовж 20–30-х рр. XX ст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. № 20. С. 10–17.
210. «Христос Наша Сила». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1936. Ч. V. С. 61.
211. Циркуляри, розпорядження, протести, скарги, списки арештованих та інші документи про переслідування польськими властями Греко-Католицької Церкви 1919–1938 рр. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 47. Арк. 108.
212. Цьорох С. Погляд на виховну діяльність монахинь-василіянок. Рим, 1964. 256 с.
213. Шевчук О. Церковна і громадсько-політична діяльність Тита Войнаровського: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2016. 225 с.
214. Шептицький А. Пастирські послання 1899–1914 рр., Т. I. Львів: Видавництво «АРТОС», 2007. 1014 с.
215. Шостий Науковий Збір БНТ у Львові. *Нива*. 1938. Ч. 7–8. С. 295–296.
216. Шукаємо помічників. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1934. Ч. III. С. 50–52.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження, можна зробити наступні висновки й узагальнення. Аналізуючи історіографічний доробок вітчизняних та діаспорних дослідників з обраної проблеми, можна зауважити відсутність комплексних праць. Нами було проведено класифікацію та аналіз історіографії та джерельної бази дослідження. Під час роботи над дисертацією було використано архівні документи, що зберігаються в ЦДІАЛ України, Державному архіві Івано-Франківської області, Державному архіві Тернопільської області, ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника. Їх аналіз дозволив з'ясувати еволюцію правового поля діяльності ГКЦ, особливості церковно-державних відносин, стан матеріального становища духовенства, виявити ключові напрями суспільної роботи священників у міжвоєнний період тощо. Також використано опубліковані документи та матеріали богословської періодичної преси. Проведене дисертаційне дослідження базується на теоретико-методологічних засадах, використано конкретно-історичний підхід до вивчення задекларованої проблеми, застосовано новітні методологічні принципи та прийоми.

Греко-католицької Церква на теренах Східної Галичини у міжвоєнний період посідала ключове місце в релігійному, соціально-економічному та суспільно-політичному житті. Після Першої світової війни, згідно з рішенням Ради послів держав Антанти, в березні 1923 р. територія регіону увійшла до складу Республіки Польща. Політика польського уряду щодо українців була спрямована на асиміляцію з титульною нацією. В таких умовах ГКЦ на чолі з митрополитом Андреем Шептицьким перебрала на себе роль духовного та національного лідера в регіоні. Завдяки ефективно налагодженій системі комунікації між єпископатом і парафіяльним духовенством Церква ефективно впливала на соціально-економічні та культурно-освітні процеси в житті українців.

Правове поле діяльності ГКЦ сформувалося після укладення у 1925 р. Конкордату між Святим Престолом і Республікою Польща. Цей

міждержавний договір сприяв врегулюванню державно-церковних стосунків і уможливив відновлення релігійних громад, відбудову та нарощення їхнього майна. Завдяки Конкордату з'явилися умови для організації духовної освіти, духовенство отримало дозвіл викладати релігію в школах і відкривати семінарії. Для духовенства та семінаристів було встановлено розмір державних дотацій.

Упродовж міжвоєнного періоду ГКЦ розвинула вертикаль взаємодії та діалогу між вищим церковним керівництвом і парафіяльним духовенством, демократичні засади Церкви, залучивши віруючих до регулювання її життєдіяльності. Була вибудована система управлінської взаємодії, фінансових і моральних стимулів, яка уможливила участь духовенства і віруючих в управлінні й розбудові парафіяльного життя. Керівництво ГКЦ давало можливість священникам завдяки соціальним ліфтам реалізовувати свій потенціал, підвищувати якість життя та статус у суспільстві. Парафіяльне духовенство мало право обирати місце служіння, враховуючи власне матеріальне забезпечення та сімейне становище.

Вертикаль адміністративно-управлінської структури ГКЦ включала: очільника Церкви – митрополита; єпископів, які очолювали єпархії і мали у своєму підпорядкуванні деканів і парафіяльних священників з чітко визначеними функціональними обов'язками. Єпископ скликав єпархіальні синоди, відповідав за фінансове забезпечення єпархії, контролював діяльність церковних інституцій (семінарій, шкіл, братств, фондів тощо). Декани контролювали та регулювали діяльність парафій у межах свого деканату, займалися проведенням деканальних соборчиків, візитацій парафій, відповідали за фінансові справи деканату перед Митрополичим ординаріатом. Парох здійснював душпастирську опіку, займався господарськими справами включно з парафіяльними забудовами, церковними земельними володіннями, здійснював культурно-просвітницьку діяльність. За наявності значного об'єму роботи пароху призначали сотрудника, якого забезпечували житлом та

прибутком. Загалом функціонування ГКЦ було ефективним завдяки якісно налаштованій системі комунікації на різних рівнях церковного управління.

Земельні володіння були важливим джерелом надходження прибутків для парафіяльного духовенства. Прибутки від церковних володінь використовувалися для розвитку національного господарства, підтримки громадських організацій та культурно-освітніх проєктів. Проведення земельної реформи у 1920–1922 рр., яка передбачала парцеляцію церковних угідь було призупинене митрополитом і сприяло збереженню земельної власності. З середини 1930-х рр. земельні володіння ГКЦ були звільнені від сплати державного ґрунтового податку. Впродовж 1925–1929 рр. було розпарцельовано лише 6 300 га земельних угідь ГКЦ. Прибуток від парцеляції церковних земель керівництво ГКЦ вкладало у розвиток економічних проєктів.

Парафіяльне греко-католицьке духовенство було включене у розбудову національних банківських і фінансових інституцій (Земельний Банк Іпотечний), очолило діяльність кооперативів різного господарського спрямування («Центробанк», «Центросоюз», «Маслосоюз» і «Народна торгівля»), що сприяло зміцненню і підвищенню фінансової, економічної, сільськогосподарської культури українського населення.

Системність освіти греко-католицьких священників забезпечували п'ять семінарій та БА у Львові, які здійснювали підготовку якісного кадрового складу духовенства на парафіях і в керівництві Церкви. У такий спосіб Церква забезпечувала високоосвічений кадровий склад духовенства, діяльність яких поширювалася на всі сфери церковного і суспільного життя. Участь греко-католицького духовенства в культурно-освітніх процесах мала системний характер. Потужну навчально-виховну роботу здійснювали монахині ЧСВВ та ЗСНДМ, які організовували діяльність «захоронок», шкіл, гімназій, фахових шкіл, учительських семінарій тощо.

Благодійна робота ГКЦ у міжвоєнний період спрямовувалася на допомогу тим верствам населення, що потребували підтримки, а саме, сироти,

вдови, безробітні, люди похилого віку та інші. Церква намагалася вирішити проблему сирітства через створення низки опікунських інституцій. Роботу духовенства в цій сфері координували три єпархіальні комітети опіки над сиротами. Під керівництвом ГКЦ широкий спектр роботи із сиротами та вдовами здійснювали громадські організації, серед яких «Українське Крайове Товариство охорони дітей і опіки над молоддю», «Захист ім. митрополита А. Шептицького для сиріт», «Фонду вдів і сиріт священників», «Єпархіальна поміч», «Власна Допомога». Український Комітет Допомоги безробітним та вбогим мав розгалужену мережу осередків у Галицькій митрополії, надавав підтримку безробітним, голодуючим, сиротам, вдовам та іншим потребуючим. Жителі Східної Галичини отримували у львівській «Народній лічниці» безкоштовне медичне обслуговування.

Державна політика національної асиміляції посилювала антиукраїнські настрої, загострила польсько-українські стосунки, а відтак актуалізувала культурно-просвітницький напрям діяльності духовенства як спосіб збереження і розвитку української ідентичності. Священники допомагали українцям захищати їх право навчатися рідною мовою через проведення шкільних плебісцитів, створення приватних шкіл, організацію курсів грамотності для неписьменних, надання фінансової допомоги здібним дітям. Священники сприяли розвитку національних та соціокультурних цінностей, беручи участь у місцевих осередках товариств «Рідна школа», «Просвіта» та інших.

Священники поєднували духовне служіння в громаді з викладанням науки релігії у школах і проведенням катехизації дітей. Духовній і національній консолідації української спільноти сприяли поширення священниками серед парафіян католицьких часописів і релігійної літератури. Проведення «Католицької акції» відбувалося в умовах конфронтації між двома таборами – просхідним (очолював А. Шептицький) та прозахідним (очолював Г. Хомишин). Результатом її проведення було створення нових і активізації вже існуючих християнських товариств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академія на честь св. свщм. Йосафата. *Нива*. 1937. Ч. 12. С. 445.
2. Акти місяця доброї преси. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. I. С. 6–8.
3. Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / за ред. Б. Кравців. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: В-во. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. 959 с.
4. «Альманах українських богословів». Перемишль, 1937. 271 с.
5. Андрухів І., Пилипів І. Католицька акція 30-х років ХХ ст. та її виховний вплив на українську молодь Галичини. *Наукові записки. Серія: Історія*. 2011. Вип. 1. С. 130–135.
6. Андрушко В., Лучків М., Волошин Л. Соціальні концепції митрополита Андрея Шептицького: морально-правовий аспект. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2014. Вип. 8. С. 68–74.
7. Археологічні розкопки в Тереховлі. *Нива*. 1937. Ч. XI. С. 405–406.
8. Байцар А. Історія Винник в особах. Науково-краєзнавче видання. Винники: ТЗОВ ВТФ «Друксервіс», 2017. 180 с.
9. Баран Б. Роль Греко-Католицької Церкви у діяльності кооперативів Східної Галичини в 1920–1939 рр. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2022. Том 33 (72). № 4. С. 1–5.
10. Баран Б., Петрик Ю. Діяльність Української Греко-католицької Церкви та Українського Єпархіального комітету опіки над військовими сиротами у створенні та розвитку дитячих притулків у Східній Галичині в 1917–1924 рр. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2021. Том 32 (71). № 1. 2021. С. 8–11.
11. Баран З. До питання про аграрну політику урядів міжвоєнної Польщі стосовно Західної України. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 1998. Випуск 33. С. 146–53.

12. Баран С. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Мюнхен: Вернигора, 1947. 151 с., [12] арк. іл.
13. Беген О. Спроба владики Григорія Хомишина запровадити Католицьку Акцію у Станіславівській єпархії. *Історія релігії в Україні*. 2010. Випуск 20, Книга I. С. 153–161.
14. Бежук О. М. Роль церкви та громадських інституцій у справі опіки дітьми в Галичині на початку ХХ століття. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького*. 2011. Т. 13, № 3. С. 32–37.
15. Бистрицька Е. Йосиф Сліпий – організатор богословської науки в Україні. *Патріарх Йосиф Сліпий як визначний український ієрарх, науковець та патріот*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Київ, 20 вересня 2002 р. Київ, 2003. С. 106–115.
16. Бистрицька Е. Розвиток греко-католицької богословської освіти і науки в міжвоєнний період. *Збірник праць ТО НТШ*. 2004. Т. 1. С. 85–96.
17. Бистрицька Е. Східна політика Ватикану в контексті відносин Святого Престолу з Росією та СРСР (1878–1964). Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. 416 с.
18. Бистрицька Е. Участь митрополита А. Шептицького у суспільно-політичному житті Галичини початку ХХ ст. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Історія*. 2005. С. 69–74.
19. Бистрицька Е., Грабець Ю. Зміст та особливості розвитку греко-католицької богословської освіти в Східній Галичині в першій половині ХХ століття. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. Вип. 10. С. 14–19.
20. Бистрицька Е., Костюк Л. *Окремі аспекти громадянського життя о. Ізидора Глинського (за матеріалами листування)*: матеріали науково-практичної конференції, с. Буцнів, 14 лютого 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 7–17.

21. Богачевський Д. На возі і під возом. Торонто: «Добра Книжка», 1976. 142 с.
22. Богословська Академія у Львові. *Нива*. 1938. Ч. 11. С. 386–387.
23. Богословське Наукове Товариство у Львові. *Нива*. Ч. 1. с. 37–38.
24. Большевицький наїзд. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. № 4. С. 43.
25. Боротьба з неграмотністю. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. № 12. С. 223.
26. Боротьба з туберкулами. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. № 10. С. 38.
27. Бучач і Бучаччина: Історико-мемуарний збірник. НТШ. Укр. архів, т. XXVII / за ред. М. Островерхої. Нью-Йорк; Лондон; Париж; Сидней; Торонто, 1972. 943 с.
28. В справі виготовлення Парохіяльними Урядами книги: Спис душ. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. № 5. С. 4. '
29. В справі відкладання священичих свячень кандидатами духовного стану, що покінчили богословські студії. *Вістник Перемиської Єпархії*. 1918. Ч. II. С. 19–20.
30. В справі відступлення старших церковних річей церквам зuboжілим. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1919. Ч. II. С. 24.
31. В справі вношення подань на парохії через недавно інститутованих парохів. *Перемиські Єпархіяльні Відомості*. 1921. Ч. I. С. 15.
32. В справі деканальних соборчиків і шкільних справ на соборчиках. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1931. Ч. 1. С. 12.
33. В справі дослідів церковних старинностей. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. 1. С. 11.
34. В справі ерекції нових парохій. *Перемиські Єпархіяльні Відомості*. 1922. Ч. IV. С. 84.
35. В справі звідомлень ОО. Катехитів з виховної праці над шкільною молоддю. *Перемиські Єпархіяльні Відомості*. 1927. Ч. IV. С. 63–64.

36. В справі звітів з декан. візитацій. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. 4. С. 4.
37. В справі іспиту для священників в перших 30х роках їх душпастирської праці. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. III. С. 74.
38. В справі католицької преси. *Нива*. 1922. Ч. I. С. 129–133.
39. В справі католицької преси. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1930. Ч. I. С. 1.
40. В справі місійного курсу для священників. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1923. Ч. V. С. 3–7.
41. В справі науки релігії у школі. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1927. Ч. II. С. 34–35.
42. В справі забезпечення церков і парохіальних будинків. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1919. Ч. II. С. 22–23.
43. В справі опіки священника над молодю шкільною і доростом, що кінчить школу. *Вістник Станіславівської Єпархії*. Ч. IV–VI. 1938. С. 20–24.
44. В справі оплати на удержання питомців у гр. кат. Духовній семінарії у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. Ч. III. С. 5–6.
45. В справі Парохіальних бібліотек. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. IX. С. 43–46.
46. В справі подань на опорожненні парафії. *Вістник Перемиської Єпархії*. 1918. Ч. II. С. 20–21.
47. В справі посади старшого дяка при Катедрі в Перемишлі. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. IV. С. 90.
48. В справі «Свята Християнської України». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. Ч. VI. 1938. С. 74–76.
49. В справі становиска священника в світських установах і організаціях. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1933. Ч. II. С. 18–19.
50. В справі Торговлі «Церковна Штука». *Вістник Станіславівської Єпархії*. 1920. Ч. VII–IX. С. 39–40.

51. В справі фонду Дієцизального. *Вістник Станіславівської Єпархії*. 1932. Ч. X–XII. С. 83–88.
52. В справі церковної старовини. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1928. Ч. V. С. 10–11.
53. В справі часописи «Наш приятель» для шкільної молоді. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1922. Ч. III. С. 5.
54. Вегеш М. М. Нариси історії Української Греко-Католицької Церкви: в 2 т. / редкол.: М. М. Вегеш та ін. Ужгород, 2022. Т. 1. 392 с.
55. Вей О. Ю. Українська греко-католицька преса Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.). *Держава та регіони. Соціальні комунікації*. 2013. № 2. С. 65–69.
56. Великий А. Г. З літопису християнської України. Рим, 1977. Т. IX. 304 с.
57. Вепрів Р., Гнип І. Греко-католицька церква і організація економічного самозахисту українського населення Східної Галичини у міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2013. Вип. 2. Ч. 1. С. 64–71.
58. Видання Марійського Товариства Молоді. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1936. Ч. XII. С. 151–152.
59. Виздрик В. Соціально-економічні наслідки польської аграрної політики в Галичині у міжвоєнний період. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2014. № 809. С. 73–79.
60. Виздрик В., Мельник О. Деякі особливості колонізаційної політики Польщі на західноукраїнських землях у міжвоєнний період: нормативно правова база. *Військово-науковий вісник*. 2018. Вип. 30. С. 136–148.
61. Виконання арт. XXIV Конкордату. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1928. Ч. IV. С. 1–3.
62. Виконний розпорядок. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1927. Ч. II. С. 2.
63. Висоцький Р. «Пацифікація Галичини 1930 року. Документи. Том I». Видавництва Українського католицького університету, 2019. 696 с.

64. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. Нью-Йорк: Товариство української кооперації, 1964. с. 624 с.
65. Від Виділу товариство «Єпархіальна Поміч». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. II. С. 46–48.
66. Від гр. к. митрополичого ординаріату 23 квітня 1920 р. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. II. С. 13–14.
67. Віднова церковних риз. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. III. С. 36–37.
68. Відозва Богословського Наукового Товариства. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IV. С. 68–69.
69. Відозва Богословського Наукового Товариства у Львові до Всечесного Духовенства. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. VI. С. 2.
70. Відозва Гол. Управи У. П. Т. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. VI. С. 3–4.
71. Відозва Товариства ім. св. Ап. Петра. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. Ч. II. С. 11.
72. Відозва Управи Інституту вдів і сиріт по священниках гр.-кат. Львівської Архієпархії. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VI. С. 18–20.
73. Візвання. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. III. С. 29–30.
74. Візитація шкіл. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. II. С. 26.
75. Військові капелянії. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. IV. С. 8.
76. Вісти з Тов-а св. Андрея. *Нива* 1933. Ч. 3. С. 111–114.
77. Вісти з Тов-а св. Андрея. *Нива*. 1933. Ч. 10. С. 391–395.
78. Вісти з Тов-а св. Андрея. *Нива*. 1934. Ч. 11. С. 397–400.
79. «Власна Допомога». *Нива*. 1932. Ч. 10. С. 373–375.
80. Вояковський Н. Відновлення Духовної Семінарії у Львові. *Записки ЧСВВ*. 1971. Т. 7. С. 291–307.
81. Всячина. *Нива*. 1932. № 9. С. 340.

82. Гайковський М. УГКЦ в часи митрополитування Андрея Шептицького. *Київська Церква*. 2001. № 2–3. С. 32–48.
83. Гайсенюк В. Початок кінця. Москвофіли у Великій війні (1914–1918). Чернівці: Друк Арт, 2017. 304.
84. Гелей С. Особливості розвитку української споживчої кооперації в Галичині у 20-х роках ХХ століття. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2012. Випуск 21. С. 176–188.
85. Гентош Л. Дипломатичні контакти Української Народної Республіки з Апостольською столицею в 1919–1921 роках у контексті східної політики Римської курії. *Україна Модерна*. 2000. Ч. 4–5. С. 163–187.
86. Гентош Л. Митрополит Шептицький: 1923–1939. Випробування ідеалів. Львів: ВНТЛ-Класика, 2015. 586 с.
87. Гетьманчук М. П. Українська ГКЦ і політика Польщі в українському питанні міжвоєнного періоду (березень 1921 – серпень 1939 рр.). *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2002. Т. 9. С. 48–58.
88. Глинка Л. Потреба спільної організації українського католицького духовенства. *Нива*. 1935 р. Ч. 4–5. С. 137–141.
89. Глібовицький В. Праця в парохіяльному кружку КАУМ. *Нива*. 1936 р. Ч. 1. С. 3–6.
90. Гнип І. Я. Діяльність греко-католицької церкви на сторінках періодичної преси Східної Галичини (20–30-ті рр. ХХ ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Переяслав-Хмельницький, 2012. 212 с.
91. Гнот С. І. Добродійна діяльність греко-католицької церкви у 1921–1939-х рр. ХХ ст. (за матеріалами української галицької преси): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2003. 21 с.
92. Гнот С. І. Культура добродійності як вияв гуманізму: греко-католицька церква в Другій Речі Посполитій. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2011. № 2. С. 48–53.
93. Голинський П. «Католицька Акція». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1931. Ч. 1. С. 11–16.

94. Горан Т. А. Перемишльська єпархія Греко-католицької церкви в українському національному русі Галичини (1919–1939 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 282 с.
95. Горечко М., о. Наше проповідництво. *Нива*. 1936. Ч. 12. С. 445–450.
96. Городенщина: історично-мемуарний збірник / за ред. М. Марунчак. Нью-Йорк; Торонто; Вінніпег, 1978. 871 с.
97. Грабець Ю. А. Внесок греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини у збереження національної ідентичності українців міжвоєнної доби. *Проблеми ідентичності культурної спадщини України в умовах російсько-української війни*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 травня 2023 р.). Київ, 2023. С. 69–74.
98. Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького духовенства у контексті збереження національної та релігійної ідентичності українців у 1918–1925 рр. *Міжнародні відносини і безпека в біполярному світі: контури нового світоустрою для України та світу*. Матеріали V Міжнародної наукової конференції (Суми, 30 червня 2023 року). Суми, 2023. С. 31–34.
99. Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства в контексті соціально-економічного розвитку Східної Галичини після Першої світової війни. *Українське релігієзнавство*. 2024. № 96. С. 30–35.
100. Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини в контексті збереження соціокультурних цінностей населення у міжвоєнний період. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід*. Збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 11–12 травня 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 239–244.
101. Грабець Ю. А. Ключові аспекти адміністративно-управлінської структури Галицької митрополії Греко-Католицької Церкви у міжвоєнний період. *Консенсус*. 2024. Вип. 2. С. 64–73.
102. Грабець Ю. А. Культурно-освітня діяльність Греко-Католицького духовенства Східної Галичини в міжвоєнний період. *Наукові записки*

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2024. Вип. 1. С. 26–32.

103. Грабець Ю. А. Просвітницька діяльність греко-католицького духовенства Східної Галичини в міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2024. Вип. 2. С. 44–51.*

104. Грабець Ю. А. Роль греко-католицького духовенства в процесах відновлення соціального та культурного життя на теренах Східної Галичини після Першої світової війни. *Велика війна в історії людства. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, приуроченої 110-й річниці початку Першої світової війни (м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2024 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 131–134.*

105. Грабець Ю. А. Роль греко-католицького парафіяльного духовенства в процесах соціально-економічного розвитку Східної Галичини в міжвоєнний період. *Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях молодих учених. Збірник матеріалів I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 405–411.*

106. Грабець Ю. А. Харитативна діяльність Греко-Католицької Церкви на теренах Східної Галичини у міжвоєнний період. *Держава і Церква в новій та новітній історії України. Збірник наукових статей випуск IX. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. С. 167–177.*

107. Дволітній курс Католицької Школи у Познані. *Львівські Архієпархіальні Відомості. 1930. Ч. IV. С. 11.*

108. Делятинський Р. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 390 с.

109. Демко С., о. Дух Католицької акції. *Католицька акція. 1935. Число 3 (4). С. 14–16.*

110. Десять літ праці БА. О. Ректор Йосиф Сліпий. *Нива*. 1938. Ч. 11. С. 387–390.
111. Директивний наказ воєводського управління про вивчення діючого законодавства працюючих в адміністративних органах. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 2. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 14.
112. «Діточі Парохіяльні Бібліотеки». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. VIII. С. 134–135.
113. До Всеч. ОО. Деканів у справі душпастирського курсу. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1934. Ч. IV. С. 67–69.
114. До деканальних урядів Архієпархії в справі організації К. А. У. М. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IX. С. 153–154.
115. Договори купівлі-продажу, протоколи засідання громадської ради с. Монастирок, листування та ін. документи про звинувачення пароха с. Оглядів Березинського Романа у незаконному продажу парафіяльних земель. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 160. Арк. 77.
116. Документи діяльності І. Глинського як законовчителя й члена шкільної ради в Буцневі 1898–1924 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 7.
117. Документи у справі виплати утримання І. Глинському з релігійного фонду 1884–1922 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 14.
118. Донесення повітових староств і управлінь держполіції про громадсько-політичну діяльність греко-католицького духовенства на території воєводства та листування щодо цього з Міністерством внутрішніх справ Польщі. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 61.
119. Донесення повітових староств про виступи українського духовенства. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2069. Арк. 36.
120. Донесення повітового управління держполіції про сутичку поліції з хресним ходом, організованим до свята «Українська молодь Христові»

- с. Лешнів Бродівського повіту. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2072. Арк. 16.
121. Донесення постерунків поліції про матеріальне забезпечення греко-католицьких дяків. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 14. Оп. 4. Спр. 516. Арк. 12.
122. Доповідні записки єпископа Будки М. про священників Львівського деканату Гаврилюка, Білинського, Прийму та ін. *ЦДІАЛ України.* Ф. 408. Оп. 1. Спр. 643. Арк. 10.
123. Дотація дяків; спосіб вношення; стабілізація. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1925. Ч. V. С. 15.
124. Дрогобицька О. Антиалкогольний рух у середовищі українських селян Галичини (кінець XIX – 1930-ті рр.). *Сторінки історії.* 2024. Вип. 59. С. 162–173.
125. Дрогобицька О. Особливості виховання у родинах сільського греко-католицького духовенства Галичини (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир»: Збірник наукових праць. Богословія.* 2014. Вип. 6. С. 123–130.
126. Дрогобицька О. Роль галицької сільської інтелігенції у розбудові місцевої системи охорони здоров'я (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія.* 2013. Вип. 23–24. С. 65–72.
127. Дуда Н. М. Митрополит Андрей Шептицький – опікун і вихователь дітей та молоді. *Вісник Закарпатської академії мистецтв.* 2017. № 9. С. 140–144.
128. Дяківські справи. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1938. Ч. II–III. С. 46–48.
129. Дяківські школи. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1933. Ч. IX. С. 147–148.
130. Економічні Ради. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1936. Ч. VI. С. 54–56.
131. Епархіяльний закон про родинне життя священників. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1937. Ч. VII. С. 108.

132. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин і питання українсько-польського порозуміння 1904–1939 рр. Івано-Франківськ: Плай, 2001. 71 с.
133. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. 168 с.
134. Єгрешій О. Просвітницька діяльність єпископа Григорія Хомишина в міжвоєнний період. *Краєзнавець Прикарпаття*. 2004. № 3. С. 33–34.
135. Єпископський Ординаріат пригадує Всечесному Духовенству. *Перемиські Єпархіяльні Відомості*. 1921. Ч. I. С. 13.
- 136.** Жук А., Делятинський Р. Парафія Покрови Богородиці у селі Мишковичі Тернопільської області: передумови відновлення та розвитку *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. Вип. 12–13. С. 455–457.
137. Журнал «Католицька Акція». *Львівські Архієпархіяльні Відомості*. 1936. № 5. С. 60–61.
138. З музичного життя. *Нива*. 1935. Ч. 4–5. С. 169–171.
139. З товариства св. А. Петра. *Львівські Архієпархіяльні Відомості*. 1919. Ч. II. С. 24.
140. Забанджала М. Р. До джерел історії парафій Тернопільщини: в 4 т. Тернопіль: Терно-граф, 2019. Т. 1. 696 с.
141. Заборона винищування дерев при церквах і на приходствах. *Перемиські Єпархіяльні Відомості*. 1937. Ч. VII. С. 74–80.
142. Заборона священикам курити перед Службою Божою і св. Причастем. *Вістник Перемиської Єпархії*. 1929. Ч. I–III. С. 8.
143. Завідування церковним і парохіяльним майном. *Перемиські Єпархіяльні Відомості*. 1926. Ч. IV. С. 88–92.
144. Загальні Збори Спілки «Бібльос». *Львівські Архієпархіяльні Відомості*. 1932. Ч. IV. С. 16–18.
145. Загальні Збори Товариства Катехитів. *Нива*. 1929. Ч. 1. С. 34–35.
146. Загальні Збори Товар. св. Павла у Львові. *Львівські Архієпархіяльні Відомості*. 1922. Ч. II. С. 8–10.

147. Зайцев О., Беген О., Стефанів В. Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920–1930-ті роки). Львів: Вид-во Українського Католицького Університету, 2011. 384 с.
148. Заклик о поміч в удержанню сирітських захистів. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1923. Ч. IV. С. 61–62.
149. Закон в справі кан. інституцій. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. III. С. 2.
150. Закон о попереджаючій цензурі книг. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. II. С. 14.
151. Запрошення. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 5а. Арк. 1–16.
152. Зарядження в справі нагляду за церк. Фондаціями й заведеннями, що мають опікунчий характер. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1931. Ч. 1. С. 6–10.
153. Зарядження в справі урядування. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1927. Ч. 1. С. 11.
154. Зарядження дотично зверхного вигляду та порядку внутрі церков. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1937. Ч. X. С. 90–92.
155. Зарядження організацій парохіальних бібліотек. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. IV. С. 3–4.
156. Затвердження рішень Надзвичайних Загальних Зборів вдовичо-сиротинського Архієпархіального фонду. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. 1. С. 10.
157. Захоронкарська Семинарія. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1936. Ч. V. С. 60.
158. Захоронки і дитячі садки. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. VI–VII. С. 90–91.
159. Заява керівництва греко-католицького парафіяльного комітету рішення Міністерства внутрішніх справ і повітового староства про проведення

громадських зборів на будівництво церков та інші потреби. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 14. Оп. 1. Спр. 465. Арк. 90.

160. Заяви керівників гуртка «Рідна школа» про видачу дозволу на проведення вечорів самодіяльності. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 46. Арк. 52.

161. Заяви окремих осіб українського товариства «Луг» про проведення вечорів самодіяльності. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 39.

162. Заяви осіб з прізвищами на літери «М-Я» про підписання «пропам'ятного листа» до Апостольської столиці щодо збереження прав греко-католицької церкви. *ЦДІАЛ України.* Ф. 201. Оп. 5. Спр. 59. Арк. 221.

163. Заяви, характеристики, списки кандидатів та ін. документи про заміщення вакантної посади священика на парафії у с. Синьків. *ЦДІАЛ України.* Ф. 201. Оп. 5. Спр. 90. Арк. 61.

164. Заяви членів товариства «Просвіта» про проведення вечорів самодіяльності. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 56.

165. Заяви членів товариства «Просвіта» про ведення вечорів самодіяльності і церковно-святкових обрядів. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 205.

166. Заяви членів українського товариства «Сокіл» про проведення вечорів самодіяльності в с. Зарівенці. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 9.

167. Заярнюк А., Расевич В. Галицьке греко-католицьке духовенство у Першій світовій війні: політичні, культурні і соціальні аспекти. *Ковчег.* 2012. № 4. С. 160–192.

168. Звернення українських громадських діячів до молоді Західної України з закликом не вдаватись до актів терору і зайнятись суспільно-корисною і культосвітньою працею. *ЦДІАЛ України.* Ф. 408. Оп. 1. Спр. 1156. Арк. 2.

169. Звіт зі стану книги членів товариства «Єпархіальна Поміч» за рік 21. *Перемиські Єпархіальні Відомості.* 1922. Ч. I. С. 25–26.

170. Звіт про діяльність жіночої гімназії при монастирі сестер Василіянок за 1907–1936 рр. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 307. Арк. 15
171. Звітні відомості парафіяльних священиків про збір грошей у фонд допомоги вдовам та сиротам священиків. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 3. Спр. 158. Арк. 140.
172. Зміни віросповідань. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. VIII–IX. С. 108.
173. Значіння церк. Співу у релігійнім вихованню (Реферат о. Сапруна Северина). *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1929. Ч. VII. С. 133–134.
174. Зуляк І. С. Товариство «Просвіта» у Західній Україні в міжвоєнний період: організаційні засади, господарське становище та культурно-просвітня діяльність: дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01. Чернівці, 2006. 690 с.
175. Зуляк І., Макар Ю. Східна Галичина і Західна Волинь: особливості культурно-освітнього і соціально-економічного становища у міжвоєнній Польщі. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2023. Чис. 28. С. 95–102.
176. Інструкція. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. IV. С. 12–16.
177. Інструкція Міністерства віросповідань і народної освіти про компетенції міського відділу культури та мистецтва адміністративного відділу воєводського управління. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 2. Оп. 2. Спр. 43. Арк. 15.
178. Інструкція про примус забезпечення від вогню. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1924. Ч. II. С. 21–23.
179. Інструкція у справі забезпечення дяків Архієпархії. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. V. С. 78–80.
180. Інформації повітових староств про агітацію, що проводило духовенство серед населення про шкідливість алкоголю та тютюну. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2071. Арк. 4.
181. Інформації повітових староств про діяльність українського і польського духовенства. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1903. Арк. 48.

182. Інформації повітових староств про діяльність українського і польського духовенства. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2070. Арк. 103.
183. Історичні довідки про церкви Бережанського, Жидачівського і Зборівського деканатів. *ЦДІАЛ України.* Ф. 408. Оп. 1. Спр. 75. Арк. 21.
184. Історичні довідки про церкви Бібрського, Болехівського і Бродівського деканатів. *ЦДІАЛ України.* Ф. 408. Оп. 1. Спр. 74. Арк. 12.
185. Кармазин В. Про душпастирювання священників. *Нива.* 1935. Ч. 10. С. 357–359.
186. Качор А. Денис Коренець. Начерк його життя та праці на тлі українського фахового шкільництва і сільськогосподарської кооперації на Західній Україні. Вінніпег, 1955. 71 с.
187. Качор А. Роля духовенства і церкви в економічному відродженні Західної України. Вінніпег, 1992. 40 с.
188. Квіт О., о. На актуальні теми. *Нива.* 1934. Ч. XII. С. 418–421.
189. Кедрин І. «Життя-події-люди. Спомини і коментарі». Нью-Йорк, 1976. 724 с.
190. Кісь Н. Пам'ять та ідентичність українських греко-католиків. Про джерела історичної політики УГКЦ. Львів, 2018. 184 с.
191. Книга протоколів засідань історичного семінару за 1930–1935 рр. *ЦДІАЛ України.* Ф. 451. Оп. 1. Спр. 121. Арк. 87.
192. Книш З. Дрижить підземний гук: (Спогади з 1930 і 1931 років у Галичині). Вінніпег, 1953. 338 с.
193. Коваль Л. М. Українські громадські культурно-освітні товариства в Перемишлі у 1867–1939 рр.: історіографія проблеми. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.* 2011. С. 97–106.
194. Колб Н. Дяківська верства в Галичині наприкінці ХІХ століття: станові єпархіальні товариства. *З історії західноукраїнських земель.* 2015. Вип. 10–11. С. 155–165.

195. Колб Н. «З Богом за Церкву і вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках ХІХ століття. Жовква: Місіонер, 2014. 372 с., іл.
196. Колб Н. «Ізидор Глинський – парох, громадський діяч, етнограф (до 160-ліття з дня народження о. Ізидора Глинського)»: матеріали науково-практичної конференції, с. Буцнів, 14 лютого 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 66–87.
197. Колективні листи парафіяльних урядів, церковних братств, ювілейних комітетів у місцевостях на літери «Р–С» до Шептицького А. *ЦДІАЛ України*. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 206. Арк. 96.
198. Коли можна відноситися до Єп. Ординаріату о поладнання урядової справи. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1937. Ч. III. С. 39.
199. Комар І. Навчально-виховні заклади УГКЦ як осередки духовно-морального виховання молодого покоління. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2012. № 21. С. 32–40.
200. Комар І. Опікунська діяльність релігійних організацій Української ГКЦ у Галичині (кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Івано-Франківськ, 2007. 275 с.
201. Комітет учасників свята «Українська молодь Христові». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. 1. С. 28–31.
202. Комітет учасників свята «Українська Молодь Христові». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IV. С. 53–55.
203. Компетенції Парохіальних Маєткових Рад. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. IV. С. 51–52.
204. Комунікат Українського Комітету Допомоги безробітним і вдовам. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. 1. С. 3–6.
205. Комунікат Ч. 2. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. VI–VII. С. 93–96.
206. Конкордат. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. III. С. 33–44.

207. Конкурс на написанє твору: Духовні вправи для священників. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1919. Ч. II. С. 24.
208. Конкурс на прийняття кандидатів дяківського звання при Архікатедральному Храмі св. Юра у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VII. С. 22.
209. Конкурс на уложення проповідей в честь Найсолодшого Серця Іс. Хр. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. IV. С. 48.
210. Конкурс Т-ва ОО. Катехитів у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. II–III. С. 96–97.
211. Конституційний статут Католицької Акції в Галицькій Провінції. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1934. Ч. II. С. 30–33.
212. Кооператива «Власна Допомога». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. № 1. С. 6.
213. Костельник Г., Лаба В. Respiçe finem. З приводу замірів впровадження обов'язкового цілібату в нашому духовенстві. *Нива*. 1924. Ч. IV. С. 110–128.
214. Костельник Г. Наш Конгрес. *Нива*. 1926. Ч. 1. С. 1–3.
215. Костельник Г. Нова доба нашої Церкви. Львів, 1926. 16 с.
216. Кравчук А. Конференції Архiereїв Української ГКЦ (1902–1937). Львів: Свічадо, 1996. 108 с.
217. Красівський О. Я. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: проблеми взаємовідносин. Київ: [Вид-во УАДУ], 1998. 298, [1] с.
218. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929). Т. 2: Документи і матеріали. Київ; Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. 704 с.
219. Кудрик В. Маловідоме з історії греко-католицької церкви: в 4 т. Вінніпег: Видавнича Спілка «Тризуб», 1952. Т. 1. 254 с.
220. Кудрик В. Маловідоме з історії греко-католицької церкви: в 4 т. Вінніпег: Видавнича Спілка «Тризуб», 1955. Т. 2. 286 с.
221. Кудрик В. Маловідоме з історії греко-католицької церкви: в 4 т. Вінніпег: Видавнича Спілка «Тризуб», 1955. Т. 3. 254 с.

222. Кудрик В. Маловідоме з історії греко-католицької церкви: в 4 т. Вінніпег: Видавнича Спілка «Тризуб», 1956. Т. 4. 256 с.
223. Купчик Л. Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска. Львів: «Каменярь», 1999. 156 с.
224. Купчик Л. Родом зі Струсова. Розповіді про Цегельських. Львів-Бетлегем, 2002. 306 с.
225. Левандовська Л. М. Українські культурно-освітні товариства Перемишля як чинник громадсько – політичного життя Галичини (1867–1939 рр.): дис. ... д-ра істор. наук: 07.00.01. Кам'янець-Подільський, 2015. 243 с.
226. Лесик О. В. Правове регулювання земельних відносин на території Західної України у складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.): дис. ... д-ра філос. наук. у галузі знань 08 «Право». Львів, 2022. 272 с.
227. Лехнюк Р. О. Вплив військових конфліктів 1914–1921 років на греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині. *Історія релігій в Україні*. 2024. Вип. 34. С. 105–118.
228. Лехнюк Р. О. Постать митрополита Андрея Шептицького в неопублікованих фрагментах «Споминів з мого життя» Олександра Барвінського. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2023. Вип. 38. С. 244–258.
229. Листи, анкети та інші документи священиків з проханням призначити на парафію в с. Курники, том І. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 1715. Арк. 45.
230. Листи духовних осіб з прізвищами на букви А-І про стан ГКЦ, політичну ситуацію, навчання священників, особисті та ін. питання. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 66. Арк. 115.
231. Листи крайового господарського товариства «Сільський господар» у Львові, Луцьку, Коломиї та ін. до Шептицького А. про діяльність. *ЦДІАЛ України*. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 125. Арк. 50.
232. Листи священика Еліяшевського Василя та вдови священика Калинського Кліма про суперечку між ними за парафіяльне майно у с. Синевідсько Нижнє. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 190. Арк. 6.

233. Листи священників з проханням призначити на парафії Львівської архиєпархії, надати дозвіл викладати релігію в школах. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 2994. Арк. 85.
234. Листи священників про діяльність парафіях в місцевостях на букви Го-Гу. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 110. Арк. 173.
235. Листи священників Шептицькому А. про підвищення професійного рівня греко-католицьких священників та діяльність церкви. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 44. Арк. 29.
236. Листи Тернопільського деканату про призначення помічників священника на парафію м. Тернопіль. Том II. 1920–1928. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 2505. Арк. 40.
237. Листи Тернопільського деканату про призначення помічників священника на парафію м. Тернопіль. Том III. 1929–1942. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 2506. Арк. 90.
238. Листування з греко-католицьким деканатським урядом у с. Дубівці та вдовою священника Левицького Корнилія Коваль Ангеліною про надання їй матеріальної допомоги та права користуватися майном парафії у с. Ганівці. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 132. Арк. 8.
239. Листування з греко-католицькими парафіяльними урядами в сс. Зарубинці, Красна, священниками Гайдукевичем Йосифом, Банахом Григорієм про виплати заборгованостей за парцеляцію парафіяльних земель у с. Зарубинці. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 140. Арк. 16.
240. Листування з Міністерством віросповідань та повітовими старостами про громадсько-політичну діяльність греко-католицького духовенства на території воєводства, том 2 (останній). *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 86.
241. Листування з редакціями газет «Хліборобський шлях» і «Новий час» в м. Львові в справі спростування надрукованих ними статей про богословську академію. *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 1. Спр. 74. Арк. 2.

242. Листування про вживання польської мови як державної та скарги духовних осіб на стягнення, накладені на них за вживання української мови. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 786. Арк. 35.
243. Листування ректора Сліпого Йосипа з Греко-католицьким митрополичим ординаріатом в м. Львові про видавництво журналів «Дзвони» і «Нива». *ЦДІАЛ України.* Ф. 451. Оп. 2. Спр. 168. Арк. 18.
244. Листування ректора Сліпого Йосипа із священниками з прізвищами на букви «Гна-Гур». *ЦДІАЛ України.* Ф. 451. Оп. 2. Спр. 124. Арк. 124
245. Листування ректора Сліпого Йосипа із священниками і семінаристами з прізвищами на букви “М – С”, які навчалися в Інсбруці, про стан їх навчання надання, надання їм матеріальної допомоги та ін. питання. *ЦДІАЛ України.* Ф. 451. Оп. 2. Спр. 214. Арк. 183.
246. Литвин В. М. Національне питання в Україні ХХ – початку ХХІ ст.: історичні нариси. Київ: Ніка-Центр, 2012. 592 с.
247. Литвин М. Воєнно-політична експансія більшовицької Росії на західні землі України в 1919–1923 рр. *Український історичний журнал.* 2022. № 5. С. 4–17.
248. Лициняк В. Товариство «Захист ім. митроп. Андрея гр. Шептицького для сиріт». *Богословія.* 1926. Кн. 1-2. Т. IV. С. 78–84.
249. Лісовий Фонд гр.-кат. Львівської Архієпархії. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1938. Ч. VI–VII. С. 86–87.
250. Літописні записки греко-католицької парохії в Дідушицях великих Болахівського деканату. *ЦДІАЛ України.* Ф. 408. Оп. 1. Спр. 74. Арк. 12.
251. Лотоцька, О. Особливості розвитку української кредитної кооперації Східної Галичини в 1920 – 1930-х роках. *Українська наука : минуле, сучасне, майбутнє: щорічник.* Тернопіль: Економічна думка. 2011. Вип. 16. С. 156–164.
252. Лужницький І. Українська Церква між Сходом і Заходом. Філадельфія, 1954. 724 с.
253. Лукань Р. Василіяни – Римські Папи. *Нова Зоря.* 1936. Ч. I (1001). С. 12.

254. Лукань Р. Василянські монастирі в Теребовельщині. *Нова Зоря*. 1937. Ч. I (1001). С. 20.
255. Маринович Й. «Будова парох. згл. церковних домів». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1936. Ч. IV, V, VI. С. 36–43
256. Марцелюк П. Від пастирського послання до втілення ідеї вдовичо-сиротинського фонду праведним Андреем Шептицьким: матеріали міжнар. наук. онлайн-конф. до 155-річчя від дня народження Митрополита Андрея Шептицького. Львів, 2021. С. 151–166.
257. Марчук В. Греко-католицька Церква у 1914–1923 рр. *Український історичний журнал*. 2000. № 6. С. 16–29.
258. Марчук В. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Івано-Франківськ, 2004. 445 с.
259. Матеріали пов'язані з участю І. Глинського в діяльності Товариства охорони і опіки дітей в Тернополі 1918–1928 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 20. Арк. 25.
260. Менджецький, В. (2020). 1918-й рік в історії Польщі й України з перспективи століття. *Український історичний журнал*. 2020. № 2. С. 38–44.
261. Митрополит Андрей Шептицький: Документи і матеріали 1899–1944. Том II: Церква і суспільне питання. Кн. 2: Листування. Львів : Місіонер, 1999. 1096 с.
262. Митрополит Андрей Шептицький. Твори (морально-пасторальні) / за ред. М. Яніва. Львів, 1994. 548 с.
263. Міжнародний З'їзд провідників Марійських Дружин. *Нива*. 1937. Ч. 11. С. 406–407.
264. Міжнародний Протиалкогольний Конгрес. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. VIII. С. 126–127.
265. «Місяць Доброї Преси». *Нива*. 1934. Ч. 1. С. 39–40.
266. Мороз Г. «Моя організація церковних брацтв». *Нива*. 1927. Ч. 3. С. 94–97.

267. Москалюк М. Проблема цілібату в християнсько-суспільному житті Галичини 20-х – 30-х років XX століття. *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. Івано-Франківськ, 1997. № 1. С. 58–62.
268. Мурович В. Греко-католицька Церква в житті українського народу. Марієнталь, 1946. 36 с.
269. Нагаєвський І. Історія Римських Вселенських Архієреїв. Рим: Український католицький університет імені святого Климента Папи, 1979. Ч. 3. 521 с.
270. Нагірний В. З моїх споминів. Львів: Накладом Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові, 1935. 74 с.
271. Нагірняк А. Польська освітня політика на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. *Емінак*. 2018. №1. С. 93–97.
272. Надзір над церковними і католицькими віроісповідними інституціями. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1928. Ч. III. С. 2.
273. Надрага М., Васільєва С. Митрополит Андрей Шептицький і медицина: задуми, проекти та їх реалізація. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника*. 2015. № 7. С. 119–134.
274. Назарко І., о. Католицька акція і харитативна акція. *Католицька акція*. 1935. Число 3 (4). С. 17–18.
275. Наша суспільність пильно занята. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. Ч. I. С. 56.
276. Наші занедбання і завдання. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1928. Ч. V. С. 84–86.
277. Нові книжки. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1924. Ч. VI. С. 68–69.
278. О участі Духовенства у Саджені дерев. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1924. Ч. II. С. 30.
279. Обезпечення будинків церковних і парохіяльних. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. I. С. 16–17.
280. Обезпечення дяків. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1939. Ч. II. С. 111.

281. Обезпечення дяків під час нездібності. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IX. С. 148.
282. Оголошення. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. 1. С. 9.
283. Оголошення. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. II. С. 31.
284. Оголошення. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1929. Ч. I. С. 15.
285. Оголошення, повідомлення, відозви та ін. документи про організацію курсів для неписемних, оплату за церковні за послуги та ін., надіслані для друку в «Архієпархіальних відомостях». *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 2а. Спр. 337. Арк. 47.
286. Олійник П. Зошити: Мемуари. Щоденники. Київ, 1995. 192 с.
287. Онацький Є. У вічному місті: записки українського журналіста. Т. 2: рік 1931–1932. Торонто: Вид-во «Новий шлях», 1981. 632 с.
288. Освітня діяльність студентів богословів. *Нива*. 1933. Ч. 8. С. 307–308.
289. Основання Генерального Інституту Католицької Акції. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1934. Ч. I. С. 8–9.
290. Особова справа кандидата на священника Пелеха Володимира. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 738. Арк. 54.
291. Особова справа священника Жагаляка Миколи. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 723. Арк. 50.
292. Особова справа священника Кодія Олександра. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 377. Арк. 101.
293. Останек А. А. Польсько-українські дискусії навколо проблеми саботажів і пацифікації 1930 року на сторінках львівської преси, їхній вплив на міжнаціональні взаємини і безпеку Другої Речі Посполитої. *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2020. Вип. 13. С. 224–242.
294. Осташевський Й. «Кілька спостережень при веденню церковного брацтва». *Нива*. 1927. Ч. 2. С. 61–64.

295. Отцям Церковним Асистентам тимчасових Деканальних Комітетів Католицької Акції до відома і негайного виконання. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. 1. С. 27.
296. Охорона природи. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. IV. С. 53–55.
297. Павликовський Ю. За землю Батьківщини. Львів: Накладом т-ва «Сільський господар», 1936. 33 с.
298. Павлишин О. З історії впровадження григоріанського календаря в церковне життя українців: календарна реформа єпископа Григорія Хомишина. *Україна модерна*. 2002. № 7. С. 7–68.
299. Парохіяльні картотеки. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. III. С. 33.
300. Пасіцька О. І. Товариство «Українська ремісничо-промислова бурса» у Львові (1898–1939 рр.). *Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Гуманітарні науки*. 2014. Вип. 12. С. 87–93.
301. Пастернак Я. Перші археологічні розкопки з рамени гр. кат. Богосл. Академії у Львові. *Богословія*. 1936. Т. XIV. Кн. 1–4. С. 165–179.
302. Пекар А. Папська семінарія св. Йосафата в Римі. *Записки ЧСВВ*. 1982. Т. 11. С. 338–345.
303. Перевезій В. Служіння Богу і народу: Українська ГКЦ між двома світовими війнами. Київ, 2004. 203 с.
304. Переписка з повітовим староством про перегляд протестів греко-католицьких парафій проти введення в офіційне листування польської мови. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 2. Оп. 2. Спр. 107. Арк. 88.
305. Переписка з повітовими староствами про проведення агітації греко-католицьким духовенством і Українським педагогічним товариством з ціллю введення української мови викладання в початкових школах. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 2. Оп. 1. Спр. 369. Арк. 119.

306. Переписка с приходом села Будзанов о прийомі в пользу церкви пожертвувань Чемеринських Апономи и Розалії і про служіння молебня після їх смерті. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 802. Арк. 4.
307. Переписка с приходом села Коцюбинці про видачу йому дозволу на продаж церковної землі і про ремонти парафіяльних будинків. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 840. Арк. 70.
308. Переписка с приходом села Нирків по питанню здачі в оренду церковної землі. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 989. Арк. 19.
309. Переписка с приходом села Топорівці про видачу йому розрішення на продаж церковної землі. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 821. Арк. 56.
310. Переписка с приходом Ясенів Пильний з питання купівлі і продажу купівлі землі. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 810. Арк. 70.
311. Пилипів І., Горан Т. Благодійна діяльність Греко-католицької церкви у 20–30-ті роки ХХ століття. *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий пастир»*. Богослов'я. 2016. № 9. С. 140–148.
312. Пилипів І. Греко-католицька церква – найвпливовіша суспільна сила у кристалізації української нації міжвоєнної Галичини. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Історія*. 2010. №1. С. 109–114.
313. Пилипів І. Греко-католицька церква у суспільно-політичному житті Східної Галичини (1918–1939 рр.): монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2011. 440 с.
314. Пилипів І. Розвиток адміністративно-територіальної структури Галицької митрополії Греко-Католицької Церкви (1918–1939 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2010. №18. С. 37–43.
315. Письмо візитатора Апостольського України. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. Ч. II. С. 9–10.

316. Поклик до Всечесного Духовенства. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1926. Ч. III. С. 78.
317. Поле ерекц. для дяків. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1929. Ч. IV. С. 12.
318. Поміч Апостольської Столиці для хворих. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. Ч. II. С. 7.
319. Поміч Риму для вдів і сиріт по священниках. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1921. Ч. II. С. 6.
320. Поміщення установ в парох. домі. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1929. Ч. IV. С. 8.
321. Поручається всім ОО. Душпастирям вістник «Католицька Акція». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1936. Ч. II. С. 19.
322. Постанови Аепархіального собору 1905 року. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. VI. С. 87–91.
323. Постанови Аепархіального собору 1905 року. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. IV. С. 46–50.
324. Постанови Аепархіального собору 1905 року. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. VII. С. 103–108.
325. Постанови Аепархіального собору 1905 року. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. IX. С. 134–139.
326. Постанови при поділі парохіяльних доходів в інтеркалярнім році. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. I. С. 23–24.
327. Потапюк Л. М., Потапюк І. П. Соціально-педагогічні засади розвитку системи національної кооперативної освіта на західноукраїнських землях (кінець XIX – початок XX століття). *Економічний форум*. 2017. № 1. С. 11–19.
328. Правильник Генеральної Інституції Католицької Акції. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1934. Ч. VIII-XI. С. 34–36.
329. Предка С. В. Матеріальне становище Греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини в 1920–1930-х рр. *Актуальні*

проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник молодих вчених. 2018. № 21. С. 88–95.

330. Пресовий видавничий відділ. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1922. Ч. V. С. 5.

331. Прийняття кандидатів до духовного семинара. *Перемишльські Єпархіальні Відомості.* 1921. Ч. III. С. 73.

332. Прізвища в метрикальних книгах. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1937. Ч. VII. С. 109–110.

333. Про віддавання темпораліїв. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1932. Ч. VIII. С. 13.

334. При Горожанським комітеті у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1920. Ч. IV. С. 49.

335. Про обов'язок кожного катехита належати до «Товариства катехитів у Львові». *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1924. Ч. 1. С. 12.

336. Про парохіяльні сади і пасики. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1932. Ч. VIII. С. 14–15.

337. Про складки на річ Католицької Церкви. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1932. Ч. VI. С. 9–14.

338. Про судове заступництво церквей і парохій. *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1926. Ч. 1. С. 12.

339. Про українську христ. Організацію і її орган «Нову Зорю». *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1926. Ч. II. С. 27.

340. Про шкідливість горівки, а головню «самогонки». *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1932. Ч. III. С. 25.

341. Програми і протоколи деканальних соборчиків 1905–1925 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника.* Ф. 159. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 24.

342. Пропам'ятна книга гімназії Сестер Василіянок у Львові. Додаткова частина / за ред. В. Лев та ін. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1980. 334 с.

343. Просьба до милосердних сердець! *Львівські Архієпархіальні Відомості.* 1920. Ч. II. С. 19.

344. Протест греко-католицького духовенства проти обмежень прав уніатської церкви. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 57. Арк. 9.
345. Протиалкогольний рух і духовенство. *Нива*. 1929. Ч. 4. С. 145–146.
346. Протитуберкульозна акція. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1931. Ч. IV. С. 11.
347. Протитуберкульозна акція. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. III. С. 38.
348. Протоколи засідань консисторії. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 893. Арк. 139.
349. Протоколи, звіти, листування та інші документи про діяльність Малої духовної семінарії в м. Львові за 1938–1939 навчальний рік. *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 1. Спр. 369. Арк. 71.
350. Протоколи засідання, листи та інші документи про уневажнення шлюбу між парохом с. Гнилиці Вітошинським Євгеном та Левицькою Стефанією. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 2а. Спр. 210. Арк. 47.
351. Протоколи перевірок стану церков Скальського деканату. *Держархів Івано-Франківської обл.* Ф. 504. Оп. 1. Спр. 832. Арк. 10.
352. Протоколи судових засідань, листування про зловживання службовим становищем священиком Потерейком Іваном, том I. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 1в. Спр. 687. Арк. 297.
353. Прохання парохів Александровича Йосифа, Волинця Йосифа, Глинського Петра та ін. про призначення, виплату, підвищення платні та службових надбавок. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 2а. Спр. 252. Арк. 115.
354. Радевич-Винницький Я. К. Кривава книга. Передрук вид. 1919, 1921 рр. Дрогобич: Відродження, 1994. 274 с.
355. Реколекції для духовенства. *Нива*. 1938. Ч. 7–8. С. 296–300.
356. Ренумерація за уділювання накї релігії в прилюдних школах народних. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1926. Ч II. С. 45–46.
357. Реферат священника Садовського В. «Літургічні питання». *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 1023. Арк. 18.

358. Речинець до вношенія подань о приняте до Дяківського Інститута в Перемишлі. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. III. С. 80–81.
359. Речинець іспитів конкурсних о душпастирські бенефіції в р. 1937. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1937. Ч. II. С. 33–34.
360. Речинець іспиту і свячень укінчених богословів. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1921. Ч. III. С. 73–74.
361. Розпорядження воєводського управління і донесення повітового староства, постерунків поліції про проведення святкувань Зелених свят. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 99. Арк. 91.
362. Розпорядження воєводського управління і листування з постерунками поліції про конфіскацію періодичних видань з антиурядовим змістом. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 5. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 121.
363. Розпорядження Міністерства Внутрішніх справ, повітового староства про хід святкування українських релігійних свят. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 6. Оп. 2. Спр. 57. Арк. 3.
364. Розпорядження, обіжники, звернення й вказівки ординаріату та Шептицького А. 1930–1938 рр. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 106.
365. Розпорядження Тернопільського воєводського управління про своєчасне представлення відо мостей про діяльність українського товариства «Рідна школа». *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 226. Арк. 13.
366. Розпорядок в справі збірок на добродійні цілі. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1928. Ч. II. С. 21–23.
367. Розпорядок митрополичого ординаріату про писання прізвищ в урядових метриках і актах. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1938. Ч. VI–VII. С. 87–89.
368. Розрізнені господарські матеріали І. Глинського 1886–1926 рр. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 15.

369. Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20 – 30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції. Львів, 2019. 802 с.
370. Рудянин І. Греко-католицьке духовенство в боротьбі за тверезість у Східній Галичині (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). *Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету*. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2008. Вип. 15. С. 33–37.
371. Рудянин І. Участь греко-католицьких священників у кооперативному русі на території Східної Галичини у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. *Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2010. Вип. 4. С. 57–63.
372. Савчук Б. П. *Корчма: алкогольна політика і рух тверезості в Західній Україні у ХІХ – 30-х роках ХХ ст.* Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. 248 с.
373. Світильник істини: Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові: 1928, 1929, 1944. 1973. Ч. 1. / за ред. П. Синиці. Торонто; Чикаго: Вид. Укр. катол. ун-ту ім. Св. Климента Папи, 1973. 719 с.
374. «Свято Ощадности». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VIII. С. 16.
375. Свящ. Про причини малих успіхів у науці катехизису, біблійної історії і літургії по наших селах і місточках. *Нива*. 1927. Ч. 7–8. С. 281–294.
376. Середа О. Митрополит Андрей Шептицький – покровитель українського мистецтва: штрихи до портрета. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника*. 2015. № 7. С. 111–118.
377. Семенів В. Московська окупація Галичини 1914–1917 рр. в свідченнях сучасників. (Галицький архів). Львів: Апріорі, 2018. 528 с.
378. Семчишин М. Тисяча років української культури. Київ: АТ «Друга рука», МП «Фенікс», 1993. 550 с.
379. «Сирітські Ради». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1920. Ч. III. С. 32.

380. Скіра Ю. Р. Позиція Греко-Католицької Церкви у змаганнях за вищу національну освіту в Галичині у 1900–1939 роках. *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2016. Вип. 9. С. 78–90.
381. Складання церковних грошей до Кооператив через Центробанк. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. 1. С. 31.
382. Скрутень Й., о. Академічний семінар у сучасних школах ЧСВВ. Його вартість і значіння. *Записки ЧСВВ*. 1927. Т. II. С. 439–441.
383. Сліпий Й., о. Реформа богословської студії. *Богословія*. 1932. Т. X. Кн. 2. С. 97–100.
384. Службова прагматика. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. II. С. 15–22.
385. Службові приписи. *ВР ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 159. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 25.
386. Сохоцький І., о. Що дали Греко-Католицька Церква та її духовенство Українському Народові. Філадельфія, 1951. 103 с.
387. Союз прихильників Національного Музею у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. X. С. 34–35.
388. Списки і короткі характеристики Бродівського повітового староства про суспільно-політичну діяльність вчителів, священників, службовців залізниці, пошти, суду на території Тернопільського воєводства, том 1. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2962. Арк. 147.
389. Списки і короткі характеристики Бродівського повітового староства про суспільно-політичну діяльність вчителів, священників, службовців залізниці, пошти, суду на території Тернопільського воєводства, том 2 (останній). *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2963. Арк. 99.
390. Справа збірок для сиріт в захистах. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. V. С. 12.
391. Справа організування кружків КАУМ «Орли». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. XI. С. 187–188.

392. Справа оренди і найму церковних і ерекціональних недвижимостей. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. 1. С. 9.
393. Стан брацтв і релігійних товариство. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1933. Ч. VIII-XI. С. 101–102.
394. Стан брацтва Апостольська Молитва. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. VIII. С. 128–129.
395. Старовойтенко І. Просопографія: підходи до трактування змісту наукової дисципліни в історіографії. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. 2006. № 13. С. 6.
396. Стасів Я. Роль товариства «Відродження» в русі за тверезість у Галичині в 1920-1930-х роках. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. Вип. 1 (32). С. 37–40.
397. Стасів Я. Рух тверезості у Східній Галичині в середині ХІХ-першій третині ХХ століття. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2012–2013. Вип. 13–14. С. 168–175.
398. Статті і замітки до історії церкви в Польщі. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 1036. Арк. 61.
399. Статут греко-католицької БА у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1928. Ч. II. С. 14–20.
400. Статут і реєстрційний лист українського гуртка «Рідна школа» і керівництва цього гуртка в с. Білявинці. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 36. Арк. 10.
401. Статут і реєстраційний лист українського гуртка «Рідна школа» і керівництва цього гуртка в с. Коропець. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 39. Арк. 13.
402. Статут і реєстраційний лист українського гуртка «Рідна школа» і керівників цього гуртка в с. Соколів. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 45. Арк. 5.

403. Статут і реєстраційний лист українського товариства «Сільський господар» і дані про вибори керівників даного товариства в с. Соколів. *Держархів Тернопільської обл.* Ф. 8. Оп. 1. Спр. 47. Арк. 8.
404. Статут Тов-а св. Андрея. *Нива*. 1931. Ч. 7–8. С. 280–291.
405. Статут торгівельної і ремісничо-промислової спілки «Рідна Школа» в Боднарівці, листи українських кооперативів «Будучність», «Зоря» і ін. у Жовкві, Коломиї, Косові до Шептицького А. про діяльність та надання грошової допомоги. *ЦДІАЛ України*. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 126. Арк. 90.
406. Статути Малої духовної семінарії. *ЦДІАЛ України*. Ф. 451. Оп. 1. Спр. 367. Арк. 10.
407. Стефанів В. В. Взаємини Греко-католицької церкви та українського організованого націоналізму у Галичині (1920–1930-ті рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2013. 20 с.
408. Стоцький Я. Становлення і розвиток Марійських товариств (дружин) у структурі УГКЦ: минуле і сучасне. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2018. Том 1 № 2. С. 135–142.
409. Ступарик Б. М. Шкільництво Галичини (1772–1939). Івано-Франківськ, 1994. 143 с.
410. Стягання належностей для Тов. Взаїмн. Поміч Дяків у Львові. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VII. С. 7–8.
411. Супрун Н. А., Бойко І. С. Соціальне вчення Митрополита Андрея Шептицького як чинник економічного піднесення Галичини (кінець XIX – початок XX ст.). *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2019. Вип. 52. С. 98–120.
412. Табінський П. Церква й українізація. *Нова Зоря*. 1937 р. Ч. 21. С. 3.
413. Тарнавський Ф. Спогади. Торонто, 1981. 266 с.
414. Терещенко В. Економічне становище західноукраїнських земель у складі Польщі напередодні Другої світової війни. *Волинь і волиняни у Другій світовій війні: зб. наук. пр. за матеріалами I міжнар. наук.-практ. конф.*,

- присвяченої подіям Другої світової війни на території Волинської області. Луцьк, 2012. С. 107–112.
415. Тов. допомоги бідних церков ім. св. Петра. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. II. С. 25.
416. Томашівський С. Десять літ українського питання в Польщі : переклад стенограми відчиту уладженого Інститутом дослідів національних справ у Варшаві 12. 04. 1929 р. Львів, 1929. 48 с.
417. Трилітній катехитичний курс. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. I. С. 1–2.
418. Український Комітет допомоги безробітним і убогим. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1931. Ч. IV. С. 6.
419. Український Комітет Допомоги безробітним і убогим. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1932. Ч. I. С. 2–6.
420. Українські маркери історії Польщі: трансформації другої половини ХХ – початку ХХІ століття / за ред. М. Литвина. Львів; Суми: Університетська книга, 2024. 524 с.
421. Українці! *Нива*. 1937. Ч. 12. С. 443–444.
422. Управа Українського протиалкогольного Т-ва «Відродження». *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1930. Ч. IV. С. 63.
423. Устава про загальний військовий обов'язок. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1933. Ч. IX. С. 149–150.
424. Утворення Єпархіального Фонду. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1926. Ч. I. С. 5.
425. Утворення Інспекторату над ерекціональними лісами. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1937. Ч. I. С. 7–8.
426. Участь дяків у спільних молитвах у церкві. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1925. Ч. V. С. 13.
427. Федевич К. К. Галицькі українці у Польщі. 1920–1939 рр. (Інтеграція галицьких українців до Польської держави у 1920–1930-ті рр.). Київ: Основа, 2009. 280 с.

428. Федорак Н. Діяльність українських громадських товариств у сфері соціального захисту й опіки дітей і молоді в Галичині в міжвоєнний період ХХ ст. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2009. №16. 208 с.
429. Федорів Ю. Історія церкви в Україні: репринтне видання. Львів: Видавничий відділ «Свічадо», 2001. 362 с.
430. Фінансові звіти, рахунки, характеристики дітей та ін. документи Фонду захисту сиріт при монастирі ЧСВВ св. Мокрини у м. Львів. *ЦДІАЛ України*. Ф. 201. Оп. 5. Спр. 150. Арк. 47.
431. Французький голос про Гр. кат. Богословської Академії у Львові. *Нива*. 1931. Ч. 7–8. С. 309–310.
432. Хабурський С., о. До молоді про Католицьку акцію. *Католицька акція*. 1935. Число 3 (4). С. 6–10.
433. Ходак І. В. Просвітницька та суспільно-політична діяльність ієрархів греко-католицької церкви Східної Галичини у першій половині ХХ ст.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Одеса, 2014. 248 с.
434. Хома І., о. Нарис історії Вселенської Церкви. Рим, 1990. 464 с.
435. Хомин П., о. Свято Відкриття Гр.-кат. Богословської Академії у Львові (Докінчення). *Богословія*. 1930. Т. VIII. Кн. 3–4. С. 197–218.
436. Хоркава І. Наукові семінари як невіддільний складник навчально-виховного процесу у Львівській Богословській академії УГКЦ упродовж 20-30-х рр. ХХ ст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. № 20. С. 10–17.
437. «Христос Наша Сила». *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1936. Ч. V. С. 61.
438. Цегельський Л. Митрополит Андрій Шептицький : короткий життєпис і огляд його церковно-народної діяльності. Львів: Місіонер, 1995. 79 с.
439. Церковна скарбони. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1930. Ч. IV. С. 5.
440. Церковні поля вільні від ґрунтового податку. *Перемиські Єпархіальні Відомості*. 1937. Ч. V. С. 56–57.

441. Циркуляри, розпорядження, протести, скарги, списки арештованих та інші документи про переслідування польськими властями ГКЦ 1919–1938 рр. *ЦДІАЛ України*. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 47. Арк. 108.
442. Цьорох С. Погляд на виховну діяльність монахинь-василіянок. Рим, 1964. 256 с.
443. Чортківська округа. Історико-мемуарний збірник. Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики / за ред О. Соневицької та ін. Нью-Йорк, 1976. Т. 26. 927 с.
444. Шевчук О. Церковна і громадсько-політична діяльність Тита Войнаровського: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2016. 225 с.
445. Шематизм всего клира греко-католицької Архієпархії Львівської на рік Божий 1925. Львів, 1925. 325 с.
446. Шематизм греко-католицького духовенства злучених єпархій Перемиської, Самбірської і Сяніцької на рік Божий 1928. Перемишль, 1928. 420 с.
447. Шематизм греко-католицького духовенства злучених єпархій Перемиської, Самбірської і Сяніцької на рік Божий 1932. Перемишль, 1932. 153 с.
448. Шептицький А. Пастирські послання 1899–1914 рр., т. I. Львів: Видавництво «АРТОС», 2007. 1014 с.
449. Шкідливість денатурованого спирту. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1932. Ч. VII. С. 4–5.
450. Шміло О. Українська молочарська кооперація Галичини у міжвоєнній Польщі (1921-1939 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Тернопіль, 2005. 195 с.
451. Шостий Науковий Збір Богословського Наукового Товариства у Львові. *Нива*. 1938. Ч. 7–8. С. 295–296.
452. Шукаємо помічників. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1934. Ч. III. С. 50–52.
453. Ювілей св. свщмч. Йосафата. *Львівські Архієпархіальні Відомості*. 1923. Ч. IV. С. 1–7.

454. Bilewicz A. Wiejska spółdzielczość spożywców 1900–1939. Zapomniana karta z dziejów samoorganizacji wsi polskiej. *Wieś i Rolnictwo*. 2019. Nr. 4 (185). S. 45–66.
455. Budurowych B. The Greek Catholic Church in Galicia, 1914–1944. *Harvard Ukrainian Studies*. 2002–2003. Vol. 26, No. 1/4. S. 291–375.
456. Bystrytska E. & Hrabets Yu. Position and Activities of the Greek-Catholic Parish Clergy of Eastern Galicia in 1914–1939. *Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin]*. 2023. Вип. 27. С. 105–116.
457. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921. Lwów; Warszawa, 1927. 160 s.
458. Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską. podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r. (ratyfikowany zgodnie z ustawą z dnia 23 kwietnia 1925 r.). *Dziennik Ustaw*. 1925. № 72. S. 1084–1094.
459. Krasowski, K. Jak Stanisław Grabski zawierał konkordat ze Stolicą Apostolską. *Studia z historii ustroju i prawa. Księga dedykowana Profesorowi Jerzemu Walachowiczowi*, 2002. Poznań: Printer, S. 117–140.
460. Krasowski K. Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historyczno-prawne. Warszawa; Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988. 354 s.
461. Nowak P., Gorlach K. Rolnicy i spółdzielczość w Polsce: stary czy nowy ruch społeczny? *Wieś i Rolnictwo*. 2015. Nr. 1.1 (166.1). S. 131–154.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дослідження

1. Bystrytska E. & Hrabets Yu. Position and Activities of the Greek-Catholic Parish Clergy of Eastern Galicia in 1914 – 1939. *Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin]*. 2023. Вип. 27. С. 105–116. URL: <https://doi.org/10.24919/2519-058X.27.281515>
2. Грабець Ю. А. Ключові аспекти адміністративно-управлінської структури Галицької митрополії ГКЦ у міжвоєнний період. *Консенсус*. 2024. Вип. 2. С. 64–73. URL: <https://doi.org/10.31110/consensus/2024-02>
3. Грабець Ю. А. Культурно-освітня діяльність Греко-Католицького духовенства Східної Галичини в міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2024. Вип. 1. С. 26–32. URL: <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2024.1>
4. Грабець Ю. А. Просвітницька діяльність греко-католицького духовенства Східної Галичини в міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2024. Вип. 2. С. 44–51. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/35605/1/NZ_History_2024_2.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Бистрицька Е., Грабець Ю. Зміст та особливості розвитку греко-католицької богословської освіти в Східній Галичині в першій половині ХХ століття. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. Вип 10. С. 14–19.
URL: https://sspu.edu.ua/images/2023/docs/nauka/konf/tmns_102023_1c35_2.pdf

6. Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького духовенства у контексті збереження національної та релігійної ідентичності українців у 1918 – 1925 рр. *Міжнародні відносини і безпека в біполярному світі: контури нового світоустрою для України та світу*. Матеріали V Міжнародної наукової конференції (Суми, 30 червня 2023 року). Суми, 2023. С. 31–34.
URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bd913333-d33e-47b7-86e4-26bc45bb6b0c/content>
7. Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини в контексті збереження соціокультурних цінностей населення у міжвоєнний період. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід*. Збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 11–12 травня 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 239–244. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/30026/1/Zb_Tsinnisni_orienturu.pdf
8. Грабець Ю. А. Внесок греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини у збереження національної ідентичності українців міжвоєнної доби. *Проблеми ідентичності культурної спадщини України в умовах російсько-української війни*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 травня 2023 р.). Київ, 2023. С. 69–74.
URL: <https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/14037/Podkupko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
9. Грабець Ю. А. Харитативна діяльність ГКЦ на теренах Східної Галичини у міжвоєнний період. *Держава і Церква в новій та новітній історії України*. Збірник наукових статей випуск IX. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. С. 167–177.
10. Грабець Ю. А. Роль греко-католицького парафіяльного духовенства в процесах соціально-економічного розвитку Східної Галичини в

міжвоєнний період. *Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях молодих учених*. Збірник матеріалів I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 405–411. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/33310/1/Akt_problem.pdf

11. Грабець Ю. А. Роль греко-католицького духовенства в процесах відновлення соціального та культурного життя на теренах Східної Галичини після Першої світової війни. *Велика війна в історії людства*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, приуроченої 110-й річниці початку Першої світової війни (м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2024 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 131–134. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/34513/4/Konferenciya_Vijna.pdf#page131

Наукові праці, у яких додатково опубліковані результати дослідження

12. Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства в контексті соціально-економічного розвитку Східної Галичини після Першої світової війни. *Українське релігієзнавство*. 2024. № 96. С. 30–35. URL: <https://doi.org/10.32420/2306-3548/2024.96.04>

Апробація результатів дисертації

Основні положення роботи викладено та обговорено на науково-практичних конференціях різного рівня та науково-практичних конференціях

Міжнародні науково-практичні конференції:

Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми ідентичності культурної спадщини України в умовах російсько-української війни та у повоєнний період» (м. Київ, 25 травня 2023 р., форма часті – онлайн доповідь).
V Міжнародна науково-практична конференція: Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід (м. Тернопіль, 11–12 травня 2023 р., форма участі – онлайн доповідь, публікація).

IX Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання викладання суспільних та гуманітарних дисциплін в умовах війни та післявоєнної відбудови» (м. Суми, 8–9 червня 2023 р., форма участі – онлайн доповідь, публікація).

V Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародні відносини і безпека в багатополлярному світі: контури нового світоустрою для України та світу» (м. Суми, 30 червня 2023 р., форма участі – онлайн доповідь, публікація).

IX Міжнародної наукової конференції «Держава і Церква в новій та новітній історії України» (м. Полтава, 26–27 жовтня 2023 р., форма участі – онлайн доповідь, публікація).

VI Міжнародна науково-практична конференція «Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід» (м. Тернопіль, 17–18 травня 2023 р., форма участі – онлайн доповідь).

Міжнародна науково-практична конференція приурочена 110-й річниці початку Першої світової війни «Велика війна в історії людства» (м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2024 р., форма участі – онлайн доповідь, публікація).

Всеукраїнські науково-практичні конференції:

I Всеукраїнська студентська науково-практична конференція з міжнародною участю «Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях молодих учених» (м. Тернопіль, 19 квітня 2024 р., форма участі – онлайн доповідь, публікація).

XI Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених «Українська минувшина: війни за ідентичність і незалежність» (м. Київ, 20 квітня 2023 р., форма участі – онлайн доповідь, публікація).